ISSN 1008-6498
CN 65-1099/G3
9 771008 649003 11>
2003
6

新疆文物

XINJIANG CULTURAL RELICS

双语期刊
中华人民共和国新闻出版总署

ئەل سۆيگەن شۆھرەتلىك ناخشىچى، «خوتەن بۇلبۇلى»سالامەت مەخسۇت خانىم

شۇئارىمىز: خەلقچىللىق، ئىلمىيلىك، ئاممىبابلىق، ئوقۇشچانلىق

بۇ ساندا

سادا

ئوقۇش پۇلى، يەنە قانچىلىك ئادەمنىڭ جېنىغا زامىن بولارسەن؟ ..... ئا . ئۆمەرھاجى تەرجىمىسى 2

ئۆتمۈش ۋە بۈگۈن ..... ئابلىكىم ئابلىز 4

ئەلنىڭ تارازىسى ئادىل

خوتەن سەيپىددىن ئەزىزىنى ئەسلەيدۇ....(ئەسلىمە) ..... ن . توختى 5

تىلغا ئېتىبار، ئەلگە ئېتىبار

«ئويناپ سۆزلىسەڭمۇ ئويلاپ سۆزلە» ..... ئابدۇقادىر جالالىددىن 14

تەپەككۇر كۆزى

تەپەككۇر مېۋىلىرى ..... جۇرئىتى قاتارلىقلار 19

تەپەككۇر قىلىۋاتقان ئادەم ..... مۇتەللىپ ئىقبال 39

ئەدەبىيات گۈلزارى

ئىككى فېلىيەتون ..... ئەكبەرجان ئەخمەتنىياز ئۇيغۇر تاپمىش 48

دېھقان نېمە دەيدۇ؟

دېھقان قىزىنىڭ ئېيتقانلىرى ..... پاتىگۈل قاسىم تۆرىبەگ 53

دېھقان ئۈچۈن ھەق‌گەپ قىلايلى

شورپىشانە قاتىل ..... ئىبراھىم كالا تەرجىمىسى 56

ئۇلار راستتىنلا خۇشھالمۇ؟.....(فېلىيەتون) ..... ئابدۇللا ئەخەت 58

ئاچچىق كۈلكىلەر

ئىدارىنىڭ ئادىمى ..... سۇلايمان قەيىۇم تەرجىمىسى 60

«باش قەھرىمان» ئۈچۈن.....(فېلىيەتون) ..... روزىمۇھەممەت مۇتەللىپ 62

ياشلار كۆڭلى

پىرچەڭگىنىڭ تىلسىمى ..... سۇلايمان قەيىۇم 64

ئاگا ھ ۋە دانابولۇڭ

ھالاكەت شەپىسى ..... ئابدۇرېھىم دۆلەت 71

ئاڭلىمىدىم دېمەڭلار

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» ۋە «شۇنداق بىر زامانلار كېلىدۇ».....(ئەسلىمە) ..... ت . يۈسۈپ 75

ياخشىلار يېنىڭىزدا

ئاڭلاپ قويۇڭ ..... يۈسۈپجان سەمەت 78

مۇقاۋىدا: مۆھتەرەم ئۇستاز، ئۇيغۇر ھازىرقى زامان رەسساملىقىنىڭ بايراقدارى غازى ئەھمەد ئەپەندى. مۇقاۋا لايىھىلىگۈچى: رىسالەت مۇھەممەت

شىنجاڭ مەدەنىيىتى

(52-يىل نەشرى)

قوش ئايلىق ئۇنىۋېرسال ئەدەبىي ژۇرنال

2003-يىل 6-سان

(ئومۇمىي 264-سان)

باش مۇھەررىر:

قۇربان مامۇت

(ئالىي مۇھەررىر)

مۇئاۋىن باش مۇھەررىر:

رىسالەت مۇھەممەت

(كاندىدات ئالىي مۇھەررىر)

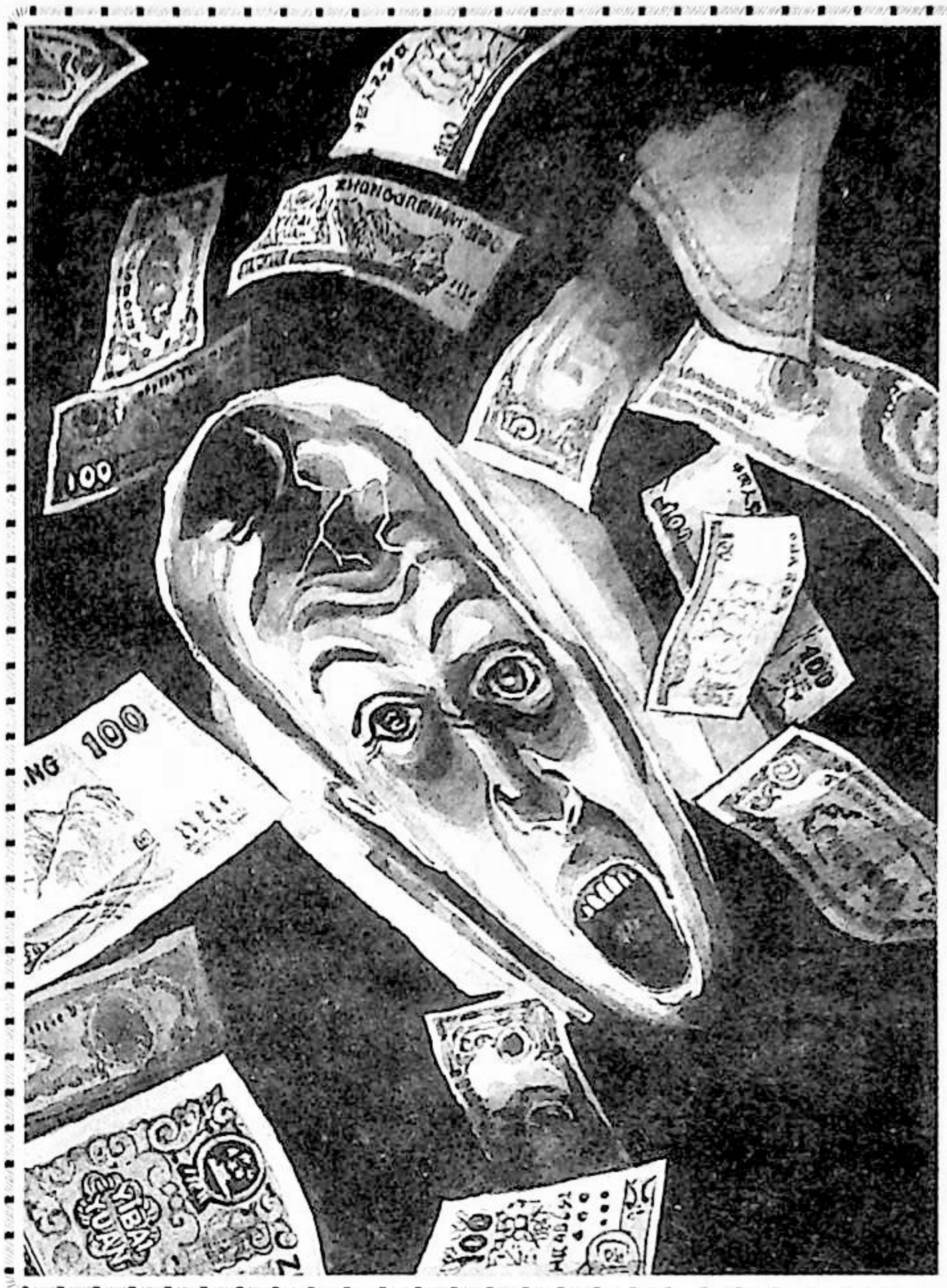

ئوقۇش پۈلى ،

يەنە قانچىلىك

ئادەمنىڭ جېنىغا

زامىن بولارسەن؟

«ئوقۇش پۈلىنىڭ جان ئېلىش» تراگېدىيىسىدىن يەنە بىرى يۈز بەردى !

«نەنجىڭ ئەتىگەنلىك گېزىتى»نىڭ 13-ئاۋغۇستتىكى خەۋىرىدىن مەلۇم بولۇشىچە ، 6-ئاۋغۇستتا جىياڭسۇ ئۆلكىسى لىشۇي ناھىيە دۇڭبېك بازىرى ئەيمەن كەنتىدىكى 40ياشلىق دېھقان چېن نېڭگېن قىزى چېن شيانىڭ ئوتتۇرا تېخنىكومدا ئوقۇيدىغان ئوقۇش پۈلىنى تەييارلىيالمىغاچقا ، بىر قۇتا دېھقانچىلىق دورىسىنى ئىچىۋېلىپ جېنىدىن جۇدا بولغان . خەۋەردە دېيىلىشىچە : «چېن شيا دادىسىنىڭ نەرسە-كېرەكلىرى ئارىسىدىن بىر دانە قىزىل بولاقنى بايقىغان ،ئۇنىڭ ئىچىدە دادىسى ئاز-ئازدىن تېجەپ يىغقان 75يۈەن پۇل چىقىپتۇ ،بۇ پۇللارنىڭ ئون ئۇچى بىر يۈەنلىكتىن مېتال پۇل ، يېگىرمىسى قەغەز پۇل ئىكەن» .

بۇنىڭدىن سەل ئىلگىرى ، 14-ئىيۇلدا شەنشى يۈلىندا ئولتۇرۇشلۇق جىڭ تۇڭشى دېگەن قىز ئوقۇغۇچى ئالىي مەكتەپكە ئۆتكەن بولسىمۇ ، ئاتىسى ئۇنىڭ ئالىي مەكتەپتە ئوقۇش پۈلىنى تەقلەپ بېرەلمىگەنلىكى ئۈچۈن ئۆلۈۋالغانىدى . بۇلتۇر شەنشى باۋجىدا بىر ئوقۇغۇچى قىزنىڭ ئۇنىۋېرسىتېتنىڭ چاقىرىقنامىسىنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن ، ئۇنىڭ ئاتىسى ئوقۇش پۈلىنى تەقلەشتە بېشى قېتىپ ، ئۆزىنى بىنادىن تاشلاپ ئۆلۈۋالغانىدى . . .

«ئوقۇش پۈلىنىڭ جانغا زامىن بولۇش» تراگېدىيىلىرى ھېلىھەم داۋاملاشماقتا . ھەي «ئوقۇش پۈلى» ،سەن يەنە قانچىلىك ئادەمنىڭ جېنىغا زامىن

بولارسەنكىن؟

«ئوقۇش پۈلىنىڭ جانغا زامىن بولۇش» پاجىئەلىرى ئالاھىدە سەۋەبلەر تۈپەيلى يۈز بېرىدۇ. بۇنىڭ ئوبيېكتىپ سەۋەبلىرى كۆپ تەرەپلىك بولسىمۇ، پېقىرنىڭ قارىشىچە، خاراكتېرى ئوخشاپ كېتىدىغان ئاساسلىق «ئوبيېكتىپ سەۋەب» لەر تۈگىتىلمىسە «ئوقۇش پۈلى»يەنە جان ئالىدۇ!

ئەگەر باي-كەمبەغەللىك پەرقى بارغانچە چوڭىيىپ، نامراتلار ۋە ئالاھىدە قىينىچىلىقى بارلارنىڭ تۇرمۇشى كۆرۈنەرلىك ياخشىلانمىسىلا «ئوقۇش پۈلى»يەنە جان ئالىدۇ!

«ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش»تىن كېيىن خەلقنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسى ئومۇمىيۈزلۈك ئۆستى. لېكىن شۇنىڭغا كۆز يۇمالمايمىزكى، باي-نامراتلىق پەرقى چوڭايدى، بايلار تېخىمۇ بېيىپ، نامراتلار تېخىمۇ نامراتلاشتى. مەيلى يېزىلاردا ياكى شەھەرلەردە بولسۇن قىينىچىلىقى ھەتتا ئالاھىدە قىينىچىلىقى بارلار شەكىللەندى. ئۇلارنىڭ قورسقىنى بېرەر ۋاقىلىق تويغۇزۇشىمۇ بىر مەسىلىگە ئايلاندى. شۇنداق ئەھۋالدا ئۇلارنىڭ نەچچە ئون مىڭ يۈەن تەقلەپ، بالىلىرىنى ئوقۇتۇشىدىن قانداقمۇ ئېغىز ئاچقىلى بولسۇن؟ چېن نېگگېننىي ئېلىپ ئېيتساق، نامراتلىقتىن ئۆپكىسىي كۆرۈنۈپ قالغان بۇ بىچارىلەرنىڭ ئۇچ ئېغىزلىق پاكار كېسەك تاملىق ئۆيىدە قولغا چىققىدەك بىرەر نەرسە يوق دېيەرلىك بولۇپ، پۇلغا يارىغۇدەك بىردىنبىر مۇلۇك ئاتىسىدىن مىراس قالغان 14دىيۇېملىق رەڭسىز تېلېۋىزور ئىدى. پېقىر مۇنداق قاراشتا: بارلىق سىياسەتلەر ئومۇمىي خەلقنى نەپكە ئىگە قىلىشى كېرەك. ناۋادا، بەزىلەر بېيىپ تىنىلىپ كېتىپ، بەزىلەر نامراتلىشىپ سارغىيىپ كەتسە، ھەتتا ئالىي مەكتەپنىڭ چاقىرىقنامىسى كەلسىمۇ ئۆلۈۋالسا، ئۇ ھالدا سىياسەتنىڭ مەلۇم ھالقىسىدىن چاتاق چىققان بولىدۇ. تەدبىر بەلگۈلىگۈچىلەر ئومۇمىيەتكە تەسىر يەتكۈزۈدىغان بۇنداق مەسىلىلەرگە يۈكسەك دەرىجىدە ئەھمىيەت بەرمىسە بولمايدۇ.

ناۋادا، ئىجتىمائىي پاراۋانلىق نۇرى ئەڭ تۆۋەن قاتلامدىكى پۇقرالارنى، بولۇپمۇ دېھقانلارنى يورۇتالمىسا، «ئوقۇش پۈلى»يەنە جان ئالىدۇ!

«ئوقۇش پۈلىنىڭ جان ئېلىشى»ھازىرقى ئىجتىمائىي ئاممىۋى پاراۋانلىق سىياسىتىگە خىرىس قىلماقتا. كەڭ دېھقانلارنى ئېلىپ ئېيتساق، ئۇلار دۆلەتكە شەرتسىز يوسۇندا ھەرخىل باجلارنى تاپشۇرىدۇ، بۇ باج كىرىمى دۆلەتنىڭ مۇھىم مالىيە ئاساسى. ھالبۇكى، دېھقانلارنىڭ دۆلەتكە قوشقان تۆھپىسىگە سېلىشتۇرغاندا، دۆلەتنىڭ دېھقانلارغا بېرىدىغىنى ھېچنېمىگە ئەرزىمەيدۇ. ئەمەلىيەتتە، ھوقۇق بىلەن مەجبۇرىيەتنىڭ باراۋەرلىك پرىنسىپىغا ئاساسلانغاندا، دېھقانلار دۆلەتكە باج تاپشۇرغانىكەن، مۇناسىپ پاراۋانلىقتىن بەھرىمەن بولۇشى كېرەك ئىدى. دېھقانلار پەقەت پۇل تاپشۇرۇپ مۇناسىپ پاراۋانلىققا ئېرىشەلمىسە، بۇنى بەزى دېھقانلارنىڭ نامراتلىشىپ كېتىشىدىكى ئاساسلىق سەۋەب دېمەي بولمايدۇ. ئوخشاشلا، شەھەر-بازارلاردا نامرات، ئالاھىدە نامرات ئاھالىلەر بەزىدە پاراۋانلىقتىن بەھرىمەن بولالمايۋاتىدۇ ياكى پاراۋانلىق نىسبىي قېلىۋاتىدۇ.

ناۋادا ئالىي مەكتەپلەر «يۇقىرى خىراجەتلىك مەكتەپ»كە ئايلىنىپ قالسا، «ئوقۇش پۈلى»يەنە داۋاملىق جان ئالىدۇ.

دەرۋەقە، ئالىي مائارىپ مەجبۇرىيەت مائارىپى ئەمەس، پۇقرالار ئالىي مائارىپتىن بەھرىمەن بولماقچى بولسا، پۇل تۆلىشى كېرەك. بۇ نۇقتىنى ھەممە ئادەم بىلىدۇ، ھېچكىم بۇنىڭغا ئۆكتە قويمايدۇ. لېكىن پۇل تاپشۇرۇشتىمۇ «تۆۋەن چەك» بولۇشى كېرەك-تە. ھازىر نۇرغۇن ئالىي مەكتەپلەر «مائارىپنى كەسپىلەشتۇرۇش»نى باھانە قىلىپ، ئوقۇش ھەققىنى ھەدەپ ئۆستۈرۈپ، ئۆز مەكتەپلىرىنى «يۇقىرى خىراجەتلىك ئالىي مەكتەپ» كە ئايلاندۇرۇپ قويۇۋاتىدۇ. تالاي ئىشچى-خىزمەتچى بىر يىل جاپا تارتىپ، ئاران نەچچە مىڭ يۈەن مائاشقا ئىشلەيدۇ. ئالىي مەكتەپلەرنىڭ بىر يىللىق ئوقۇش پۇلىلا ئون مىڭ يۈەندىن ئېشىپ كېتىدۇ. بۇيەردە تېخى تىزىمغا چۈشمىگەن قالايمىقان ھەقلەرنى دېمەي تۇرىدۇق. ئالىي مەكتەپلەر بولۇپمۇ دۆلەت ئىلكىدىكى ئالىي مەكتەپلەر ئەمەلىي ئەھۋالىغا ئۇيغۇنلىشىشى، كەڭ پۇقرالارنى ئوقۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىشى كېرەك. بولمىسا، تالاي پۇقرا «مەكتەپ»كە قاراپ ئاھ ئۇرۇپلا قويىدۇ، «ئوقۇش پۈلى»يەنە جان ئالىۋېرىدۇ!

گۇڭداجۇڭ قەلەمدىكى بۇ فېلىيەتون ئەسلى «شەرقىي شىمال ئاخبارات تورى» (« 东北新闻网 »)نىڭ 2003-يىل 16-ئاۋغۇست سانىدىن «تاللانغان فېلىيەتونلار» (« 杂文选刊 »)ژۇرنىلىنىڭ 2003-يىل 10-سانىغا كۆچۈرۈپ بېسىلغان. **ئابلىز ئۆمەر ھاجى**تەرجىمىسى(M1)

ئۆتمۈش ۋە بۈگۈن

ئابلىكىم ئابلىز

ئالدىنقى ئەسىرنىڭ 30-40-يىللىرىدا جۇڭگوغا تاجاۋۇز قىلىپ كىرگەن ياپون باسقۇنچىلىرى قەدىمى يەتكەنلىكى يۇرتلاردا قورال كۈچىگە تايىنىپ ، زورلۇق ۋاستىسى بىلەن قىز-ئاياللارنى ئېچىنىشلىق دەپسەندە قىلىپ ، تارىختا «ھەمراھ بولغۇچى ئاياللار» پاجىئەسىدىن ئىبارەت نومۇسلۇق داغلارنى قالدۇرغانىدى .ھازىر ئۇ كۈنلەر ئۆتمۈشكە ئايلىنىپ ، بىر قاباھەتلىك چۈشكە ئوخشاش ،ئەستىن ئاستا-ئاستا كۆتۈرۈلۈپ ، ئۇزاقتا قالدى .

قانۇن-تۈزۈم بىلەن ئىدارە قىلىنىۋاتقان مەدەنىيەتلىك ، زامانىۋى جەمئىيىتىمىزدە ،ئۆز ئىچىمىزدىن چىققان ئادەم بىدىكلىرى بولمىش نائەھلى مۇناپىقلار ئاغزىدىن ئانا سۈتى پۈراپ تۇرغان قىزلارنى خىلمۇ خىل ۋاستىلەر بىلەن چوڭ شەھەرلەرگە ، ئىچكىرى ئۆلكىلەرگە ئاپىرىپ مال ئورنىدا سېتىپ ، ئۇلارنىڭ خروئىن ،ئەيدىز ۋىروسى . . . چىرمىغان زەئىپ تېنى ،ئازابلىق قان-ياشلىرى ، كېرەكتىن چىققان جىسمى ۋە روھى . . . ئارقىلىق تارىخىمىزدا ھېچقاچان كۆرۈلۈپ باقمىغان ئىپلاس - شەرمەندە داغلارنى قالدۇرماقتا .

ئۇلارنىڭ نىيىتى ،ئىش-ھەرىكىتى ياپون باسقۇنچىلىرىدىنمۇ ۋەھشىي ، رەھىمسىز . . .ئىكەن .

ياپون باسقۇنچىلىرى ئاللىقاچان تۇپ يىلتىزىدىن قۇرۇتۇلۇپ ،ئۇرۇش جىنايەتچىلىرى خەلقئارا سوت تەرىپىدىن دارغا ئېسىلىپ ،تارىخنىڭ لەنەت تۇۋرۈكىگە مىخلاندى ، ئەمما ئىنسانىي قىممەتلەرنى دەپسەندە قىلىش ،ئۆلتۈرۈشتە ئۇلاردىن «تەلىم» ئالغان «شاگىرت»لار - ئادەم بىدىكلىرى ؛بىدىكلەرگە بازار ئېچىپ بېرىۋاتقان ئىپپەت سېتىش «شىركەت» لىرىنىڭ پەردە ئالدىدىكى ،پەردە ئارقىسىدىكى خوجايىنلىرى ؛ خېرىدار - ئىستېمالچىلىرى ھەدەپ قۇترىماقتا (بۇنداقلاردىن تېخى بىرەرسى خەلقىنىڭ كۆز ئالدىدا ئېتىلىپ باقمىدى) .ئەۋلادلارغا سوزۇلغان قارا قوللارنىڭ دەستىدىن ، بالا غېمىدە كۆزلەردە قان-ياش ،يۈرەكتە ئەلەم ۋە خۇن ، قەلبتە پىغان-ھەسرەت ،دىللاردائاچچىق نەپرەت ،تىللاردا لەنەت ۋە قارغىش . . .

ئاپتور : باي ناھىيە سايرام بازىرىدا(M2)

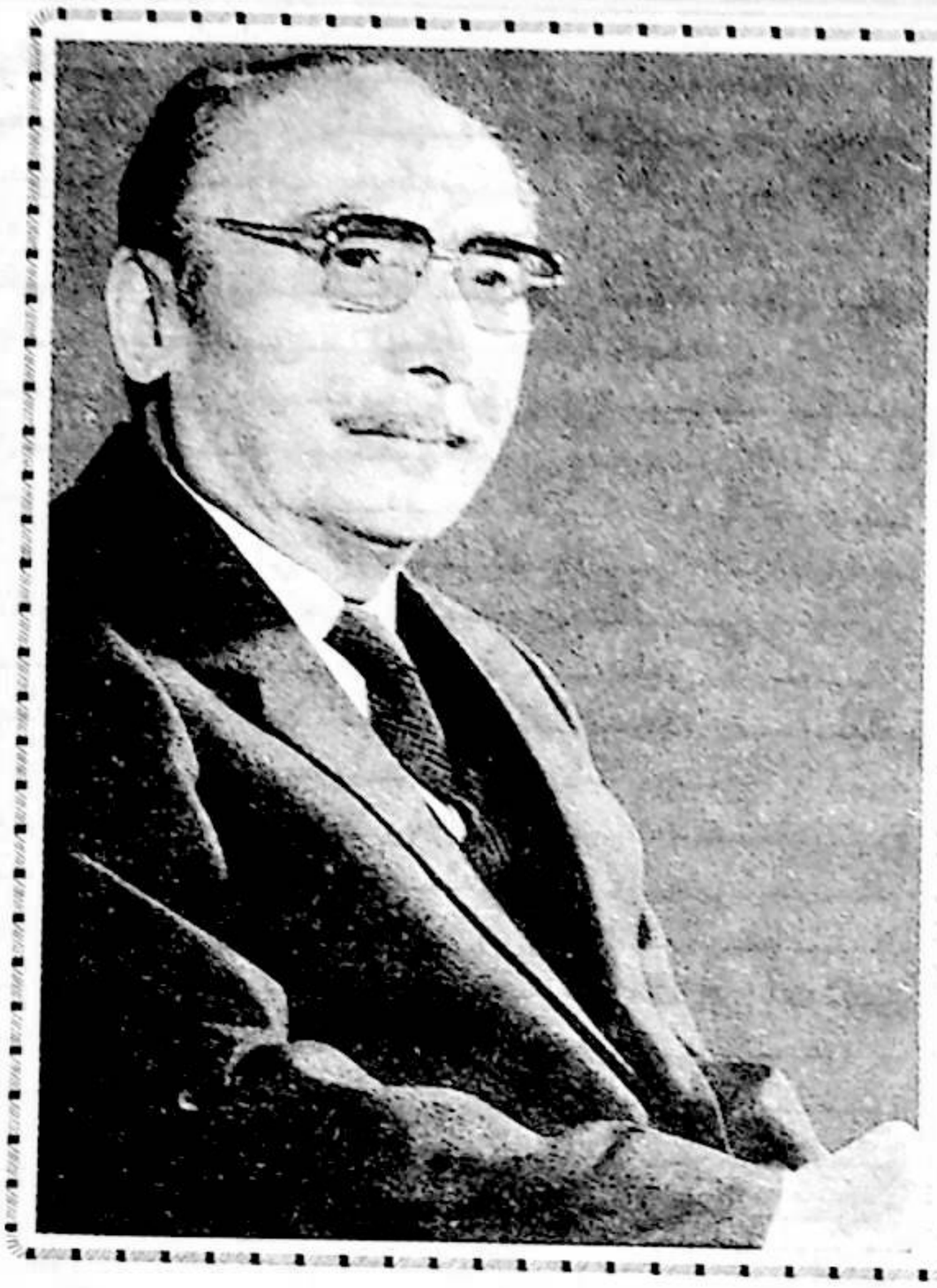

خوتەن سەيپىددىن ئەزىزىنى ئەسلەيدۇ

(ئەسلىمە)

نۇرمۇھەممەت توختى

1

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ سابىق رەھبەرلىرىدىن بىرى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا ئۇزۇن يىل ئاپتونوم رايون رەئىسى بولۇپ ئىشلىگەن سەيپىددىن ئەزىزى كېلەر يىلى - 2004-يىلى 90ياشقا كىرىدۇ. ئاسترونومىيىلىك يىل ھېسابلاش ئۇسۇلى بويىچە شۇنداق ھېسابلانسىمۇ، ھاياتلىقلارنىڭ بىئولوگىيىلىك ياش - ئۆمۈر نۇقتىسىدىن ئالغاندا، ئۇ ئاللىقاچان 90ياشتىن ھالقىدى. ئۇنىڭ 90يېشىنى قۇتلۇقلاش - ئەلۋەتتە ۋە شەك-شۇبھىسىز ئەھمىيەتلىك ئىش.

پارتىيە، دۆلەت، ھۆكۈمەت خىزمەتلىرى جەريانىدا كۆرسەتكەن تۆھپىلىرى نۇقتىسىدىن بولسۇن، مەيلى ئۇيغۇر ئەدەبىيات-سەنئىتىنىڭ تەرەققىياتىغا كۆرسەتكەن ھامىيلىقىدىن بولسۇن، مەيلى يازغان ئەسەرلىرىنىڭ قىممىتى تەرىپىدىن بولسۇن، سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندى خاتىرىلەشكە ئەرزىيدىغان زات. بىر ئادەم 90ياشقا كىرگەنىكەن، شۇنچە ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرگەنىكەن، ئەلۋەتتە قۇتلۇقلاشقا ئەرزىيدۇ. ئاددىي ئادەملەر ئۇچۇنمۇ شۇنداق.

ۋەھالەنكى، سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندى كېيىنكى 60يىلغا يېقىن ۋاقىت جەريانىدا ئىزچىل دىققەت نەزىرىمىزدە بوپكەلدى. ئاخىرقى تۆت-بەش يىلنى ھېسابقا ئالمىغاندا، باشتىن - ئاخىر ئاخبارات خەۋەرلىرىنىڭ باش پېرسوناژى بوپكەلدى. ئەدەبىيات ئوقۇرمەنلىرىنىڭ قەلبىدىن ئورۇن ئالدى. مەيلى كەچمىشلىرى نۇقتىسىدىن بولسۇن، مەيلى جەمئىيەتتە ئىگىلىگەن ئورنى نۇقتىسىدىن بولسۇن، ئۇ ھەرگىز ئاددىي ئادەم ئەمەس. ئاددىي ئادەم بولمىغانىكەن، ئۇنىڭ مۇبارەك 90يېشىنى تېخىمۇ قۇتلۇقلاشقا ئەرزىيدۇ.

كىشىلەر 60ياشقا يەتمەي تۇرۇپ ئۆلۈپ كېتىۋاتقان بۇگۈنكى كۈندە، بىر ئادەم 90ياشقىچە ياشايدىكەن، بۇ ئەلۋەتتە دىققەتنى تارتىدۇ، تەتقىق قىلىشقا ئەرزىيدۇ. ھۆرمەتلىك سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندى نەۋەجىدىن 90ياشقىچە ئۆمۈر كۆردى؟ تۇرمۇش تەجرىبىلىرى قانداق؟ بۇنى بىز ئۆزىدىن سوراپ كۆرۈشكە ئامالسىز. بۇيەردە تىرىشچان ياپونلارنىڭ ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرگەنلەر ھەققىدە ئېلىپ بارغان تەتقىقاتلىرىنى تىلغا ئېلىپ، گەپنى ئۇزارتىشنىڭمۇ ئەھمىيىتى يوق. ھېكايە قىلىشلىرىچە، داڭلىق تېۋىپ، 124ياش ئۆمۈر كۆرگەن تۇردى ھاجىمدىن ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرۈش تەجرىبىلىرى توغرىسىدا سورالغاندا، ئۇ لوقمان سانىي: «بىرىنچىدىن، ياراتقۇچىنىڭ شاپائىتىدىن، ئىككىنچىدىن، كۈن غەربكە قىيسايغاندىن كېيىن

ئەلىنىڭ نازارىسى ئادىل

غىزالانىمدىم ، ئۇچىنچىدىن ،تاماق تاللىمىدىم ۋە بەك تويغىچە يېمىدىم ، تۆتىنچىدىن ، ھاياتتىن ئۈمىدۋار بولدۇم»دەپ جاۋاب بەرگەنىكەن .

ھۆرمەتلىك سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندىمۇ بەلكىم ئاشۇنداق ئېسىل ئادەتلەر مۇجەسسەم تاپقان بولۇشى مۇمكىن . ئەمدى سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندىنىڭ ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرۈشى توغرىسىدىكى تەتقىقاتنى يەنىمۇ چوڭقۇرلاشتۇرۇشنى تەبابەت ، مېدىتسىنا ساھەسىدىكىلەرگە قالدۇرۇپ ، ئۆزىمىزنىڭ ئەسلى گېپىمىزگە قايتىپ كېلەيلى .

سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندى سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئوقۇپ قايتىپ كەلگەن ياشلىق چاغلىرىدىن باشلاپلا ئەدەبىي ئىجادىيەتكە ئىشتىياق باغلىغان . ھېكايە ،شېئىر ،رومانلارنى يازدى . ئەممىيىتى ئۇلاردىنمۇ زور بولغان ئەسلىمىلەرنى نەشر قىلدۇردى . ئۇنىڭ ئەسەرلىرى ھەرگىز ئاز ئەمەس ، ئۇيغۇر ئەدەبىياتى تارىخىدا تېگىشلىك ئورۇنغا ئىگە دېسەك ، ھەرگىز ئاشۇرۇۋەتكەن بولمايمىز . شۇنداقكەن ، ئۇيغۇر شائىر - يازغۇچىلىرى ئىچىدە تون كىيگۈزۈش - تون كىيدۈرۈش ئەۋج ئېلىۋاتقان دەۋردە ئۇنىڭغا تون كىيدۈرۈش لايىقمىدى - ئەمەسمىدى دېگەن سوئال ئالدىمىزنى توراپدۇ . مەلۇمكى ، تارىختا پادىشاھلار قول ئاستىدىكى ۋەزىر-ۋۇزرا ، بەگ-سىپاھلارغا تون ياپىدىغان ،ۋەزىر-ۋۇزرا ،بەگ-سىپاھلارمۇئۆزىدىن تۆۋەنلەرگە تون ياپىدىغان ئادەت بولغان . بۇ ، يۇقىرىنىڭ تۆۋەنگە تون يېپىشى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ . قايسىبىر يىلى شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ مەرھۇم ئۆتكۈر ئەپەندىگە تون ياپقانلىقى خەۋەر قىلىنغان . بۇ ، تۆۋەننىڭ يۇقىرىغا تون يېپىشى بولۇپ ھېسابلىنىشى مۇمكىن . بۇلاردىن تونىنىڭ يۇقىرىدىن تۆۋەنگە يېپىلىسىمۇ ،تۆۋەندىن يۇقىرىغا يېپىلىسىمۇ بولۇۋېرىدىغانلىقى مەلۇم بولىدۇ . ئەپسۇسكى ،تاھازىرغىچە سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندىگە نە يۇقىرىنىڭ ، نە تۆۋەننىڭ تون ياپقانلىقى خەۋەر قىلىنمىدى . بۇ ، كىشىنى سەل ئويغا سېلىپ قويىدۇ . بەلكىم تۆۋەننىڭ سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندىگە تون ياپماسلىقى ھۆرمەتنى ۋايىغا يەتكۈزەلمەسلىكىدىن ئەنسىرىگەنلىكىدىن ،يۇقىرىنىڭ سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندىگە تون ياپماسلىقى بولسا ، ئۇنداق سىياسەت - بەلگىلىمىنىڭ يوقلىقىدىن بولۇشى مۇمكىن . قانداقلا بولمىسۇن ، شان-شەرەپ بېرىلىشكە تېگىشلىك ئادەمگە شان-شەرەپ بېرىلمەسلىكى ياكى ۋاقتىدا بېرىلمەسلىكى ئادەمنى تولىمۇ ئەپسۇسلاندۇرىدۇ . ھەتتا مەتبۇئاتلارنىڭ ، رادىئو-تېلېۋىزىيىلەرنىڭ ئۇنى كېيىنكى تۆت-بەش يىلدا تامامەن ئەستىن چىقىرىپ قويۇشى ،شۇ ئارقىلىق خەلقنىڭمۇ ئېسىدىن كۆتۈرۈلۈشىگە سەۋەب بولۇشى ئادەمنى تېخىمۇ ئەپسۇسلاندۇرىدۇ . بىزنىڭ بۇنداق نادامەت چېكىشىمىز تامامەن ئورۇنسىز بولۇشى مۇمكىن . بۇ قېتىم مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ئىسمائىل ئەھمەد ئەپەندى خوتەنده خىزمەتلەرنى كۆزدىن كەچۈرگەندە ، سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندىنىڭ 90يېشىنى قۇتلۇقلاش مەسىلىسىنى تىلغا ئاپتۇ . بۇ ئۇنىڭ شەخسىي تەشەببۇسى بولماسلىقى مۇمكىن . پارتىيە ،ھۆكۈمەت سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندىنىڭ 90ياشقا كىرگەنلىكىنى قۇتلۇقلاشنى پىلانلىغان بولۇشى مۇمكىن . قانداقلا بولمىسۇن ، گەپ سىرتقا چىقتى . سىياسىي كېڭەش خوتەن ۋىلايەتلىك خىزمەت كومىتېتىنىڭ سۆھبەت يىغىنى ئاچقانلىقىمۇ خەۋەر قىلىنىدى . خوتەنده سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندىنىڭ تۆھپە-خىزمەتلىرى ،كەچۈرمىشلىرى ،تەسىرى ئەسلىنىشكە باشلىدى . مانا بۇ خەۋەرلەر بىزنىڭمۇ سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندى ھەققىده قەلەم تەۋرىتىشىمىزگە تۈرتكە بولدى . خوتەن ئۇنى چوقۇم ياد ئېتىدۇ .

2

سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندىنىڭ 90ياشقا كىرگەنلىكىنى قۇتلۇقلاش خوتەن ۋىلايىتى ئۆچۈن ئۆزگىچە ئەھمىيەتكە ئىگە . سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندىنىڭ پۈتكۈل مەملىكەت ئۆچۈن ،پۈتكۈل ئاپتونوم رايون ئۆچۈن قوشقان تۆھپىلىرى تارىختىن ، ئاخبارات خەۋەرلىرىدىن مەلۇم . يەنە بەزى ئىشلىرى ئاشۇ يىلى ئۇ ناھەقچىلىككە ئۇچرىغاندا تارقىتىلغان تەنقىدىي تەھلىل ماتېرىياللىرىدىكى تۆھمەتلەرنىمۇ مەلۇم . كەچمىشلىرى بولسا ،ئۆز ئەسلىمىسى - «ئۆمۈر داستانى»دا تىلغا ئېلىنغان . ۋەھالەنكى ، ئۇنىڭ خوتەن ئۆچۈن قىلىپ بەرگەن ئىشلىرى ،خوتەن خەلقى ئۆچۈن ئېيتقان ھەققانىي سۆزلىرى خوتەننىڭ سىرتىدىكى ئوقۇرمەنلەر ئۆچۈن كەم مەلۇم .

پېشقەدەملەرنىڭ ئەسلەپ ھېسابلىشىچە ، سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندى خوتەن تۇپرىقىغا يەتتە-سەككىز قېتىم قەدەم تەشرىپ قىپتۇ . ئۇنىڭ مۇبارەك قەدەملىرى قۇمساز تۇپراقتا يەتتە-سەككىز قېتىم ئىز قالدۇرۇپتۇ . خوتەن دىيارىدا بوران كۆپ چىقىدۇ ،قۇم-توزان كۆپ ئۇچىدۇ . ئۇنىڭ ئىزلىرى كۆمۈلۈپ كەتمىدىمىكىنە؟ كۆمۈلۈپ كەتتى ، ئەمما يەنىلا ئەستە قالدى .

ئانامغا نېمىدېپ يىغلاي ،
دادامغا نېمىدېپ يىغلاي .
ئېتىكنىڭ ئالدىدىن ئاشقان
ساماندەك سارغىيىپ يىغلاي .

لاچىن سوققان توشقاننىڭ
جاڭگالدا ئۇۋاسى بار .
مەندەك بىر مۇساپىرنىڭ ،
بۇ يۇرتتا نېمەسى بار؟!

مانابۇ - مەشھۇر خوتەن خەلق ناخشىسى «ئانارگۈل» .ئۇنىڭ مۇڭلۇق كۈيى قايەردە ئاڭلانسۇن ،خوتەن ئەدەبىيات-سەنئەتچىلىرى دەرھال سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندىنىڭ ئەسكە ئالىدۇ . سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندى شۇ قېتىم خوتەنگە كەلگەنده «خوتەن بۇلبۇلى»سالامەت مەخسۇت ئۇنىڭغا «ئانارگۈل»ناخشىسىنى ئېيتىپ بېرىدۇ . قىزىقچى ئارتىس مۇختار ئىمىن ھاجى :

تۇنۈك بېشىغا ئاي كەلدى ، بالام ،
دادىڭىز سالتاڭ سايى كەلدى ، بالام ،
تالما ياغلىقتا ،بالام ،
كاۋا باراڭلىقتا ،بالام .

دېگەن «ئەللەي ناخشىسى»دىكى قوشاقلارنى يېشىپ ، «ئانارگۈل»نىڭ ھېكايىسىنى سۆزلەپ بېرىدۇ .ناخشىدىكى لىرىك مۇڭلۇق ۋە ھېكايىدىكى قىزىقارلىق تەپسىلات سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندىگە ئاجايىپ تەسىر قىلىدۇ . شۇڭىمىكىن ، ئۇ ، شۇ چاغدىكى خوتەن دارىلمۇئەللىمىن مەكتىپىنىڭ ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىسى ،شائىر ئىمىن راشىددىنغا «ئانار گۈل»ھېكايىسىنى دراماىلاشتۇرۇپ چىقىش تەكلىپىنى بېرىدۇ . مەرھۇم ئىمىن راشىددىن ئۇنىڭ ھاۋالىسىنى يەردە قويماي راستتىنلا «ئانارگۈل» (بەزى مەنبەلەردە «ئادارگۈل»دەپ ئېلىنغان) دراممىسىنى يېزىپ چىقىدۇ ۋە ئۇنى سەيپىددىن ئەزىزىنىڭ قوللىشى بىلەن «يېڭى قاشتېشى»سەنئەت ئۆمىكى خوتەن ،ئۇرۇمچى سەھنىلىرىدە ئويناىدۇ . شۇنداق قىلىپ خوتەن خەلق ناخشىسى بولغان «ئانارگۈل»ۋە «ئەللەي ناخشىسى»ئاپتونوم رايون دائىرىسىدە تارقىلىدۇ . ھەتتا كېيىن مەريەم ناسىر خانىم «ئەللەي ناخشىسى»غا ئۇسسۇل ئىشلەپ ، مەملىكەتلىك مۇكاپاتقا ئېرىشىدۇ . ئۇ چاغلاردا «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ»نىڭ مەدەنىيەت مۇستەبتىلىكى ھۆكۈم سۈرۈۋاتقان بولغاچقا ،ھېكايىغا ،دراما - ئوپېرالارغا سىنىپىي تۈس بېرىلەتتى .سىنىپىي پۈراق بەرمەي مۇمكىن ئەمەس ئىدى . گەرچە مەرھۇم ئىمىن راشىددىن ئەپەندى دراممىلاشتۇرغان «ئانارگۈل» ئاشۇنداق تەپسىلاتلىرى سەۋەبىدىن ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرەلمىگەن بولسىمۇ ، لېكىن دراممىدىكى ئىككى ناخشىنىڭ ئاپتونوم رايون دائىرىسىدە تارقىلىشىغا ۋە بۈگۈنگىچە ئېيتىلىپ كېلىشىگە ھەسسە قوشىدۇ . خەلق ناخشىلىرىنى «سېرىق ناخشا»دەپ ئۆلۈمگە بۈيرۇۋاتقان شۇ ئاي ، شۇ كۈنلەردە سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندىنىڭ دراما ئىچىگە كىرگۈزۈپ بولسىمۇ خەلق ناخشىلىرىنى سەھنىگەئاچقىشقا مەدەت بەرگەنلىكى كاتتا-چوڭ ئىش ئىدى . خوتەن ئەدەبىيات-سەنئەتچىلىرى بۈنى قانداقمۇ ئۇنتۇپ كېتەلىسۇن ؟ !

3

قىشنىڭ قەھرىتان سوغۇق كۈنلىرىدە ياكى يازنىڭ پىشقىرىم ئىسسىق -تىنجىق كۈنلىرىدە خوتەن دېھقانلىرىنى ھاشارغا ھەيدىگەن سادا ئاڭلانسا ، خوتەن دېھقانلىرى ئۆزلىرى ئۈچۈن تۇنجى ۋە ئاخىرقى قېتىم بىر ئېغىز لىللا گەپ قىلىپ قويغان رەھبەر سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندىنىڭ ئەسكە ئالىدۇ ، ئۇلۇغ-كىچىك تىنىپ تۇرۇپ ، سېغىنىش بىلەن ئەسكە ئالىدۇ .ئۇ پەيتنى تارىخ ئېسىدە ساقلاپ قالدى . بۇ ، 1970-يىللارنىڭ ئوتتۇرىلىرىدىكى نويابىرنىڭ ئاخىرى - قەھرىتان قىش باشلانغان ،سوغۇق تاغ شامىلى زەرب بىلەن سوقۇپ ، زۇمرەتتەك سۇلار ئەينەكتەك سۇزۇك مۇز تۇتقان چاغ ئىدى . خوتەن دېھقانلىرى خوتەن شەھىرى بىلەن يۇرۇڭقاش دەرياسى ئارىلىقىدىكى كونا «ئىلچى دەرياسى»نىڭ قىنىنىي بويلاپ «ئىگەرچى»گە ، «ئىگەرچى»دىن «ياپىلاق»قا ، «ياپىلاق»تىن «ھاڭغىتلىق»قا ،ئۇيەردىن «يېڭىئېرىق»نىڭ ئايىغىغا ،ياكى «دەرۋازىقوۋم» ، «ھاكىمنىڭ كەپسى»گە قەدەر سوزۇلىدىغان «شەرق شامىلى ئۆستىڭى»نى قېزىۋاتاتتى . ئۇلارنىڭ بۇيەردە ئىشلەۋاتقىنىغا نەچچە ھەپتە بولغانىدى . كەڭلىكى سەككىز -ئون مېتىر كېلىدىغان ئۆستەڭ قىنى بەزى يەرلەردە بەش-ئالتە مېتىر چوڭقۇرلىغاندا ئۆستەڭ تېگىدىن سۇ چىقىپ كەتكەنىدى . «كوئىنلۇن سۇئامبىرى» ۋە يۇرۇڭقاش دەرياسىغا يېقىن يەرلەردە چىقىپ كەتكەن سۇ تىزغا كېلەتتى . ئەمما ئۆستەڭ قېزىش تېخى لايىھىدە بەلگىلەنگەن ئۆلچەمگە يەتمىگەن ،تەلەپ ئورۇندالمىغان ،داۋاملىق قېزىش لازىم ئىدى ، قازماي بولمايتتى .خوتەن دېھقانلىرى سوغۇقتا يالىڭاياق بولۇپ ، ئىشتاننىڭ پۇشقىقىنى تىزىغىچە تۇرۇپ ،سۇ كېچىپ ئىشلەۋاتاتتى . سۇنىڭ تېگىدىكى توڭلاپ كەتكەن لاينى بىر كەتمەن-بىر كەتمەندىن چۈشىتا توقۇلغان زەمبىلگە ئالاتتى ، تاغارغا ئۇساتتى . زەمبىلنى كۆتۈرۈپ ، تاغارنى يۇدۇپ بەش-ئالتە مېتىر ئېگىزلىكتىكى ئۆستەڭ قېشىغا ئاچىقىپ تۆكەتتى . تاغاردىن ساقىغان لاي سۇ كۆتۈرگۈچىنىڭ ھەممە يېرىنى ھۆل قىلىۋېتەتتى . ھۆل بولغان كىيىملەر توڭلاپ قالاتتى ، زەمبىل كۆتۈرگەن بىلەكلەر ئۇزۇلۇپ كېتىدىغاندەك تالاتتى . كەتمەن تۇتقان قول-ئالقانلاردىن قان چىقىپ كېتەتتى . ھەممىدىن يامىنى سوغۇق ئىدى . ئەتىگەن ئەينەكتەك سۇزۇك مۇز قاتقان سۇنى كېچىۋاتقان پۇتلار بىردەمدىلا ھېچنېمىنى سەزمەس بوپقالاتتى . كەچتە-قاراڭغۇ چۈشكەندە ئىشتىن چۈشۈپ ، سەھەردە - تاڭ ئاتماستا ئىشقا چىققىچە كونا جۈۋا بىلەن ھەرقانچە يۆگىسىمۇ ئەسلىگە كېلەلمەيتتى ،ئىسسىق سېزىم پەيدا بولمايتتى . قوللار ، قۇلاقلارمۇ توڭاتتى . سوغۇق شامال ئۈششۈك ھەرىسىدەك چېقىپ ئۆتەتتى . ئۇنىڭدىنمۇ يامىنى قورساق ئىدى . ئۆستەڭ قىرىغا ئېسىلغان داشقازاندىن بېرىلىۋاتقان خامخۇتىلا ئۇماچ ۋە تۇزلۇق زاغرا قۇۋۇەتنى تولۇقلىيالمايتتى . زەمبىلنى كۆتۈرۈپ ، تاغارنى يۇدۇپ ، بەش-ئالتە مېتىر ئېگىزلىكتىكى ئۆستەڭ قىرىغا چىققۇچە پۇتلار ماغدۇرسىزلىقتىن لاكاسلاپ قالاتتى ، قورساق كورۇلداپ كېتەتتى ،ئاچلىق قىينايتتى . چىدىمىساڭمۇ ئامال يوق ئىدى . لايىھىدە بەلگىلەنگەن ئۆلچەمگە يەتكۈزەلمىگەنىكەنسەن ، ئۆلسەڭمۇ ئىشلەۋېرىشىڭ لازىم ئىدى . قېچىپ كېتىشنى خام خىيال ئەيلىمە . قاچىدىكەنسەن ، تۇتۇپ ، باغلاپ ئەكېلىدىغانلار ھەرقاچان تەييار .تېخى «خۇسۇسىيلىققا قارشى كۈرەش قىلمىغان»بولسەن ،كاپىتالىزم يولىغا ماڭغان ھوقۇقدارنىڭ قۇيرۇقى بولۇپ كۈرەش - تەنقىدكە تارتىلىسەن . ئۆستەڭ چېپىش چېمىنىڭ بىر ھەسسە كۆپەيتىلىدۇ . مۇشۇ ئۆستەڭدە جاپاغا ، سوغۇققا ،ئاچلىققا چىداپ ئىشلەيسەن . ياكى ئۆستەڭ

پۈتكۈچە ۋەياكى ئۆستەك قىنىدا ئۆلۈپ يىقىلغۇچە ئىشلەيسەن . كىم سېنى زۇكام بوپقالسۇن دەپتۇ ، كىم سېنى بوغۇم ياللۇغى بوپقالسۇن دەپتۇ ، كېسەل بولسائمۇ ئىشلەيسەن .تاكى پۈتكۈچە ياكى ئۆستەك قىنىدا يىقىلىپ ئۆلگۈچە . . .

بىر كۈنلۈك ئىش ھەققىم قانچە ؟دەپ سورىدۇڭمۇ ،نېمە ئىش ھەققى ئۇ ، ئۆستەك چاپساك ، مانا چېپىپ بېرەتتىمۇ ، كومۇنادىكى ۋەزىپەك ئۈچۈن چاپسەن . ۋەزىپىنى تولۇق ئورۇندىساك - بىر كۈنلۈكۈك ئۈچۈن بىر گۇك - ئون نومۇر خاتىرلەپ قويۇلىدۇ . يىل ئاخىرىدا بىر گۇك ئۈچۈن - بىر كۈنلۈك ئەمگىكىك ئۈچۈن 15تىيىن - 15سىنىت . بىر كۈنلۈك ئەمگىكىم مېكيانىنىك بىر قېتىم ئىنجىقلىغىنىغا ،بىر تۈخۈمغا تەك بولمىدى ، دەپ ئاغرىنىشقا رۇخسەت يوق . ۋۇ ئەبلەخ ،تولا كاسلدىغچە چېمىكنى چاپ .ئاشۇ سۇ چىقىپ كەتكەن يەردىن ھېسابلىغاندا يەنە بىر مېتىر چوڭقۇرلۇقتا چاپسەن . يەنە 16كۈب مېتىر توپا - لاي چىقارساك ۋەزىپەك توشىدۇ . . .

سوغۇق ، جاپا ،ئاچلىق ئازابىدىن ھەممە خوتەن دېھقىنى ئاشۇ «شەرق شامىلى ئۆستىكى»نىك قىرىدا كېسەل بولۇپ ماغدۇرىدىن كېتىپ ، توڭلاپ يىقىلىدىغانىدەك ، ئۆلۈپ كېتىدىغانىدەك تۇيۇلاتتى . «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ»نىك مۇشۇ يەردە ھوقۇق تارتىۋالغان ئاتارمەن-چاپارمەنلىرىنىك خەلقىنىك ئۆلۈپ كېتىشى ، ئاچ-يالىڭاچلىقى ، توڭلاشلىرى بىلەن كارى يوق ئىدى . پەقەت ئىشقا سېلىشنىلا بىلەتتى . ئۇلار ئېغىر ئەمگەك ئارقىلىق خوتەن دېھقىنىنى جۆن قىلماقچى ، ئەقلىنى ئىشلىمەس ، سەزگۈلىرىنى تۇيماس قىلماقچى ئىدى . ئەمما خوتەن دېھقىنى يەنىلا جاپانى ،سوغۇقنى ، ئاچلىقنى سېزىپ تۇراتتى ،قىينىلاتتى ،قۇتۇلالمايدىغانلىقىنىمۇ بىلىپ تۇراتتى .

جان تاتلىق ئىدى . بىر-بىرىنى ئەسكى كەتمەن بىلەن چاناپ ئۆلۈپ بېرىشنىك ، بۇ دۇنيانى قويۇپ بېرىشنىك ئورنى يوق ئىدى . ئۇ پەقەت ئۇمىدسىزلىنەتتى . ئۆز تەقدىرىنىڭ ئاللاغا تاپشۇراتتى . . .

خوتەن دېھقىنى مانا مۇشۇنداق جان تالىشۋاتقان چاغدا «شەرق شامىلى ئۆستىكى»نىك قىرىدا سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندى پەيدا بولدى . مەركەزنىك يۆلىشى بىلەن «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ»ئۇنىڭدىن ھوقۇق تارتىۋالالمىغان ،ئۇنىك يەنىلا ئاپتونوم رايونىدا ھوقۇقى بار ئىدى . بۇ قېتىم خوتەنگە خىزمەتلەرنى تەكشۈرۈپ كەلگەنىدى . ئۇ قەھرىتان سوغۇقتا تىزىغچە سۇ كېچىپ ئىشلەۋاتقان يىلىك -يوپۇق ، ماغدۇرسىز خوتەن دېھقانلىرىنى كۆردى ، ئۇلارنىك ئەمگەك جاپاسى ،سوغۇق ئازابى تارتىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى .

ئۇ ھازىرچە ئۇلارنى ئاچ-يالىڭلىق ئازابىدىن قۇتۇلدۇرۇشقا ئاجىز ئىدى .ئەمما سوغۇق ئازابىدىن ، قىش-سوغۇقتا ئېلىپ بېرىلىۋاتقان ئەمگەك جاپاسىدىن قۇتۇلدۇرۇشقا قۇربى يېتەتتى . ۋاقىتلىق ، ئەتىياز كەلگىچە بولسىمۇ قۇتۇلدۇرالايتتى . «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ»نىك مۇشۇ يەردە ھوقۇق تارتىۋالغان ئاتارمەن - چاپارمەنلىرىنىك قەھرىتان قىشتا كىشىلەرگە جاپا ۋە زۇلۇم سېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ئاچچىقى كەلدىمۇ ،سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندى «شەرق شامىلى ئۆستىكى»نىك قىرىدا پەيدا بولۇپلا قاپىقىنى تۇردى . خېلى ئۇزۇن جىمجىت قاراپ تۇردى .ئاتارمەن-چاپارمەنلەر بولسا ئۇنىڭدىن ماختاش تەمە قىلىپ ھەدەپ ئۆزلىرىنىك ئۇلۇغۋار پىلانلىرىنى تونۇشتۇرۇپ ،ئۇنۇمى ھېسابقا ئېلىنمىغان ئەمگەكنى ماختاۋاتاتتى . شۇ دەقىقىدە سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندىنىك قۇلىقىغا ئۇلارنىك گەپ-سۆزلىرى كىرىدىمۇ -يوق ، بۇ نامەلۇم ، ئەمما تۇيۇقسىز ئېغىز ئېچىپ : «نېمە قىلىق بۇ ، شۇنچە سوغۇقتا ئەمگەككە سالغىنىڭلار نېمىسى؟ دېھقانمۇ ئادەمغۇ؟ ئۇ ياكى ئىسسىق - سوغۇقنى سەزمەيدىغان بۇت بولمىسا ، تارقىتۇۋېتىڭلار ، دەرھال ئۆيلىرىگە تارقاپ كەتسۇن . . . »دېدى . تەلەپپۇزى خېلىلا قاتتىق ئىدى . ئەگەر ئەتراپىدىكىلەر ئۇنىك ئاۋازىنىك پۈتۈپ قالغانىدەك پەس چىقىدىغانلىقىنى بىلگەن بولسا ، ئۇنىك غەزەپتىن ۋارقىرىغانلىقىنى ھېس قىلغان بولاتتى . ئاۋاز پەس ئاڭلاندى . شۇنداقتىمۇ ئاتارمەن-چاپارمەنلەرنىك خىزمەت تونۇشتۇرۇۋاتقان ئاۋازىنى بېسىپ كەتتى . ئاتارمەن-چاپارمەنلەرنىك ئاۋازى ئۆچتى . . . يەقەت ئەتراپتا ئىشلەۋاتقان دېھقانلار ئۇنىك ئاۋازىنى ئاڭلىغان ، نېمە دەۋاتقانلىقىنى چۈشەنگەنىدى . ئۇلارنىك ئارىسىدىن كىمدۇر بىرى : «ياشىسۇن رەئىس ! »دەپ ۋارقىرىۋەتتى . ئاۋازى يىغلىغانىدەك تىترەپ چىقتى . باشقا دېھقانلارمۇ قوشۇلدى .ئۇلار : «ياشىسۇن رەئىس ! »دەپ ۋارقىرىغانچە ئۆستەك قىنىدىن چىقىپ ،نەرسە-كېرەكلىرىنى ئېلىپ پۈررىدە تارقاپ كەتتى . . .

دېھقانلارنىك سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندىنىڭ «ياشىسۇن ! »دېگەنلىكى توغرا بولمىغان بولۇشى مۇمكىن . چۈنكى ئۇ يىللار كامبودژالىق سەرگەردان پادىشاھ سىخانوكنى (1970-يىلى كامبودژىدا سىياسىي ئۆزگىرىش بولۇپ ، ھازىرقى پادىشاھ نورودوم سىخانوك جۇڭگو ھۆكۈمىتىنىك سىياسىي پاناھلىق بېرىشى بىلەن جۇڭگودا مۇساپىرەتتە ئىدى . - باش مۇھەررىردىن) «ياشىسۇن ،دېسە بولۇدىغان ، لېكىن ئۆزىمىزنىڭكىلەردىن ماۋزېدۇڭدىن باشقا كىشىنى «ياشىسۇن »دېيىشكە يول قويۇلمايدىغان يىللار ئىدى . ئەمما دېھقانلار ئۇنى يەنىلا «ياشىسۇن » دېدى . ئاشۇ «ياشىسۇن »نىك قىممىتى خېلىلا يۇقىرى ئىدى . ئۇنىك قىممىتىنى قەھرىتان سوغۇقتا يالىڭاياق بولۇپ ،مۇزدەك سوغۇق سۇنى كېچىپ ئىشلىگەن ئادەملا بىلەتتى . ئاشۇ «ياشىسۇن ! » «شۇنچە سوغۇقتىمۇ ئەمگەككە سالغان بارمۇ . . . تارقىتۇۋېتىڭلار ، ئۆيلىرىگە تارقاپ كەتسۇن »دېگەن سۆزگە ئايرىۋاشلانغانىدى . ئايرىۋاشلاش ئۇسۇلىمۇ نەق ،سەممىي ،ئادىل ئىدى . ئاشۇ سورۇندا سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندىنىك ئاشۇ ھىممىتىگە يەنە قانداق جاۋاب بەرگىلى بولاتتى؟ ئۇنىك سەممىي

سۆزىگە ئايرىۋاشلىغىلى بولۇدىغان باشقا بىرنەرسە تېپىلاتتىمۇ؟ تېپىلاتتى. ئۇ، يىغا، كۆزلەردىن مارجاندەك تۆكۈلگەن ياش تامچىسى. ئەمما ئۇ، ئاشۇ «ياشسۇن» دېگەن رەھمەتكە، تىترىگەن ئاۋازغا قوشۇلۇپ قۇيۇلغانىدى...

سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندىنىڭ خوتەندىكى تەكشۈرۈشنى توگىتىپ ئۈرۈمچىگە بارغاندىن كېيىن يەنە تېلېفون بېرىپ: «ئاشۇ ئەمگەكچىلەر ھەممىسى تارقاپ كەتتىمۇ؟ باشقا يەرلەردە ئىشلەۋاتقانلارمۇ تارقىدىمۇ؟ تارقىمىغانلارنى دەرھال تارقىتىۋېتىڭلار...» دەپ سۆرۈشتە قىلغانلىقى ھېلىمۇ ئەينى چاغدىكىلەرنىڭ ئېسىدە. ئەمما بۇ خوتەن دېھقانلىرىغا كۆرسىتىلگەن ئاشۇ قېتىملىق ھىممەتنىڭ داۋامى بولۇپ، مۇھاكىمىزدىكى مەسىلە ئەمەس. مۇھاكىمىزدىكى مەسىلە شۇكى، سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندىنىڭ نامۇۋاپىق پەسلىدە قىلىنغان، زۇلۇم تۈيغۇسىنى بېرىدىغان نامۇۋاپىق ئەمگەكنى توسقان تۈنجى ۋە ئاخىرقى رەھبەر بوپقالغانلىقىدىن ئىبارەت پاكىت.

خوتەن دېھقانلىرى ئاشۇ 1970-يىللاردىن ئىلگىرى، ئېنىقراق ئېيتقاندا 1958-ۋە 1960-يىللاردا، نامۇۋاپىق پەسلىدە - تومۇز ئىسسىقتا ياكى قەھرىتان سوغۇقتا تالاي قېتىم بوزيەر ئېچىشقا، سۇئامبىرى ياساشقا، ئۆستەڭ چېپىشقا، لايلاپ كەتكەن ئۆستەڭلەرنى قايتا چېپىشقا ۋە يەنە ئاللىقانداق نەتىجىسىز ئەمگەكلەرنى قىلىشقا مەجبۇر قىلىندى. ئالايلۇق، قاراتاغىزدا، مۇجىدا، زاڭگۇيدا، پىيالمىدا، سەككىز پارچىدا، لەمپىدە، كاۋاكتا، تۇزلۇقئوتاقتا، ئەلەمبۇلۇڭدا، سېسىق ئوتتا، داۋزىقۇمدا، ئۇزۇن شوردا، تارشىلىقتا، يالغۇز جىگدىدە، ئىچىقاتتا، يامان بۇكتە، خالتا بۇلۇڭدا، گۇزەرمىدە، ئەگرىياردا، قاراتوغراقتا، توغرىسۇدا، تولغانجىدا، ھاڭگىيدا، بەشتوغراقتا، چىرىدا، گۇلاخمىدا، دامكۇدا، قاراقىيدا، شۇۋلدا، جايدا، يېڭىباغدا، ئويتوغراقتا، سالغۇزەكتە، ئەندىرە بوزيەر ئاچقاندا خوتەن دېھقانلىرى تومۇز ئىسسىقتا تۇنجۇقۇپ، قەھرىتان قىشتا مۇزلىمىدىمۇ؟ ئەمما ھېچكىم: «ھاي، بۇ ئىشلارنى مۇۋاپىقراق پەسلىدە، سەل مۇۋاپىقراق ئۇسۇلدا قىلايلى» دەپ باقمىدى. خوتەن دېھقانلىرى ئاشۇ يىللىرى ياپچان سۇ ئامبىرىنى، كەڭرى سۇ ئامبىرىنى، سانجۇ سۇ ئامبىرىنى، غوجىدۆڭ سۇ ئامبىرىنى، شورلۇق سۇ ئامبىرىنى، شەرق شامىلى سۇ ئامبىرىنى، داخان سۇئامبىرىنى، قاراساي سۇ ئامبىرىنى، ياۋا 1-سۇ ئامبىرىنى، ياۋا 2-سۇئامبىرىنى، لەمپە سۇ ئامبىرىنى، يېڭى قۇرۇلۇش سۇ ئامبىرىنى، تۇزلۇقئوتاق 1-سۇئامبىرى، يېڭىئېرىق سۇ ئامبىرى، يامانيار سۇئامبىرى، ھالالباغ سۇئامبىرىنى، چاكەش سۇ ئامبىرىنى، كۇئىنلۇن سۇئامبىرىنى، تولغانچى سۇئامبىرىنى، خالتابۇلۇڭ سۇ ئامبىرىنى، قاراكۆل سۇ ئامبىرىنى، ئاچچىقسۇسۇئامبىرىنى، بۇغراقۇم سۇئامبىرىنى، مول ھوسۇل سۇ ئامبىرىنى، پۇناق سۇ ئامبىرىنى، قاراسۇ سۇئامبىرىنى، ئاۋانگارت سۇ ئامبىرىنى، كېرىيە تەۋەسىدىكى 13سۇ ئامبىرىنى، نىيا تەۋەسىدىكى بەش سۇ ئامبىرىنى ياسىدى. ھېچقانداق زامانىۋى چېپىش-يۆتكەش قوراللىرى بولمىغان ئەھۋالدا ئىككى قولى بىلەن كەتمەن چېپىپ، ئىككى قولى بىلەن زەمبىل كۆتۈرۈپ، ئىككى دولىسىدا تاغار يۈدۈپ، ئاشۇ سۇ ئامبارلىرىنىڭ ئېگىز، قېلىن، مەزمۇت تۇغان دامبىلىرىنى ياساپ پۈتكۈزدى. ئۇلار تومۇزنىڭ ئىسسىقىدا كۆيمىدىمۇ؟ قەھرىتان قىشنىڭ سوغۇقىدا توڭلىمىدىمۇ؟ ئەمما ھېچكىم: «ھاي، بۇ ئىشلارنى سەل مۇۋاپىقراق پەسلىدە، سەل مۇۋاپىقراق ئۇسۇلدا قىلايلى» دەپ باقمىدى. خوتەن دېھقانچىلىقى ئۆستەڭ-ئېرىقلارغا تايىنىپ سۇغۇرۇش ئېلىپ بارىدىغان دېھقانچىلىق. خوتەندىكى ئېرىق-ئۆستەڭلەرنىڭ ئۇزۇنلۇقى ئۇزۇنلۇقىدىن يۇز ھەسسە، مىڭ ھەسسە ئارتۇق. خوتەندىكى ئېرىق-ئۆستەڭلەرنى بىر-بىرىگە ئۇلىسا، يەرشارىنى نەچچە ئورىغىلى بولىدۇ. ئاشۇ باش-ئايىغى ئېنىق، ئەمما خۇددى ئادەم بەدىنىدىكى تومۇرلاردەك ھەممە يەرگە سوزۇلغان چەكسىز ۋە سانسىز ئېرىق-ئۆستەڭلەرنى ھېچقانداق چېپىش-قېزىش ماشىنىسى يوق ئەھۋالدا، خوتەن دېھقانلىرى تاكان كەتمىنى بىلەن بىر كەتمەن، بىر كەتمەندىن چېپىپ، بىر تاغار، بىر تاغاردىن يۈدۈپ قاشقا ئاچقىپ پۈتكۈزگەن. لاي تىنىپ قالسا يەنە قايتا چاپقان! بىز ئاشۇ ئۆستەڭلەرنى - «بەھرام ئۆستەڭ»، «ماكۇي ئۆستەڭ»، «گۇللۇك ئۆستەڭ»، «چوك ئۆستەڭ»... دەپ ساناپ بولالايمىزمۇ؟ مۇشۇ سان-ساناقسىز چەكسىز ئۇزۇن ئۆستەڭلەرنى چاپقاندا خوتەن دېھقانلىرى تومۇز ئىسسىقتا ھاسراپ - ھۆمۈدەپ، قەھرىتان سوغۇقتا جالاقلاپ تىترىمىدىمۇ؟ ئەمما ھېچكىم: «ھاي، ئۆستەڭلەرنى سەل مۇۋاپىقراق پەسلىدە قازايلى، سەل مۇۋاپىقراق...» دەپ باقمىدى. چىرىلىقلار، گۇلاخمىلىقلار، دامكولۇقلار «جەڭگاۋار ئۆستەڭ» گە كەم ئەمەس 30يىل ئىشلىدى. ئاشۇ «جەڭگاۋار ئۆستەڭ» نىڭ قىرىدا بىر ئەۋلاد ھالىدىن كېتىپ قېرىدى، 2-ئەۋلاد ياشلىقىنى كۆمۈپ قويدى، 3-ئەۋلاد ئەستىلىكلەرگە، ئۇششۇگەن قۇلاقلارغا، قاپارغان، قان چىققان قوللارغا، بوغۇم ياللۇغى ۋە ئاللىقانداق كېسەللەرگە گىرىپتار بولغان پۇتلارغا ئىگە بولدى. ئاچچىق ئۆرۈك گۈلىسى سېلىپ ئېتىلگەن سۇيۇق ئۇماچ ۋە كافكازلىقلارنىڭ، رۇمىنىيەلىكلەرنىڭ پاپاخلىرىغا ئوخشايدىغان ئېگىز گىرۋەكلىك تەلپەك ئۇلارغا 30يىل، قىشمۇ ياز ھەمراھ بولدى... نىيىلىقلار «18-ئاۋغۇست» سۇ قۇرۇلۇشى ئۈچۈن 25يىل ئىشلىدى. «كۆكمەرەس» تىكى سوغۇق تاغ شامىلى ئۇلارنى 25يىل سوقتى. بىر ئەۋلاد ئاشۇ تەشمىلەر ئىچىدە يېقىلدى، 2-ئەۋلاد تەشمىلەر يېنىدا 30ياشقا يەتتى، 3-ئەۋلاد بوۋىسىنىڭ تاكان كەتمىنى قولىغا ئالدى... ئۇلارغا قىشتا سوغۇق تېگىپ، يازدا ئىسسىق ئۆتۈپ كەتمىدىمۇ؟ ئەمما ھېچكىم: «ھاي، ئۆستەڭلەرنى سەل مۇۋاپىقراق پەسلىدە قازايلى، سەل مۇۋاپىقراق ھاۋادا...» دەپ

باقمىدى . . .

ھېچكىم دەپ باقمىغان ئاشۇ گەپنى 1970-يىللارنىڭ ئوتتۇرىلىرىدىكى قىشتا ھۆرمەتلىك سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندى تۇنجى بولۇپ دېيىشكە جۈرئەت قىلدى . تېخى خېلىلا غەزەپلىنىپ تۇرۇپ : «نېمە قىلىق بۇ ، شۇنچە سوغۇقتا ئەمگەككە سالغىنىڭلار نېمىسى؟ دېھقانمۇ ئادەمغۇ ،ياكى ئۇ ئىسسىق-سوغۇقنى سەزمەيدىغان بۇت بولمىسا ، تارقىتىۋېتىڭلار ،ئۆيلىرىگە تارقاپ كەتسۇن» دېدى . ئۇ ، خوتەنلىكلەرئۈچۈن مۇشۇنداق گەپنى دېگەن تۇنجى رەھبەر ! ئاشۇ گەپنىڭ قىممىتىنى ئاشۇ ساناقسىز قەھرىتان قىش ۋە تىنجىق يازلاردا ، ئاشۇ ساناقسىز ئەمگەكلەردە سوغۇقنىڭ ،ئىسسىقنىڭ ، جاپانىڭ ،ئاچلىقنىڭ تەمىنى تېتىغان ئادەملا بىلىدۇ ! بىز سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندىنى خوتەن دېھقانلىرى ئۈچۈن ئاشۇنداق گەپنى دېگەن تۇنجى رەھبەر ، دېدۇق . ئاخىرقى رەھبەر كىم؟ ئاخىرقى رەھبەرنىڭ دەرىجىسى بەكلا تۆۋەن . ئۇ ،لايقا يېزىلىق پارتكومنىڭ ھېلىقى لى فامىلىلىك سېكرېتارى (شۇجىسى) بولۇشى مۇمكىن . ئۇچ-تۆت يىل بۇرۇن خوتەن لايقىدىكى لى شۇجى : «سوغۇق قىشتا ،رامزاندا دېھقانلارنى سىرتقى ئەمگەككە سالمايلى» دەپتۇ ، دېھقانلارنى دەم ئېلىشقا قويۇۋېتىپتۇ ،دېگەن گەپلەر تارقالدى . لى شۇجىنىڭ تەرىپ - قىممىتى ھەممە يەردە سۆزلىنىپ يۈردى . تېخى خېلىلا تەسىر قوزغايدۇ؟ قوزغىدى . نېمە ئۈچۈن شۇنچىۋالا تەسىر قوزغايدۇ؟ چۈنكى چارەك ئەسىردىن بېرى - سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندى 1970-يىللارنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا ئاشۇ گەپنى دېگەندىن كېيىن تاكى لى شۇجىغىچە ھېچكىم بۇنداق گەپنى دەپ باقمىغانىدى . . . ئەمما لى شۇجىنىڭ ئەمەل دەرىجىسى بەكلا تۆۋەن ئىدى . سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندىنىڭ ئەينى چاغدىكى دەرىجىسىدىن يەتتە دەرىجە تۆۋەن ئىدى . ئۇنىڭ گېپى ئاران كىچىككىنە لايقا يېزىسى دائىرىسىدىلا ئۆتەتتى .

بىز سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندىنىڭ خوتەن دېھقانلىرى ئۈچۈن لىللا گەپ قىلىپ قويغان تۇنجى ۋە ئاخىرقى رەھبەر دېگىنىمىزدە ،ئەلۋەتتە ئۇنىڭ دەرىجىسىنى نەزەردە تۇتتۇق . ئۇۋال قىلمايلى ، دەرىجىسى سەل يۇقىرى ۋە سەل تۆۋەن رەھبەرلەردىن يەنە بولۇشى مۇمكىن .ئۇلار خەلق چاكارلىرىغا لايىق سەممىي ۋە چىن كۆڭلىدىن توكۈپ تىترەۋاتقان ياكى ئىسسىقتا ھۆمۈدەپ تەرگە چۆمۈپ كەتكەن خوتەن دېھقانلىرى ئۈچۈن لىللا گەپلەرنى بىر قېتىم ۋە كۆپ قېتىم دېگەن بولۇشلىرى مۇمكىن . ئۇلارنىڭ گەپلىرى ھاشار ئەبەدىي تۆگۈمەيدىغان خوتەندە ھېچقانداق تەسىر پەيدا قىلالمىدى .ساقلىنىپ قالغىنى پەقەت سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندىنىڭ سۆزلىرى ، خالاس .

بىز - سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندىنى ،ئەگەر ئۇ 1994-يىلى 7-ئاينىڭ 4-كۈنى ئەتراپىدا ، ياۋا يېزىسىنىڭ ئايىغىدا ،38سېلتىسىيە گرادۇسلۇق ئىسسىقتا بوزىيەر ئېچىۋاتقان دېھقانلارنىڭ ئىسسىق ئۆتۈپ كېتىپ ،ئىچى سۇرۇپ كەتكەنلىكىنى كۆرگەن بولسا ،1998-يىلى قىشتا ، لوپ ناھىيىسىنىڭ سوغۇققۇم دېگەن يېرىدە ،نولدىن تۆۋەن 20سېلتىسىيە گرادۇسلۇق سوغۇقتا بوزىيەر ئېچىۋاتقانلارنىڭ توڭلاپ ،ئۆپكىسىگە سوغۇق ئۆتكۈزۈۋېلىپ توختىماي يۆتىلىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن بولسا ،شۇ قىشتا ئۇزۇن شوردا ، قاغا تۇزدا ،تۇزياقلاقتا بوزىيەر ئېچىۋاتقانلارنىڭ سوغۇقتا توڭۇپ كۆك ماڭقىسى چىقىپ كەتكەنلىكىنى كۆرگەن بولسا ، 2001-يىلى 8-ئاينىڭ 18-كۈنلىرى ئەتراپىدا ،سېلتىسىيە 30گرادۇسلۇق ئىسسىقتا 20مىڭدەك دېھقانىنىڭ «لاي ئېقىتىپ بوزىيەر ئاچىسىلەر» دەپ كېرىيىنىڭ قاراقىي يېزىسى بىلەن شۇۋۇل يېزىسى ئارىلىقىدىكى 215-نومۇرلۇق دۆلەت يولىنىڭ ئىككى قاسنىقىدا ئاپتاپقا سېلىپ قويۇلغانلىقىنى كۆرگەن بولسا ۋە ئاشۇ يەردە قۇمۇللۇق داڭلىق ئايال يازغۇچى ئايشەم ئەخمەت خانىمنىڭ : « ھاشار دېگەن ۋاڭ-گۇڭلارنىڭ زامانىسىدىكى ئىش ، كومپارتىيە ۋاقتىدا نېمە ئۈچۈن ھەقسىز ھاشارغا سالىدىكەن سىلەرنى »دەپ ساقچىلارنىڭ ھەيدىشىگە ئۇچرىغانلىقىنى كۆرگەن بولسا ، ۋە يەنەتالاي-تالاي تۆگمەس ھاشارلاردىن خەۋەر تاپقان بولسا . . . 1970-يىللارنىڭ ئوتتۇرىلىرىدىكى ھېلىقى مەردانە ،لىللا گېپىنى يەنە تەكرارلىغان بولاتتى ،غەزەپ بىلەن ھومايغان بولاتتى ، پۈتۈكرەك چىقىدىغان ئاۋازى بىلەن ۋارقىرىغان بولاتتى ،دەپ ئىشىنىشكە تامامەن ھەقلىقمىز . چۈنكى ئۇنىڭ كۆرگەن تەربىيىسى ، خەلقچىللىق روھى ، ئەمەل دەرىجىسى ، سالاھىيىتى ئۇنىڭغا شۇنداق ئىمكانىيەت بەرگەنىدى . ئەپسۇسكى ،ئۇ كېيىنكى يىللاردا بۇياقلارغا ئۆتەلمىدى . خوتەنىنىڭ قۇمساز تۇپرىقىغا قەدەم باسالمىدى ، قىشتىكى سوغۇق ، يازدىكى ئىسسىقتا ئىشلەۋاتقان دېھقانلارنىمۇ كۆرەلمىدى .ئەپسۇس . . . خوتەن دېھقانلىرىنىڭ تومۇز ئىسسىقتا ،قەھرىتان سوغۇقتا ھاشارغا ھەيدىگەن سادانى ئاڭلىسا ، سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندىنى ئەسكە ئېلىشىدىكى سەۋەب شۇ .

4

سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندى ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىلمىگە ئەڭ كۆپ ۋە ئۇنۇملۇك ھامىيلىق قىلغان رەھبەرلەرنىڭ بىرى .مەلۇمكى ، نەچچە مىڭ يىللىق تارىخقا ئىگە ، ئۆزىگە خاس تەجرىبە ۋە نەتىجىلىرى بىلەن بىرمىللەتنىڭ جىسمانىيىتىنى ،روھىيىتىنى قوغداپ كەلگەن ئۇيغۇر تېبابىتى كېيىنكى چاغلارغا كەلگەندە بىردىنلا ئومۇملاشقان غەرب تېبابىتىنىڭ رىقابىتىگە دۇچ كەلدى . ئۇنىڭ قىسىشىغا ،چەتكە قېقىشىغا ، سىقىپ چىقىرىشىغا ئۇچرىدى . ھەممە كەسىپ ئىدارىلاشقان ،ھەممە كەسىپ ھۆكۈمەت ئىلكىگە ئۆتكۈزۈلگەن شارائىتتا ئۇيغۇر تېبابىتى دەپتەر-تىزىملىكىنىڭ ، ۋېۋىسكىلىق دەرۋازىنىڭ سىرتىدا قالدى . ھەممە كىشى كومۇنا ئەزاسىغا ئايلىنىپ ، ئېتىزلىقتا ئىشلەشتىن باشقا ئىش قىلىشقا

يول قويۇلمىغان يىللاردا تېۋىپلارمۇ تومۇر تۇتۇدىغان قوللىرىغا كەتمەن ئېلىشقا مەجبۇر بولدى .قارىغاندا ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك نەچچە مىڭ يىللىق تارىخى ئېپتىداسىغا يېقىنلاشقاندەك ،ئاخىرقى سەھىپىلىرى يېزىلىۋاتقاندەك تۇيۇلاتتى . مانا مۇشۇنداق چاغدا سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندى ئۇيغۇر تېبابىتىنى ئۆز ھامىيلىقىغا ئالدى ، ئۇنىڭغا كۆڭۈل بۆلدى ،ئۇنى يۆلىدى . سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندى ئەڭ كۆپ يۆلىگەن يەر يەنىلا خوتەن . ئۇ ، خوتەنلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىشلىرىدا تۇنجان تەۋرەنمەس ئورنىنى ، خوتەن ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك تېۋىپلىرىنىڭ ئەللامە ئالائىددىن مۇھەممەدخوتەنىي ،جامالىددىن ئاقسارايىدىن باشلاپ تۇردى ھاجىم ، تۇردىمۇھەممەت ئاخۇنۇم ،غوجا باھاۋىددىن ئاخۇنۇم ،ئەمەت ھاجىم ، ئېلىخان ھەزرىتىم ، ئابدۇلھەمىد يۈسۈپ دامۇللا ھاجىمغىچە بولغان ھۆكۈمالىرىنى پىششىق بىلەتتى . خوتەننى ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكىنىڭ قەدىمكى بۆشۈكى دەپ قارايتتى . ئۇ ، خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەت دوختۇرخانىسىنىڭ تەسىس قىلىنىشىغا ، ھەرقايسى ناھىيىلەردە ئۇيغۇر تېبابەت شىپاخانىلىرىنىڭ قۇرۇلۇشىغا زۆرۈرشارائىتلارنى يارىتىپ بەردى . مانا بۈگۈنكى كۈندە خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەت دوختۇرخانىسى 30 ـ 40يىللىق تەرەققىياتنى باشتىن كەچۈرۈپ ، ئۇيغۇر خەلقى ئىچىدە ،پۈتكۈل مەملىكەت تەۋەسىدە ،ھەتتا خەلقئارادا خېلىلا ئىناۋەت تېپىپ ، غەرب تېبابەت دوختۇرخانىلىرى بىلەن رىقابەتلىشەلەيدىغان ،ئۇلار داۋالىيالمىغان قىيىن كېسەللەرنى داۋالاپ ،ئۇلارنى ھەيرەتتە قويۇدىغان سالاپەت بىلەن قەد كۆتۈرۈپ تۇرماقتا . ئەلۋەتتە بۇ ئۇيغۇر تېبابىتىنىڭ غەربچە داۋالاشنىڭ دىئاگنوز قويۇش ئۇسۇللىرىنى ۋە غەربچە داۋالاشنىڭ دورا ياساش ئارتۇقچىلىقىنى قوبۇل قىلىپ ،ئۆزىنى كۈنسېرى يۇكسەلدۈرگەنلىكىدىن ئايرىلالمايدۇ . بۈگۈنكى كۈندە ئۇيغۇرتېبابىتى ئۆزىنىڭ ئىلگىرىكى ئاستا سۈرئەتتە شاگىرت تەربىيىلەش ئۇسۇلىدىن قۇتۇلۇپ ،مۇنتىزىم ماۋارىپ يولى ئارقىلىق ئىزباسار تەربىيىلەش يولىغا قەدەم قويدى . ئۆزىنىڭ ئۇيغۇر تېبابىتى ئالىي مەكتىپىگە ئىگە بولدى . بۇلارنى ئەلۋەتتە سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندىنىڭ ئۇيغۇر تېبابىتىگە كۆڭۈل بۆلۈش ئەنئەنىسىنىڭ كېيىنكى مەسۇلى دېمەي مۇمكىن ئەمەس . ئەگەر بۇنى ئاددىيلا قىلىپ ئەمەت ھاجىم ، ئابدۇلھەمىد يۈسۈپ دامۇللا ھاجىم ، ئىمىننىياز ئاخۇنۇملار سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندىنىڭ يۈرەك كېسىلىنى داۋالىغان ،سەيپىددىن ئەزىزى شۇڭا «ئۇيغۇر تېبابىتىنى يۆلىگەن»دەپ ئىزاھلاشقا ئۇرۇنساق ،سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندىنىڭ ھۆكۈمەت خىزمىتىنى بېجىرىش ئەخلاقىغا ھاقارەت كەلتۈرگەن ،ئۆزىمىزنى بىھۇدە گۇمانخورلۇق پاتقىقىغا ئىتتەرگەن بولىمىز . ئىش ئۇنچىۋالا ئاددىي ئەمەس ، شۇنداقلا دۇنيا ھەممە ۋاقىت چاكىنىلىقلارغا تولغان ئەمەس . ئۇ چاغلاردا تېخى ئۆز كۆمىچىگە چوغ تارتىدىغان چىرىكلىشىلەر كۆرۈلمىگەن بولۇپ ، سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندىنىڭ ئۇيغۇر تېبابىتىنى يۆلىشى ، ئۇنىڭغا كۆڭۈل بۆلۈشى - ھۆكۈمەت خىزمىتىدىكى ئوبيېكتىپلىقنى ،ئادىللىقنى ئەكس ئەتتۈرەتتى ؛ بىر مىللەتنىڭ نەچچە مىڭ يىللىق داۋالاش مەدەنىيىتىنى قوغداش ھېسابلىناتتى . بۇنىڭدىن قانداقمۇ گۇمانلىنىشقا بولسۇن ؟ سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندىنىڭ ئۇيغۇر تېبابىتىگە كۆرسەتكەن قوغداش ،تەرەققىي قىلدۇرۇش پوزىتسىيىسى - چوقۇم مۇئەييەنلەشتۈرۈشكە تېگىشلىك تەرەپ ، تارىخقا يېزىلىشقا ئەرزىيدىغان نەتىجە .قانۇن-تۈزۈم مۇكەممەللەشمىگەن دەۋردە بىرەر رەھبەرنىڭ بىرەر ئېغىز سۆزى بىرەر مەدەنىيەتنىڭ تەقدىرىنى يائۇيانلىق ،يابۇيانلىق قىلىۋېتەلەيدىغان ئاشۇ يىللار ئۇچۇن ئېيتقاندا ، بۇ تېخىمۇ شۇنداق . شۇڭا ، بىز ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىشلىرىمىزنىڭ ھازىرقى نەتىجىلىرىنى كۆرەك قىلغان چېغىمىزدا چوقۇم سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندىنى ئەسكە ئېلىشىمىز ، ئۇنىڭ تۆھپىلىرىنى خاتىرىلىشىمىز كېرەك .

5

تارىختا يۈز بەرگەن بىرەر قېتىملىق چوڭ ۋەقەنىڭ خاراكتېرىگە ھۆكۈم قىلىشتا ، تارىخىي ماتېرىيالىزملىق مەيدانda تۇرۇش تولىمۇ زۆرۈر . ئەگەر ئۇنداق بولمايدىكەن ، چىقارغان ھۆكۈمىمىزدە ئاسانلا ئېغىش يۈز بېرىدۇ . ھۆكۈمىمىز كىشىلەرنى قايىل قىلالمايدۇ ۋە پۈچەك گەپكە ئايلىنىپ قالىدۇ ، تارىخنىڭ سىنىقىدىن ئۆتەلمەيدۇ ۋە ناھەقچىلىقلارنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ .بۇ ئىنتايىن زىل مەسىلە . پەقەت ھەقىقىي ماركسىزمچىلارلا ئۆزىگە خاس ئىلمىي پوزىتسىيە بىلەن زور تارىخىي ۋەقەلەرنىڭ خاراكتېرىگە توغرا ھۆكۈم چىقىرالايدۇ . سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندى مەيلى تەربىيىلىنىش نۇقتىسىدىن ئالغاندا بولسۇن ۋەياكى كېيىنكى ئۆزۈن يىللىق ئەمەلىيىتى ئىسپاتلىغان نۇقتىدىن بولسۇن ، ئۇ ئۇيغۇرلار ئارىسىدىن چىققان داڭلىق ماركسىزمچى . ئۇ مۇشۇ سالاھىيىتى بىلەن شۇنداقلا 20-ئەسىر شىنجاڭ تارىخىدىكى زور ۋەقەلەرنىڭ ئىشتىراكچىسى ۋە شاھىدى سالاھىيىتى بىلەن ئەينى چاغ ۋەقەلىرىنىڭ خاراكتېرىگە ھۆكۈم چىقىرىشتا چوڭ نوپۇزغا ئىگە . باشقىلار رەت قىلالمايدىغان ،سەل قارىيالمايدىغان نوپۇزغا ئىگە . چۈنكى ئەپقاچتى گەپلەرنىڭ قۇلاق مولليرىغا قارىغاندا ،ئەينى ئىشنىڭ ئىشتىراكچىسى دېگەن گەپلەر بەكرەك ئوبيېكتىپ بولىدۇ ۋە ئىشتىراكچى ئاۋۋال گەپ قىلىشقا ھوقۇقلۇق بولىدۇ . كېيىنكى يىللاردا تارىخچىلار ئارىسىدا 20-ئەسىرنىڭ 40يىللىرىدىكى شىنجاڭ ۋەقەلىرىنىڭ خاراكتېرى ھەققىدە ئىختىلاپ كۆرۈلمىگەن بولسىمۇ ،لېكىن 20-ئەسىرنىڭ 30-يىللىرىدىكى شىنجاڭ ۋەقەلىرىنىڭ خاراكتېرى ھەققىدە يا ئۇنداق - يا مۇنداق پەرقلەر كۆرۈلدى ، بەزىلەر ئۇنى قارىلىدى ، ماركسىزمچىلار ئاقلىدى . ئەنە شۇ ئاقلىغۇچىلارنىڭ ئەڭ چوڭى سەيپىددىن

ئەزىزى ئەپەندىدۇر .ئۇ ئۆزىنىڭ « ئۆمۈر داستانى» دېگەن كىتابىنىڭ 11-بابىدا ،ئۆزى ئىشتىراك قىلغان ۋە شاھىد بولغان ئاشۇ ۋەقەلەرنىڭ خاراكتېرى ھەققىدە توختىلىپ ، تولۇق دەلىل ۋە پاكىتلار ئاساسىدا : «مېنىڭچە ، 30-يىللارنىڭ بېشىدا كۆتۈرۈلگەن خەلق قوزغىلاڭلىرى ئەلۋەتتە ئىنقىلابىي ھەرىكەت دەپ قارىلىشى كېرەك »دەپ جاكارلىدى . ئۇ دەلىل كەلتۈرۈپ : «بۇ قوزغىلاڭلار ھەممىدىن بۇرۇن جىن شۇرىنىڭ ئەكسىيەتچى ھاكىمىيىتىنى ئاغدۇرۇپ تاشلاشنى شوئار قىلىشتەك ئېنىق ، روشەن مەقسەتكە ئىگە ئىدى» ، «بۇ قوزغىلاڭلارنىڭ ھېچقانداق يەردىكىسى قوزغىلىش بىلەن تەڭلا ‹ مۇستەقىللىق› ،‹ بۆلۈنۈش› بايرىقىنى كۆتۈرۈپ چىققان ئەمەس . (قوزغىلاڭدىن كېيىنكى)خوتەن ھۆكۈمىتىگە كەلسەك ، قوزغىلاڭنىڭ بېشىدىلا ئۇلاردا ‹ مۇستەقىل بولۇش› ،‹ بۆلۈنۈش› بايرىقى ئېنىق ئىدى ،دەپ تۇرۇۋالغىلى بولمايدۇ . . . شۇ ھۆكۈمەت تەركىبىدىكى ئايرىم كىشىلەردە ئاشۇنداق خاھىش بولغان دېيىلگەن ھالەتتىمۇ ئۇنى قوزغىلاڭچى خەلق ئاممىسى بىلەن چېتىپ ،ئۇلارنىڭ بىگۇناھ قان-تەرىنىڭ جىن شۇرىن ئەكسىيەتچى ھۆكۈمىتىنى ئاغدۇرۇشقا سەرپ قىلىنغىنىنى نەزەردىن ساقىت قىلماسلىق كېرەك» ، «قوزغىلاڭچىلار خەلقپەرۋەر-لىككە ، تەرەققىپەرۋەرلىككە ھەممىدىن ئوبدان ۋەكىللىك قىلالايتتى» ، «سۇزۇك بۇلاق ئۇستىگە يۇندا چاچماسلىق كېرەك» دەپ كۆرسەتتى سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندى . ئەلۋەتتە ئاشۇ قوزغىلاڭلاردىكى خاتالىق ۋە سەۋەنلىكلەرنىمۇ ئېنىق كۆرسىتىپ ئۆتتى . ئۇ ئاخىرىدا : «بىرنەرسە ناھايىتى ئېنىقكى ، بۇ قوزغىلاڭلار ھەرمىللەت خەلق ئاممىسىنىڭ قوزغىلىڭى ئىدى ، ئۇنىڭ چوڭ يۆنىلىشى توغرا ، كۆرەش ئېلىپ بېرىش شەكلى توغرا ، يەتمەكچى بولغان ئاساسىي مەقسىتى توغرا ئىدى . . . » ، «بىز بۈگۈنكى كۈندىمۇ بۇ كۆرەشلەرگە قانخور زالىملارنىڭ تىلى بىلەن ئات قويۇپ يۈرسەك توغرا بولمايدۇ »دەپ خۇلاسىلىدى .

سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندىنىڭ «ئۆمۈر داستانى »سەرلەۋھىلىك بۇ كىتابى 1990-يىلى بېيجىڭ مىللەتلەرنەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان بولۇپ ، بۇ ، تارىخ تەتقىقاتى ساھەسىدە ھەرخىل گەپ-سۆزلەر ئەمدى پەيدا بولۇۋاتقان چاغ ئىدى . سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندىنىڭ مۇشۇنداق پەيتتە كىتابىدىن مۇھىم بىر بابنى ئاجرىتىپ ، 1930-يىللار ۋەقەلىرىنىڭ خاراكتېرىگە ماركسىزملىق تارىخىي نۇقتىئىنەزەر بىلەن باھا بېرىشى ھەرگىزمۇ تاسادىپىي ئەمەس ئىدى . ئۇ ئېنىق ھالدا 1930-يىللاردىكى شىنجاڭ ۋەقەلىرىنى «خەلق قوزغىلىڭى» ، «ئىنقىلابى ھەرىكەت »دەپ ئاتىدى . بۇ ، سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندىنىڭ دۆلىتىمىز رەھبەرلىرىدىن بىرى ئىكەنلىكى (ئۇ شۇ چاغدا مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ئىدى)نى ، داڭلىق ماركسىزمچى ئىكەنلىكىنى ؛ 1930-يىللار ۋەقەلىرىنىڭ بىلىدىغانلار ئىشتىراكچىسى ۋە شاھىدى ئىكەنلىكىنى بىلىدىغانلار ئۇچۇن مۇھىم يولىيورۇق ئىدى . تارىخ تەتقىقاتى ساھەسىدىكىلەر ئۇچۇن بولسا ، تېخىمۇ يېتەكچى ئەھمىيەتكە ئىگە ئىدى .

خوتەنلىكلەر سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندىنىڭ 90ياشقا كىرگەنلىكىنى قۇتلۇقلىغان چاغدا ،ئۇنىڭ 1932-يىلىدىكى خوتەن قوزغىلىڭىغا ئوبېكتىپ باھا بەرگەنلىكىنى ھەرگىزمۇ ئۇنتۇپ قالمايدۇ . ئەمەلىيەتتىمۇ خۇددى سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندى ئاشۇ كىتابىنىڭ 7-بابىدا كۆرسەتكەندەك ، ئاشۇ چاغدا «خوتەن خەلقىمۇ شىنجاڭنىڭ باشقا جايلىرىدىكى خەلقلەر ئوخشاشلا قاتمۇ قات زۇلۇم ئىسكەنجىسىدە قاتتىق ئازاب چەككەنىدى . خوتەن رايونىدا ئالتۇن ، قاشتېشى (يىپەك ، گىلەم)مول بولغانلىقتىن ، تەبىئىي ئىقتىسادىي ئەھۋالى باشقا جايلاردىن ياخشىراق بولۇشى مۇمكىن ئىدى .ئەمما بۇ ئەۋزەل شارائىت ئۇنى تېخىمۇ كەمبەغەلچىلىكتە ياشايدىغان ، تېخىمۇ مۇشەققەت تارتىدىغان قىلىپ قويدى . يالڭ زېڭشىن ، بولۇپمۇ جىن شۇرىن ھۆكۈمىتىنىڭ ئامبال-دوتەيلىرى خوتەن رايونىنى ئالتۇن ، كۈمۈش ، قاشتېشى بۇلايدىغان مۇھىم بازىغا ئايلاندۇرۇۋالغا-نىدى . جىن شۇرىنىڭ ئۆزى ئەڭ چوڭ قاشتېشى بۇلاڭچىسى ئىدى » ، «مۇشۇنداق ئېغىر زۇلۇم ئاسارىتىدە قالمىدى . بۇنداق ۋەزىيەت خوتەن خەلقىنىڭ قوزغىلىشىغىمۇ تۇرتكە بولدى . تاقىتى چىكىگە يەتكەن خەلق مۇستەبىت ھاكىمىيەتكە قارشى قوراللىق قوزغىلاڭ كۆتۈردى» . سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندى قوزغىلاڭ كۆتۈرۈلۈش ئالدىدىكى ۋەزىيەتنى ئەنە شۇنداق تەسۋىرلەيدۇ . قوزغىلاڭنىڭ كۆتۈرۈلۈش سەۋەبىنى ئەنە شۇنداق ئىزاھلايدۇ . بۇ باشقا تارىخىي پاكىتلارغىمۇ ئۇيغۇن .بارلىق ھەقىقىي تارىخچىلارلا پاكىتقا ھۆرمەت قىلىدۇ . پاكىتقا ھۆرمەت قىلمايدىغانلار تارىخچى ئەمەس .

6

سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندى 1947-يىلى ، شۇچاغدا ئۆتكۈزۈلگەن خەلقچىل ئۆمۈمىي سايلام ۋاقتىدا ،گەرچە ئۆزى قەشقەر سايلام رايونىنىڭ مەسئۇلى بولسىمۇ ، خوتەندىكى سايلامنى كېلىشتۇرۇش مەقسىتىدە ،خوتەنگە بىرىنچى قېتىم كەلگەن .1949-يىلىدىن كېيىن ئۇ شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى ، 1955-يىلىدىن كېيىن شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ رەئىسى بولۇپ تۇرغان چاغلاردا ،دۆلەت دەرىجىلىك رەھبەر بولغان چاغلاردا يەنە خوتەنگە كۆپ قېتىم قەدەم تەشرىپ قىلغان . كۆپ قېتىم قەدەم تەشرىپ قىلغانلىكەن ، ئۇنىڭدىن كۆپ ئىزلار ، كۆپ ھېكايىلەر ،كۆپ تەسىراتلار قالماسلىقى مۇمكىن ئەمەس . بۇلار ئۇچۇن يەنە كۆپ ئىزدىنىشلەرگە ، تۇم-تۇم كىتاب يېزىشلارغا توغرا كېلىدۇ . بۇ ،

ئەلۋەتتە ماقالىمىزنىڭ چەكلىك سەھىپىسىگە سىغمايدۇ . ھېكايەت شۇكى ، سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندىنى تۇنجى قېتىم خوتەندە پارا ئالغان دېسەك ، تامامەن چاقچاق گەپ .ئۇ ، 1947-يىلى بىرىنچى قېتىم خوتەنگە كېلىپ قايتىش ئالدىدا ،سوۋېت ئىتتىپاقىدا بىللە ئوقۇغان ساۋاقدىشى ، شۇ قېتىملىق سايلامدا خوتەن ناھىيىسىگە مۇئاۋىن ھاكىم بولۇپ سايلانغان ئابدۇقادىر ھەسەننىڭ ئۆيىدە مېھمان بولىدۇ . ئابدۇقادىر ھەسەن ئۇنىڭغا بىر دانە خوتەن گىلىمى يوللۇق تۇتىدۇ .سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندى : «سەن ماڭا پارا بەرمەكچىمۇ ؟دەپ چاقچاق قىلىدۇ . ئابدۇقادىر ھەسەن : «پارا ئەمەس ، ساۋاقداشلارنىڭ كۆڭۈل سوۋغىسى» دەيدۇ . كۈلۈشمەك بولىدۇ . بۇ ئىش شۇ سورۇنغا داخىل بولغانلارنىڭ ھېلىمۇ ئېسىدە . گەرچە شۇ چاغلاردا گومېنداڭ ئەمەلدارلىرى ئارىسىدا پارىخورلۇق ، خىيانەتچىلىك ،چىرىكلىشىش ھادىسىلىرى ئومۇمىي ئىشقا ئايلانغان بولسىمۇ ،لېكىن سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندى گومېنداڭ ئەمەلدارى ئەمەس ، بەلكى ئۈچ ۋىلايەت مىللىي ئىنقىلابىنىڭ رەھبەرلىرىدىن بىرى ئىدى . بىيۇروكرات ئەمەلدار ئەمەس ، ھەقىقىي ئىنقىلاپچى ئىدى . شۇچاغلاردىلا ئەمەس ، بەلكى كېيىن - كاتتا ئەمەلدار بولغان چاغلىرىدىمۇ ئۇ ھەقتە مىش-مىشلارنىڭ تارقالغانلىقىنى ئاڭلىمىدۇق . ئابدۇقادىر ھەسەن بولسا گەرچە گومېنداڭ ھۆكۈمىتى باشقۇرۇۋاتقان رايوندا مۇئاۋىن ھاكىم بولغان بولسىمۇ ، لېكىن ئۇ گومېنداڭ تەيىنلىگەن ھاكىم ئەمەس ، بەلكى خەلقچىل سايلام ۋاقتىدا خەلق سايلىغان ھاكىم ئىدى . پارا بېرىشتەك بولمىغۇر ئىشلارنى قىلىپ يۈرمەيتتى . ھېكايە قىلىشىدۇكى ، سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندى بىر قېتىم خوتەنگە خىزمەت تەكشۈرۈپ كەلگەندە ، لوپ ناھىيىسىنى كۆزدىن كەچۈرىدۇ . بۇگۈنكى يۇرۇڭقاش بازارلىق ھۆكۈمەتكە كەلگەندە ، بىر ئىشخانىنىڭ ئالدىدا 20نەچچە ئادەمنىڭ توپلىشىۋالغانلىقىنى كۆرىدۇ . نېمىشقا كەلگەن ئادەملەر ئىكەنلىكىنى سۈرۈشتۈرىدۇ .ئۇلار توي خېتى ئېلىش ياكى ئاجرىشىش ئۈچۈن كەلگەنلەر ئىكەن . خەلق ئىشلىرى بۆلۈمىنىڭ ئالدىدا نۆۋەت ساقلاۋاتقانلار ئىكەن . سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندى ئۇلارنىڭ بىرسىدىن : «بۇ يۇرتنىڭ ئىسمىنى نېمە دەيدۇ ؟ »دەپ سورايدۇ . سورالغۇچى : «تەلۇگۇڭشە» دەيدۇ . «نېمە ،نېمە ؟ »دەپ قايتۇرۇپ سورايدۇ ئېنىق ئۇقالمىغان سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندى . ھېلىقى كىشى يەنە : «تەلۇگۇڭشە »دەيدۇ ،دەپ تەكرارلايدۇ . سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندىگە ھېلىقى «تەلۇ »دېگەن گەپ بەك سەت ئاڭلىنىدۇ . دېمىسىمۇ ئۇيغۇر تىلىدا «تەلۇ »دېگەن گەپ بەك سەت گەپ ئىدى . چوڭلارنىڭ ئالدىدا دېگىلى بولمايدىغان ، سوقۇشۇپ قالغان ئادەملەر بىر-بىرىنى ھاقارەتلەشكەن چاغدا ، ئەقلى-ھۇشلىرىنى يوقاتقان چاغدا دەيدىغان گەپ ئىدى .سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندى «شۇنداق چىرايلىق يۇرتقا نېمە بولۇپ بۇنداق سەت ئىسىم قويۇلۇپ قالغاندۇ »دەپ ھەيران بولىدۇ . يېنىدا ھەمراھ بولۇۋاتقانلاردىن سۈرۈشتۈرىدۇ .مەلۇم بولىدۇكى ، يۇرت ئىسمى ئۇيغۇرچىدىكى «تەلۇ »ئەمەس ، خەنزۇ تىلىدىكى «تېلىيۇ - 铁流 - تۆمۈر ئېقىم گۇڭشې - كوممۇنا »ئىكەن . يۇرت-جاي ناملىرىنى ئۆزگەرتىشكە خۇشتار ئادەملەر1958-يىلى خوتەن ۋىلايىتىدە گۇلاخما ۋە دامكۇدىن باشقا ھەممە يېزا ناملىرىنى زەربىدارلىق بىلەن ئۆزگەرتكەندە ،ئاشۇنداق ئۆزگەرتكەنىكەن . ھېلىقى دېھقان خەنزۇ تىلىنى تەلەپپۇز قىلالمىغانلىقتىنمۇ ياكى خەلق ئىشلىرى كادىرىغا ساقلاپ ، ئىشلىرىنى بېجىرەلمەي جىلە بوپقالغاچقىمۇ ،سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندىگە : «تەلۇگۇڭشە »دەيدۇ ، دەپ جاۋاب بەرگەنىكەن . سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندى بۇيۇرتنىڭ كونا نامىنىڭ «يۇرۇڭقاش »ئىكەنلىكىنى ئاڭلاپ ، يەر-جاي ناملىرىنى ئۆزگەرتكەنلەردىن قاتتىق خاپا بولىدۇ ، ئۇلارنى تەنقىد قىلىدۇ ۋە : «〈تەلۇ گۇڭشە〉 دېگەن نېمىدېگەن سەت ئىسىم . يۇرۇڭقاش دېگەن شۇنچە چىرايلىق ئىسمى تۇرسا ، قايسى قاپاقباش ئۆزگەرتتى بۇنى ؟ دەرھال كونا ئىسمىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈڭلار » دەپ بۇيرۇيدۇ . شۇنداق قىلىپ ، بۇيۇرتنىڭ يۇرۇڭقاش دېگەن ئىسمى ئەسلىگە كېلىدۇ . ئۇنىڭ تۇرتكىسىدە ئىلگىرى-ئاخىرى بولۇپ «قوڭچى گۇڭشې» (توغرىسى :خۇڭچى - قىزىل بايراق گۇڭشى) ، «پاڭقاي گۇڭشى» (توغرىسى : فىڭخۇ گۇڭشې) ، «ۋاشاڭ گۇڭشې» (توغرىسى : ۋېيشىڭ گۇڭشې - يۇقىرىقىلار ئەينى ۋاقىتتا دېھقانلارنىڭ تىلى كەلمەي ،خەنزۇ تىلىنى بۇزۇپ سۆزلەپ ، سەتلەشتۈرۈلۈپ شۇنداق ئاتالغان . - باش مۇھەررىردىن)دېگەندەكلەرمۇ ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ ، ئەسلىدىكى چىرايلىق ئىسىملىرى ئەسلىگە كەلتۈرۈلىدۇ .بۇ ، سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندىنىڭ خوتەن يەر-جاي ناملىرىنىڭ ساقلىنىشىغا قوشقان ھەسسىسى ، شۇنداقلا يەر-جاي ناملىرىنى ئۆزگەرتمەسلىككە بەرگەن يوليورۇقى . ۋەھالەنكى ، يەر-جاي ناملىرىنى ئۆزگەرتىشكە خۇشتار كىشىلەر ھېلىمۇ كوچا ناملىرىنى ھەر ئىككى يىلدا بىر قېتىم ئۆزگەرتىپ يۇرۇشۇپتۇ . ئۇلارغا سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندىنىڭ يوليۇرۇقىنى ئەسلىتىپ قويۇش كېرەك .

سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندىنىڭ 90يېشىنى قۇتلۇقلاش مۇناسىۋىتى بىلەن ئۇنىڭ خوتەندىكى ئىزلىرىنى ئەسلەيدىغان بولساق ، ئۇنىڭ خوتەندىكى ھەممە گەپ-سۆزلىرىنى ، ئىش-پائالىيەتلىرىنى خاتىرىلەشكە ئۇرۇنۇدىغان بولساق ، باشتا دەپ ئۆتكىنىمىزدەكلا ،چوڭ-چوڭ كىتابلارنى يېزىشقا توغرا كېلىدۇ . بۇنى بەلكىم سىياسىي كېڭەش خوتەن ۋىلايەتلىك خىزمەت كومىتېتى ئورۇنلاشتۇرۇشى ياكى ئورۇندىشى مۇمكىن . بىز ئەمدى ئەسلىمىلىرىمىزنىڭ قالغانلىرىنى ئۇلارغا ئۆتۈنۈپ بېرىپ ، سەيپىددىن ئەزىزى ئەپەندى تۇغۇلغانلىقىنىڭ 90يىللىقىنى مۇبارەكلەيلى . ئۇنىڭ ئۆمرى ئۇزۇن بولسۇن ، كېيىنكى ھاياتى خاتىرجەملىكتە ئۆتسۇن !

2003-يىل 22-سېنتەبىر ،شەھىرى خوتەن(M1)

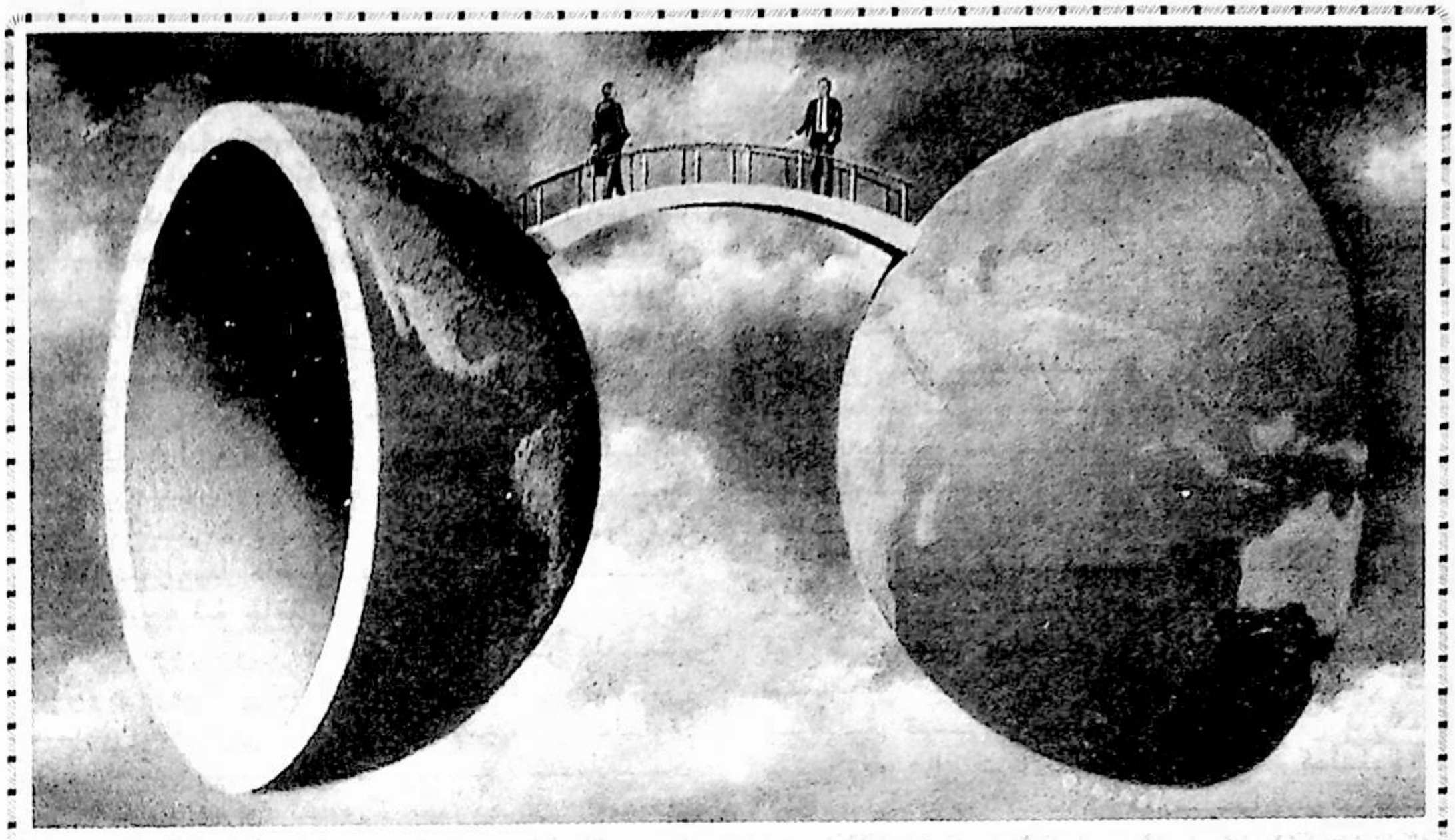

«ئويناپ سۆزلىسەڭمۇ ئويلاپ سۆزلە»

ئابدۇقادىر جالالىددىن

- سۆز نەپس بىلەن بىللىدۇر ، سۆزنىڭ ھېكمىتىنى نەپسىتىن ئىزدە .
- ئەل ئىچىدىكى بىر دانىشمەننىڭ ئاغزىدىن

كۆپ قېتىم ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنلىرىدا بولدۇم ، شۇنى سەزدىمكى ، تىلىمىزدىكى ئىلمىي ئاتالغۇلار دېگەندەك قېلىپلىشىپ بولالمىغانلىقتىن ، بايانچىنىڭ ئۆز نۇقتىئىينەزىرىنى تولۇق بىلدۈرۈش ئارزۇسى ئىشقا ئېشىپ بولالمىغان . بۇ مەيدانىدا بايانچى ھەممىنى روشەن قىلىپ ئېيتتىم ، دەپ ئويلايدۇ ، ئەمما تەڭشىغۇچىلار يات بىر چۈشەنچىدە غۇلغۇلىغا گىرىپتار ياكى بايانچىنىڭ مۇددىئاسىدىن قېيىپ كەتكەن بىر ژارىيانتتا تەسىرات ئالغان . مەزكۇر سورۇندا ئوتتۇرىغا تاشلانغان مەسىلە ھېسسىي نۇقتىدىن ھەممىگە مەلۇم ،بىراق ئۇنى ئەقلىي ئۇقۇم پەللىسىگە كۆتۈرۈشكە كەلگەندە ئىختىلاپ مەۋجۇد ياكى بىر-بىرىنى چۈشەنمەسلىك مەۋجۇد .نەتىجىدە ، مۇئەييەن بىر ئۇقۇمدىكى كوللېكتىپ ئەقلىي تەستىق رويابقا چىقماي ، مۇھاكىمىنىڭ تۈگۈنلىرى غۇژالىق ئىچىدە قالىدۇ .مەسىلەن «ۋىجدان» ، «مەسئۇلىيەت» . . . دېگەنگە ئوخشاش ئىبارىلەر كۈندىلىك سۆز-نۇتۇقلىرىمىزدا كۆپ ئۇچرايدۇ . بۇ سۆزلەرنىڭ مەنىسى ھەققىدە ئۆز سەۋىيىسىگە لايىق چۈشەنچە ياكى تۈيغۇغا ئىگە بەزىلەر بۇ سۆزلەرگە لۇغەتشۇناسلىق نۇقتىسىدىن ئىزاھلىق شەرھىي بېرىشى مۇمكىن ، بەزىلەر بولسا ئىلاھىيەت نۇقتىسىدىن شەرھىي بېرىشى مۇمكىن ، شۇنداقلا پسىخولوگىيە ، سوتسىيولوگىيە (جەمئىيەتشۇناسلىق)نۇقتىسىدىن ئىزاھلىشى مۇمكىن . لېكىن بىزدە ئۇقۇملارنى ئىلمىي ۋە ئەقلىي يۇكسەكلىك دەرىجىسىگە كۆتۈرۈپ چۈشىنىدىغان ئادەم قانچىلىك باردۇ ؟ ! شۇنداقلا بۇ ئۇقۇملارنىڭ قېلىپلاشتۇرۇلغان ھالدا ئۇيغۇرچە دەرسلىك ، مەتبۇئات ،رادىئو-تېلېۋىزىيىلىرىمىزدىن ئورۇن ئېلىشى قانچىلىك؟ بۇنداق مەيۇس سوئاللارغا جاۋاب بېرىشتە مەنمۇ قىينىلىمەن . بۇ بىزدە تەبىئىي پەن تەتقىقاتلىرىنىڭ بولمىغانلىقى ، ھەدىسىلا باشقا مىللەتلەرنىڭ تىل-يېزىقلىرىدىكى پەن-تەتقىقات ئۇقۇملىرىنى ياكى دەرسلىكلىرىنى تەرجىمە قىلىشقا بېقىنىپ قالغانلىقىمىز ، «پەن تەتقىقاتى» باشقىلارنىڭ

تەجرىبىخانىلىرىدىلا بولىدۇ دەپ قاراپ ، ئۇنىڭ ئۆز خەلقىمىزنىڭ ئۆتمۈشى ۋە بۈگۈنكى ھاياتىنىڭ تۈرلۈك قاتلاملىرىدا مەۋجۇد ئىكەنلىكىنى ئېسىمىزدىن چىقارغانلىقىمىز ،ئىلمىي تەتقىقات يىغىنلىرىنىڭ يوق ھېسابتا ئىكەنلىكى ، تەبىئىي پەن ۋە ئىجتىمائىي پەن تارماقلىرى ئوتتۇرىسىدىكى ئۆزئارا «چاڭ»لىشىش ۋە سىڭىشىشنىڭ بولمىغانلىقى قاتارلىق ئوبيېكتىپ سەۋەبلەرگە چېتىلىدۇ . ئەھۋال مۇشۇنداق كېتىۋەرسە لۇغەتلىرىمىزنىڭ ئىنگلىز ،خەنزۇ تىللىرىدىكى يېڭى ئاتالغۇلارئالدىدىكى گاڭگىراشلىرىنىڭ ئاۋۇپ كېتىشى تۇرغانلا گەپ .ئۆز ئانا تىلىغا چالا بولغان تەرجىمە خادىملىرى ۋە يۇمشاق دېتال ھەۋەسكارلىرىنىڭ مەسىلىنىڭ سەۋەبىنى ئېنىق سۇرۇشتۇرمەيلا : «تىلىمىز سۆزگە باي ئەمەس ئىكەن»دەپ ۋايساپ قويۇشلىرىنى ئاندا-مۇندا ئۇچرىتىپ قالىمىز . تىلنى ئادەم تەرەققىي قىلدۇرىدۇ . ئىجتىمائىي ئىش تەقسىماتىنىڭ ئۇنىۋېرساللىشىش ،مەخسۇسلىشىش ، ئىنچىكىلىشىش دەرىجىسى ، شۇنداقلا مەنە ئىشلەپچىقىرىش ئىمكانىيىتى قاتارلىقلار تىلنىڭ تەرەققىياتى ۋە بېيىشى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك .

يۇقىرىدا ئېيتقاندەك ، تالاي ئىلمىي سۆھبەتلەردىن غەرەزلىرىمىز دېگەندەك ئايدىڭ بولماي تارقاشتۇق ، مۇددىئالىرىمىز بىرىيەرگە كەلمەي چېچىلىشتۇق ھەم قىزىرىشتۇق . تېلېۋىزىيە نومۇرلىرىغا قارايدىغان بولساق ، رىياسەتچىلەر پىكىرگە ۋە تېرمىنلارغا شۇنچە گاداي ،ئۇلار پاساھەتلىك جۇملىلەرنى تۈزۈشكە ئۇرۇنغانسېرى ، ئىچكى دۇنيادىكى كاۋاكلىق شۇنچە بىلىنىپ قالىدۇ . ئۇلارئۆزلىرىگە يادا بوپكەتكەن ، ئۆتكەن زامانلاردىن قالمىش ئىنتايىن چەكلىك ئاتالغۇلار بىلەن ھازىرقى دەۋرنىڭ روھىي ھالىتىنى ئېنىق ئىپادىلەپ بېرىشكە چارىسىز .

بىز ئىزدەۋاتىمىز ، ئىزدىگەن نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى ئۆزىمىزدە ،لېكىن ئۇنىڭ نېمىلىكىنى بىلمەيۋاتىمىز ؛بىز سۆزلەۋاتىمىز ، سۆزلىرىمىزدە نېمىلەرنىڭ بارلىقىنى ئەقلىي يۈكسەكلىكتە چۈشەنمەيۋاتىمىز . موللا ،زىيالىي ،سودىگەر ،دېھقان ، كادىر قاتارلىق تەبىقىلەر ئارا بىر-بىرىنىڭ گېپىنى چۈشەنمەسلىك ،بىر تەبىقىنىڭ ئىچىدىمۇ بىر-بىرىنى چۈشەنمەسلىك بىزدىكى بىر ئەمەلىيەت . بۇ ھادىسە مەشھۇر مۇتەسەۋۋۇپ جالالىددىن رۇمىينىڭ بىر ھېكايىتىنى ئېسىمىزگە سالىدۇ :تۈرك ،ئەرەب ،پارس ۋە يۇناندىن بولغان تۆت كىشى سەپەرگە چىقىدۇ . يولدا خاسىيەتلىك بىر كىشى ئۇلارغا بىر تەڭگە سوۋغا قىلىدۇ .

- پۇلغا ئەنگۈر ئالايلى - دەيدۇ پارس ئۆزتىلىدا .

- ياق ، بۇ پۇلغا ئەيناب ئالايلى ، - دەيدۇ ئەرەب ئۆز تىلىدا .

- ياق ، بۇ پۇلغا ئۈزۈم ئالايلى ، - دەيدۇ تۈرك ئۆز تىلىدا .

- ياق ، بۇ پۇلغا سىتافىل ئالايلى ، - دەيدۇ يۇنان ئۆز تىلىدا .

ۋەھالەنكى ، يۇقىرىقى سۆزلەرنىڭ ھەممىسى «ئۈزۈم»دېگەن مەنىدە ئىكەن ، لېكىن ئۇلار بىر-بىرىنى چۈشەنمەي ماجرالىشىپ قالىدۇ . جالالىددىن رۇمىي بۇ ۋەقەدىن مۇنداق يەكۈن چىقىرىدۇ :

«بەس ، ئۇلار بىردەك قارارغا كەلدىلەر ،
كېك ، چۈشەنمەي ، بەھسۇ-غەۋغا قىلدىلەر .
بارچىدا خاھىش ئۈزۈم ئەردى پەقەت ،
كېك ، ئاراغا شۇم جاھالەت تۈشتى ،بەس ،
تىش ،قوۋۇرغا لەت يېدى ، تاپتى شىكەست .
غافىلۇ-غەپلەت سۆزىدىن ماجەرا ،
بىزنىكى - بىرلىك بىلە سۇلھە - سالا . . .»①

«21-ئەسىر ئۇمىد ۋە خىرس بىلەن تولغان بىر ئەسىر» - مەن بۇ جۇملىنى تېلېۋىزىيەرىيا-سەتچىلىرىنىڭ ئاغزىدىن كۆپ ئىشتتىم . لېكىن بۇ جۇملىنىڭ كونكرېت مەنىسى دېگەنلەرنى ئۇچراتمىدىم . «ئۇمىد» قانداق ئۇمىد؟ ئۇ نەدىن كەلگەن؟ «خىرس»چۇ؟ بۇ سۆزنىڭ ھەربىر مەيدان ، ھەربىر مۇھىتتىكى مەنىسى ئوخشىمايدۇ .بىراق ، بۇنداق ئوخشىماسلىق بىزنىڭ ئاممىۋى مېدىيىلەر (تارقىتىش ۋاستىلىرى)دە گەۋدىلەنمىدى . نۇتۇقلار ئىستراتېگىيىلىك ۋە تاكتىكىلىق ئەمەس . ئەگەر 21-ئەسىردە «خىرس» ۋە «رىقابەت»كە دۇچ كېلىدىغانلىقىمىز راست بولسا ، ئىشنى مەنتىقىي پۇختىلىق ،پەلسەپىۋى تويۇنمىلىق ، ئىلمىي ئېنىقلىققا ئىگە بىر تىل بەرپا قىلىشتىن باشلاش كېرەك . ئوخشىمىغان ھەزارەت ۋە مەدەنىيەتتىكى كىشىلەر ئوتتۇرىسىدىكى ئالاقە كۇنسايىن كۈچىيىۋاتقان ھازىرقى دەۋردە كىشىلەر ئۆزىنىڭ ئەقىدىسى ،قىممەت قارىشى ، سالاھىيىتى ھەققىدە مۇكەممەل چۈشەنچىگە ئىگە بولالىشى كېرەك . شۇچاغدىلا ئۇ يەرشارى كەنتىدىكى ھەزارەت (文化)ئاتلاپ ، مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇشتا مۇئەييەن قۇتۇپقا ۋەكىللىك قىلالايدىغان تىرىك مەۋجۇدلۇق بولالايدۇ . ئوخشىمىغان ھەزارەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى ئالماشتۇرۇش بۇرۇن سىياسىي ، ھەربىي ساھەلەردىكى دىپلوماتلارنىڭلا ئىشى ئىدى ،كېيىن ئۇ ئىقتىسادىي ساھەلەرگە ،بارا-بارا مائارىپ ،ئەدەبىيات-سەنئەت ساھەلىرىگە قەدەر كېڭەيدى . بۇنداق مۇھىتتا ، ئالماشتۇرۇشقا نىسبەتەن پائال قىزغىنلىق بولسىلا بولمايدۇ . سەن باشقىلارغا بېرەلەيدىغان ئۆزگىچە قىممەتنىڭ بولۇشى ئالدىنقى شەرت . بىلىم مۇلازىمەتچىلىكى ئىلمىنىڭ ئاساسچىسى ، ئەنگلىيە پەيلاسوپى مايكول پولانىي② بىلىم ئىندىۋىدۇئاللىققا ئىگە بولىدۇ ، ماھارەتمۇ بىرخىل بىلىم بولۇپ ، ئۇنىڭدا باشقىلارغا يەتكۈزۈپ بەرگىلى بولمايدىغان تەركىبلەر بولىدۇ ، دېگەنىدى . ئۇنىڭ قارىشىچە ، بىلىمنىڭ خۇسۇسىي تەركىبلىرى (خاس تەركىبلىرى)بىلەن ئومۇمىي تەركىبلىرى بىر-بىرىنى ئۆزئارا شەرت قىلىدۇ ، بىلىش مۇشۇ ئارقىلىق

كۆپىيىدۇ .بۇنىڭدىن مەلۇمكى ، خاس مەۋقەگە ئىگە بولالمىغانلار دۇنياۋى يېڭىلىق يارىتىش سەھنىسىدىكى مەۋجۇد بولۇش پۇرسىتىنى ئۇتتۇرۇۋەتكەنلەر بولۇپ ھېسابلىنىدۇ . بىراۋنى چۈشىنىش ئۆزىنى چۈشىنىشنى ئالدىنقى شەرت قىلىدۇ . ئۆزىنى چۈشىنىشمۇ باشقىلارنى چۈشىنىش ئارقىلىق موللىشىدۇ . بىراۋنى چۈشىنىش دېگەنلىك ئۇنىڭ ئويلاش ۋە مەسىلە ھەل قىلىش ئۇسۇلىنى چۈشىنىش دېگەنلىكتۇر . بىز باشقىلارنى تەرجىمە ئارقىلىق چۈشىنىمىز ،ئالاقە ئارقىلىق چۈشىنىمىز ،ھەمكارلىق ئارقىلىق چۈشىنىمىز ، ھەربىر ئارقىلىق چۈشىنىمىز . باشقىلارنى چۈشەنگەنسېرى ئۆزىمىزنى چۈشەندۇرەلەيدىغان بولىمىز .بۇنىڭ ئىچىدە دۇنياۋى كلاسسىك ئەسەرلەر تەرجىمىچىلىكى سەل قاراشقا بولمايدىغان بىر تەركىب . بۇ جەھەتتە ئەجدادلىرىمىز كۆپ مېھنەتلەرنى سىڭدۈرگەن .ئەمما ھازىرقى زامان ئىجتىمائىي پەنلىرى ۋە ئەدەبىيات-سەنئەتلىرىگە دائىر دۇنياۋى ئەسەرلەرنى تەرجىمە قىلىپ تونۇشتۇرۇشىمىز دەۋرنىڭ تەرەققىيات رېتىمىغا ئەگىشەلمەي قالدى . بىر تىل باشقا بىر تىلدىكى دۇنياۋى ئەسەرلەرنى ھەزىم قىلىش جەريانىدا ئۆزىنىڭ دۇنياۋى ئىممۇنىتېت كۈچىنى يارىتىدۇ . بېيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ جەمئىيەتشۇناسلىق پروفېسسورى ، دوكتور مارۇك ئەپەندى مۇنداق دەيدۇ : « ئالدىنقى ئەسىرنىڭ 20-يىللىرىدىن 40-يىللىرىغىچە جۇڭگو ئەدىبلىرى چەت ئەللەرنىڭ زور تۈركۈمدىكى ئەدەبىي ئەسەرلىرىنى خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلدى . بۇ ئەسەرلەرنى ئەگەر قەدىمكى زامان ئەدەبىي تىلى بىلەن تەرجىمە قىلغان بولساق ، بەك مۇشكۈل ئىش بولاتتى . ئۇنىڭ ئۈستىگە چەت ئەللەرنىڭ ئەدەبىي ئەسەرلىرىدىكى نۇرغۇن سۆزلەرنى خەنزۇ تىلىغا ئاغدۇرغاندا ،قەدىمكى خەنزۇ تىلىدىن ئۆزىگە ماس كېلىدىغان سۆز تاپقىلى بولمايتتى . شۇڭا بىر قىسىم تەرجىمانلار ئۆزلىرى يېڭى سۆزلەرنى ئىجاد قىلىپ ، بۇ ئەسەرلەردىكى ھېسسىيات ۋە ئوبرازنى ئىنچىكە ئىپادىلىدى . بۇ ئەسەرلەر نەشر قىلىنغاندىن كېيىن يېڭى سۆزلەر ئاستا-ئاستا تارقالدى ۋە خەنزۇ تىلى لېكسىكولوگىيىسىنىڭ مۇھىم بىر تەركىبىي قىسمىغا ئايلاندى .»③ يېقىنقى يىللارنى ئالساق ، جامېس جويسنىڭ «يۇلىسس» ،مارسل پۇرۇستنىڭ «يوتكەن زامانىنى ئىزدەش» ،مارتىن ھېيدىگېرنىڭ «مەۋجۇدىيەت ۋە زامان»قاتارلىق ئەسەرلىرىنى تەرجىمە قىلىش خەنزۇ ئەدەبىي تەرجىمىچىلىكىدىكى زور سىناق بولدى . ئۇندىن باشقا مىشىل فوكوۋ ،ژاك دېرىدا قاتارلىقلارنىڭ ئەسەرلىرىمۇ تەرجىمە قىلىندى . «چەت ئەل پەلسەپە لۇغىتى»④ دىن مەلۇم بولۇشچە ، 1949-يىلىدىن بۇرۇن 70پارچىدىن ئارتۇق مەشھۇر پەلسەپە ئەسىرى خەنزۇ تىلىغا تەرجىمە قىلىنغان ، 1949-يىلىدىن كېيىن تەرجىمە قىلىنغانلىرى 450پارچە ئەتراپىدا ئىكەن .دېمەك ، ھازىر خەنزۇ تىلىدا پەلسەپىگە دائىر دۇنياۋى ئەسەر 500پارچىدىن ئاشىدۇ ، دېگەن گەپ . ئەسەرلەرنىڭ كاتالوگىنى كۆرۈپ شۇنى بايقىدىمكى ، ئەسەرلەرنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى غەرب ئىدىئولوگىيىسىگە ئائىت ئىكەن ، ئاز بىر قىسمى شەرقىي ئاسىيا ياكى شەرقىي جەنۇبىي ئاسىياغا تەۋە ئەسەرلەر ئىكەن . تۈرك ، ئەرەب ، پارس تىللىرىدىكى ئەسەرلەرنى تەرجىمە قىلماپتۇ دېيىشكە بولىدۇ . بۇ ، 20-ئەسىردە باش كۆتۈرگەن مەدەنىيەتتىكى غەرب مەركەزچىلىك ئىدىيىسىنىڭ جۇڭگودىكى ئىنكاسى ئىدى . تەرجىمە ئوبيېكتلىرىنى تاللاشتا تەسىر كۈرسىتىدىغان ئامىل ئىككى بولىدۇ ، بىرى ، نىسبەتەن تەرەققىي قىلغان سىرتقى مەدەنىيەتنىڭ نوپۇزى ، يەنە بىرى ، ئىچكى ئېھتىياج ياكى قايىللىق . قانداقلا بولمىسۇن ،بىز مارۇك ئەپەندىنىڭ سۆزىدىن ئەدەبىي تەرجىمىچىلىكنىڭ ، بولۇپمۇ كلاسسىك ئەسەرلەر تەرجىمىچىلىكىنىڭ خەنزۇ تىلىنىڭ ئىپادىلەش سەۋىيىسىگە قانچىلىك ئىجابىي تەسىر كۆرسەتكەنلىكىنى كۆرۈۋالالايمىز .

تىلنىڭ ئىپادىلىشىدىكى تەرەققىيات كونكرېت ھالدا دەۋرنىڭ يېڭى ھالىتىنى تەسۋىرلەيدىغان يېڭى ئىبارىلەرنىڭ كۆپلەپ بارلىققا كېلىشىنى كۆزدە تۇتىدۇ . بۇ ئىبارىلەر ئالاھىدە بىرخىل ئىبارىلەر بولۇپ ، بۇ ئۇقۇمنى فرانسىيىلىك پەيلاسوپ فوكوۋ ئوتتۇرىغا قويغان ، ئۇنىڭ خەنزۇچە يېزىلىشى《话语》 (ئىنگلىزچەdiscourse) بولۇپ ، بىز ئۇنى «ئېيتىم» دەپ ئېلىشنى مۇۋاپىق تاپتۇق . ئېيتىلىشچە ، ھەرخىل پەنلەردە ئوخشىمىغان ئېيتىملار بولىدۇ ، ئۇلار كونكرېت بايان‌دىن تۇزۇلىدۇ . ئۇ ، پەنلەردىكى بىلىم ئامىللىرىنىڭ جۇغلانمىسىدىن ھاسىل بولىدۇ . مەسىلەن ، سىياسىي ئېيتىملار ،ئىقتىسادىي ئېيتىملار ،تىلشۇناسلىق ئېيتىملىرى .ئېيتىملار تامامەن ماس ھالەتتە بوپكەتمەيدۇ ، ئۇ يەنە ئۆز ئىچىدىن زىددىيەتلىك ھالەتلەرگە ئىگە . بۇ زىددىيەتلىك ھالەتنىڭ ئېيتىمىنىڭ مەزمۇنىنى تېخىمۇ تولۇقلايدۇ . ئۇ ئاپتورنىڭ تەپەككۇرىنىلا مەنبە قىلمايدۇ ، ئۇ بىر نامسىز ساھە بولۇپ ، ئاڭسىز قۇرۇلمىغا ئىگە . ئېيتىم ئۆزى ۋەكىللىك قىلىدىغان مەدەنىيەت ياكى پەنگە يارىشا تېپقا ئىگە بولىدۇ . ئېيتىم تېپى تىل تارىخىنىڭلا مەھسۇلى بوپقالماستىن ، يەنە جەمئىيەت تارىخىنىڭمۇ مەھسۇلى . ئۇنىڭدا مول تارىخىي قاتلاملارنىڭ ئۇدۇمى ھەمدە باشقا مەدەنىيەت تېپى بىلەن بولغان پاراللىلىقنىڭ تەسىرى بىردەك مەۋجۇد بولىدۇ . ئۇنداق ئىكەن ، نوقۇل ئۆتمۈش دەۋرلەرگە مەنسۇپ نەرسىلەرنى تەتقىق قىلىشلا كۇپايە ئەمەس . لېكىن ئۇنى بىر چەتكە قايرىپ قويۇپ ، زامانداش يات مەدەنىيەتلەردىكى ئەسەرلەرنى «ئەكىرىش»مۇ بىرتەرەپلىمىلىك بولىدۇ . بۇ ئىككى تەرەپنى ئۇنۇملۇك ماسلاشتۇرۇش ئىلمىي بىر باشقۇرۇش مېخانىزمىنى تەلەپ قىلىدۇ .

تەرجىمە قىلىش ، تەرجىمە قىلىنغان ئەسەرلەر روھىنى ئۆز پائالىيىتىمىزنىڭ پىسخىك زېمىنىغا تەتبىقلاش ، ئىجاد قىلىش ، يېڭىلىق يارىتىش

قاتارلىقلار بىر خىل ئېيتىم ئىشلەپچىقىرىش جەريانى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ .ئېيتىم ئىشلەپچىقىرىش بىر جەمئىيەتتە يېتەكلەش خاراكتېرىگە ئىگە سۆزلەر خەزىنىسىنى تۇرغۇزۇش دېگەنلىكتۇر ، ھەم بۇ سۆزلەرنى جەمئىيەت ھەرىكىتىنىڭ مەنىۋى تۈرتكىسىگە ئايلاندۇرۇش دېگەنلىكتۇر . دېمەك ، ئېيتىم بەرپا قىلىش ماھىيەتتە بىر خىل تەشەببۇسكارلىق ھوقۇقىدۇر . ئاممىۋى مېدىيىلەر (تارقىتىش ۋاستىلىرى)كىشىلەرنىڭ دىققىتىنى ئىگىلەۋاتقان ھازىرقى دەۋردە تېخىمۇ شۇنداق . مەن ئويلايمەنكى ، دۇنياۋى تەسىرگە ئىگە يۈزلەپ يىرىك ئەسەرنىڭ پىشقان تەرجىمە نۇسخىلىرىغا ئىگە بولغان بىر تىلنىڭ رىقابەتتىكى يوشۇرۇن كۈچىدىن گۇمانلانمىسىمۇ بولىدۇ . بىزدە «دۇنياغا تەسىر كۆرسەتكەن 100مەشھۇر شەخس»دېگەن كىتاب نەشر قىلىنىپ ،خېلى ئالقىش تاپتى . ۋەھالەنكى ، بىز 100مەشھۇر شەخسنىڭ قىسقىچە تەرجىمھالىنى بىلىش بىلەنلا توختاپ قالدۇق .ئۇلارنىڭ تەسىرى ئۇلارنىڭ ئىسمىدە ئەمەس ، بەلكى ئەسەرلىرىدە ، يەنى ئىدىيىسىدە . ئەمما بىز ئۇلارنىڭ ئەسەرلىرىگە قىزىقىپ كەتمىگەندەك تۇرىمىز . ئۇلار بىلەن چوڭقۇرلاپ تونۇشۇش ئۈچۈن كېتىدىغان ئىقتىسادىي راسخوتلارنى ۋە ئوقۇرمەنلىرىمىز سەۋىيىسىنى نەزەرگە ئېلىش كېرەك بولسىمۇ ، نوقۇل شۇنداق دەپ تۇرۇۋېلىشنىڭ ئۆزى پاسسىپ پوزىتسىيىدۇر .

يېقىندىن بېرى بەزى دۇنياۋى ئەسەرلەر تەرجىمە قىلىندى ، لېكىن بۇ بەكلا ئاز . مۇمكىن بولسا ، مەشھۇر ئەسەرلەر فوندى جەمئىيىتى قۇرۇپ ، خەلقنى دۇنياۋى نادىر مىراسلار بىلەن تونۇشتۇرۇش كېرەك . بىر ھېسابتا بۇ تەشۋىقات مۇئەسسەسەلىرىنىڭ ئىشى ئىدى . «يۈز مىڭلىغان نېمە ئۈچۈن»دېگەن يۇرۇشلۇك كىتابنىڭ نەشر قىلىنىشى ياخشى باشلىنىش بولغانىدى .گەپ بۇ ئىشنىڭ داۋاملىشىشىدا بوپقالدى .

مەن جامائىتىمىزنىڭ دىققىتىگە ھاۋالە سۈپىتىدە بىر ئىشنى تونۇشتۇرۇپ ئۆتۈشنى ئورۇنلۇق دەپ بىلدىم .بەلكىم ، ماقالىدا ئىلگىرى سۈرمەكچى بولغان پىكرىمىزنىڭ كونكرېت بىر مىسالى بوپقالار .

مورتىمېر ئادلېر (1902 ـ)دەيدىغان بىر كىشى بار ، ئۇ چىكاگو ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ پەلسەپە تەتقىقات ئورنىنىڭ باشلىقى بولغان . ئۇ دەۋرىمىزدىكى پەيلاسوپ ۋە پېداگوك .ئۇ ئۆمۈر بويى مەشھۇر ئەسەرلەر تەتقىقاتى بىلەن شۇغۇللىنىپ ، ئالىي مەكتەپلەردە مەشھۇر ئەسەرلەر ئوقۇتۇشىنى يولغا قويۇشنى تەشەببۇس قىلغان ۋە بۇ جەھەتتە ئۆزىمۇ بىۋاسىتە قول تىقىپ جىق ئىشلارنى قىلغان .ئۇنىڭ «ئەركىنلىك ئۇقۇمى» ، «ئەخلاق دىئالېكتىكىسى» ، «كاپىتالىزم خىتابنامىسى» ، «مائارىپ ئىنقىلابى» ، «كىتابنى قانداق ئوقۇش كېرەك ؟»قاتارلىق ئەسەرلىرى بار .1952-يىلى ئۇ باشقىلار بىلەن بىرگە «غەرب دۇنياسىدىكى ئۇلۇغ كىتابلار»نامىدا 54توملۇق يۇرۇشلۇش كىتابلارنى تۈزۈپ ، نەشر قىلدۇرىدۇ . بۇ كىتابلارنى دەستىلىسە ئېگىزلىكى يەتتە ئىنگلىزچىسى كېلىدىكەن . كىتابلار74نەپەر بۇيۇك يازغۇچىنىڭ 443پارچە ئەسىرىدىن تەركىب تاپقان بولۇپ ، بۇنى تۈزۈش ئۈچۈن سەككىز يىل ۋاقىت سەرپ قىلغان . 1977-يىلى ئۇ يەنە باشقىلار بىلەن بىرلىكتە «غەرب ئىدىيىسى خەزىنىسى» (ئۇچ مىڭ يىللىق غەرب ئىدىيىسىنىڭ كۆرسەتكۈچى)نى تۈزۈپ ، نەشر قىلدۇرغان ۋە بۇنىڭ تەسىرى ناھايىتى زور بولغان . بىزدىكى ئىمكانىيەت ناھايىتى چەكلىك ، ئەلۋەتتە .لېكىن ئىمكانىيىتىمىزگە يارىشا ئىشلارنى قىلغىلى بولىدۇ .مەسىلە بۇنى لايىھىلەيدىغان ئادەم ، باش قوشۇدىغان ئادەم ۋە كاپالەتلەندۇرۇدىغان ئورگاننىڭ بولۇشىدا . بۇيەردە يەنىلا تەشكىللەيدىغان ئادەمنىڭ بولۇشى ھەممىدىن مۇھىم . تارىختا شەرق كلاسسىكلىرى غەربكە ئۇستاز بولغان . شەرقنىڭ بۇنداق يوشۇرۇن كۈچى ھېلىھەم مەۋجۇد . بۇلارنى سىستېمىلىق تونۇشتۇرۇشنى مەقسەت قىلغان كلاسسىك ئەسەرلەر ئوقۇتۇشنى ئالى مەكتەپلەر مۇنبەرلىرىدە ئېلىپ بارغىلى بولامدۇ-يوق ؟ مېنىڭچە ، بۇنىڭ بولمايدىغان يېرى ، گەپ تەشكىللەيدىغان ئادەمدە .

مەن يېقىندا شىنجاڭ خەلق نەشرىياتىنىڭ ئۇيۇشتۇرۇشى بىلەن مورتىمېر ئادلېرنىڭ «غەربنىڭ تەپەككۇرى» (خەنزۇچە نامى《西方名著中的伟大知慧》)ناملىق كىتابىنى تەرجىمە قىلىپ چىقتىم . كىتابتا ياخشىلىق ۋە رەزىللىك ، مۇھەببەت ۋە نەپرەت ،بەخت ۋە مەسئۇلىيەت ،ئەركىنلىك ۋە بىخەتەرلىك ، مەقسەت ۋە ۋاسىتە . . . قاتارلىق 601خىل ئۇقۇم غەرب تەپەككۇر ئەنئەنىسى ئاساسىدا ئىخچام ھەم چوڭقۇر ئىزاھلانغان . بۇ ئۇقۇملارغا بىز كۈندىلىك ئىجتىمائىي ھاياتىمىزدا ھەمىشە دۇچ كېلىپ تۇرىمىز . بۇ كىتاب ھەرگىزمۇ دېئىل كارنىگ ۋە ناپالېئون خىل قاتارلىقلارنىڭ ئىجتىمائىي مۇرەسسە خاراكتېرىدىكى كىتابلىرىغا ئوخشىمايدۇ . ئاپتور مەسىلىنىڭ ماھىيىتىنى تەرەپسىز ھالدا رېئال ۋە جانلىق ئوتتۇرىغا قويغان . ئوتتۇرىغا قويۇلغان مەسىلىلەر ئوقۇرمەنلىرىمىزنى مۇشۇ مەسىلىلەر بويىچە چوڭقۇرلاپ كىرىشكە رىغبەتلەندۇرىدۇ . مېنىڭچە ، بۇ كىتابنىڭ ئۇيغۇر جەمئىيىتىگە بولغان قىممىتىنى مۇنداق مۆلچەرلەشكە بولار :

بىزدە بۇيۇك ئەسەرلەر بىلەن سىستېمىلىق تونۇشۇپ چىققۇدەك ئىمكانىيەت ھازىرچە يوق . ئۇنىڭ ئۈستىگە ھەرساھە ئادەملىرىنىڭ پەلسەپە تەتقىق قىلغۇدەك ۋاقتىنىڭ بولۇشىمۇ ناتايىن .لېكىن ئاز-تولا پەلسەپە ئۆگىنىش ھەرقانداق بىر كەسپنىڭ مۇقەررەر ئېھتىياجىدۇر . مەزكۇر كىتاب ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى ،كەڭ ئوقۇتقۇچىلار ،رادىئو-تېلېۋىزىيە خادىملىرى ، ئادۋوكاتلار ،كادىرلار ئۈچۈن ، ھەتتا يازغۇچىلار ئۈچۈنمۇ زۆرۈر ئوقۇشلۇق . بۇ كىتاب كىشىلىرىمىزنىڭ نۇتۇق ۋە سۆھبەتلىرىدىكى

شاكاللارنىڭ ئازىيىشىغا مەلۇم جەھەتتە تۈرتكە بولغۇسى .

تۈرمۈشتىكى تۈپ مەسىلىلەر ھەرقانداق دەۋر ۋە جەمئىيەتتە ئوخشاش بولىدۇ . ئوقۇرمەنلىرىمىز مەزكۇر كىتابتىن ئۆزلىرى كۆڭۈل بۆلۈدىغان مەسىلىلەرنىڭ يېپ ئۇچىنى تاپالايدۇ . ئوقۇرمەنلىرىمىز شۇنىڭغا دىققەت قىلىشى كېرەككى ، كىتاب سىزنىڭ مەسلىھەتچىڭىز ، لېكىن مەسلىھەتنى تۈرمۈشىڭىزغا قايسى خىل مەيدان ۋە ئۇسۇل بويىچە تەتبىقلاش سىزدىن مەلۇم ساپانى تەلەپ قىلىدۇ . بۇ كىتابتىكى ئىجتىمائىي مەسىلىلەر خرىستىئان ،يۇنان ئىلاھىيەتچىلىكى ئاساسىدا شەكىللەنگەن نۇقتىئىنەزەرلەر بويىچە تەھلىل قىلىنغان . ۋەھالەنكى ، دۇنيادا مۇسۇلمانلار ،بۇددىستلار ۋە كۆپزىچىلارمۇ بار . ئۇلارنىڭمۇ دۇنيا ۋە جەمئىيەت ھەققىدە ئىدىيە سىستېمىلىرى بار . كىتابنى ئوقۇغاندا بۇلارنى نەزەردىن ساقىت قىلىش كېرەك ئەمەس . شارائىت يار بەرسە مۇشۇ كىتابتىكى ئۇقۇملارغا جاۋابەن «بىزنىڭ تەپەككۇرىمىز »نامىدا بىر كىتابنى ئىشلەپچىقىشنىڭ زۆرۈرلىكى كەمىنگە ئايان بولۇپ تۇرۇپتۇ . بۇ ھەقتە ئوقۇرمەنلىرىمىزنىڭ زوقىنى ئىلگىرىلەپ بىلىپ بېقىشقا توغرا كېلىدۇ .

بىزنىڭ ئۆز مەسلىمىزنى ئادىلىر ۋە باشقىلارنىڭ نۇقتىئىنەزىرى بويىچە ھەل قىلىشىمىز لازىم ، دەيدىغان تەشەببۇسىمىز يوق . بۇنداق بولۇشىمۇ مۇمكىن ئەمەس .لېكىن ئادىلىرنىڭ بۇ ئەسىرى ھېچ بولمىغاندا بىزگە ياخشى بىر ئەينەك بولالايدۇ . سۆزلەشمۇ بىرخىل ھوقۇق ، لېكىن ئويلىنىشمۇ كاتتا ھوقۇق . ھازىر بىر تۈركۈم لەيلىمە ئەۋلادلار پەيدا بوپقالدى . «غايەڭ بولمىسۇن ، ئىدىيەڭ بولمىسۇن ، ئىجتىمائىي ئورنۇڭ بولمىسۇن ياشاۋەر ، ئۇ نەرسىلەر ئادەمنىڭ بېشىنى ئاغرىتمىدىغان يوڭ . بىزگە كېرىكى ياشلىق ، زىبالىق ۋە پۇل» - مانا بۇ ئۇلارنىڭ دەيدىغانلىرى .ئۇلارنىڭ ئىستېمال قىلىدىغانلىرى پادىچى ئىشتان ، يەڭسىز ۋە كىندىك ياپالماس مايكا ، سېغىز ،شامپان ،ۋىنو ، تورت ،كىمپىش ئاياق . ئۇلارمۇ ئۆز نۆۋىتىدە پۇلى ۋە ئەمىلى بارلارغا ئىستېمال بۇيۇمى بولالايدۇ . بۇ ئەھۋال قارىماققا ئىدىيىسىزلىكتەك كۆرۈنگىنى بىلەن ،ئۇلارنىڭ تۈرمۈشىدىكى ھەرخىل ماددىي بەلگىلەر ئاڭ ساھەمىزدىكى ئىيتىملارنىڭ ئارقا كۆرۈنۈشىنى ھاسىل قىلىدۇ-دە ، پىكىر يوللىرىمىزغا كۆرۈنەرلىك تەسىرلەرنى ئەكېلىدۇ . بىزنىڭ سۆھبەتلىرىمىز ۋە نۇتۇقلىرىمىز جەمئىيەتتىكى ماددىي غىدىقلاشلارنىڭ تۈيغۇ ئامىللىرىنى سەزگۈرلۈك بىلەن ئەكس ئەتتۈرگەندىلا كىرزىستىن خالاس بولالايدۇ .

- 2003-يىل 3-يانۋار ، شەمىرى ئۇرۇمچى

ئىزاھلار

① جالالىددىن رۇمىي : «ئۇچماققا قانات يوق ، لېكىن ئۇچقايمەن» ،ئۆزبېكىستان «غاپۇر غۇلام نامىدىكى ئەدەبىيات ۋە سەنئەت نەشرىياتى» ، تاشكەنت ، ئۆزبېكچە نەشرى ،1994-يىل .

② مايكول پولانىي : «خۇسۇسىي بىلىملەر »نامىلىق كىتابنىڭ كىرىش سۆزىگە قارالسۇن . گۈيجۇ خەلق نەشرىياتى ، خەنزۇچە . 2000-يىل نويابىر .

③ مارۇڭ : «ئىجتىمائىي تىلشۇناسلىقنىڭ جەمئىيەت تەرەققىياتى ۋە مىللەتلەر مۇناسىۋىتى تەتقىقاتىدا قوللىنىلىشى ھەققىدە مۇھاكىمە» ، «قەشقەر پېداگوگىكا ئىنىستىتۇتى ئىلمىي ژۇرنىلى» 2003-يىل 3-سان ،ئۇيغۇرچە نەشرى .

④ «چەت ئەل پەلسەپە لۇغىتى» ، شاڭخەي قامۇس نەشرىياتى ، خەنزۇچە نەشرى ، 2003-يىل ئىيۇل .

ئاپتور : شىنجاڭ ماتارىپ ئىنىستىتۇتى ئەدەبىيات فاكۇلتېتىنىڭ دوتسېنتى(M1)

پايانات

ژۇرنىلىمىزدا ئېلان قىلىنغان ئەسەرلەرنىڭ نەشر ھوقۇقى ژۇرنىلىمىزغىلا تەۋە . خىلاپلىق قىلغۇچىلارنىڭ قانۇن بويىچە جاۋابكارلىقى سۈرۈشتۈرۈلىدۇ .

«شىنجاڭ مەدەنىيىتى»ژۇرنىلى تەھرىراتى

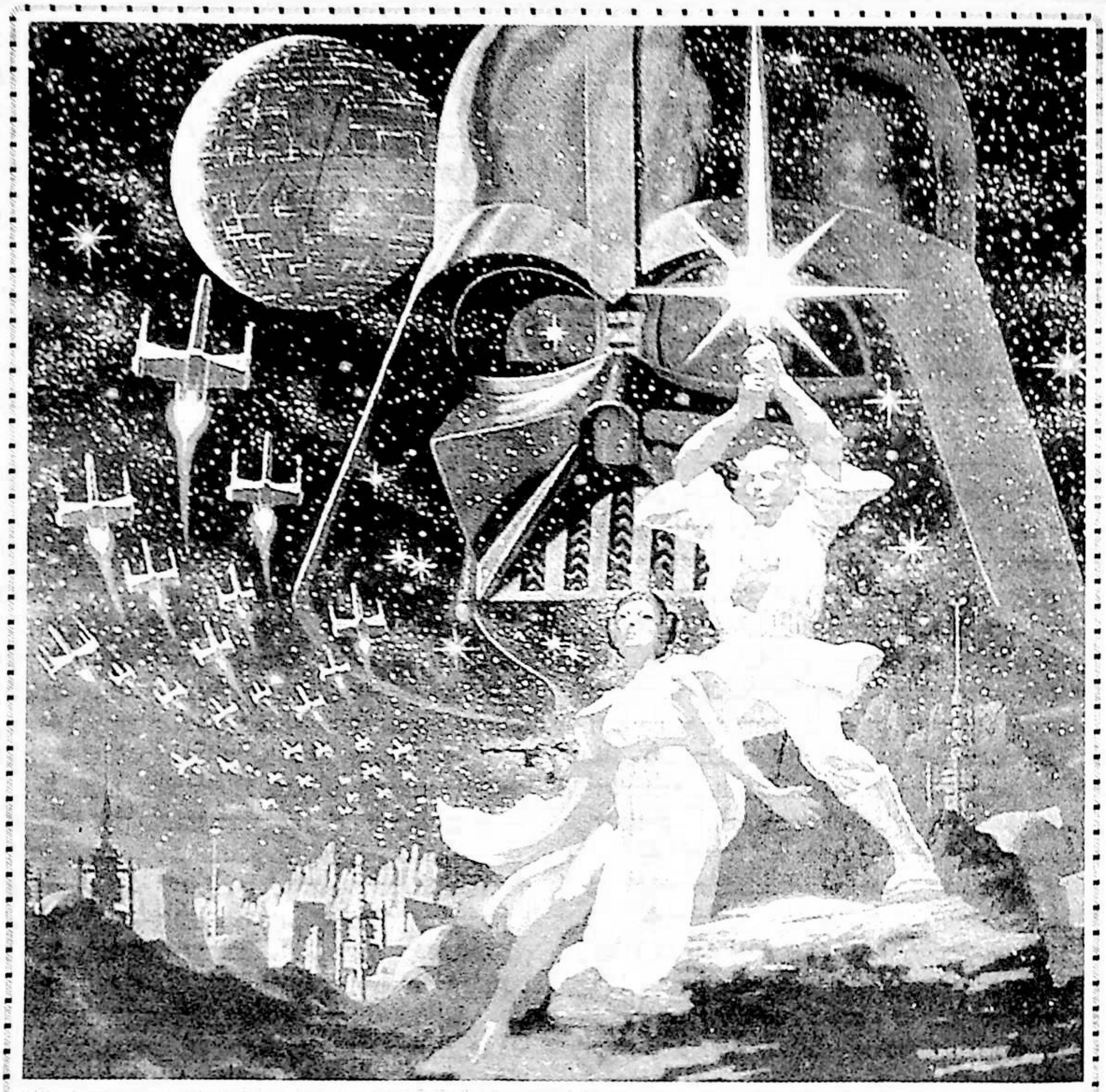

تەپەككۇر مېۋىلىرى

▲ يادا بوپكەتكەن نەرسىنى تەكرارلاش - بىزارلىقنىڭ باشلىنىشى .

- جۇرئىتى

ئۇزۇك تىنىقلار

▲ ئادەتتىكى ئادەملەرنىڭ ئەقلىدىن ئېزىشى شۇ ئادەملەرنىڭ ئۆزىنى ھالاك قىلسا ،ئەل باشچىلىرى ۋە دانىشمەنلەرنىڭ ئەقلىدىن ئېزىشى پۈتكۈل قەۋمنى ھالاك قىلىدۇ .

▲ كىشىلەر ئېڭىدا مۇكەممەل ئېتىقاد ۋە ساغلام ئەخلاق قارىشى بولمىغان جەمئىيەت جىنايەت پاتقىقىغا پاتقان جەمئىيەتتۇر .

▲ ئادەملەر ئوتتۇرىسىدىكى ئىشەنچ ۋە

ئاپتور : كەلپىن ناھىيە يۇرچى يېزا ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

تەپەككۇر كۆزى

مېهىر-مۇھەببەت يوقالغان كۈن - دەل قىيامەت قايىم بولىدىغان كۈن .

▲ بوۋام باشقىلارنىڭ نېمە دېگەنلىكىگە ئەمەس ، نېمە قىلغانلىقىغا قارا ، دېگەنىدى .مەن بوۋامنىڭ شۇ تەلىمىگە ئاساسەن ئىنساب - دىيانەت ، ۋىجدان ۋە پاكلىق ھەققىدە جار سالغانلارنىڭ قىلغىنىغا قارىۋېدىم ، ئۇلاردىن رايىم قايتتى .

▲ بايلارنىڭ نامراتلارغا قىلغان ياردىمى ساخاۋەت دەپ قارالسا ،نامراتلارنىڭ بايلارغا قىلغان ياردىمى خۇشامەت دەپ قارىلىدۇ .

- ئابدۇللا قۇدرەت

ئاپتور : قاغىلىق ناھىيە كۆكيار يېزا ئېگىز يار كەنتىدىن ، دېھقان

تەپەككۇر ھاسلاتلىرى

▲ ئانىمىزنى چۈشىنىش ئۆزىمىزنى چۈشىنىشنىڭ ئەڭ دەسلەپكى ئۇلىدۇر .

▲ خارلانغۇچى قەۋمنىڭ خارلىنىشىنى ئۆز قەۋمىدىكى ئاياللارنى ئۆزلىرى خارلىشى كەلتۈرۈپ چىقارغان .

▲ ئادەمنىڭ ئەقلىگە سىغمايدىغان ئىشنى كۆپىنچە ھاللاردا «ئادەمىي ھايۋان»لار قىلىدۇ .

▲ بەزى ئادەملەرگە قىلغان ياخشىلىقنىڭ ئۇلارنىڭ ساڭا ئۆچمەنلىكىنى قوزغاپ قويۇشى مۇمكىن .

▲ پۇقرا قانۇنغا خىلاپلىق قىلسا قانۇننىڭ جازاسىغا ئۇچرايدىكەن .ئەگەر ھۆكۈمەت قانۇنغا خىلاپلىق قىلسا ، نېمىنىڭ جازالىشىغا ئۇچرايدۇ ؟

▲ھازىرقى ئادەملەر كەلگۈسىگە ئىنتىلىدۇ-يۇ ، كەلگۈسىدە ياشىيالماي ئۆلۈپ كېتىدۇ .

▲سەن بىر نەرسىنى مەلۇم نۇقتىدا تۇرۇپ توغرا دېسەڭ ، يەنە مەلۇم نۇقتىدا تۇرۇپ خاتا دەيسەن .

▲ «سېنىڭ ئۈچۈن جېنىم پىدا» دېگەندەك ۋەدە - قەسەملەرنى تولا قىلغان قىز-يىگىتلەر بىر-بىرىنىڭ مۇھەببىتىگە ئىشەنمەي ،ئەڭ بۇرۇن بىر-بىرىدىن يۈز ئۆرۈيدىغانلاردۇر .

▲ھۆكۈمرانلار خەلققە پايدىلىق ئەمىر-پەرمان ، ئىشلارنى ئۆزى بىۋاستە دەيدۇ .خەلقە زىيانلىق (پايدىسىز)ئەمىر-پەرمان ،ئىشلارنى ۋاستىلىق دەيدۇ .

▲ بالاڭنى كىچىك ۋاقتىدا چىڭ باشقۇرمىساڭ ، چوڭ بولغاندا سېنى باشقۇرىدۇ .

▲بۇگۈنكىلەرنىڭ يالغانچىلىقى ئەتىكىلەرنىڭ ساختىلىق قىلىشىغا سەۋەبچى بولىدۇ .

▲ تەبىئەتتىن يىراقلاشقان ئادەم ،ئىنسانىيلىقتىن ياتلاشقان ئادەمدۇر .

▲ ئادەم ياش ۋاقتىدا مەردلىشىدۇ ، قېرىغاندا پىخسىقلىشىدۇ .

▲ ئامېرىكا بىن لادېن بىلەن سائىددامنى قاچان تۇتىدۇ ؟ ئۇ ئىككىسىنىڭ ئامېرىكىغا كېرىكى قالمىغاندا ئاندىن تۇتىدۇ .

▲ ئەگەر ئاۋام خەلق ئىتائەتچان بولسا ، ھۆكۈمرانلارنىڭ يالغان گېپىمۇ ھەقىقەتكە ئايلىنىدۇ .

▲مۇستەبىت ھۆكۈمراننىڭ پەرمانى : خەلقنىڭ ئوبرازى زىيانغا ئۇچرىسا مەيلى ،ئەمما دۆلەتنىڭ ئوبرازى زىيانغا ئۇچرىمىسۇن .

▲ئەخلاق - پەزىلەتتىن يىراقلاشقان مىللەت قانچە تەرەققي قىلسىمۇ ،مەنىۋى جەھەتتە نادان مىللەتتۇر .

▲ «مەدەنىيەت »ۋە «ئىلىم-پەن »ئۆگىتىش باھانىسى ئاستىدا ئېلىپ بېرىلىۋاتقان «تىنچ ئۇرۇش» مىللەتنى تىنچ ئاسسىملاتسىيە قىلىشتۇر .

▲ سائىتىڭىزگە قاراڭ : ھاياتلىق ۋاقتىڭىز ئۆتۈپ كېتىۋاتىدۇ . سېكۇنت ئىستىرىلكىسى سىزنىڭ بالىلىقىڭىز ، مىنۇت ئىستىرىلكىسى ياشلىقىڭىز ، سائەت ئىستىرىلكىسى قېرىلىقىڭىز .ئەپسۇس ، بۇلارنى خالىغانچە ئۆزگەرتىپ تەڭشىگىلى بولمايدۇ .

▲ بىز ۋاقىتنى تېجەش ئۈچۈن ئىلغار ئۇسكۇنىلەرنى ياسىغانسېرى ۋاقتىمىز شۇنچە قىسلىشىپ ،تېخىمۇ ئالدىراش بوپكېتىۋاتىمىز .

▲ بىز ئېرىشمەكچى بولغان نەرسىلىرىمىزگە ئېرىشەلمەي ، ئۇنىڭ ئورنىغا ئېرىشىشنى خالىمىغان نەرسىلەرگە ئېرىشىپ قېلىۋاتىمىز .

▲ كۆپىنچە ئالىملار ئاخىرقى ئۆمرىنى پۈشايمان ۋە قايغۇ بىلەن ئاخىرلاشتۇرىدۇ .

▲بۇنىڭدىن 14يىل بۇرۇن كەنت سېكرېتارى ئەرلەرنى كالا ئورنىدا قوشقا قېتىپتىكەن ، شۇ ۋاقىتتا ئەرلەر «كالا »بولۇشقا قارشىلىق كۆرسەتمەپتىكەن ؛ بۇنىڭدىن تۆت يىل بۇرۇن ھېلىقى سېكرېتارنىڭ ئوغلى شۇ «كالا »لارنىڭ خوتۇنلىرىنى سۆرەمگە قېتىپتۇ .

▲ بىلىم ۋە ئەخلاق - پەزىلەت ئايالارنىڭ پەرىشتىلىك ماقامىغا يەتكۈزسە ، بىلىمسىزلىك ۋە ئەخلاق-پەزىلەتسىزلىك ئايالارنى ئالۋاستىلىققا يەتكۈزىدۇ .

▲ ئارزۇ-ئارمانلىرىڭغا تولۇق يەتسەڭ ، ياشاش ئىقتىدارىڭنى يوقىتىسەن .

▲ دوستۇڭنىڭ ھەممە ئىشلىرىنى بىلىشكە قىزىقما ، بولمىسا دوستۇڭ سېنىڭ دۈشمىنىڭگە ئايلىنىپ قېلىشى مۇمكىن .

▲ھەرقانچە جانجىگەر دوستلارنىڭ ئارىسىدىمۇ ئارىلىق بولۇشى كېرەك ،بولمىسا ئۇلارنىڭ جانجىگەرلىكى ئۇزاققا بارمايدۇ .

▲ گۈلنى قولىدا تۇتۇپ پۇراۋاتقان كىشىگە قارىغاندا ،گۈلنىڭ پۇرىقىنى يىراقتىن پۇراۋاتقان كىشى گۈلگە بەكرەك تەشنا كىشىدۇر .

▲ ساڭا تۇنجى قېتىم گىگانت كۆرۈنگەن ئادەم ، سەن چۈشەنگەندىن كېيىن ئەرزىمەس ئادەم بولۇپ

چىقىشى مۇمكىن .

▲ سەن دائىم ئاغزىڭدىن چۈشۈرمەيدىغان ئادەمنى بىر كۈنلەردە تىللاپ ، قاغاشقا مەجبۇر بولىسەن .

▲ دۇنيانىڭ بىر تەرىپى بەختسىزلىك بولغاچقىلا ، يەنە بىر تەرىپى بەختكە تولغان .

▲ ئايرىلىشقا كۆز يېشى قىلمىغانلارلا ئايرىلىشنىڭ ئازابىغا بەرداشلىق بېرەلەيدۇ .

▲ ئاچچىق نەرسىلەر بولغاچقىلا كىشىلەر نېمىنىڭ تاتلىق ئىكەنلىكىنى بىلگەن .

▲ سېنىڭ مەڭگۈلۈك ھەمراھىڭ دەل ئۆزۈڭدۇر .

▲ بىركىمگە ھاجىتىڭ چۈشسە يۈز تەبىر تاپىسەن .

▲ ئۆزۈڭگە مۇناسىۋەتسىز ئىشلارغا ئارىلاشساڭ ، ئۆزۈڭنى مەمنۇن قىلمايدىغان نەرسىگە ئېرىشىسەن .

▲ تۇترۇقسىز خام خىيالنى كۆپ قىلغان كىشى ئاخىرى «تەقدىرىم تەتۇر» كەلدى دەپلا يۈرۈيدۇ .

▲ ھازىرقى جەمئىيەتتە رەزىللىك بىلەن گۈزەللىك قۇم بىلەن كېپەك ئالتۇندەك بىر-بىرىگە ئارىلىشىپ كېتىۋاتىدۇ .

▲ باشقىلارغا ياخشىلىقنى قىلىۋەرسەڭ ، ئۇلارنىڭ «قۇل»ىغا ئايلىنىپ قېلىشىڭ مۇمكىن .

▲ ئىنسان قورسىقى ئاچسا ،بىلىپ تۇرۇپ زەھەر يەيدۇ .

▲ كۆز يېشى خوتۇن-قىزلارنىڭ ئوقسىز قورالىدۇر .

▲ باشقىلار خاپا بولۇپ تۇرغان ۋاقىتتا گەپ سورىما ،بولمىسا يۈزۈڭگە ئاچچىق شالى چاچراپ كېتىدۇ .

▲ ئۆزۈڭنى باشقىلارنىڭ ئەينىكىدە كۆرۈپ باق ، ئاندىن ئۆزۈڭنىڭ كىملىكىنى ھەقىقىي تونۇيالايسەن .

▲ باشقىلارنىڭ بەختىگە ھەۋەس قىلساڭ ، ئۇلارنىڭ بەختى سېنىڭ قەبرەڭ بوپقېلىشى مۇمكىن .

▲ چىرايلىقنى سۆيسەڭ ئازابقا قالىسەن ، سۆيۈملۈكنى سۆيسەڭ بەخت تاپىسەن .

▲ ئۈمىدتىن كېيىنكى ئۈمىدسىزلىك ئاشىق بولغۇچىنى تىرىك تۇرغۇزۇپ «ئۆلتۈرۈپ» قويىدۇ .

▲ ئاچكۆز ئادەم بىر كۈنلەردە ئاسىيلىق تۇغىنى كۆتۈرۈدىغان ئادەمدۇر .

▲ شەكىلۋازلىق ئەۋج ئالغان مائارىپنىڭ تەربىيىلەيدىغىنىمۇ بىر توپ شەكىلۋازلاردىن ئىبارەت ،خالاس .

▲ قايەردە مائارىپ زاۋاللىققا يۈزلىنىدىكەن ، شۇيەردە قىيامەتنىڭ سۈرى ئەڭ بالدۇر چېلىنىدۇ .

▲ ئۇنتۇش ئاسان بولغان بولسا ، بۇ دۇنيادا ئازاب بولمىغان بولاتتى .

▲ پۇشايمان قاچىسى مەڭگۈ تولمايدىغان تېگى يوق قاچىدۇر .

▲ مۇھەببەتلىشىپ توي قىلىشقا تەرەددۇت قىلىۋاتقان چاغلار قىز-يىگىتلەرنىڭ كۆزى كور بوپقالىدىغان چاغلاردۇر .

▲ بۇرۇن ئىمپېرىيىلەر باشقىلارنىڭ زېمىنىنى زورلۇق بىلەن بېسىۋېلىش ئارقىلىق قۇرۇلاتتى ، ھازىر بولسا باشقىلارنىڭ مېڭىسىنى كونترول قىلىش ئارقىلىق قۇرۇلىدىغان بولدى .

▲ كۆز يېشىڭنى سۇرتۇشكە جۇرئەت قىلالىساڭ ، ئاندىن كۈلەلەيسەن .

▲ پەرزەنتلەرنىڭ ئاتا بىلەن ئانىنى باغلايدىغان زەنجىرگە ئايلىنىپ قېلىشى ،ئائىلە «مۇھىت»ىنىڭ ئاللىبۇرۇن بۇلغانغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ .

▲ ھازىر تېلېۋىزور «دىل ھۇزۇر»لۇقىنى يوقىتىپ «دىل بۇزۇر»غا ئۆزگىرىپ كەتتى .

▲ ئاچا قويۇلغان دەرەخ شاخلىرى بارغانسېرى ئاجىزلىشىپ كېتىدۇ .

▲ ئۆزىنىڭ نېمە ئىش قىلىۋاتقىنىنى بىلمىگەن ئادەم ، باشقىلارنىڭمۇ نېمە ئىش قىلىۋاتقانلىقىنى بىلمەيدۇ .

▲ بىز باشقىلار بىلەن ياخشى ئىش قىلساق ئاۋۋال ئۆزىمىزنىڭ ئىسمىنى تىلغا ئالىمىز . ئەگەر قىلغان ئىشىمىز ئەپلەشمەي ،چاتاق چىقىپ قالسا ، ئاۋۋال باشقىلارنىڭ ئىسمىنى تىلغا ئالىمىز .

▲ مەن يا ئۆزۈمنى ،يا باشقىلارنى باشقۇرالمىغاچقا ، «ھايۋان»لار تەرىپىدىن باشقۇرۇلۇپ كېلىۋاتىمەن .

▲ توي-تۆكۈن ،نەزىر-چىراغ ئىشلىرى تاۋارلاشقان ئەلدە پۇل مېھىر-مۇھەببەتنىڭ تارازىسى بولىدۇ .

▲ بىز «ئىشىكنى سىرتقا ئېچىۋېتىش» سىياسىتىنى يولغا قويدۇقيۇ لېكىن كاللىمىزغا قۇلپا سېلىۋالدۇق .

▲ خەلقنىڭ نازارەتچىلىكىنى قوبۇل قىلمىغان ھاكىمىيەت مۇستەبىت ھاكىمىيەتتۇر .

▲ بۇرۇن ئادەملەر جىسمانىي جەھەتتىن قۇل قىلىنغان بولسا ، ھازىر روھىي جەھەتتىن قۇل قىلىنىۋاتىدۇ .

▲ ئۆلۈم قىممىتىنى يوقاتقان ئەلدە تۇغۇلۇشنىڭ نېمە ئەھمىيىتى بولسۇن .

▲ بۇرۇن ئادەملەرنىڭ كاللىسى دىنىي خۇراپاتلىق چىرمىۋالغان بولسا ، ھازىر سىياسىي خۇراپاتلىق چىرمىۋالدى .

▲ بىر ئادەمنىڭ ياخشى ياكى يامان ئەخلاقى مەكتەپتە ئەمەس ئائىلىدە يېتىلىدۇ .

▲ بۇگۈنكى كۈنلەردىن زارلىنىپ ئەتىنى كۈتۈپ ئولتۇرماڭ ، «جاھان دېگەن مۇشۇنداق» . . .

▲ ئۆزىنىڭ مۇستەقىل كۆز قارىشى ۋە پىكرى بولمىغان ئادەم بىر پۇتى يوق ئادەمدۇر .

▲ بىر تال غاز پېيى ئارقىلىق شىرنى

ئۆلتۈرگىلى بولمىسىمۇ ،ئەمما ئاشۇ بىر تال غاز پىيىدىن ياسالغان قەلەم نەچچە مىڭلىغان «شىر»نى ئۆلتۈرۈۋېتىشى مۇمكىن .

▲ ئەركە ئۆسكەن بالا ئاتا-ئانىسىغا «ئاتا-ئانا» بولۇدىغان بالىدۇر .

▲ بىز بۇرۇن كىيىمىمىزنىڭ پۈتۈن بولۇشىنى ئارزۇ قىلغان بولساق ،هازىر كىيىمىمىزنىڭ يىرتىم-يامىتا بولۇشىنى ئارزۇ قىلمۇاتىمىز هەم شۇنىڭغا يۈزلەنمەكتىمىز .

▲ باتۇر - ئەزىمەت كىشىلەر ئۆز كېچەنلىكىنى ئۆز قولى بىلەن كۆتۈرۈپ مېڭىشقا جۈرئەت قىلالايدىغان كىشىلەردۇر .

▲ بىزدە هازىر ئائىلە كىرىمى ئاشقانسېرى «ئائىلە ئۇرۇشى» كۆپىيىپ كېتىۋاتىدۇ .

▲ ئاشقىلىق ئادەمنى بوشاڭ - ئىرادىسىز قىلىپ قويىدۇ .

▲ ئاق رەختكە داغ ئاسان يۇققىنىغا ئوخشاش ، هەقىقىي - پاك ئادەملەرگە تۆهمەت ئاسان يۇقىدۇ .

▲ ئاشىقلار شائىر هېسابلانغان كۈن شائىرلارنىڭ ئۇدۇنياغا سەپەر قىلغان كۈنىدۇر .

▲ دۇنيادىكى هەرخىل دىنلار «بۇ ئالەم قانداق بىنا بولدى؟ مېنى كىم ياراتتى؟ دۇنيادىكى ياخشى-يامان ئىشلارنىڭ سورىقى بولامدۇ-يوق؟» دېگەن سوئاللارغا بېرىلگەن جاۋابلارنىڭ خىلمۇ خىللىقىدىن شەكىللەنگەن .

▲ هەددىدىن زىيادە غەم-ئەندىشە ئادەمنى شەخسىيەتچى قىلىپ قويىدۇ .

▲ قەهرىمان جەڭدە ئۆلمەيدۇ ،ئەمما جەڭدىن كېيىنكى «غەلىبە جېڭى»دە ئۆلۈپ كېتىشى مۇمكىن .

▲ شېئىر ئوقۇيدىغانلار ۋە چۈشىنىدىغانلارنىڭ ئازلاپ كېتىشى ئەدەبىياتنىڭ بىر پۈتۈنلۈك سۈنۇپ كەتكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ .

▲ مىللىق ئارقىلىق بويسۇندۇرغىلى بولسىمۇ ، لېكىن ئىنتېرناقلاشتۇرغىلى بولمايدۇ .

▲ شېئىر ئارقىلىق رەسىم سىزالمىغان ،رەسىم ئارقىلىق شېئىر يازالمىغانلار هەقىقىي شائىر ، رەسساملاردۇر .

▲ ئۆزۈڭنى چۈشىنىشىڭ چوڭقۇرلاشسا ، يولۇڭ كەڭرى هەم داغدام بولىدۇ . ئەمما باشقىلارنى بەك چۈشىنىپ كەتسەڭ يولۇڭ تارلىشىپ ئۆزۈلۈپ قالىدۇ .

▲ دېهقانلار نامراتلىق دەردىدە باش كۆتۈرەلمەي-ۋاتسا ، هۆكۈمەتنىڭ ئېيىغا مىڭ نەچچە يۈەن مۇقىم مائاشىنى ،هېيىت-ئايەملەردەتارقىتىپ بېرىۋاتقان پاراۋانلىق تەمىناتىنى ئېلىپ تۇرۇپ ، بىز نامرات دەپ قاقشاپ يۈرگەن مائاشلىقلارغا قاراپ «ئۇلارغا ئىچ ئاغرىتتىم» .

▲ «ئەيدىز» ، «سارس» كېسەللىكلىرىنى ئىنسانلار ئۆزلىرىنىڭ نەپسى (شەهۋانىي ۋە نورمىدىن سىرت ياۋايى جانلىقلارنى يېيىش نەپسى)نى تىزگىنلىيەلمىسىلا ئۇلارنى تىزگىنلىيەلەيدۇ .

▲ باي بولغانسېرى دەرد-ئەلەمگىمۇ تەڭ باي بولىسەن .

▲ هېسسىياتقا تەسلىم بولغىنىڭ ،ئەقلىڭگە ئاسىيلىق قىلغىنىڭدۇر .

▲ كېچە بولغاچقىلا كۈندۈزكۈن (قۇياش)ئۇلۇغ هەم مۇقەددەستۇر .

▲ يەرشارىغا پاتمىغان ئادەم ئۆزۈنلۇقى ئىككى مېتىر ،كەڭلىكى 0.8 مېتىر بولغان «يەرشارى»غا پاتىدۇ .

▲ بىز «ئەسكى-تۇسكى»دەپ تاشلىۋەتكەن «نەرسىلەر»نى باشقىلار ئالتۇن ئورنىدا كۆرۈۋاتىدۇ .

▲ «نېمە ئۈچۈن»دېگەن سوئالنى ئۆزۈڭدىن ئۆزۈڭ سورىغىنىڭ ئۆزۈڭنىڭ ئويلىنىشقا ،پىكىر قىلىشقا باسقان تۇنجى قەدىمىڭدۇر .

▲ بىخۇد كىشى قانچە بىخۇدلاشقانسېرى ئۆزىنى بىلىملىك - دانا چاغلايدۇ .

▲ نەپرەتلىنىش - يوشۇرۇن قارشىلىق كۆرسىتىشتۇر .

▲ خۇشهاللىق ئىزدىسەڭ خاپىلىقمۇ بىللە كېلىدۇ .

▲ زېمىستاندىكى ئوت هەرقانچە يالقۇنلاپ كۆيگەن بىلەنمۇ هامىنى ئۆچۈپ قالىدۇ .

▲ سىم-سىم يامغۇر «كۈنلۈك»ى يوقلارغا مۆلدۈر بولۇپ چۈشىدۇ .

▲ نادانغا ئاقىللارچە سۆزلىمە ،بولمىسا مەسخىرىگە قالىسەن .

▲ گادايغا يولۇقساڭ گادايچە ،بايغا يولۇقساڭ بايچە سۆزلەشنى ئۆگىنىۋال .

▲ هازىرقى دۇنيا ۋەزىيىتىنى كۆزدە تۇتۇپ ئېيتقاندا ، ئىتتىپاقلىق ۋە تىنچلىقنى پەقەت بالىلارغىلا تەكىتلىگەن تۈزۈك .

▲ چەكتىن ئاشۇرۇۋېتىلگەن هەرقانداق ئىش ئەكسىچە ئۇنۇم بېرىدۇ .

▲ دۆلەتلەر ۋە شەخسلەر ئۆزلىرىنىڭ مەنپەئىتى ئۈچۈن ئىتتىپاقلىشىدۇ هەم دۇشمەنلىشىدۇ .

▲ قاراڭغۇ زۇلمەت باسقان جەمئىيەتتە كىم ئويغانسا ، شۇنىڭ بېشىغا بېشىغا چوماق تېگىدۇ .

▲ ئاياللار ئەرلەر تەرىپىدىن بوزەك قىلىنىشقا چىدايدۇ ، ئەمما ئاياللار تەرىپىدىن بوزەك قىلىنىشقا چىدىمايدۇ .

▲ ساڭا خائىنلىق قىلىدىغان ئادەم سېنىڭ «خەرتە»ڭنى بىلىدىغان ئادەمدۇر .

▲ تەييار خۇلاسىلارغا ئادەتلىنىپ قالغان كىشىلەر يېڭى شەيئىيلەرگە سوئال قويۇشتىن ئەيمىنىدۇ .

▲ هۆكۈمرانلار ئۆزىنىڭ خاتالىقىنى ناكەس ئەمەلدارلار ئارقىلىق ياپىدۇ .

▲ هۆكۈمران خەلقنى ئالدايدىغان ، خەلق

ھۆكۈمراننى ئالدايدىغان دۆلەتتە ساختا «تەرەققىيات» بارلىققا كېلىدۇ .

▲ بىر دۆلەت ئۇچۇن نوپۇسنىڭ كۆپىيىشى ئەنسىرىگىدەك ئىش ئەمەس ، ئەنسىرىتىدىغىنى ، تىرىك تۇرۇپ روھى ئۆلۈپ چۈشكۈنلىشىپ كېتىۋاتقان ئەخلەت نوپۇسنىڭ كۆپىيىشىدۇر .

▲ ئۆزۈڭ ياشاۋاتقان تۇزۇلمىدىن پايدىلىنىشنى بىلمىسەڭ ، ھەرقانچە ئىقتىدارلىق بولساڭمۇ «ئىقتىدارسىز» بوپقالىسەن .

▲ ئىنسانلار دۇنياغا يىغلاپ تۇرۇپ كېلىپ ، ئاندىن كۈلۈشنى ئۆگىنىدۇ . شۇڭلاشقا ئىنسانلارغا جاپا ئالدىدا ،راھەت كەينىدە كېلىدۇ .

▲ «قانۇن»قانۇنغا خىلاپلىق قىلغان يەردە ، پۇقرانىڭ قانۇنغا خىلاپلىق قىلىشى تەبىئىي ئىشتۇر .

▲ بەزى يازغۇچى-شائىرلىرىمىزنىڭ ئەسەرلىرىنى ئوقۇساق لۇغەت ئاختۇرۇدىغان بوپقالدۇق . بۇ ئۇلارنىڭ تىلىمىزنى بېيىتقىنىمۇ ياكى تىلىمىزنى گادايلاشتۇرۇپ ، تىلەمچىلىككە سالغىنىمۇ ؟

▲ ئۆز ئىشىڭغا پۇختا بولمىساڭ ، باشقىلارنىڭ كەمتۈك يەرلىرىنى تولۇقلايدىغان «يەم»گە ئايلىنىپ كېتىسەن .

▲ مەن سېنى دەپ ئاۋارە ، سەن ئۇنى دەپ ئاۋارە .

▲ باشقىلارنىڭ ساڭا ھاجىتى چۈشسە ، ھاجەتمەننى ساڭا يەنە ئۇمىد بىلەن قارايدىغان ھالەتتە ھاجىتىنى راۋا قىل .ئەمما ھاجەتمەننى تولۇق رازى قىلما .

▲ تۇنۇگۈنكىنى بۈگۈنگە ئۇلىيالمىساڭ ، ئاندىن ئەتەكىنىڭ گۈزەل بولۇشىنى ئۇمىد قىل .

▲ بۇرۇن ئۇۋچىلىرىمىز ھايۋانلارنى «قىلتاق» قۇرۇپ تۇتاتتى . ئۇلار تۇتۇدىغان ھايۋانلارنىڭ نەسلى قۇرۇپ كەتتىمۇ - قانداق ، ھازىرقى «ئۇۋچىلار» قىزلارغا «قىلتاق»قۇرۇپ ئۇلارنى تۇتۇۋاتىدۇ .

▲ قايسى مىللەت ئۆزىنىڭ مائارىپىغا ساختىلىق قىلىدىكەن ، شۇ مىللەت باشقىلارنىڭ ساختا ئىشلىرىغا گول بولۇپ ئۆتىدۇ .

▲ ئەرلەرنىڭ كۈچى جىسمانىي ئىشلاردا ئىپادىلەنسە ، ئاياللارنىڭ كۈچى مەنىۋى ئىشلاردا ئىپادىلىنىدۇ .

▲ مۇۋەپپەقىيەتنىڭ ساڭا دائىم خۇشھاللىنار-لىق نەتىجە ئەكېلىشى ناتايىن .

▲ بىلىمسىز ، ئەمەلىي ئىش بىلەن خۇشى يوق كىشىلەر ھەرخىل نەزەرىيىلەرگە خۇددى پەرۋانە ئۆزىنى چىراغ يورۇقىغا ئۇرغانغا ئوخشاش ئۇرىدۇ .

▲ خائىن ئۆز ئەجىلى بىلەن ئۆلمەيدىغان ئادەمدۇر .

▲ ئاددىي نەرسىلەرنى شەرھىيلەپ بېرىش مۇرەككەپ نەرسىلەرنى شەرھىيلەپ بېرىشتىن تەستۇر .

▲ باشقىلارغىلا قاراۋەرمەي ئۆزۈڭگىمۇ قاراپ باق ، بولمىسا ھېچكىم ساڭا چىرايلىق كۆرۈنمەيدۇ .

▲ دۇنيادىكى ئەڭ ئاددىي ۋە ئەڭ ئۇلۇغ نەرسە - تەبىئىيلىكتۇر .

▲ ئىنسان ئۆزى ئېرىشىشنى ئوتتەك ئۇمىد قىلغان نەرسىگە ئېرىشەلمىسە ، شۇ نەرسىگە ئۆچ بوپقالىدۇ .

▲ ئىنسانلار ھەددىدىن زىيادە «ئەقىللىقلىشىپ» كەتكەنلىكتىن ، ئۆزلىرى يەيدىغان نەرسىلەرنىمۇ ساختا ياساپ ئۆز تېنىنى «غەيرىي»قىلىپ قويماقتا .

▲ ئەجدادلىرىنىڭ تارىخىي تراگېدىيىلىرىدىن ساۋاق ئالمىغان مىللەت ، باشقىلارنىڭ ساۋاق بېرىشىگە موھتاج بولىدۇ .

▲ «11-سېنتەبىر ۋەقەسى»بۇش ھۆكۈمىتىنىڭ ئۇلىنى چىڭىتقان بولسا ، باشقا ئىسلام ئەللىرىنىڭ ئۇلىنى بوشاشتۇرۇپ قويدى .

▲ بىزنىڭ ئوقۇغۇچىلىرىمىز يەرشارىنىڭ ئۇ چېتىدىكى ھايۋان ، ئۆسۈملۈكلەرنىڭ ئىسمىنى بىلىدۇيۇ ، ئەمما ئۆزلىرى ياشاۋاتقان جايىنىڭ ھايۋان ، ئۆسۈملۈكلىرىنى كۆرسىمۇ بەزىلىرىنىڭ ئىسمىنى دەپ بېرەلمەي ھاڭۋېقىپ تۇرۇپ قالىدۇ .

▲ چەكلىمە بولمىسا ئەركىنلىكمۇ بولمايدۇ ،مانا بۇ ھەقىقىي مەنىدىكى ئېرىشىش .

▲ ساڭا يەر تېگىدىن قارىغان ئادەمدىن ھۇشيار بول .

▲ تارىم دەرياسى قۇرۇپ كېتىۋاتىدۇ ،تۇرپان كارىزلىرى يوقىلىشقا قاراپ يۈزلىنىۋاتىدۇ . ماھىيەتتە قۇرۇپ كېتىۋاتقان ، يوقىلىشقا قاراپ يۈزلىنىۋاتقان ئۇلار بولماستىن ، دەل بىزنىڭ روھىمىز ۋە جىسمىمىزدۇر .

▲ ئاتا-ئانىسى تۇغۇپ كەتكەن بالىلار يېتىم ئەمەس ، بەلكى ئاتا-ئانىسى تۇرۇپمۇ تەربىيىسىز قالغانلار ھەقىقىي يېتىمدۇر .

▲ بىز ئۆزىمىزدىكى بار نەرسىلەرنى قەدىرلىمىگەچكە ، باشقىلارنىڭ «ئەخلەت-چاۋارلىرى» نى تۇتىيا بىلىپ قەدىرلەۋاتىمىز .

▲ بىزنىڭ يولىمىز نېمىشقا تار؟ چۈنكى بىرسىمىز ئاچقان يولغا مىڭمىز كىرىۋالىمىز ئەمەسمۇ ؟

▲ مەجبۇرلانغان سۆيگۈ نەپرەتكە ئايلىنىدۇ .

▲ زىرائەتلىرىمىز خىمىيىۋى ئوغۇتقا خۇمار بوپقالماقتا ، بىز بولساق غەيرىي كېسەللەرگە گىرىپتار بوپقېلىۋاتىمىز .

▲ تەبىئەتتىن ئايرىلغان ئىنسان تەبىئەتتىن قورقىدۇ .

▲ شەخس ۋە دۆلەت ئۆزىنىڭ شەخسىي مەنپەئىتىنى چىقىش نۇقتىسى قىلىپ باشقا شەخس ۋە دۆلەتكە ياخشى-يامان باھالارنى بېرىدۇ . مانا بۇ ھازىرقى دۇنيادىكى ئومۇميۈزلۈك باھا بېرىش ئۇسۇلىدۇر .

▲ بىرەر ئادەمنىڭ بەك ئۇزاق ساقلاۋەرمە ، بولمىسا ئورنىغا دۇشمەن كەپقېلىشى مۇمكىن .
▲ كېچىكىش - پۇشايمان دېمەكتۇر .
▲ پۇلدىن پۇل تۇغدۇرالىساڭ ئاندىن باي بولالايسەن .
▲ ۋاز كېچىش ياخشى كۆرۈش ،كۆرمەسلىك بىلەن مۇناسىۋەتسىز .
▲ نەزىر-چىراغ ئىشلىرىنىڭ ھەشىمەتلىك ئۆتكۈزۈلۈشى ئۆلۈپ كەتكەن مەرھۇمنىڭ ئۆلۈمىنى تويغا ئوخشاتقانلىقتۇر .
▲ ئائىلە ۋە مەكتەپ بالىلارغا تاماكا چەكمەسلىك ، ھاراق ئىچمەسلىك توغرىسىدا تەربىيە بېرىدۇ . ئۇلار جەمئىيەتكە چىققاندىن كېيىن جەمئىيەت ئۇلارنى تاماكا چېكىش ، ھاراق ئىچىشكە مەجبۇرلايدۇ .
▲ قىز-ئايالارنىڭ يېرىم يالىڭاچلىقى زامانىمىزدىكى قانۇنلۇق پاھىشىلىقتۇر .
▲ سېنى ھەقىقىي ياخشى كۆرگەن ئادەم سەندىن ئايرىلىپ كەتكەندىن كېيىنمۇ ئۆزىنى تاشلىۋەتمەي ياشىغان ئادەمدۇر .
▲ بەزى ئادەملەر ھايۋانمۇ قىلمايدىغان ئىشنى قىلىۋاتىدۇ . بەزى ھايۋانلار بولسا كۆپ ساندىكى ئادەملەر قىلىدىغان ئىشنى قىلىۋاتىدۇ .
▲ دۇنيادىكى ئەڭ ۋەھشىي ، ياۋۇز ،رەھىمسىز ھايۋان - «ئادەمىي ھايۋان»دۇر .
▲ ئىنسانلارنىڭ جان-جانىۋارلارنىڭ نەسلىنى قۇرۇتۇشى ئۆزلىرىنىڭ ھايۋان بولۇشى ئۈچۈن رەھىمسىزلەرچە ئېلىپ بارغان قانلىق ئۇرۇشىدۇر .
▲ بىز ئىتتىپاقلىشىشنىڭ نېمىلىكىنى چۈشەنمەي ،شەكىل ئۈچۈن ئىتتىپاقلىشىشنى تەكىتلەۋەرگەچكە ،ھەممىمىز يېنىمىزدا تۇرغان ئادەمنىڭ كىملىكىنى بىلمەي مەھشەر كۈنىگە قېلىۋاتىمىز .
▲ ئۇلۇغ شەيئىلەرنىڭ بىر ۋە پەقەت بىر بولغىنى ياخشى .
▲ ياشلىق دەۋرى - بىلىمىڭ بەخت دەۋرى ، بىلىمسىڭ ئازغۇنلۇق دەۋرى .

-ئابلىكىم روزى

ئاپتور : يېڭىسار ناھىيە چولپان يېزىسىدا ،دېھقان

* * *

▲ ئۇيغۇرلار ئىچىدە «ساراڭغا سوت يوق» دەيدىغان ماقال-تەمسىل بار . ئۇنى ھازىر «بايۇەچچىگە سوت يوق»دەپ ئۆزگەرتىسەك بولغۇدەك .
▲ ھازىرقى زامان ئىختىساسلىقلار دەۋرى ئەمەس ، ئىقتىسادلىقلار دەۋرى .

- ئابدۇراخمان ئەمەتنىياز

ئاپتور : ئاۋات ناھىيە بەشئېرىق يېزا قۇمئېرىق كەنتىدە ، دېھقان

كۈندىلىك خاتىرەمدىكى تەپەككۇرلاردىن ئۈنچە

▲ مېھنەتسىزلا كەلگەن بايلىق ، يېقىندىلا كېلىدىغان بالا-قازانىڭ دەسلەپكى سىگنالى .
▲ ئېرى ئاشىنىسىنى ئىزدەپ «سەتەڭلەر» قاۋاقخانىسىغا ماڭدى . ئايالى ئاشىنىسىنى ئىزدەپ «دېۋەڭلەر» رېستۇرانىغا ماڭدى . بىچارە سەبىي بالىلار دۇنياغا تۆرەلگەنگە پۇشايمان قىلىپ ، خۇداغا ناله قىلدى : «ئاھ !خۇدا ، تېزراق قىيامەت قايىم قىلساڭچۇ ! »
▲ تارىخ ئەنە شۇنداق رەھىمسىز : ئۇ قاتتىق قول بولغانلارغا ئىللىق چىراي ئاچىدۇ ،ئاجىز-مىشچانلارغا تەتۇر قارايدۇ .
▲ مۇپەتتىش ،تەپتىش ئورۇنلىرى يەرلىككە بېقىنغاچقا ، بۇ نۇرغۇن رەھبەرلەرنىڭ چىرىكلىشىشىنى كەلتۈرۈپ چىقاردى .

- تۇرسۇنجان تۇرۇپ

ئاپتور : قاراقاش ناھىيە قاراساي يېزا مالىيە-باج پونكىتىنىڭ خادىمى

* * *

▲ ھەممە ئادەمگە ئوخشاش مۇئامىلە قىلىش - ئاق كۆڭۈللەرنىڭ ئىشى ، ئادەمگە قاراپ مۇئامىلە قىلىش - ئاقىللارنىڭ ئىشى .

- ھەنىپىگۈل ئەكبەر

ئاپتور : شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى قانۇن فاكۇلتېتى ئوقۇغۇچىسى

قانلىق قاداقلار

▲ كۆچۈكنى بىھۇدە يەرگە ئىشلەتسەڭ ، بىرى ، ئۆزۈكنىڭ ئەخمەق ئىكەنلىكىنى ، يەنە بىرى ، نادان ئىكەنلىكىنى ئاشكارىلاپ قويىسەن .
▲ ئەمەلىيەتتە بۇ دۇنيادا سېنىڭ خۇشھاللىقىڭغاچاۋاك چالىدىغانلاردىن ھەسرىتىگە چاۋاك چالىدىغانلار كۆپ بولىدۇ . چۈنكى سەن خۇشھال بولغاندا ئەتراپقا نەزەر سېلىپ ھەممىنى كۆرۈسەن . قايغۇرغاندا بولسا ،ئۆزۈڭ بىلەنلا قېلىپ كۆزۈڭنى يۇمىسەن-دە .
▲ راست سۆزلەشنى ئەۋزەل كۆرسەڭ ، راست سۆزلەيدىغان ئادەملەر ئازىسىدا ياشا .
▲ زامانىڭ زۇلمى موھتاجلار بىلەن بېكىنمە كىشىلەرنى بەكرەك باسىدۇ .
▲ ئەڭ قەدىرلىك نەرسە بىز ئەڭ موھتاج نەرسىدۇر .
▲ ئادەملەر ئىتتىقا ئىشەنمىگەندىلا ئۇنى باغلاپ قويىدۇ .
▲ قەسەم ۋاپادارلىق بىلەن قوشكېزەكتۇر .

▲ گۈزەللەرنىڭ گۈزەللىكى رەزىللەرنىڭ ئالدىدا ئاندىن ھەقىقىي نامايان بولىدۇ .
▲ كىم ئاۋۋال سېنىڭ قولۇڭغا سۇ قۇيسا ، سەن ئۇنىڭ يۈزىنى يۇيۇش ئۈچۈنمۇ قوشۇپ سۇ قۇيۇشقا مەجبۇر بوپقېلىشىڭمۇ مۇمكىن .
▲ جانجىگەرلەرنىڭ جېنى ئۆلۈم ئالدىدا سىنىلىدۇ .
▲ چىرىك ھاكىمىيەت قولىدا ياخشى پۇقرا بولغانلارنى زامان ئاستا-ئاستا يەپ تۈگىتىۋېتىدۇ .

يارىلانغان چوغلار

▲ ئەگەر ئەرلىرىمىزنىڭ غۇرۇرى ئايالىنىڭ ئاشىنىسىغا ئۆچ بولغاندا ئىشلىگەنچىلىك كېرەككە كەلسە ئىدى ، ئۇ چاغدا بىزگە تېخىمۇ شانلىق تارىخلار قۇچاق ئاچقان بولاتتى .
▲ غەلىبە بىلەن مەغلۇبىيەتنىڭ ئارىلىقى - ئىنسانىنى پالاكەت باسىدىغان مەزگىلدۇر .
▲ ئىسلاھاتنىڭ قۇربانىغا ئايلىنىپ كەتكەنلەر ، بىر بولسا ئۆز سۆزىدە چىڭ تۇرۇۋالمىغانلار ،بىر بولسا زامانىنىڭ ئارقىسىدا ئاقساپ قالغۇچىلاردۇر .
▲ دۇشمەنلىك بولماي دېسەڭ ئۆز دېپىڭنى ئاز چال .
▲ ئانىلارنىڭ تارتىۋاتقان زۇلمى ئېرى بىلەن ئەجداددىن كېلىدۇ .
▲ قاساپ نۇرغۇن قوينى بورداپ سەمرىتىپ سويىسىمۇ ، ئەمما قوينىڭ نەسلىنى قۇرۇتۇۋەتمەيدۇ .
▲ بۇزۇقچىلىق ئەۋج ئالغان جەمئىيەتتە ئەرلەرگە قارىغاندا ئايالارنىڭ تۆلەيدىغان بەدىلى كۆپ بولىدۇ .
▲ ئورتاقلىق - دۇشمەنلىمۇ دوستقا ئايلاندۇرالايدۇ .
▲ ئايالىرى ئىشەرتكە دۇچار بولغان ئەلدە بالىلار پاجىئەلىك ئىبرەتكە دۇچار بولىدۇ .
▲ كۆپىنچە ئوغۇللار قىزلارنىڭ قولىنىڭ ئۈچىنى تۇتۇش ئارقىلىق ئۇلارنى باش ئەگدۈرسە ، كۆپىنچە قىزلار ئوغۇللارنىڭ يۈرىكىنىڭ ئۈچىنى تۇتۇش ئارقىلىق ئۇلارنى باش ئەگدۈرىدۇ .
▲ قىزلارنىڭ مەغرۇرلۇقى ئوغۇللارنىڭ مەھكۇملۇقىدىن كېلىدۇ .
▲ ئېھتىماللىق - يېرىم ھەقىقەتتۇر .
▲ قەدىمىي كىتابلاردا قەيت قىلىنغان ئۇچۇرلارغا ئىشىنىشتىن ئىلگىرى شۇ كىتابنى يازغان مۇئەللىپكە ئىشىنىشىڭ شەرت .
▲ مۇھەببەت يۈزەكىلەشكەندە ئالىيجاناب بول ، چوڭقۇرلاشقاندا ئاگاھ بول .
▲ ئالدى بىلەن ئۆزۈڭنى سۆيۈپ ئاندىن ئۆزگىنى سۆيۈشنى ئۆگەن . شۇ چاغدا سۆيگۈڭ ھەقىقىي چىن سۆيگۈ بولۇپ چىقىدۇ .

▲ ئېچىنىشنى دەسمىي قىلىپ ياشايدىغان ئايالالار غۇرۇرىنى دەسمىي قىلىپ ياشايدىغان ئەرلەردىن ئىنسابلىقراق كېلىدۇ .
▲ زامان سېنى پەپىلىگەندە خۇدۇڭنى يوقاتساڭ ، تاشلىۋەتكەندە ئۆزۈڭنى يوقىتىدىكەنسەن .
▲ ئۆز سۆزۈڭگە تەبىر بەرگۈچىلەر چىقمىغاندىلا ئاندىن ئۆزۈڭنىڭ زاماندىن ھالقىپ كەتكەنلىكىڭنى ھېس قىلالايسەن .
▲ ئەركىنلىك - ئاللانىڭ ئىنسانغا بەرگەن ئەڭ ئالىي مۇكاپاتى .
▲ بالىلارنىڭ گۇناھىنى كەچۈرۈۋېتىش مۇنداق ئىككى خىل ئاقىۋەت پەيدا قىلىدۇ : بىرى ، بالىلارنى گۇناھكارلىق پاتقىقىغا تېخىمۇ پاتۇرۇپ قويىدۇ ؛ يەنە بىرى ، بالىلارنى دانىشمەنلەردىن قىلىپ يېتىشتۈرۈپ چىقىرىدۇ .
▲ قۇشلارنىڭ ئەركىنلىكى قانىتىدا بولغىنىدەك ، ئىنسانلارنىڭ ئەركىنلىكى ئىنسانلىق قەدىر - قىممىتىدە بولىدۇ .
▲ موھتاجلىق - نامراتلارنى چۈشىنىشتىكى تۇنجى دەرستۇر .
▲ بۇدۇنيادا ئىنسانغا نىسبەتەن يېڭىلمەس كۈچ پەقەت ئۆلۈمدۇر .
▲ ئەرلەرنىڭ ئەسەبىيلىكى ئايالالارنىڭ تىترەتسە ،ئايالالارنىڭ ئەسەبىيلىكى ئەرلەرنى توگەشتۈرىدۇ .
▲ ئايالالار ئەرلەرنى تولۇق چۈشىنىۋالغاندا ئەخمەق قىلىشقا باشلايدۇ . ئەرلەر ئايالالارنى تولۇق چۈشىنىۋالغاندا پۈشايمان قىلىشقا باشلايدۇ .
▲ ئايالالارنىڭ ئىمانىنى سېتىشى ئىلاجسىزلىقتىن بولسا ، ئەرلەرنىڭ ئىمانىنى سېتىشى غۇرۇرسىزلىقتىن بولىدۇ .
▲ چۈشىنىشنىڭ ئۆزى چېكىنىشتۇر .
▲ دېموكراتىيە - بىيۇروكراتلار ئۈچۈن ساختا قانۇندۇر .
▲ ئانىلاردىكى مەسئۇلىيەت پەقەت بالا تۇغۇشلا بولۇدىغان بولسا ، ئۇنداق ئانىلارنى قىلچە ئىككىلەنمەستىن قوي قوتىنىغا سولىۋېتىش كېرەك .
▲ خۇددى چاشقان دورىسى ئىشلىتىدىغانلار كۆپەيگەنچە چاشقانلار ھەددىدىن زىيادە كۆپەيىپ كەتكەندەك ، تۇزۇلگەن قانۇنلار كۆپەيگەنسېرى جەمئىيەتتىكى جىنايەتلەرمۇ ھەددىدىن زىيادە كۆپەيمەكتە .

- مەھمۇتجان يانتاق

ئاپتور : يېڭىشەھەر ناھىيە يامانيار يېزا گەمەساك كەنتىدە

تەپەككۇر دەرىخىدىن مېۋىلەر

▲ ئانىلارنىڭ مىلك قۇياش تەپتىگە تەڭ باغرىدىن ئېرىپ چىققان سۈتىنى بىز ئىنسانلار نومۇس قىلماي

خام سۈت دەۋالدۇق .
▲ قىزلارنىڭ ئىچكى دۇنياسى (مەنۇيىتى) قانچىكى پۈچەك بولغانسېرى ئۇلار تاشقى گۈزەللىككە ئېتىبار بېرىپ (گۈزەللىك قوغلىشىپ) ھەتتا يېرىم يالىڭاچ يۈرۈشتىنمۇ باش تارتمايدۇ .
▲ دېھقانلار تېلېۋىزوردا كۆرسىتىلگەندەك ھەقىقەتەن ئاشۇنداق باي بولسىدى ، دۆلىتىمىز ئىقتىسادىتا ئامېرىكىنى بېسىپ چۈشەتتى .
▲ شەبنەمنىڭ قۇياش پارلىغاندا يوقاپ كەتكىنىگە ئوخشاش ، ساختىلىقمۇ ھەقىقەت (ھەقىقىي)نۇرى پارلىغان ھامان يوقاپ كېتىدۇ .
▲ يازغۇچى - روھىيەت ماشىنىسىغا ماي قاچىلىغۇچىلاردۇر .
▲مۇئەللىم - ئىنسان روھىنىڭ ئىنژېنېرى . ئەگەر ئۇ مائاش ئېلىش ئۈچۈنلا ئادەم تەربىيىلەيدىغان بولسا ، ئىنسان روھىنىڭ ئىنژېنېرى بولماي ئىنسان روھىنى بۇلغىغۇچى مەنىۋى شەيتاندۇر .
▲ ئەرلەر پاھىشە ئاياللاردىن يىرگىنىدۇ ،ئەمما ئۇ ئاشۇ ئاياللارنىڭ پاھىشە بولۇشىغا ئۆزىنىڭ سەۋەبچى ئىكەنلىكىنى ئويلاپمۇ قويمايدۇ .
▲ ئىنسانىنىڭ دۇنياغا كېلىشتىكى مەقسىتى بىر ، ئەمما ياشاش ئۇسۇلى ئوخشمايدۇ . مانا بۇ ، دۇنيانىڭ سىرى ۋە كۆپ خىللىقى .
▲ قورالنى ئىنسانلار تىنچلىق ئۈچۈن ياساپ ، ئۇرۇش ئۈچۈن ئىشلەتتى .
▲ ساختىلىقنى سۆزۈڭدە يوشۇرغىنىڭ بىلەن كۆزۈڭدە يوشۇرالمايسەن .
▲ يېزا بالىلىرىنى يېڭى شەيئىيلەرگە قىزىقمايدۇ ، دېگەنلەر يېزا بالىلىرىنىڭ يېزىدىن ئۈچۈپ ئۆتكەن ئايروپىلانغا ھەۋەسلىنىپ ھەتتاكى كىچىك ئۆكىلىرىنى كۆتۈرۈپ چىقىپ ، ئاسمانغا قارايدىغانلىقىنى كۆرمىگەن-دە .
- ھاشىمجان رەھمەت

ئاپتور : ئاقتۇ ناھىيە 1-ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى

تەپەككۇر كۆلەڭگۈسى

▲ ئادەم ئادەمگە دۇشمەن ئەمەس ، لېكىن ئادەم ئۆزىگە ئۆزى دۇشمەنلىك قىلغانلىقى ئۈچۈن ئۇنىڭ باشقا دۇشمەنلىرى پەيدا بولغان .
▲ تاپا-تەنە - ئۇمىد شامىنى ئۆچۈرۈدىغان بالايىئاپەت بورىنىدۇر .
▲ شەبنەمنىڭ تېزلا يوقاپ كېتىشىدىكى سەۋەب - ئۇ سەھەردە ئەمدىلا ئېچىلغان گۈلنىڭ لېۋىگە سۆيۈپ مۇرادىغا يەتكەنلىكى ئۈچۈن ئۆزىنى قۇربان قىلىدۇ .
▲ قىزلارنىڭ پاكىزلىقى ئوغۇللاردا ھەۋەس قوزغىسا ،ئوغۇللارنىڭ پاكىزلىكى قىزلاردا ھەسەت قوزغايدۇ .
▲ پۇرسەت - بىر پايلا ئوق .
▲ ئۆزىگە زىيادە ئىشىنىش تەۋەككۈلچىلىكتىن ئىبارەت .
▲ قىزلارغا كېلىدىغان ئازاب - بۇرۇنلاردا گۈزەللىكتىن كەلگەن بولسا ، ھازىر گۈزەللىكنىڭ ھېسسىيات شەكلى ئارقىلىق كېلىدىغان بولدى .
- مەھمۇتجان ئابدۇۋەلى

ئاپتور : ئاقتۇ ناھىيە 1-ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى

▲ دۇنيادا پەرزەنتنىڭ كەلگۈسىگە سۈيىقەست قىلىدىغان ئىككى قاتىل بار : بىرى ، ئاتا-ئانا ، يەنە بىرى ، جەمئىيەت .
- مەھمۇتجان ياسىن

ئاپتور : ئاقتۇ ناھىيە 1-ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى

▲ يېقىن كىشىلىرىڭگە ئېيتقان قەلب سۆزلىرىڭنى باشقا بىراۋلارنىڭ ئېغىزىدىن ئاڭلاپ ئۈيات-خىجىللىقتا قالغىنىڭدا ،ئاندىن «قىزلارنىڭ ئەڭ زور بايلىقىنىڭ پىنھان سىرلىرىنى يۇرىكىنىڭ ئەڭ چوڭقۇر قاتلىمىدا ھېچ كىشىگە تىنماي مەھكەم ساقلاش» ئىكەنلىكىگە ھەقىقىي ئىشىنىسەن .
▲ ئاتا قىلغانلىرىڭ بىلەن ئېرىشكەنلىرىڭ ئوتتۇرىسىدىكى پەرقنى تېزلا ھېسابلاپ ، ۋاقىتنىڭ ئادىل گۇۋاھچى ئىكەنلىكىدىن گۇمانلانما . بىلگىنكى ، ۋاقىت تېخى ئاخىرلاشقىنى يوق .
- خانقىز ئابدۇرېھىم

ئاپتور : خوتەن شەھەر لاسكوي ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

▲ ھەركىمنىڭ مىجەز-خاراكتېرىگە بېقىپ ياشايمەن دېيىش-ئېنىقكى ، ھاياتنىنى قۇللۇق تۇسىگە ئىگە قىلماقچى بولغانلىقىنىڭ بەلگىسىدۇر .
- قۇربان ياسىن

ئاپتور : ئىلى پېداگوگىكا ئىنىستىتۇتى تىل-ئەدەبىيات فاكۇلتېتىنىڭ ئوقۇغۇچىسى

▲ باشقىلارنىڭ خاتالىقىغا باش لىڭشىتىش - ئۆزۈڭگە ھۆكۈمران سايلىغىنىڭ بىلەن باراۋەر .
- مۇھەممەتئىلى بارات

ئاپتور : ئاقتۇ ناھىيە پىلال يېزا يۇقىرى ئاقتېچى كەنتىدە ،دېھقان

▲ ئىلگىرى قىزلار چىن سۆيگۈ دەپ ئەزىز جانلىرىنى قۇربان قىلاتتى ،ھازىر قىزلار مۇھەببەت دەپ ئىپپەت-نومۇسىنى قۇربان قىلماقتا .
- مۇھەببەت جاپپار

ئاپتور : قاراقاش ناھىيە بازىرىدا تازىلىق ئىشچىسى

▲ كەينىڭىزدىكىلەر سىزنى قوغلايدۇ ، سىز ئالدىڭىزدىكىلەرنى قوغلايسىز ، مانا بۇ - رىقابەت .
▲ ئەگەر باشقىلار سىزنى ئۆزىڭىز خالىمىغان يەرگە كىرىشكە مەجبۇرلىسا ، ھەرگىز كىرمەيسىز . لېكىن نېمىشقا باشقىلارنىڭ كىرىپ كېتىۋاتقانلىقىنى

كۆرۈپ سىزنىڭمۇ كىرگىڭىز كېلىدۇ؟!
ـ ئابلىز يۇنۇس

ئاپتور : پىچان ناھىيە 1-ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى

تەپەككۇر ئۇنچىلىرى

▲ ئادەم ئۆزىنىڭ ئاجىزلىقىنى ھېس قىلغان ۋاقىتتا ،ئۆزىنى مۇكەممەللەشتۈرۈشنىڭ تۇنجى قەدىمىنى باسقان بولىدۇ .

▲ تەنقىدلەردىن مەيۈسلەنمە ،سېنىڭ ئىشىڭ باشقىلارنىڭ دىققىتىنى تارتقانلىقى ئۈچۈن سېنىڭ توغرالىقىدا پىكىرلەر بولىدۇ .

▲ سەن بىراۋغا دوستلۇق قولۇڭنى ئۇزاتقاندا رەت قىلىشقا ئۇچرىساڭ ،بۇنى ئۆزۈڭنىڭ ئوبيېكتنى توغرا تاللىمىغانلىقىڭدىن كۆر .

▲ خورلۇق دېگەن نېمە؟
سەن ھالقىلىق پەيتتە ياردەم قولۇڭنى سۇنغان ئادەمنىڭ ئەخمەق قىلىشىغا ئۇچراش .

▲ زېھنىگە ئۆتكۈرلۈك بىلەن ساپ دىللىق بىرلەشكەن ئادەم پەرىشتىگە ،ئۆتكۈرلۈك بىلەن ھېيلىگەرلىك بىرلەشكەن ئادەم شەيتانغا يېقىن كېشىدۇر..

▲ ئادەم ئۆزىنى كونترول قىلالىغان بولسا ، ئىنسانلارغا تەبىر بېرىدىغانلارنىڭ يېرىمى ئازلىغان بولاتتى .

▲ زامانىمىز كىشىلىرى ئۆزىنىڭ مەخپىيەتلىكىنى ئاشكارىلاشنى تېلېفون نومۇرىنى دەپ بېرىشتىن باشلاۋاتىدۇ .

▲ مەدەنىيەتكە سەنئەتكە قارىغان كۆز بىلەن قارالغان بولسا ، ياتلىشىشنىڭ قەدىمى بۇنداق تېز بولمىغان بولاتتى .

▲ نەشرىياتچىلىقى نوقۇل سودىغا يۈزلەنگەن مىللەتنىڭ تەپەككۇرى زاۋاللىققا يۈزلىنىدۇ .
ـ ئابدۇلېتىپ روزىنىياز

ئاپتور : شىنجاڭ ماۋارىپ ئىنستىتۇتى تىل-ئەدەبىيات فاكۇلتېتى ئوقۇغۇچىسى

تەپەككۇردىن سۆز

▲ ئەر قانچىكى ئۇجدانلىق ،غۇرۇرلۇق ،كەسكىن بولسا ئايالى شۇنچە سەمىمىي ،مۇلايىم ، ئەخلاق-پەزىلەتلىك بولىدۇ . ئەر قانچىكى لاۋزا ،لاتا مىجەز ،گومۇش بولسا ، ئايالى شۇنچە شاللاق ،بىشەم بولىدۇ .

▲ ئاجرىشىدىغان ئەر-ئاياللار باشتا بالىلارنى تالىشىدۇ .بالا ئوقۇپ يۇقىرى ئۆرلەپ ئوقۇش پۇلى كۆپەيگەنسېرى بىر-بىرىگە ئىتتىرىشىدۇ .

▲ ئوقۇتقۇچى ئوقۇغۇچىلارغا ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىنى سۆزلەۋېتىپ :
ـ ئۇيغۇر ئاياللىرى بۇرۇن قارا چاچلىق ، چاچلىرىنى 41-تال ئۆرۈۋالمىدىكەنتۇق ھەمدە باشقا ئەللەر خەلقلىرىنىڭ مەستلىكى كەلگىدەك چىرايلىق ، پەزىلەتلىك ئىكەنتۇق . مانا بىز شۇ ئەجدادلارنىڭ ئەۋلادى ، ـ دېيىشىگە ئوقۇغۇچى قولىنى كۆتۈرۈپ ، ئوقۇتقۇچى رۇخسەت قىلغاندىن كېيىن :
ـ مۇئەللىم ،سىز قايسى مىللەتتىن؟ ـ دېدى سوئال سوراپ .
ـ مەن ئۇيغۇرغۇ ، ـ دېدى ئوقۇتقۇچى سوئالدىن ئەجەبلىنىپ .
ـ ئۇنداقتا ،نېمە ئۈچۈن چېچىڭىزنىڭ ئالدى قىزىل ، كەينىسى سېرىق ھەم قىسقا؟ ـ دېدى ئوقۇغۇچى .

ـ نۇرنىسا ئەخمەت

ئاپتور : شىخۇ شەھىرىدە

* * *

▲ ئادەم ئۆزى ئېرىشمەكچى بولغان نەرسىگە ئېرىشەلمىگەندە قاتتىق ئازابلىنىدۇ ، ئېرىشكەندە تېڭىرقاپ قالىدۇ .مانا بۇ بىز ياشاۋاتقان دۇنيا .

▲ ئۇ شۇنداق ئەقىللىق لېكىن بەكلا قۇۋ ؛ ئۇ شۇنداق سەمىمي لېكىن بەكلا تۇز ؛ ئۇ شۇنداق ئۇلۇغ لېكىن شۇنداق بىچارە ؛ئۇ شۇنداق قەيسەر لېكىن شۇنداق ۋەھشي ،ئۇ شۇنداق ئىشچان لېكىن بەكلا جاپاكەش .

▲ بۇ دۇنيانى گۈزەللىك ۋە رەزىللىك دەپ ئىككىگە بۆلۈپ ، ئۆزىمىزنى يېرىم ھالاك قىلدۇق .
ـ توختى سىددىق

ئاپتور : خوتەن ناھىيە خانئېرىق يېزا چارشەنبە بازار كەنتىدە ، دېھقان

تەپەككۇر ھاسلاتلىرى

▲ دوستۇڭ بۇرۇن بىلىنىدۇ ، دۇشمىنىڭ كېيىن .

▲ «چۆگۈن تاشسا ئۆزىنىڭ بوينىغا تاشىدۇ» دېيىش ھەقىقەتكە قىلىنغان ھاقارەتتۇر . ئويلاپ باقمامدۇق : ئۇ تېشىشقا سەۋەب بولغان ئوتنى ئۆچۈرىدۇ ئەمەسمۇ ؟

▲ سەن تارتىپ كېلىۋاتقان دەرد-ھەسرەت ، كۈلپەتلەرنىڭگە مەلۇم مەنىدىن ئالغاندارەھمەت ئېيتىپ قوي . چۈنكى ئاشۇ كۈلپەتلەر ساڭا ئادەم بولۇشنىڭ يولىنى كۆرسىتىپ بەردى .

▲ باشقا ئەللەرنىڭ باغچىلىرىدا بالىلار ئىلىم-پەن نەتىجىلىرىگە ھەيران قالسا ، بىزنىڭ باغچىلىرىمىزدا بالىلار ھاراقكەشلەر ۋە ھايا-نومۇسنى يوقاتقان «ئاشىق-مەشۇق»لەرگە ھەيران قالىدۇ .

▲ ئاچچىقىنى يېڭۈەرگەن كىشى قۇللۇققا يۈزلەنگەن مەڭگۈ ئۇتتۇرغۇچى ئادەمدۇر .

▲ هاياتىڭدا كۆز يېشىڭنى تۆكۈدىغان بىر دىنبىر كىشى پەقەت ۋە پەقەت ئۆزۈڭدىنلا ئىبارەت .
▲ بېسىم ئادەملەردە قارامليق - تەلۈلىكنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ .
▲ ئاسماندىكى ئاينىڭ گاھىدا چوڭ ، گاھىدا كىچىك كۆرۈنۈشى بىزگە بىر خىل ئېقىمنىڭ مەڭگۈ مەۋجۇد بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ بەردى .
- غوپۇرجان ياقۇپ (سەگەك)

ئاپتور : يېڭىشەھەر ناھىيىسى يېڭىئېرىق يېزىسىدا

تەپەككۇر ئۇنچىلىرى

▲ ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇۋېتىلگەن سېكرېتارنىڭ كەنت تەشكىلىدىن ،ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇۋېتىلگەن ئىمام ئاخۇنۇمنىڭ مەسچىتتىن يۈز ئۆرۈگەنلىكىگە قاراپ ، ھەقىقىي كوممۇنىست ،چىن مۇسۇلمانلىقنىڭ ئانچە كۆپ ئەمەسلىكىنى ھېس قىپقالدىم .
▲ ھۆپۈپ - مېنىڭچە ئىسلاھاتچى - تەۋەككۇلچىلەرنىڭ باشلامچىسى بولۇشى مۇمكىن : ھۆپۈپ دائىم «تەۋەككۇل غوس !» دەپ يەرنى چوقۇيدىكەن ، قۇرت چىقسا يەيدىكەن ، قۇرت چىقمىسا يەنە ئىزدەيدىكەن . ئادەم بەزى ھاللاردا شۇ ئاددىي قۇشچىلىك بولمايدىكەن ئەمەسمۇ ؟ !
▲ ئەزەلدىن قەھرىمانلار ، باتۇرلار ياۋاشلاردىن ئەمەس ،يامانلارنىڭ ئارىسىدىن چىققان .
▲ ياۋاشلارغا ھەيۋە كۆرسىتىپ ، يامانلارنى باشقۇرۇش - سىياسىيۇنلارنىڭ ئادىتى ؛يامانلارغا ھەيۋە كۆرسىتىپ ، خەلقنى مايىل قىلىش - قەھرىمانلارنىڭ مەردلىكىدۇر .
- مەتتۇرسۇن مۇھەممەت

ئاپتور : لوپ ناھىيە ناۋا يېزا مەدەنىيەت پونكىتىنىڭ خادىمى

* * *

▲ جۇڭگودا باج كەچۈرۈم قىلىنغان بىر دىنبىر پۇقرا تىلەمچى . ئەگەردە شۇلارغىمۇ تاپاۋەت بېجى قويۇلسا ،تىلەمچىلەر تۈگىشى مۇمكىن .
- ئازاد ئوسماني (مۇزئارت)

- ئاپتور : باي ناھىيە مىچىڭ يېزا يامانسۇ كەنتىدە ،دېھقان

تەپەككۇر ساقىندىلىرى

مۇجىزە ۋە رېئاللىق

ئەڭ گۈزەل جايلار ئەڭ رەزىل ئىشلارغا ماكان بولدى ،ئەڭ گۈزەل ئىشلار ئەڭ ناچار مۇھىتتا ئايان بولدى . . .

ھەقىقەتتىن قەتىرە

ئادەم گۆشتۇر ، ئېتىقاد - ئۇمۇرتقا .

پەرقىتىكى ھېكمەت

ئادەم بىلەن ھايۋاننىڭ پەرقى - ئەقىلنىڭ مەۋجۇدلۇقىدا ئەمەس ،بەلكى ئەقىلنىڭ دەرىجىسى ، ۋەزىپىسىدە . چۈنكى ھايۋانلاردىمۇ ئەقىل بولىدۇ (بۇگۈنكى كۈندە بۇ سىر ئەمەس) .
ھايۋانلاردىكى ئەقىل ھايۋانلارنىڭ ھايۋاندەك ياشىشىنى ، ئادەملەردىكى ئەقىل ئادەملەرنىڭ ئادەمدەك ياشىشىنى كاپالەتلەندۈرىدۇ

مىللەتنى سۆيۈشنىڭ چېكى

- مىللەتچىلىك - شەخسىيەتچىلىكنىڭ مىللەت گەۋدىسىدە ئىپادىلىنىشىدۇر . ئەمما مىللەتنى سۆيۈش باشقا گەپ ، ئۇ ئاتا-ئانىنى سۆيگەنگە ئوخشايدۇ .
- ئابدۇرەقىپ ئابدۇغەنى

ئاپتور : شىنجاڭ ئىسلام دىنىي ئىنستىتۇتىنىڭ تالىبى

* * *

▲ سەن ئۆزۈڭگە تەن بولمىغان نەرسىنى مەڭگۈ ئۆزۈڭنىڭ قىلىۋالالمايسەن ، بۇ خۇددى سېنىڭ قانۇنىيەتنى ئۆزگەرتەلمىگىنىڭگە ئوخشاش .
▲ نارەسىدىلەرنى خارلاش ، ئۇلارغا كۆڭۈل بۆلمەسلىك - جەمئىيەتنىڭ ئۆز كەلگۈسىنى دەپنە قىلغىنىغا ئوخشاش .
- رەخمجان بارات

ئاپتور : ئىلى پېداگوگىكا ئىنىستىتۇتى سىياسىي - ماۋارىپ فاكۇلتېتى ئوقۇتقۇچىسى

▲ ئۇرۇشنىڭ نەتىجىسى - ئاجىزلار مۇنقەرز ، كۈچلۈكلەر خۇن قەرز !
- ئابدۇراخمان ئەزىز

ئاپتور : قىرغىز ، يېڭىشەھەر ناھىيە ئەرمۇدۇن يېزىسىدا ،دېھقان

تەپەككۇر ھەرىلىرى

▲ مەرھۇم خەلق شائىرى روزى سايىت «دېھقان بولماق تەس» دەپ يېزىۋىدى ، ئارقىدىنلا بەزى دوراملىرى كىشىلەر بەس - بەستە «ھاراق ئىچمەك تەس» ، «بالا بولماق تەس» ، «خوتۇن بولماق تەس» ، «ئادەم بولماق تەس» . . . . دېگەندەك نۇرغۇن «تەس» لەرنى «بازار» غا سالدى . ھالبۇكى ، ئارىدىن ھېچقانچە ۋاقىت ئۆتمەيلا بۇلار خەلقنىڭ ئېسىدىن كۆتۈرۈلۈپ كەتتى . مانا بۇلار مەتبۇئات بازىرىدىكى كۇرسى چۈشكەن ساختا ماللارنىڭ ھەقىقىي تراگېدىيىسىدۇر .
▲ ئەرلەر بۇزۇلسا خوتۇن - بالىلار يىغلايدۇ ، ئاياللار بۇزۇلسا پۈتكۈل دۇنيا يىغلايدۇ .

▲ ئېمىزگە قۇرۇق بولسىمۇ ھالىنىڭ يېغىسىنى توختىتالايدۇ . ماختاشلار سەممىي بولمىسىمۇ ، كىشىنىڭ كۆڭلىنى خۇش قىلالايدۇ .مانا بۇ رېئاللىقىمىزدىكى ئالداش ۋىلەن ئالدىنىشىنىڭ گارمونىك تەۋرىنىشىدۇر .

▲ ئەگەر سىر دېيىشكە توغرا كەلسە ، ئادەمنىڭ بوۋاق چاغلىرىدا زادى نېمىلەرنى ئويلايدىغانلىقىنى ھەقىقىي سىزمىكىن دەيمەن .

▲ ئەتراپىنى شوئار ۋە ئېلان قاپلاپ كەتكەن جەمئىيەتتە خەلق ئۆزىنىڭ ئالىم ۋە ئەدىبلىرىگە قارىغاندىمۇ سەنئەتچىلىرىنى بەكرەك تونۇيدۇ .

ـ ياسىنجان ئۆمەر

ئاپتور : پىچان ناھىيە تۈيۈق يېزا 1-ئوتتۇرا مەكتەپتە ماتېماتىكا ئوقۇتقۇچىسى

* * *

▲ تەڭرىنىڭ غەزىپىنى كەلتۈرۈشتىن بەكمۇ قورقىمىزۇ بىراق كۆپىنچە چاغلاردا تەڭرىنىڭ غەزىپىنى كەلتۈرۈشكە ئۇرۇنمىز .

ـ نىياز توختى (يانغىن)

ئاپتور : باي ناھىيە مىچىڭ يېزا يامانسۇ كەنتىدە ، دېھقان

ئاداققى ندالار

▲ بۇگۈن ۋە رېئاللىقنى چۈشىنىپ يېتەلمىگەن ھەم ئۇنىڭدىن بىلىم ۋە مەنپەئەت ئالالىغان ئادەم ئەقىللىقتۇر .

▲ كەمستىلىشكە ئۇچراش ئەڭ ئېغىر خورلۇقتۇر .

بۇخىل خورلۇق ئىنسانىي مۇناسىۋەتتىكى ئەڭ سېپايە ،ئەڭ جەمئىت ئېزىلىشتۇر .

▲ ئاجىز كىشى ھاياتتىكى خىرىس ۋە زىددىيەتلەرگە تاقابىل تۇرالمىغاندا ، ساختا ۋەز-نەسىھەت ۋە ئەنئەنىۋى ئەخلاقىي پرىنسىپلارنى ئۆزىگە قالقان قىلىدۇ .

▲ زامان راست ۋە يالغان ئالىم ۋە قەھرىمانلارنى يارىتىۋېرىدۇ . گەپ مانا مۇشۇ ئالىم ۋە قەھرىمانلارنىڭ زامانىدىن زامانغا ئۆلمەي ياشىيالىشىدا .

▲ ۋەتەن ۋە تەڭرى يولىدا جان تەقدىم قىلىش بۇگۈنكى كىشىلەرنىڭ ئېڭىدىكى رېئاليەتتۇر .

▲ گاھىدا ئىنسان ئۆز ئەقىدە-ھەرىكىتىدە خاسلىق يارىتىمەن دەپ رېئاللىقتىن چەتنەپ كەتكەنلىكىنى تۇيماي قالىدۇ .

▲ رىقابەتچى يوق مۇھىتتا ئىنسان ئاسانلا قانائەتلىنىپ قالىدۇ .

▲ ئادالەتتىن سۆز ئېچىش مۇمكىن بولمىغان مۇھىتتا كىشىلەرنىڭ «ئالغا ئىلگىرىلەش»غايىسى كۆپىنچە خۇشامەتچىلىك ۋە قۇلچىلىق يوللىرى ئارقىلىق ئەملگە ئاشىدۇ .

▲ (ئادالەتسىز جەمئىيەتتە)ئەمەلدار ئۆزى تەنھا شارائىتتا قامچىدۇر ،ئۆزىدىن يۇقىرى ئەمەلدارنىڭ ئالدىدا غالچىدۇر .

▲ خەبىردار كۆپەيگەنسېرى دەسلەپتە قەدىرلەنگەن چۆپقەتلەر ئونتۇلۇشقا باشلايدۇ .

▲ مەغلۇبىيەت ئاخىرىلىشىش ، ۋەيران بولۇش ئەمەس ، بەلكى كۆرەش جەريانىدىكى تاسادىپىي سىناقتۇر .

▲ ئاۋام ئالدىرىغان بىلەن تەڭرى ئالدىرىمايدۇ .

▲ تاغدەك ئەقىدە- تۆھپىلەر گاھىدا بىرتىينىڭمۇ ئەرزىمەيدۇ .

▲ شەخسىيەتچى ۋە نادانلارنىڭ نەزىرىدە بۇگۈنلا بار ، ئەتە يوق .

▲ ئۆزگىرىش ئىچىدە تۇرۇۋاتقان جەمئىيەتتە شەيئىينىڭ مەزمۇنىدىن تارتىپ شەكلىگىچە ئۆزگىرىش ياسايدۇ . ئۆزگىرىشنى ھېس قىلالىغانلار ھاياتتىن قىممەت ۋە مەنە تاپالايدۇ . ئۆزگىرىشنى ھېس قىلالمىغانلار ئۆز قىممىتىنى يوقىتىپ ، دەۋرنىڭ داشقاللىرىغا ئايلىنىپ كېتىدۇ .

▲ بىزنىڭ كۆرەشچان تارىخىمىز كۆلكە-چاقچاق ۋە يۇمۇر-لەتىپە بىلەن بىرلىشىپ كەتكەن .

▲ ئۆز مەۋجۇدلۇقۇمنى نامايان قىلىمەن دېسەڭ ، روھىڭدىكى پىچىرلاشلارغا قۇلاق سال .

▲ ئىنسانىڭ مەلۇم بىر ئۇي-پىكىر قورشاۋىدىن ھالقىپ چىقىشى مۇشكۇل بىر جەريانىدۇر .

▲ پەقەت زورلۇق كۈچ ۋە قورالغا تايىنىپ دۆلەت ۋە خەلقنى ئىدارە قىلىش - ماھىيەتتە ھۆكۈمرانلىق قىلغۇچىلارنىڭ غالىبىيىتى ئەمەس ، بەلكى مەغلۇبىيىتىدۇر .

▲ مەتبۇئاتنىڭ ئىلغارلىشىشى ۋە دېموكراتىيىلىشىشى خەلق ۋە دۆلەتنىڭ ئىلغارلىشىشى ۋە دېموكراتىيىلىشىشگە يول ئاچىدۇ .

▲ شۇنداق ئەخمەق ۋە ساپاسىز كىشىلەر باركى ، ئۆزىگە ھېچقانداق مۇناسىۋىتى بولمىغان شۇنداقلا مۇناسىۋەت ئارىلىقىمۇ ئىنتايىن يىراق بولغان ئادەم ۋە ئىشلار ئۈچۈن بىر ئۆمۈر باش قاتۇرۇپ ،ۋاقىتسىز قېرىپ كېتىدۇ .

▲ كىتابلاردىن تاپقان ئىدىيە ۋە ھەقىقەتلەرگە قارىغاندا ھاياتتىن قوبۇل قىلغان ئىدىيە ۋە پىكىرلەر ھاياتىي كۈچكە ۋە پارلاقلىققا ئىگىدۇر .

▲ «مۇخبىر»دېگەن سۆزنىڭ بىزدىكى ئىستېمال مەنىسى ماختاش ۋە كۆككە كۆتۈرۈش ، دېگەن بولىدۇ .

▲ چىرىكلىك ، تەڭسىزلىك ، ساختىپەزلىك ۋە شەكىلۋازلىق ئەۋج ئالغان جەمئىيەتتە راستچىللىق كۈچەپ تەرغىب قىلىنسىمۇ ، كىشىلەر ئادالەت ۋە ھەققانىيەتنىڭ باش كۆتۈرۈشىگە ئىشەنمەيدۇ .چۈنكى ئۇزۇن مۇددەت داۋاملاشقان ناتوغرا خاھىش ئەلنىڭ رايىنى ياندۇرۇۋەتكەن بولىدۇ .

ـ زەپەر ئابدۇلھەي

ئاپتور : نىلقا ناھىيە سۇ ئىدارىسى دېھقانچىلىق - چارۋىچىلىق رايونلىرىنى ئىچىلىك سۇ بىلەن تەمىنلەش باش پونكىتىنىڭ خادىمى

تەپەككۇردىن تامچىلار

▲ شەكىلۋازلىق - يالغان چىنلىق .
▲ قاچقۇن جىنايەتچى - رەڭگىنى ئۆزگەرتىپ تۇرۇدىغان خامېلېئون
▲ گەرچە «مەغلۇبىيەت - مۇۋەپپەقىيەتنىڭ ئانىسى» بولسىمۇ ، ئەمما بىز «مۇۋەپپەقىيەت - مەغلۇبىيەتنىڭ بالىسى» دەپ ئېيتالمايمىز .
▲ گەرچە سەن خاتالىق ئۆتكۈزۈپ ، تۇزەتكەن بولساڭمۇ قەلبىڭدە يەنىلا جاراھەت ئىزى قالىدۇ .
- ئالىمجان خۇدابەردى ئوغۇزتېكىن

ئاپتور : قەشقەر شەھەر 3-ئوتتۇرا مەكتەپ تولۇقسىز 3-يىللىق 1-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

* * *

▲ ئادەم - مەۋجۇدىيەت ئالىمىدىكى ئىنچىكە مۇزېي .
▲ ھۆرمەتنىڭ ئۆسكەنسېرى ئۆزۈڭگە پەخەس بول .
▲ ياۋاشلىقنىڭ ئۆزى يېرىم گادايلىق .
▲ بىكارچىلىق چۇشكۈنلۈكتىن بىشارەت .
- كېرىم قاسىم ئەۋجى

ئاپتور : شايار ناھىيە تەمىنات-سودا كوپېراتىپىدا

تەپەككۇر مېۋىلىرى

▲ بالىلىرىمىز كىچىك چېغىدا ئۇلارنى يىغلاتماسلىق ئۈچۈن نېمە دېسە شۇنى قىلىپ بېرىمىز ، ئۇلار چوڭ بولغاندا بىزنى يىغلىتىدۇ .
▲ خورازلار بىزنى ئويغىنىشقا چىللاپ ئاۋارە ، بىز ئۇلارنى سوقۇشتۇرۇپ (ئاۋارە) .
▲ «غەپلەت»نىڭ نېمىلىكىنى بىلمەكچى بولساڭ ، قەبرىستانلىق يېنىدىن ناخشا توۋلاپ ئۆتكۈچىلەرگە قارىغىن .
▲ - ھەي شەيتان ، بۇ كىشىلەر مېنىڭ مېيىت ناملىرىمغا داخىل بولغىلى كەلگەندى ،نېمە ئۈچۈن ئۇلار سەن ئازدۇرغانلار قاتارىدا تۇرىدۇ ؟ - دەپ سوراپتۇ ئۆلۈكنىڭ روھى شەيتاندىن .
- چۈنكى ئۇلار تىرىكلەرنىڭ يۈز-خاتىرىسى ئۈچۈن كەلگەن ، - دەپ جاۋاب بېرىپتۇ شەيتان .
▲ مەسچىتلەر ھەشىمەتلىك سىلىنماقتا ، كىشىلەردىكى ئىمان نۇرلىرى خىرەلەشمەكتە .
▲ روشەن ھەقىقەتنى كۆرۈپ تۇرۇپ ئۇنىڭغا ئەمەل قىلمىغان كىشى ، سۇنى يۇدۇپلىپ ئۇسسۇزلۇقتىن ئۆلگەن تۆگىگە ئوخشايدۇ .

▲ خۇشامەتچىلىك - ئىنسانىي قەدىر-قىممەتنىڭ ئىختىيارىي يوسۇندا دەپسەندە قىلىنىشى .
▲ ياۋروپانىڭ يالىڭاچ مەدەنىيىتى - ئىنسانىيەت مەدەنىيىتى تېنىگە چىققان بىرخىل يامان سۈپەتلىك ئۆسمە .
▲ ھازىر پۇل ھەممىگە قادىر ، چۈنكى بىز پۇلغا ھەممىدىن بەكرەك چوقۇنىمىز .
- ئەركىن ئابدۇكېرىم

ئاپتور : ئاتوش شەھەر سۇنتاغ يېزا خەلق مۇكۈمىتىنىڭ كادىرى

تەپەككۇردىن تامچىلار

▲ خاتالىقلارنى تەكرارلاش ئۆزىمىزنى ئۆزىمىزگە قارشى كۈچەيتىپ بېرىشتۇر .
▲ ئەگەر ھاياتىي كۈچ ئۇرغۇپلا تۇرسا ، دۇنيادىن كېتمىش ئالدىدىكى ئەڭ ئاخىرقى بىر مىنۇتتىمۇ غايەت زور ئۈنۈم يارىتالايسىز .
▲ ھىدايەت ۋە كامالەت يولى - ئۆز-ئۆزىگە جاۋابكار بولۇش .
▲ خىيىمخەتەرنى پەرەز قىلىشقا ھەتتا جەزم قىلىشقا بولىدۇ ، ئەمما ئۇنىڭدىن قورقۇشقا بولمايدۇ . بۇ شۇنداق نەرسىكى ، يەڭسىگىز بىرى ئازىيىدۇ ، قورقسىڭىز بىرى ئۈچ بولۇپ كۆپىيىپ ئىرادىڭىزنى سۇنىدۇ .
▲ بەزىلەرنىڭ رىقابەتكە قاتنىشىشى ئۇستۇنلۇك تالىشىش بولسا ، بىزنىڭ رىقابەتكە قاتنىشىشىمىز مەۋجۇدلۇقنى ساقلاپ قېلىش بولماقتا .
▲ تەبىئىي ئېكولوگىيە بىلەن ئىجتىمائىي ئېكولوگىيە بۇزۇلۇش ۋە تۇزۇلۇشتە ئوخشاشلا ئوڭ تاناسىپ تۇزىدۇ .
▲ ئۆزىنىڭ نېمە قىلىۋاتقانلىقىنى بىلگەن ئادەم نېمە قىلىشنى بىلىدۇ .
▲ خاتالىقىمىزغا باھانە-سەۋەب ئىزدەش - يەنە بىر خاتالىققا يول ئېچىشتۇر .
▲ رېئاللىققا ئويغۇنلىشىش - كەلگۈسىگە ئويغۇنلىشتۇر .
▲ تار دائىرىدىكى دۇنيا قاراش بىلەن ھاياتىمىزغا نىشان بەلگىلەپ يۈرگىنىمىزدە ، ئۆزىمىزدىن ياتلىشىۋاتقانلىقىمىز خىيالىمىزغا كىرىپ چىقمايدۇ .
▲ پەن-تېخنىكا ئاساسىي ئېقىم سۈپىتىدە مەڭگۈ كۈچلۈكلەرنىڭ قورالى بوپقالىدۇ ، ئاجىزلارنىڭ كۆز يېشىنى ئۇلغايتىدۇ .
▲ ئىنسان يېتەلەيدىغان مەنزىل ھامان ئۇنىڭغا يېقىن يەردە بولىدۇ . ئۇ ، تەنىنىڭ سىرلىق قاتلىمىغا كۆمۈلگەن ، ئىزدەڭ .
▲ چەكسىز بىراقتىكى نۇرلۇق يۇلتۇزدىن يېقىندىكى چىراغنىڭ گۈڭگا نۇرى مىڭ ھەسسە كۈچلۈك .
▲ باراۋەر كۈچ ۋە ھوقۇقۇڭ بولمىسا ، مەڭگۈ

باراۋەر بولالمايسەن .

▲ ئاددىي قائىدە : ئۆزۈڭنى كۆچلەندۈرمەسلىك كۆچلۈكلەرگە ھېقىنسەن ؛ ئۆزۈڭنى باشقۇرماسلىق باشقىلار تەرىپىدىن باشقۇرۇلىسەن ؛ ئۆزۈڭنى بايقىماسلىق نادان ،قالاق قېلىۋېرسەن ، ئونتۇلىسەن .

▲ ماھىيەتلىك ھەقىقەتنى چۈشەنمەي تۇرۇپ ئۆزىنى ئېتىراپ قىلىش مۇمكىن ئەمەس .

▲ ئۆزىنى باشقۇرالمايدىغان ئادەم مەڭگۈ ئەركىن بولالمايدۇ .

▲ كىشىلەر ئادەتتە ھەقىقەتنى ئىزدىگەندەك قىلىشىدۇيۇ ، ئەمەلىيەتتە ئۇنىڭدىن قورقىدۇ .

▲ ئىنسانلار ئەمگەكتىكى پەرق بىلەنلا ئەمەس ، مۇھىمى ھوقۇق جەھەتتىكى پەرق بىلەن ئۇستۇن-تۆۋەنلىكتە ياشايدۇ .

▲ ئەمگەك قىلىش شەرەپلىك .ئەمما باشقىلاردا بىر ئادەم ئىلغار قوراللار بىلەن بىزنىڭ نەچچە ئونمىز ،نەچچە يۈزمىز ھەتتا نەچچە مىڭمىز قىلغان ئىشلارنى قىلىدۇ . بۇ ئەھۋالدا قانداق ئەمگەك شەرەپلىك ؟ دېگەن مەسىلە كېلىپ چىقىدۇ .

▲ ھەربىرەكتلىنىپ تاماملىنىپ ماڭغانسېرى ئادەمنىڭ ماھىيىتى كىشىلەرنىڭ چۈشەنچىسىدە زاھىر بولۇپ تۇرىدۇ .

▲ ئىنسانلار ئوتتۇرىسىدىكى چۈشىنىش قانچە چوڭقۇرلاشسا دۇنيا تېخىمۇ بىخەتەر ،تېخىمۇ گۈزەل ، تىنچ ۋە سائادەتلىك بولغان بولاتتى .

ـ ئابدۇرەھىمجان يۈسۈپ ئۇمىد

ئاپتور : مەكىت ناھىيە غازكۆل يېزا پاختىلىق باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى

* * *

▲ھۆكۈمرانلىق قىلغۇچى بىر قەۋمنى ئىلكىدە چىڭ تۇتۇش ئۈچۈن شۇ قەۋم ئاقىللىرىنىڭ ئاغزىغا يۈگەن سېلىشى كېرەك .چۈنكى سەركە جىم تۇرسا پادىلار خاتىرجەم ئۇخلايدۇ .

▲بىلەمسىلەر ،ئىلگىرىكى قەۋملەر قانداق ھالاك بولغان ؟

بىرى ، ئەخلاقسىزلىقتا چېكىگە يەتكەن ، يەنە بىرى ، يات قەۋمنى دوراۋەرگەن .

ـ قاۋۇلجان مۇھەممەت

ئاپتور : قىزىلسۇ قىرغىز ئاپتونوم ئوبلاستى سۇ باشقارمىسىنىڭ كادىرى

▲ئىقتىسادنىڭ كاساتلىشىشى ـ ھازىرقى زامان ئۇرۇشنىڭ پىلتىسى .

▲ بەزى كىشىلەر بۈدۇنيادا قانداق ياشاش كېرەكلىكىنى ئەسلا بىلەلمەيدۇيۇ ، ئۇ دۇنيادىكى سوئال-سوراق ۋە قىيىن-قىستاقلارنى ئېغىزىدىن چۈشۈرمەيدۇ .

▲ ئەگەر غەيۋەت ـ شىكايەتنىڭ ئورنىنى غەيرەت ـ شىجائەت دېگەن سۆز ئىگىلىگەن بولسا ،بۇگۈنكى ئۇيغۇر جەمئىيىتىمىز نەچچە بالداق يۇقىرىغا ئۆرلىگەن بولاتتى .

▲بىز ھەممىمىز يېمەك-ئىچمەكنى ئىزدەپ قىلىساق يامان بولمىدۇ ، دەپ قەدىرلەيمىزۇ ، شۇ يېمەك-ئىچمەكلەرنى بىزگە ئاتا قىلغان دېھقانلارنى پەس كۆرمىز .

ـ ئىبراھىمجان ئىرپانىي

ئاپتور : قەشقەر شەھەر ئەنجان رەستە ئالتۇن زىننەت بۇيۇملىرى سودا شەھەرچىسى 7-نومۇرلۇق دۇكاندىن

تەپەككۇر دۇردانىلىرى

▲ياردەمسىز كىشى بوپقالغانلىقىمنى ئويلىسام ، ئاتا-ئانامغا ئاچچىقىم كېلىدۇ .ناۋادا ئانام زىيادە مېھرىبان ، ئاتام زىيادە پىداكار بولمىغىنىدا ،بۇگۈنكى كۈندە قولىدىن ئىش كەلمەس نان قېپى بوپقالمىغان بولار ئىدىم .

▲بۇگۈنكى كۈندە پۇل تاپمىسالىق بولمايدۇ . بىراق پۇلنىڭ مەردلەر قولىدا پەرىشتىدەك ، بېخىللار قولىدا ئىبلىستەك خاراكتېرلىنىدىغان ماھىيىتىنى بىلمەسلىك تېخىمۇ بولمايدۇ .

▲ بىر يۈرتتا كىتابخانا ئازىيىپ قاۋاقخانا كۆپەيسەكەن ، شۇيۇرتنىڭ كەلگۈسى ئەۋلادلىرى تۇغما دۆت بولۇپ تۇغۇلىدۇ .

▲ شەھەر بىلەن يېزىنىڭ پەرقىنى يوقىتىشقا ئۇرۇنغانلىق ماھىيەتتە تەبىئەتنىڭ «يۇرىكى»گە قىلىچ ئۇرغانلىقتۇر .

▲بۇگۈنكى كۈندە قىز-يىگىتلەر بىر-بىرىگە ئىشەنمەس بوپقالدى . بۇ ئەمەلىيەتتە «نىكاھ سودىسى» نىڭ قانۇنىي كاپالەتكە ئېرىشكەنلىكىنىڭ ، تېخىمۇ مۇھىمى مۇھەببەتنىڭ بازارغا يۈزلىنىپ تاۋارلاشقانلىقىنىڭ مەھسۇلى .

▲ قانۇن كۈچىنى كۆرسەتكەن دەۋردە كۆز-كۆڭۈلنىڭ ئەينىكى ئەمەس ، بەلكى سۆز - كۆڭۈلنىڭ ئەينىكى بولىدۇ .چۈنكى بۇنداق دەۋردە سوتچىلار كۆزگە ئەمەس ،دېيىلگۈاتقان سۆزگە ئاساسەن ئاخىرقى ھۆكۈمنى چىقىرىدۇ .

▲ھەرقانداق ئەركىشىنىڭ مۇۋەپپەقىيىتى ياكى مەغلۇبىيىتى ئايالى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولىدۇ . چۈنكى ئەر كىشى بۇرۇنقا خۇشبۇي ھىدلىق چۈلۈك سېلىنغان ئۆكۈزدۇركى ، ئۇنىڭ بىر ئۇچى ئايالىنىڭ قولىدا .

- ئەكبەر ھىممەت (گۆركار)

ئاپتور : يوپۇرغا ناھىيە تېرىم يېزا ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

* * *

▲ بۇدۇنيادا «خۇدا» بولمىغان بولسا ،ئىنسانلار بىر-بىرىدىن «خۇدا»لىقنى تالىشىپ نېمىمۇ بولۇپ كېتەر ئىدى-ھە ! ؟

▲ تۇنۇگۈن - ئۆتمۈش ، بۈگۈن - ھايات ، ئەتە - شېرىن چۈشتۈر .

▲ تۇرمۇش ئىنسانلارنى ھەممىگە كۆندۈرىدۇ ، خۇددى ئىنسانلارنىڭ ئەڭ كۈچلۈك ھايۋانلارنىمۇ كۆندۈرگىنىدەك .

▲ ياخشىلىق - ئىنسانلارنىڭ ئۆمرىنى ئۇزارتىدىغان خاسىيەتلىك دورا .

▲ ھەقسىتى سۆزلىگەن ئادەمنىڭ «ھەقسەتچى» بولۇشى ناتايىن .

- ھەمەجان ھېكىم ھارماس

ئاپتور : پەيزاۋات ناھىيە شاپتۇل يېزا كىچىك ئاقئېرىق كەنتىدە ، دېھقان

▲ «كۈنى خىزمەت تەكشۈرۈشكە بارىمىز ، كۈنى چوڭ كۆلەمدە تازىلىق تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلىدۇ ، كۈنى باھالاش ئېلىپ بېرىلىدۇ . . .» دەپ ئالدىن خىزمەت ئورۇنلاشتۇرۇش - ئورگاندىكى خادىملارغا بېرىلگەن «ئاگاھلاندۇرۇش» ، تۆۋەنگە يەتكۈزۈلىدىغان «ئۆزىنى ئوڭشۇپلىش - تەييارلىق قىلىۋېلىش پۈرسىتى» يارلىقىپ بەرگەنلىكتۇر .

«كۈنى ئومۇميۈزلۈك چارلاش ئېلىپ بېرىلىدۇ ، كۈنى نوپۇس تەكشۈرۈلىدۇ ، كۈنى (قاتتىق زەربە بېرىش ھەرىكىتى) ئېلىپ بېرىلىدۇ ، كۈنى زەھەر سانتۇچىلار - چەككۈچىلەرگە زەربە بېرىلىدۇ ، كۈنى مېھمانخانا - سارايلار ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈلىدۇ ، كۈنى ئوغرى-قىمار-ژازلار . . .غا زەربە بېرىلىدۇ ، كۈنى رېستۇران ، تانسىخانا ، كۆڭۈل ئېچىش سورۇنلىرى . . .قاتتىق تەكشۈرۈلىدۇ ، ئىپپىتىنى سانقانلار ، زىناخور - پاھىشۋازلارغا زەربە بېرىلىدۇ . . .» دەپ يىغىن ئېچىپ داۋراڭ سېلىش - جىنايەتچىلەرگە بېرىلگەن «ئۆزىنى ئوڭشۇپلىش» پۈرسىتى ، بىرمەزگىل ھەرىكەت قىلماي ، «شامال توختىغاندىن كېيىن» «سىرتقا چىقىش» ئۇقتۇرۇشى ، جىنايەتتىن قول ئۈزۈپ تۇرۇش ئاگاھلاندۇرۇشىدۇر .

- مۇختار ئابلىز

ئاپتور : قەشقەر شەھەر ئۆستەڭبويى كوچىسىدا

كارۋان ھېسلىرى

▲ چاقچاقمۇ مىننەت قىلىشنىڭ بىرخىل ۋاستىسى .

▲ چۇشكۇنلۇك - شەيتانلىقنىڭ ئۇسۇل سەھنىسى .

▲ يېڭىلىشنىڭ ئۆزىلا مەغلۇبىيەت ئەمەس ، بەلكى جەڭگە چىقالماسلىق مەغلۇبىيەت .

▲ مېھرىبانلىق - تەڭرىنىڭ پەقەت ئاقكۆڭۈل كىشىلەرگىلا كۆرسەتكەن ئىلتىپاتى .

▲ ئاقكۆڭۈل كىشىلەرگە ئەڭ ئېغىر تۇيۇلىدىغان ئىش - خۇشامەت .

▲ سۇكۇت - قانداقلا تەرىپلىمەيلى ، ئۇ پەقەت ئاجىز كەلگەنلىكىنى تولۇق ھېس قىلغانلىقىنىڭ ئىپادىسى .

▲ ئۆي ھايۋانلىرىنىڭ بېشى ئاساسەن يەرگە ئېگىشكەن بولىدۇ . قورسىقى تۆپەيلى ئادەمگە تەلمۈرىدۇ .

يايلاق ھايۋانلىرىنىڭ بوينى تىك بولۇپ ، مەغرۇر-شاش كېلىدۇ . توقلۇقى تۆپەيلى يۇكسەكلىككە ئىنتىلىپلا تۇرۇشى - ماھىيەتتە روھنىڭ تېنى ئۈچۈن گۆر كولىغىلى كېتىۋاتقىنىدۇر .

- ئەزىز تۇردى

ئاپتور : خوتەن ماۋارىپ ئىنىستىتۇتى ئوقۇتقۇچىسى

تەپەككۇر دۇردانىلىرى

▲ كاللاڭنى باشقىلار سىلكىسە سىراق بولۇشۇڭ مۇمكىن ، ئۆزۈڭ سىلكىسەڭلا ھەقىقىي ئويغىنالايسەن .

▲ باشقىلارغا ئەگىشىپ زىيان تارتقىنىڭدا ، سەن ئۇنىڭغا تاپا-تەنە قىلماي ئۆزۈڭنى كاچاتلا ، چۈنكى ئۇ سېنى بوينۇڭدىن باغلاپ ماڭمىدى-دە .

▲ يېقىلىپ چۈشتۈڭمۇ ؟ رەنجىمە ، سېنى يۆلىمەيمەن . سېنى يۆلىيەلمەيمەن ئەمەس ، يۆلىمەيمەن . بىر قېتىم يۆلەپ قويغىنىم ، سېنى يەنە يېقىلسۇن دېگىنىم .

▲ تەرەققىياتقا ئارقىسىنى قىلىۋېلىش - جىنايەت ۋە ۋىجدانسىزلىق ئىكەن ، ئۇنداقتا ئەنئەنىگە

ئارقىسىنى قىلىۋېلىشچۇ؟

▲ تۇغۇلغىنىڭغا پۇشايمان قىلغىنىڭ يارانقۇچى ۋە ئاتا-ئانىڭغا قىلىنغان ئاسىيلىق ۋە ھاقارەت ئەمەسمۇ؟

▲ كىشىنىڭ مۇھەببەت - نەپرىتى ئېنىق بولمىسا، قانداقمۇ ئەركىنلىك ۋە كىنىسانىي قىممەتنىن سۆز ئاچقىلى بولسۇن؟

- مۇھەممەتئىلى غوپۇر خۇشتار

ئاپتور: شىنجاڭ پېداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتى قانۇن-ئىقتىساد ئىنستىتۇتى ئوقۇغۇچىسى

* * *

▲ ئاۋۋال دىن يوقالسا مىللەت يوقىلامدۇ ياكى مىللەت يوقالسا ئاندىن دىن يوقىلامدۇ؟ پەقەت دىنىنىلا ئويلاش بىر تەرەپلىمىلىك قاراش. ئاۋۋال مىللەتنى ئويلىغانلار ھەر ئىككىلىسىگە مەسئۇل بولغان كىشىلەردۇر.

▲ پەقەت دېھقاندىلا ساپ ئەنئەنە بار. شۇڭا دېھقانلارئاڭ ئاخىرىدا ئاسسىمىلاتسىيە بولغۇچىدۇر.

- ھەسەن ئەبەي

ئاپتور: كۆچا ناھىيە خانقىتام يېزا خەلق مۆكۈمىتى كادىرى

▲ كۆچ - شۇدەقىقىدىكى رېئاللىقنى بويسۇندۇرالايدىغان مادديي ۋە مەنىۋى مۇمكىنلىك...

▲ چىدىغۇسىز خورلۇقلار ئالدىدا ئادالەتنىڭ قۇربانىغا ئايلىنىش ئەڭ سوغۇققان ھەم قايتماس تاللاشتۇر...

- ئابدۇمەجىد جەلىل

ئاپتور: لوپ ناھىيە سامپۇل يېزا ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

تەپەككۇر يۈلتۇزلىرى

▲ پۈل ئارقىلىق ھوقۇققا، ھوقۇق ئارقىلىق پۈلغا ئېرىشكىلى بولىدىغان جەمئىيەتتە پەقەت پۇقرانىڭلا مەجبۇرىيىتى بولىدۇ.

▲ ئاجىزلىق تەكرارلانسا، ھېسداشلىق كۆلكىگە ئايلىنىدۇ. غالىبلىق تەكرارلانسا مۇھەببەت ئېتىقادقا ئايلىنىدۇ.

▲ ئايالار قۇرتقا، ئەرلەر ياغاچقا ئوخشايدۇ.

▲ باشلىق يەپ-ئىچىش ۋە ئەيش-ئىشرەت يولىغا ماڭسا، قول ئاستىدىكىلەر كۈن ئۆتكۈزۈش يولىغا ماڭغان بولىدۇ.

▲ بالاڭ گېلىگىنى سىقسا، ئاناڭغا تىزلان.

▲ ئېرىشكەن نەرسىلەر گۈزەل بولسىمۇ نېمىدېگەن ئاددىي، ئېرىشەلمىگەن نەرسىلەر ئاددىي بولسىمۇ نېمىدېگەن گۈزەل.

▲ ئۇمىدسىزلىنىشنىڭ ئەڭ ئاخىرقى نۇقتىسى يەنىلا ئۇمىد.

▲ كۆپ ساندىكى قىزلار بالدۇر يېتىلىپ قالغاچقا، كۆپ ساندىكى يىگىتلەر كېچىكىپ چوڭ بولماقتا.

▲ ئايالار ئەرلەرگە قاراپ قاش ئاتتىمۇ، بولدى، مانا مۇشۇنىڭ ئۆزى ئەڭ چوڭ تراگېدىيە.

▲ كىشىلەر مېھىر-مۇھەببەتنى ئۆزلىرى سۈسلاشتۇرۇپ، يەنە ئۆزى ۋايىساشقا باشلىدى.

▲ «بارلىق ھوقۇق خەلقتە مەنسۇپ»، شۇنداقلا بارلىق مەجبۇرىيەت خەلقتە مەنسۇپ.

▲ خەلقنىڭ ۋەتەنپەرۋەرلىكى ھاكىمىيەتنىڭ خەلقچىللىقىغا باغلىق.

▲ ئايالارنىڭ كۆز يېشىغا نۇرغۇنلىغان مەخپىيەتلىك يوشۇرۇنغان بولىدۇ.

▲ ئادەمنىڭ مۇھەببىتىنى قوزغايدىغان بىرلا نەرسە بار، ئۇ بولسىمۇ غالىبلىق.

▲ ئەمەلدارلار ئادىل، يازغۇچىلار سەمىمىي بولمىسا، خەلق ئىگە-چاقسىز قالىدۇ.

▲ ئۇزۇن مۇددەت نامراتلىقتا ئۆتكەن مىللەت ئۇزۇن مۇددەت شۇكۇر قىلغان مىللەتتۇر.

▲ جەمئىيەت تۇزەلسە ئەرلەر جۇشقۇن، ئايالار مۇلايىم بوپكېتىدۇ، جەمئىيەت بۇزۇلسا ئايالار ناينىاق، ئەرلەر غەمكىن بوپكېتىدۇ.

▲ ھاياتنى پەقەت بىرلا سۆزگە يىغىنچاقلاش كېرەك: ئۇ دەل موھتاجلىق.

▲ دۇنيا ئىمتىھان مەيدانىغا، ئادەم ئىمتىھان بەرگۈچىگە، ھايات ئىمتىھان سوئالىغا ئوخشايدۇ. بىز كۆپ ھاللاردا ئىمتىھان سوئالىغا تولۇق جاۋاب يېزىپ بولالماي ئىمتىھان مەيدانىدىن ئايرىلىمىز.

▲ جەمئىيەت چىرىكلەشسە، خەلق يازغۇچىدىن ئۇمىد كۈتىدۇ.

▲ ئەرلەر ئادالەت ئۈچۈن مۇشت تۆككەندە، ئايالار ساداقەت ئۈچۈن ياش تۆككەندە دۇنيادا ناھەقچىلىك بولمايدۇ.

▲ قەپەستىكى قۇشقا نىسبەتەن قەپەس ۋەتەن ھاكىمىيەتتۇر.

▲ سىلەردە ئايالارغا ئۆزىنى بېغىشلايدىغان روھ بولۇشى كېرەك، چۈنكى ئۇلار ئەڭ ياخشى ھەمراھ.

سىلەردە ئايالارغا ئۆزىنى تۇتتۇرۇپ قويمايدىغان ئىدىيە بولۇشى كېرەك، چۈنكى ئۇلار ئەڭ شېرىن دۇشمەن.

▲ بىرنەرسىگە ئېرىشىش يەنە بىر نەرسىدىن مەھرۇم بولۇش دېمەكتۇر.

▲ ئەرلەر مەيدىسىنى ئوچۇق قويۇپ يۈرسە، بۇنىڭدىن بىر خىل قەيسەرلىك ۋە مەردلىك چىقىپ تۇراتتى. ئايالار مەيدىسىنى ئوچۇق قويۇپ يۈرسە، بۇنىڭدىن نېمە چىقىپ تۇرۇدىغاندۇ ئەمدى؟!

▲ خەلق ھەممىنى بىلگۈچى ۋە ھەممىگە بويسۇنغۇچىدۇر.

▲ ئادالەتسىزلىك ھۆكۈم سۈرگەن جەمئىيەتتە ھەققانىيەت ئۇچۇن قۇربان بولغانلار ئەخمەق

ھېسابلىنىدۇ .
▲ ناۋادا تەڭرىنى كۆز بىلەن كۆرگىلى بولسا ئىدى ، ئىنسانلار تەڭرىنىمۇ پارىخور قىلىۋەتكەن بولاتتى .
▲ مىڭ قاتىلدىن بىر پاھىشە يامان .
▲ ئاجىزلار پەقەت بىرلا نەرسىگە ئېرىشىدۇ ،ئۇ بولسىمۇ تەسەللىي .
▲ قائىدە-تۈزۈم ۋە يېغىن كۆپ بولغانسېرى خىزمەت ئاقمايدۇ ، خىزمەت ئاقمىغانسېرى قائىدە-تۈزۈم ۋە يېغىن كۆپ بولىدۇ .
▲ سۆيگۈ ناخشىسىنى گاچىلارنىڭ ئاغزىدىن ئاڭلا .
▲ ئادەم پۇلنى بۇزىدۇ ،ئاندىن پۇل ئادەمنى بۇزىدۇ .

— ئابدۇقەييۇم ئەيسا

ئاپتور : پېڭىشەھەر ناھىيە ئارال يېزا ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

تەپەككۇر ھاسلاتلىرى

▲ ئەگەر ھاياتنى بىر مەيدان قارتا ئوينىشقا ئوخشاتساڭ ، ھاياتلىقتىكى مەقسەت-مۇددىئالىرىڭ دەل سېنىڭ قولۇڭدىكى قارتا . قارتا ئويناشتىكى قولۇڭدىكى قارتىلىرىڭنى ئاشكارىلاشنى خالىمايسەنغۇ دەيمەن !
▲ باشقىلاردىن ئۈستۈن تۇرۇدىغان ئادەم - ئۆزىدە نېمىنىڭ كەملىكىنى بىلەلىگەن ئادەمدۇر .
▲ بىز ئەرلەر تويدىن بۇرۇن مەھبۇبىمىزنى «ئاي»غا ئوخشىتىپ ناخشىغا قاتقان بولساقمۇ ، ئەمما تويدىن كېيىن «ئايىنىڭ دېغى بار»لىقىنى ئۇنتۇپ قالىمىز-دە ، تۇرمۇش كېمىمىز «ئازغۇن»لۇق شامالىلىرىغا دۇچ كېلىدۇ . ئايالىلارمۇ ھەم بۇنىڭدىن خالىي ئەمەس .
▲ دورىلىق نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى تاتلىق بولمىغىنىدەك ، گۈزەل نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى ياخشى بولۇشى ناتايىن .
▲ پەيتى كەلگەندە ھېچ ئىككىلەنمەيلا دۇشمەننىڭ بوغۇزىغا تەڭلىگىلى بولىدىغان قىلىچ - غىلاپ ئىچىدە ساقلانغان قىلىچتۇر .
▲ ھالا بۇگۈنكى كۈندە ئەرەب دۆلەتلىرى تەشكىلاتىنىڭ «ئامېرىكىغا يارەملىشىپ ، ئىراقنا دۆلەت مۇداپىئەسىنى قوغداش قىسىملىرى ئەۋەتىش» كە قوشۇلماسلىقى دەل - «تازىنىڭ ئەقلى چۈشتىن كېيىن»نىڭ جانلىق تىمسالى . . .
▲ ئوقۇتقۇچى ئازار يېگەن كۈن - ماڭارىپ زەھەر يېگەن كۈن .
▲ - ياۋاش-يۇمشاقلىقنى ئەخلاق ئۆلچىمى قىلىۋېلىپ نېمە قىلماقچى ؟
- باشقىلارنى ھېچ ئىش قىلالمايدىغان .
— ئەكبەرجان ئەخمەتنىياز ئۇيغۇر تاپمىش

ئاپتور : قاراقاش ناھىيە كەسپىي - تېخنىكا تولۇق ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

* * *

ئەي قىز ، يېرىم يالىڭاچ يۈرۈشنى گۈزەللىك دەپ بىلگىنىڭدە ،ئۈستۈڭدىكى قالغان ئىككى پارچە لاتىنى ئېلىۋېتىپ ، مەن ۋىناس دەپ كوچىغا چىقىشنى ئويلىدىڭمۇ ؟

- خاسىيەت سامىلاق

ئاپتور : كۆچا ناھىيە چىمەن بازار مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ خادىمى

▲ چۈننىڭ گەندىگە قونۇپ كېلىپ ئادەمگە قونۇپ غىدىقىنى كەلتۈرگىنىگە ،ھەرىنىڭ گۈل-گىياھقا قونۇپ كېلىپ ، ئادەمنى قاتتىق چاقىنىغا ھەيرانمەن .
▲ ئۇرۇشنى تىنچ يول بىلەن بىر تەرەپ قىلىش ، بىر بولسا ناھايىتى تىنچ مۇھىت ئەكېلىدۇ ، بىر بولسا تۈگىمەس بالايىئاپەت ئەكېلىدۇ .

- تۇرامەت مۇھەممەتئىمىن

ئاپتور : گۇما ناھىيە كۆكتېرەك يېزا خەلق مۇكۇمىتى بىرلىكەپ ئىشخانىسىدا ئىشلەيدۇ

تەپەككۇر تامچىلىرى

▲ مەرھۇم روزى سايىتنى دېھقانغا دىلداش شائىر دېدۇق . ئۇنداقتا ، يۈسۈپجان ساۋۇت شورلۇقنى دېھقانغا دىلداش يازغۇچى دېسەك ئارتۇقلۇق قىلماس .
▲ دوستلۇرۇڭ بىلەن ئىناق ئۆتەي دېسەك ئارتۇقچە گۇمان قىلما .
▲ ھەرىنىڭ نەشتىرى تۇرۇپمۇ كىچىككىنە كۆنەككە پاتىدىكەن . ئادەم نەشتەرسىز تۇرۇپ يەرشارىغا پېتىشمايدىكەن .شۇڭلاشقا ،خۇدايىم بىلىپ «ئېشەككە مۇڭگۈز» بەرمەپتىكەن .
▲ ئاشپەز نۆۋىتى كەلگەندە ھەممە كىشىنى ئۆزىگە بويسۇندۇرالايدىغان ئىككىنچى خۇدا .
▲ ھەرقانچە كاتتا ئالىي مەكتەپتە ئوقۇساڭمۇ ، جەمئىيەتتىن ئىبارەت كۆپ ئىقتىدارلىق ئۇنىۋېرسال مەكتەپتە ئوقۇمىساڭ «زىيالىي ، قىلغان ئىشى خىيالىي »بوپقالىسەن .
▲ سەن باشقىلارنىڭ كەمچىلىكىنى كۆرسىتىپ ياخشى يولغا مېڭىشقا يېتەكلىگەندە قارشى تەرەپ قوشۇلمىسا ، «كۆتۈڭنى قىسىپ ،يولۇڭغا ماڭ» ، بولمىسا ،مەڭگۈ ئۆچ بوپقېلىشىڭلار مۇمكىن .
▲ ھازىر خېلى كۆپ قىسىم شائىر ۋە شائىرەلەر ئاتالمىش گۈڭگىلىققا ئېسىلىۋېلىپ ، ئىزىدا توختاپ قېلىۋاتىدۇ . لېكىن ئۇيغۇر شېئىرىيىتىدىكى ھايات شۇڭقار مۇھەممەتجان راشىددىن ئۆزىگە خاس ئۇسلۇب بىلەن شېئىرىيەتنىڭ يۇقىرى پەللىسىگە ئۆرلىمەكتە .
▲ ئەختەم ئۆمەر ئۆز ئەسەرلىرى ئارقىلىق

دوختۇرلار ساقايتىشقا ئامال قىلالمىغان ھەم مەڭگۈ ساقايتالمايدىغان كېسەللەرنى داۋالىدى . بۇنى بىر مۆجىزە دېيىشكە بولىدۇ .

▲ مەن شۇنداق ئويلايمەن : ئاتا-ئانام ھايات ۋاقتىدا ناھايىتى قەدىرلەيمەن ، ئۆلۈپ كەتسە ئارتۇقچە قايغۇرمايمەن .

▲ كۆپ ساندىكى كىشىلەر دېھقانلارنى ساختىلارچە كۆيلەپ ، دېمىگەن ئۆلۈغ گەپلەرى قالمىدى . ئاخىرىدا «كۆپۈك» تەك لەيلەپ قالدى . مانا بۇلار «نىيىتى يامانلىق قازىنى تۆشۈك» دېگەن ھېكمەتنى قايتىلاتىن ئەسكە سالدى .

- ئىلىجان ئىبراھىم

ئاپتور يوپۇرغا ناھىيە يەكشەنبە بازار ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

تەپەككۇر مېۋىلىرى

▲ ئىنسانلارنىڭ غەربلىكلەر ۋە شەرقلىكلەر دەپ ئايرىلىشىنىڭ ئۆزىلا ئۇلارنىڭ مەغلۇبىيىتىنى كۆرسىتىدۇ .

▲ ئەگەر راست سۆزلەپ كەلگەن بولساق ئىدۇق ، ھەربىر ئىغىز گەپىمىز ھۆججەت ، توختام بوپقالغان بولاتتى . ھۆججەت ،توختامنامىلەرنىڭ ئىجاد قىلىنىشى ، ماھىيەتتە ئىنسانلار يالغانچىلىقىنىڭ ئىسپاتىدۇر .

▲ ئاتا-ئانىلار بالىلارنىڭ پەرىشتىسى ياكى دۈشمىنى !

▲ قىزلار ئەخلاقلىق ، ھايالىق ، بىلىملىك ۋە ئەقىدىلىك بولغان بولسا ئىدى ، راستتىنلا پەرىشتىلەرگە ئايلانغان بولاتتى .

▲ ئەيىبكە سەپسېلىش ئەيىب بولغىنىدەك ، ئەخلاقسىزلىققا سۈكۈت قىلىشمۇ ئەخلاقسىزلىقتۇر .

- يۈسۈف ئەفىيفي

ئاپتور : ئاتۇش شەھەر ئازاق يېزا يۇقىرى ئىشتارچى كەنتىدە ، دېھقان

* * *

▲ دانالارنىڭ ئىش-ئىزلىرىنى ئۇلار كۆچىيىپ ئەلگە تونۇلغاندا ئەمەس ،بەلكى ئۇلار ئاستا-ئاستا ئازلاپ بارغاندا ئاندىن ھېس قىلىمىز .

▲ كۆز ئالدىم قاراڭغۇلىشىپ ، كۆڭلۈم بىئارام بولۇشقا باشلىدى : ئۇدۇلۇمدا ئولتۇرغان ياشلار مىللەت توغرىلىق سۆز قىلىۋاتاتتى . ئەجەبلىنەرلىكى شۇكى ، ئۇلارنىڭ ئالدىدا خىلمۇ خىل ئېسىل ھاراقلار تىكلەنگەنىدى .

▲ تامنى مۇستەھكەم بولسۇن دېسەڭ ئۇلىنى چىڭ قىل . ئەتىنى مەنىلىك ئۆتسۇن دېسەڭ ، بۈگۈندىن ئۇنۇملۇك پايدىلان .

- ئەنۋەر موللىروزى

ئاپتور : شىنجاڭ يېزا ئىگىلىك كەسپىي تېخنىكا ئىنستىتۇتى باغۋەنچىلىك سىنىپى ئوقۇغۇچىسى

▲ ئۆز سىرىڭنى باشقىلارغا ئېيتىپ بەرگەنلىكىڭ ئۆز ھۇلۇڭنى ئۆزۈڭ كولىغىنىڭ بىلەن باراۋەر .

- رابىيگۈل ئابدۇراخمان

ئاپتور : ئاتۇش شەھەر ئۇستۇنىشاتۇش يېزا قايراق ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ مۇئەللىمەسى

ھېكمەتلەر

▲ ھەقىقەت ۋە بەختنىڭ قىممىتىنى بىلەلىگەن ئادەملا ئۇلارغا ئىگە بولالايدۇ .

▲ ئۆزىنى بېغىشلىغۇدەك نەرسىسى يوق ئادەم ئەڭ بىچارىدۇر .

▲ ياش تۆكۈشنى بىلمىگەن ئادەم كۈلۈشنى بىلمەيدۇ .

▲ بارچە ئىش نىيەتكە باغلىق بولىدۇ . شۇڭا ، بەزى ئادەملەر پېشانىسى بىلەن سەجدە قىلىدۇ ،يەنە بەزىلىرى قەلبى بىلەن .

▲ ئىنسانلار بىلگەن بولسا ئىدى ، ئەڭ ئاۋۋال ئاياللارنى ئوقۇتقان بولاتتى .

- يۈسۈپجان سەمەت

ئاپتور : ئاتۇش شەھەر ئازاق يېزا يۇقىرى ئىشتارچى كەنت ئۇلۇغ ھويلا مەھەللىسىدە ،دېھقان

▲ سۆكۈتتە تۇرۇۋېلىش گاھى ئامالسىزلىقنىڭ ئىپادىسى بولسا ، گاھى بىر خىل ئەڭ مۇۋاپىق تاللاش ھېسابلىنىدۇ .

- ئابلىز ئوسمان يەركەندي

ئاپتور : يەكەن ناھىيە ماڭارىپ ئىدارىسىنىڭ خادىمى

▲ قاراقچىلار ماڭارىپنى چۈشەنگەن بولسا ، قەھرىمانغا ئايلانغان بولاتتى .

- ھۈسەنجان نامان

ئاپتور : ئاۋات ناھىيە 3-ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

تەپەككۇردىن تامچىلار

▲ نۆۋەتتى كەلگەندە بىزگە يازغۇچىلارنىڭ تۇم-تۇم كىتابلىرى ئەمەس ، بەلكى پەقەت بىر جۈملە سۆزى كېرەك ، ئۇ بولسىمۇ ھەق گەپتۇر .

▲ پەزىلەتلىك ئادەم ئەقىللىق ئادەمدۇر . ئەمما ئەقىللىق ئادەمنىڭ ھەممىسى پەزىلەتلىك ئادەم بولۇشى ناتايىن .

▲ نادانلار ئەندىشىگە چۈشىدىغان ۋە قەبىھلىشىپ كېتىدىغان چاغ ،دىل باشقىلار ئۆزىدىن ئېشىپ كەتكەن چاغدۇر .

- مەتسەيدى مەتقۇربان

ئاپتور : كېرىيە ناھىيە سىيەك يېزا باشلانغۇچ مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

* * *

▲ ئامېرىكا ئىسرائىلىيە - پەلەستىن توقۇنۇشىنى توختىتىش ئۈچۈن ئىككى پارچە دوكلات ئەكىلىپ ئۇلارغا سۇندى : بىرى ، « تېررورلۇقنى توختاتقاندا- لا »دېگەن ماۋزۇدا ، يەنە بىرى ، «ئەڭ ئىلغار باشقۇرۇلمىدىغان بومبىنىڭ لايىھىسى »دېگەن ماۋزۇدا ئىدى .

▲ دۇشمىنىنىڭ كۆزىگە تىكىلىپ قارىيالمىغان كىشى ئاخىرى ئۇنىڭ ئاغزىغا قارايدىغان بولىدۇ .

- ئەخمەتجان كېرىم

ئاپتور : قەشقەر پېداگوگىكا ئىنستىتۇتى فىزىكا فاكۇلتېتىنىڭ ئوقۇغۇچىسى

ھەقىقەت يالدامىلىرى

▲ ياراتقۇچىنىڭ مەۋجۇدلۇقىنى شەكسىز كائىناتنى كۆزىتىۋاتقان كۆزىمىز بۇنىڭ شاھىدى .

▲ بىلىش كېرەككى ، جەننەت ئەتراپىنى كۆڭۈل تارتمايدىغان نەرسىلەر قورشىۋالغان ، شۇلارنى بۆسۈپ ئۆتمىگىچىلىك جەننەتكە كىرگىلى بولمايدۇ . دوزاق ئەتراپىنى بولسا كۆڭۈلگە ياقىدىغان نەرسىلەر قورشىۋالغان ، شۇڭا دوزاققا كىرىدىغانلار كۆپ بولىدۇ . چۈنكى ئۇ كىشىلەرنى ئىختىيارسىز ئۆزىگە جەلپ قىلىپ تۇرىدۇ .

تەپەككۇر ئۇچقۇنلىرى

▲ دۇنيادا گۈپپاڭچىلىق قىلىدىغانلار تولا ، ئەقىل كۆرسىتىدىغانلار ئاز .

▲ تۇنۇگۈن ئەجدادلارغا ، بۈگۈن بىزگە ، ئەتە ئەۋلادلارغا مەنسۇپ .

▲ تەقلىدىي ئىماندا نىجاتلىق يوقتۇر ، كۆز قاراش چۈشەنچىگە ئايلانمىغۇچە ھېچقانداق پايدا بەرمەيدۇ .

▲ ئۆمرۈڭنى يىل سانىما ئەمەس ، تۆھپە سانىما ئۆتكۈزۈشنى بىل .

▲ دۇنيادا ئەسكى كىشىلەر بولغاچقىلا ياخشى كىشىلەرنى پەرقلەندۈرەلەيدىكەنمىز .

▲ ئەمەلدارلىق تونى قارىماققا قىزىلگۈلگە ئوخشايدۇ ، پۈرىقى خۇش پۇراق ، تەمى يامان ئەمەس ، ئەمما بىر يېرى ، ئاسان توزۇپ كېتىدۇ .

- مۇھەممەتتوختى ئاتاۋۇللا

ئاپتور: خوتەن ناھىيە سېغىزكۆل يېزا ئۇرنۇش مەھەللىسىدە ، دېھقان

* * *

▲ ئىسرائىلىيىلىكلەر پەلەستىن زېمىنىدا سېلىۋاتقان «پاسىل تېمى»ئەينى ۋاقىتتىكى گېرمانىيە «بېرلىن تېمى»نى ئەسلەتسە ، ئىسرائىلىيە زۇلۇمى شارون قانخور جاللات ھتلېرنى ئەسلىتىدۇ .

- ئابلەت ياسىن

ئاپتور :شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى چوڭلار داۋاملىق ماڭارىپ ئىنستىتۇتى ئىنگلىز تىلى سىنىپىنىڭ ئوقۇغۇچىسى

▲ ئىنسان بۇ دۇنيادا ھېچ نەرسىنىڭ ئىگىسى ئەمەس ، ئۇ پەقەت ئارىيەت ئېلىپ ئىشلەتكۈچىدۇر ، خالاس . چۈنكى ئۇ دۇنياغا كەلگەندە قانداق كەلگەن بولسا ، كېتەردىمۇ ھەم شۇنداق .

- مەمتىمىن ساۋۇت

ئاپتور : چىرا ناھىيە ئۇلۇغساي يېزا باشلانغۇچ مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

تەپەككۇر تامچىللىرى

▲ دوستۇم دېيىشتىن ئاۋال مەن دوستۇمۇ دەپ ئويلا .

▲ ئاياللار يېرىم يالىڭاچ كوچىغا چىقىۋالدى دېگەندىن كۆرە ئەرلىرىمىزنىڭ ئاياللارغا كۇچى يەتمىدى ،دېگەن ياخشىراق .

▲ «ئاناڭغا تۇرامسەن ، ماڭىمۇ» دېگەن سوئالنى ئەردىن سورىغان ئايال ھەقىقىي ئازازۇلدۇر .

- ئىلى توختى (ئەينەك)

ئاپتور :ياي ناھىيە مىچىڭ يېزا ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

* * *

▲ بىر ئادەمنىڭ بەختلىكلىكى سۆيگەنلىكىدە ئەمەس ، سۆيۈلگەنلىكىدە .

▲ سائەت چىكىلداپ مېڭىپ ئادەمنى رامكىغا سولايدىغان يول كۆرسەتكۈچ .

- ئايزىمگۈل ئەيسا

ئاپتور : يەكەن ناھىيە ئازادباغ يېزا ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ مۇئەللىمەسى

تەپەككۇردىن تامچىلار

توغرا چۈشىنىش

توغرا چۈشىنىش - زامانىمىز «زىيالىي»لىرى ئۆزىنىڭ ئائىلىلىرىدە يۈز بېرىۋاتقان ئاتىلىق ھۆرمىتى ۋە ئەرلىك غۇرۇرىغا تېگىدىغان ئەخلاقسىزلىقلارنى توسۇشقا ئامالسىز قالغاندا ، ئۆزئارا بىر-بىرىگە تەسەللىي بېرىشتە ئومۇملاشقان بىر تۇراقلىق سۆز .

- ئاشكارا مەخپىيەتلىك

مۇستەملىكىچىلەر ھەمىشە يات ئەلگە ئازادلىق

بايرىقىنى كۆتۈرۈپ كىرىدۇ .

هايا

رىۋايەت قىلىنىشىچە ،تەڭرى ئادەملەرگە تەقسىم قىلىنغان هايانىڭ توققۇز ئۇلۇشىنى ئاياللارغا ، بىر ئۇلۇشىنى ئەرلەرگە بەرگەنىكەن .لېكىن هازىر ئاياللارنىڭ بەدىنىنىڭ توققۇز ئۇلۇشى ،ئەرلەرنىڭ بەدىنىنىڭ بىر ئۇلۇشى ئېچىۋېتىلىشكە قاراپ يۈزلىنىۋاتىدۇ .

- جېلىل ئاۋۇت

ئاپتور : باي ناهىيە توقسۇن يېزا جىغلاڭ كەنت باشلانغۇچ مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

ئويلىنىش ۋە مۇلاهىزە

▲دوستلار ئارا ئىشەنچ ئۇلار ئوتتۇرىسىدىكى سەمىمىيەتتىن ، ئەر-ئاياللار ئوتتۇرىسىدىكى ئىشەنچ ئۇلار ئوتتۇرىسىدىكى ساداقەتتىن كېلىدۇ .

▲ بىز يولۋاس بىلەن يولۋاس ، يولۋاس بىلەن توشقان ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتكە قاراپ : «كۈچلەر تەڭپۇڭ بولمايدىكەن ، دوست-باراۋەرلىكتىن سۆز ئاچما ! »دېيەلەيمىز .

▲ كلاسسىكلىرىمىزدىن بىزگە تەۋەررۇك بولغان كىتابلاردىكى پەند-نەسىھەت ،ئەقىل-هېكمەتلەرنى بىر قۇر ئوقۇپ چىقتىم : ئۇلار «ئەخلاق-پەزىلەت ، ئىنساب-دىيانەت ، باشقىلارنىڭ هەققىنى يەۋالماسلىق »توغرىسىدا تولىمۇ گۈزەل ۋە قايىل قىلارلىق ئىبارىلەرنى يېزىپتۇ . شۇقۇرلار ئارىسىنى يەنىمۇ تەپسىلىي ئىزدىدىم . تولىمۇ ئەپسۇس ! شۇ هېكمەتلەر ئارىسىدىن ئۆز هەققىنى باشقىلار يەۋالسا قانداق قىلىش توغرىسىدا ئېلىپنىڭ سۇنىقىچىلىكمۇ هېكمەت تاپالمىدىم .

- قاهار تۇردى

ئاپتور : شىنجاڭ پېداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتى قانۇن-ئىقتىساد ئىنىستىتۇتىنىڭ ماگىستىر ئاسپىرانتى

* * *

▲ ئۆتمۇش - مۇستەبىت جەمئىيەتتە ۋەتەن ۋە مىللەتكە مەسئۇلىيەتچان هەرقانداق يازغۇچىنىڭ ئەسىرى ئاۋال ئۇنىڭ كېپەنلىكى ،ئاندىن قالسا شۇ شەخسنىڭ قەبرە تېشى بولغان .

▲ نەزىرىمىزدىكى مۇكەممەل ،نۇقسانسىز ئادەم ۋە نەرسىلەر بىزنىڭ خاتا چۈشەنچىمىزدىن باشقا نەرسە ئەمەس .

- ئىسرائىل مۇتئىللا

ئاپتور : ئۇرۇمچى مائارىپ ئىنىستىتۇتى سىياسىي - قانۇن فاكۇلتېتى ئوقۇتقۇچىسى

تەپەككۇردىن تامچىلار

▲ هەقىقەت يا رۇسلىنالماي ، يا سۇنماي ئېگىلىۋەرگەچكە رەزىللىكنىڭ بوي-بەستى ئۆسۈپ كېتىۋاتىدۇ .

▲ سەن ئۆزۈڭنى ئاجىز چاغلىما ،قارا ، ئاۋۇ كىچىككىنە چۆمۈلىگە !

▲سۆيگىنىڭىزنى قۇياشقا ئوخشىتىپ تەرىپلىشىڭىز سىزدىكى ئەڭ چوڭ ئەخمەقلىق ،چۈنكى قۇياش بارچىمىزگە مەنسۇپ ، ئۇ هالدا سۆيگىنىڭىز-مۇ . . .

▲سەن ئۇنىڭ تەستىكىگە غەزەپ بىلەن بىرنى سالدىڭ ، ئۇ شۇزامات ئىچىگە قاتتىق تىنىپ : «ئۇھ ! »دەۋەتتى .ئاگاھ بول ، بۇ «ئۇھ ! »هەرگىزمۇ يەل ئەمەستۇر ! . . .

▲مەن «ئەركىنلىك ئىلاهى»نىڭ ئۆز ئەركىنلىكى ئۈچۈن باشقىلارنىڭ ئەركىنلىكىنى بوغۇپ قويۇدىغانلىقىنى قىلچىمۇ ئويلىمىغانىدىم .

▲ هەقىقىي ئازاب ۋە خورلۇقنى يەرشارىلا تونۇپ يەتتى .

▲ مەن پۇلنى تىللىغۇچىلارنىڭ ماهىيىتىنى بىلىپ قالدىم : ئۇلار پۇلنى ئېغىزلىرىدا تىللاشقىنى بىلەن ، چىن يۈرىكىدىن ئۇنىڭغا ئېتىقاد قىلىپ ياشايدىكەن ئەمەسمۇ ؟

▲كىم ئۆزىنىڭ «تەڭرى»ئىكەنلىكىنى هېس قىلسا ، شۇ هەقىقىي باتۇرغا ئايلىنىدۇ .

▲مەن كەمچىلىكىمنى بىلىپ تۇرۇپ ئېيتىشنى خالىمىغان دوستتىن ، ئارقامدىن سۆزلەيدىغان غەيۋەتخور دۈشمىنىمنى ئەلا بىلىمەن .

▲ تەڭرىنىڭ ئاچچىق قىسمەتلىرىدىن ساقلىناي دېسەڭ ئەڭ ئاۋۋال ئاچچىق هاراقتىن ساقلان .

- ئىبراهىم هاجى (زىيا)

ئاپتور :شىخۇ شەهەر 2-ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى

* * *

▲هوقۇق ئانىنىڭ ئەمچىكىگە ئوخشايدۇ ، ئەمسە تاتلىق ،ئايرىلغاندا ئاچچىق كېلىدۇ . ئىشەنمىسەڭ ، بەزىلەر هوقۇقتىن ئايرىلغان چاغدا ، ئەمچەكتىن ئايرىلغان بالىدەك ئاچچىقتىن سارغىيىپ كەتكەنلىكىنى كۆرمىدىڭمۇ ؟

- ئىمىنجان كېرەم (هارۋىكەش)

ئاپتور : كورلا شەهەر ئاۋات يېزا ئاقئېرىق كەنتىدە ، دېهقان

ئاددىي ھەقىقەتلەر

▲ ئادەملەرنىڭ ئۆزىگە ۋە بارلىق ئىنسانىيەتكە كېلىدىغان بالايىئاپەت ئېغىزىدىن باشلىنىدۇ .

▲ دوستلىرى يوق بىلىمدار ،ئوقۇرمەنلىرى يوق كىتابقا ئوخشايدۇ .

▲ جىنايەت رېئاللىققا توغرا مۇئامىلە قىلالماسلىقتىن ، تراگېدىيە ئۆزىگە توغرا باھا بېرەلمەسلىكتىن كېلىپ چىقىدۇ .

▲ ئىشەنچنىڭ يوقىلىشى ھايات قانۇنىيىتىگە خىلاپلىق قىلغانلارنىڭ جازاسىدۇر .

▲ پۇشايمان - ئادەملەرنىڭ ئۆزىنى تونۇشى ئۈچۈن بېرىلگەن سىگنال .

▲ ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا ھازىر ئوقۇرمەنلەرنى ئالدى بىلەن ئەڭ كۆلدۇرىدىغىنى ھەم ئويلاندۇرىدىغىنى ئەدەب ، ھەۋەسكارلارنىڭ ئەسىرى ئەمەس ،بىر-بىرىدىن قىزىقارلىق قويۇلغان تەخەللۇسلاردۇر .

▲ ھاياتنى تېپىشماققا ئوخشىتىش ، ئۇنىڭ جاۋابى بارلىقىنى بىلدۇرىدۇ .

▲ بىزنىڭ كىملىكىمىزنى باشقىلار ئاۋۋال تىلىمىزدىن بايقايدۇ .شۇڭا تىل -بايراقتۇر .

▲ سەممىيلىك - ئەڭ ئاددىي ھەقىقەتتۇر .

▲ ئۆز-ئۆزۈڭدىن نارازى بولغاندا باشقىلار بەرگەن تەسەللىي ،بىلسەڭ يۇزۈڭگە ئۇرۇلغان بىر كاچاتتۇر .

▲ باشقىلارنىڭ ياخشىلىقى سەن ئۈچۈن ۋاقتىلىق سايە . بىلگىنكى ، ھەقىقىي ياخشىلىق ئادەمگە ئۆزىدىن كېلىدۇ .

▲ قەدىر-قىممەت ئادەمنىڭ ياشاۋاتقانلىقىدىن دېرەك بېرىدىغان بەلگە .

▲ ھەممە ئادەمنىڭ مەخپىيىتى بولغاچقا ، ھەربىر ئادەمنىڭ كۆڭلى ئۆزىگە پادىشاھ .

▲ ھەقىقەتنىڭ نېمىلىكىنى چۈشەنەي دېسەڭ ، قاراڭغۇ تۇندىكى يۇلتۇزلارغا قاراپ باق .

▲ ئۈستازلار ساپاسىز ، شاگىرتلار ساۋاتسىز بولغاندا ، مائارىپ تەشۋىقاتقا ئايلىنىپ قالىدۇ .

▲ ئالەم شائىرلارنىڭ كۆزىگە ئەڭ گۈزەل ، پەيلاسوپلارنىڭ كۆزىگە ھېكمەتلىك ، ئالىملارنىڭ كۆزىگە سىرلىق كۆرۈنگەچكە ،بۇدۇنيانىڭ ئىشلىرى خىلمۇ خىل .

▲ دوختۇرخانىلارنىڭ ئەرلىكنى كۆچەيتىش توغرىسىدىكى داۋالاش ئېلانلىرى ئەرلەرنى ئوچۇقتىن ئوچۇق تىللاشتۇر .

▲ تەسەللىي كۈتۈش - ئادەملەرنىڭ ئاجىزلىقىنى باشقىلارغا ئاشكارا قىلىشتىكى ئۇسۇلىدۇر .

▲ موھتاجلىقتىن تۇغۇلغان ئارمان قورساقنىڭ ئاچلىقىغا ، مەسئۇلىيەتتىن تۇغۇلغان ئارمان قۇياشنىڭ نۇرىغا ئوخشايدۇ .

▲ ھەقىقىي تارىخ - ئېغىزدىن ئېغىزغا كۆچۈپ ، ئەۋلادمۇ ئەۋلاد داۋاملاشقان تارىختۇر .

▲ دۇنيادا مەڭگۈ خاتىرجەمسىز ياشايدىغان كىشىلەر ، بىرى ، ھۆكۈمدارلار ، يەنە بىرى ، خاتالىقىنى يوشۇرۇپ يۈرگەن كىشىلەردۇر .

▲ ھەقىقىي سەنئەت - ئاۋام روھىنىڭ ساداسى .

▲ ئەر-خوتۇنلارنىڭ ماجراسى تۈگىمەيدىغان ئائىلە ، ئېنىقكى ، بۇئالەمنىڭ دوزىخى .

▲ ئەممىيەتلىك ئۆتكەن بىر كۈن ئادەملەرنىڭ ئۆزىگە نىسبەتەن چۈشىنىشنى چوڭقۇرلاشتۇرۇش-تىكى ، ئۆز قەدرىنى تونۇشتىكى بىر قەدەم .

▲ بۇ دۇنيادا بىرسى ئۆزىگە ئىشەنچسى يوقلار ، ئىككىنچىسى ، سىر ساقلىيالمايدىغانلار ، ئۈچىنچىسى ، ئەمەلدارلىق كوچىسىدىكى كىشىلەرنىڭ ھەقىقىي دوستى بولمايدۇ .

▲ تەرەققىيات ئىدىيىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشتىن باشلانغاندا ئاندىن غەلىبە قىلىدۇ .

- قۇربان ئابلىمىت

ئاپتور : يېڭىشەھەر ناھىيە يامانيار يېزا ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

* * *

▲ «شىنجاڭ مەدەنىيىتى»ژۇرنىلىغا ئەسەر ئەۋەتىۋاتقان چوڭ-كىچىك ئاپتورلارنىڭ ھەممىسى «ئوبدانلار»بولۇشى ناتايىن .لېكىن مەن شۇنىڭغا ئىشىنىمەنكى ، ئۇلار چوقۇم «ئويلىنىۋاتقانلار» .

- ئۇممىيە ياسىن

ئاپتور : توققۇزتارا ناھىيە ئوتتۇرا بۇلاق كەنتىدە ،دېھقان

▲ ئاغزىدا ، قەغەز يۈزىدە ۋەتەن ،خەلقنى كۆيلىگەنلەر ھەقىقىي ۋەتەنپەرۋەر ، خەلقپەرۋەر بولۇشى ناتايىن . مېنىڭچە ، قېرىنداشلىرىنىڭ بېشىغا ئېغىر كۈن چۈشكەندە ياردەم قولىنى سوزغان ، يېتىملەرنىڭ ، ئاجىزلارنىڭ ،غېرىب-غۇرۇالارنىڭ بېشىنى سىلىغان ، ئۆز خەلقىنىڭ دەردىگە دەردداش بولۇپ ، ئۇلارنىڭ بېشىغا كەلگەن كۈلپەتلىرىگە ياش ئاققۇزالىغانلارلا ھەقىقىي ۋەتەنپەرۋەر ،خەلقپەرۋەر-لەردۇر .

- ئابابەكرى مۇھەممەت

ئاپتور : ش ئۇ ئا ر مالىيە نازارىتى ئىجتىمائىي كاپالەت باشقارمىسىنىڭ خادىمى(M1)

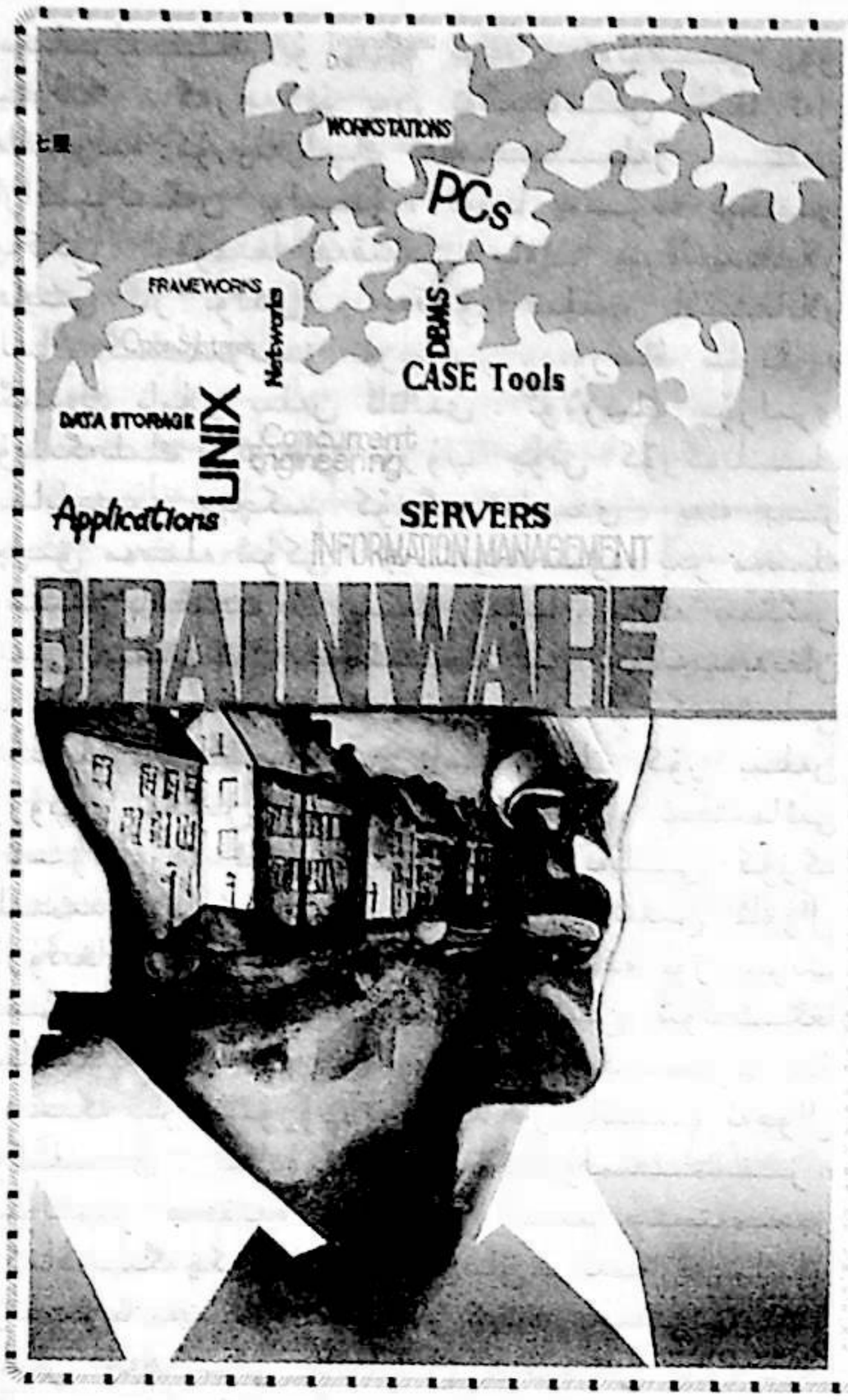

تەپەككۇر قىلمۇ-قىل ئادەم

- «شىنجاڭ مەدەنىيتى»ژۇرنىلىنىڭ «تەپەككۇر كۆزى»سەھىپىسىدىكى «تەپەككۇر مېۋىلىرى»گە نەزەر

مۇتەللىپ ئىقبال

«تەپەككۇرسىز هايات ياشاشقىمۇ ئەرزىمەيدۇ ، ئۆزۈڭنى تونۇ !»سوقرات بۇ سۆزنى قىلغاندا نېمىنى كۆزدە تۇتقان بولۇشى مۇمكىن؟ ئادەمنىڭ تامامى مەخلۇقات ۋە ئىككى ئالەم ئارىسىدىكى بارلىق شەيئىلەردىن پەرقلىنىپ تۇرۇدىغان بىلىش ئىقتىدارى ئاساسىدىكى تەپەككۇر پائالىيىتىنىڭ ئۇلۇغلۇقىنىمۇ ياكى ياشاشنىڭ تەپەككۇر پائالىيىتىسىز هېچنېمىگە ئەرزىمەيدىغان خۇسۇسىيىتىنى كۆزدە تۇتقانمۇ؟ سوقراتنىڭ يۇقىرىقى سۆزىنى مەيلى ئادىمىيلىك نۇقتىسىدىن شەرهىلىمەيلى ، مەيلى ئىنسانىي كامىللىق دەرىجىسىدىن ،دەۋر تەلىپىدىن چۈشىنەيلى ، بۇنىڭدىن ئەڭ ئەقەللىي شەرتنىڭ ئادەمنىڭ ياشاش جەريانىدىن ئىبارەت بىر پۈتۈنلۈكنىڭ پەقەت ئۆز-ئۆزىدىكى ئۇستۇنلۈك ۋە بايلىق تەپەككۇر ۋاستىسى ئارقىلىق ئەمەلگە ئاشىدىغانلىقىدەك شەرهنى چۈشىنىۋالالايمىز .

ئادەم نېمە ئارقىلىق ئۆزىنى تونۇيدۇ؟ ! دەل ئۇخچۇپ تۇرۇدىغان ئىنسانىي ئەۋزەللىك - تەپەككۇر ۋاستىسى بىلەن . ئۆزىنى تونۇشتىن ئىبارەت ئىنسانىي بەختنىڭ سەۋەبكارى بولغان تەپەككۇر پائالىيىتىسىز ئادەمنىڭ هايالى دەرۋەقە هېچنېمىگە ئەرزىمەيتتى . شۇڭلاشقىمۇ سوقراتنىڭ «تەپەككۇرسىز هايات ياشاشقىمۇ ئەرزىمەيدۇ»دېگەن هەقىقەتنى قالدۇرۇپ كېتىشى هەم ئۇنىڭ نەچچە ئەسىرلەردىن بۇيان ئادەمنىڭ ئۆزى هەققىدىكى ئىزدىنىشىنىڭ تۇنجى نۇقتىسى بوپكېلىشى ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس . تەبىئەتنىڭ ئۇلۇغ مۆجىزىسى هېسابلانغان ئادەمنىڭ هاياتى ياشاشقا ئەرزىمەسلىكى دەل ئادەمنىڭ هاياتىغا بولغان ۋەزىپىسىنىڭ ئېغىر ،دۇنيانىڭ مۇرەككەپلىكىدەك ئەهۋال كۆزدە تۇتۇلغانىدى . شۇڭلاشقا ، ئادەمنىڭ ئۆزىنى تامامەن ئاددىي چۈشىنىشى ، هاياتىغا بىنەزەر قارىغان بىپەرۋالىقى ئۇنىڭ تۆرۈلۈش ، ياشاش ۋە ئاخىرلىشىش قانۇنىيىتىگە قىلىنغان هاقارەت ئىدى . هايۋانلار بىلەن ئادەملەرنىڭ ياشىشىدىكى پەرق زادى نېمە؟ ئالىم - ئىدىيە هەرىكىتى . شۇڭلاشقا ئادەم بىر پۈتۈن ياشاش جەريانىدا ۋاستىگە موهتاج بولغىنىدەك ،روهىي تۇۋرۇكى هېسابلانغان ئىدىيە-مەپكۇرىسىنىڭ شەكىللىنىشى ، راۋاجلىنىشى تەپەككۇر ۋاستىسىگە موهتاج بولغانلىقتىن ،ئادەملەر قىممەت روهىي مىراسى - ۋۇجۇدىدىكى تەپەككۇر (ئىلاھ)نى چۈشىنىشى ۋە راۋاجلاندۇرۇشى شەرت .

تەپەككۇر بىر خىل پەن . دەۋرىمىز

كىشىلىرىنىڭ بۇ پەنگە بولغان تونۇشى يوق دېيەرلىك . گەرچە بۇ پەن تەتقىقاتى باشقا ئەل خەلقلىرىدە كۆرۈنەرلىك نەتىجىلەر بىلەن خاراكتېرلەنگەن بولسىمۇ ، ئەمما بىزدە تېخى تەپەككۇر ئۇقۇمىغا ھەقىقىي جاۋاب بېرەلەيدىغانلار ناھايىتى ئاز بولدى . تەپەككۇر قىلىپ ياشىغانلار بولسا ، كىشىلىرىمىز تەرىپىدىن «دەۋرىنىڭ سارىڭى» دېگەندەك ناملار بىلەن ئاتالدى . ئۇلارنىڭ سۆزلىرى جۆيلىگەنلىك ، ئويغاق تۇرۇپ چۈش كۆرگەنلىك ھېسابلىنىپ ھېچكىم كۆزگە ئىلمىدى . يەنە بىر ئاچچىق مەسىلە شۇكى ، جەمئىيىتىمىزدە بىر مەسىلە ئوستىدە باشقىچىرەك پىكىر قىلىسا ، تەنگە سىڭگەن نېنىنى يېمەيدىغان ،جەمئىيەتنى چۈشەنمەيدىغان ھېسابلىنىپ يەكلىنىشكە ئۇچرىدى . ئۇ كىشى مەسىلىلەرنى باشقىلاردىن باشقىچىرەك كۆز بىلەن كۆرۈپ ، تەھلىل قىلىدىغان بولغاچقا ، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتلەردە ئاشۇ غەلىتىلىكى تۈپەيلى كۆزگە ئىلىنمىدى .بىزدە ھادىسىنى يۈز بېرىشتىن ئاۋۋال كۆرۈدىغان كۆز بولمىغاچقا ، شۇ ھادىسە يۈز بېرىپ ئىشكىمىز ئالدىغا كەلگىنىدە ئاندىن شۇنىڭغا ماسلىشىپ ھەرىكەت قىلىدىغان ، ھەرىكىتىمىزنى شۇ ھادىسىگە بىرلەشتۈرۈپ تەڭشەيدىغان پاسسىپ ئەھۋال شەكىللەندى . بىزدە تەپەككۇر قۇرۇلمىمىز ، ئۇسۇلىمىز ھەققىدە مۇستەقىل بىلىم سىستېمىمىز شەكىللەنمىگەچكە ،قايەرگە بارساق ، نېمە قىلساق بۇرۇنمىزغا يەيدىغان ئەھۋاللار كېلىپ چىقتى . پىكىر قىلىش جەھەتتىكى قاتمالىلىق ھەقىقەتەن بىزنىڭ ئېغىر مەنىۋى كېسەللىرىمىزنىڭ بىرىدۇر . شۇڭلاشقا ، تەپەككۇر ئۇسۇلىمىز كۈنسېرى ئۆزگىرىش ياساۋاتقان دۇنياغا نىسبەتەن دادىل ئىسلاھ قىلىشقا موھتاج .

بىر تۈپ دەرەخ بار دەيلى ، دەرەخ ھەققىدە ھەركىمنىڭ ئۆزىگە چۈشلۈق كۆز قارىشى - پەلسەپىسى بولىدۇ . رېئاللىقتا ئۇنىڭغا ئاقىلانە پىكىر بىلەن قارايدىغانلارمۇ ، ئۇنى ماددا نۇقتىسىدىن شەرھلەيدىغانلارمۇ ، ۋەيەنە ئاللىقانداق پەتىۋالار بىلەن پىكىر قىلغۇچىلارمۇ بولىدۇ . ئىشقىلىپ ، ھەركىمنىڭ ھەرنېمە دېيىشىدىن قەتئىينەزەر ، دەرەخنىڭ مەۋجۇدلۇقى رېئالنىي ھەقىقەت . كىشىلەرنىڭ ھېلىقى دەرەخ ھەققىدە تونۇش ،پىكىر قىلىش دەرىجىسىدىن ئىلىپ ئېيتساق ، بەزىلەر ئۇنى نوقۇل دەرەخكەنغۇ ، دەرەخ بولغاندىكىن دەرەخ ، دەرەخكە ئوخشىمامدىكىن-يە ، دەيدۇ . بەزىلەر دەرەخنىڭ تەبىئي قانۇنىيىتى ۋە ئىجتىمائىي ئەۋزەللىكى نۇقتىسىدىن پىكىر قىلىدۇ . ئۇلار دەرەخنىڭ يوپۇرمىقىدا سايىدىغىلى ، شاخ-شۇمبىلىرى ئارقىلىق ئىسسىنىش ئېھتىياجىنى قاندۇرغىلى ، ئۇنىڭ غول قىسمىدىن پايدىلىنىپ ئۆي سالغىلى ، تاختاي تىلغىلى بولىدىغانلىقى ،يوپۇرمىقىنىڭ سايىداشلا ئەمەس ، ئوكسىگىن ئىشلەپچىقىرىپ ، ھاۋانى ساپلاشتۇرىدىغانلىقىدەك خۇسۇسىيىتى ھەققىدە سۆزلەيدۇ .يەنە بەزىلەر دەرەخ ھەققىدە ، ئۇ نېمە ئۈچۈن مەۋجۇد بولۇپ تۇرىدۇ ، ئۇنىڭ مەۋجۇد بولۇپ تۇرۇشىدا قانداق تەبىئىي قانۇنىيەت ۋە ئېكولوگىيىلىك قىممەت بار؟ ئۇ نېمە ئۈچۈن ئوكسىگېن ئىشلەپچىقىرىدۇ ،ئۇنىڭ ھاياتى نېمىلەرگە باغلىق؟ دېگەندەك پىكىرلەرنى قىلىدۇ . رېئاللىقتا يۇقىرىقىلاردىن باشقا يەنە نۇرغۇنلىغان ئوخشاشمىغان دەرىجىدىكى پىكىر قىلغۇچىلار بولىدۇ . ۋەھالەنكى ، مەيلى كىشىلەر دەرەخ ھەققىدە نېمىلەرنى دېمىسۇن ، قانداق بايانلارنى ئوتتۇرىغا قويمىسۇن ، بەھس-مۇنازىرىلەر دەرەخنىڭ ئاددىي كۆرۈنۈشىدىن چوڭقۇرلۇققا قاراپ ئىلگىرىلىگەن بولىدۇ . بىز يۇقىرىدا قىياس قىلىپ ئۆتكەن پەرەزلەر بويىچە ئېيتقاندا ، بىرىنچى تۈركۈمدىكى كىشىلەر ئوچۇق ئېيتقاندا ئادەمىيلىك سالاھىيىتىگە توشمايدۇ . سوقراتنىڭ سۆزى بويىچە ئېيتساق ، ئۇلارنىڭ ھاياتى ياشاشقا ئەرزىمەيدۇ . ئۇلار توغرىسىدا ئارتۇقچە گەپ قىلىش ھاجەتسىز . ئۇلار ئۆز تەقدىرىنىڭ نېمىلىكىنى بىلمەيدۇ . ئۇلار ئۆزىنىڭ ھايۋان بىلەن بولغان پەرقىنى سېلىشتۇرۇپ بېقىشى كېرەك . ئىككىنچى تۈركۈمدىكىلەر خېلى ئاقىلانە پىكىر قىلغاندەك ،ئېيتقانلىرى دەرەخ ھەققىدىكى ئومۇمىي چۈشەنچىگە ئىگە بولغاندەك قىلسىمۇ ، ئۇلار ياشاۋاتقان جەمئىيەت ھەقىقەتەن ئادالەتلىك بولسا ،ئۆز زامانىسىنىڭ ئۆلچەملىك پۇقراسى ، بەختلىك ئادەمى بولالايدۇ .ئۇنداق بولمىسا ،ئۆز تەقدىرىنىڭ نېمىلىكىنى بىلسىمۇ ئۆزى ئىگە بولالمايدىغان كىشىلەر بوپقالىدۇ .ئۇچىنچى تۈركۈمدىكى كىشىلەر بىز ھەرقانچە ئارزۇ قىلساقمۇ رېئاللىقتا ئانچە كۆپ بولمايدۇ . بۇ خىلدىكى كىشىلەر دەرۋەقە ئۆز قەۋمىگە ، خەلقىگە ، زامانىغا مەسئۇل بولالايدۇ .ئۇلار جەمئىيەتنىڭ ئالغا ئىلگىرىلىشىدىكى يېگانە سەركىلەر - يولباشچىلار . ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ تەقدىرىنى ئۆزى قولىغا ئالالايدۇ ، تەقدىر تىزگىنىنى ئۆزى تارتالايدۇ .قىسقىسى ، يەكۈنلەرنىڭ ئوخشاش بولماسلىقى تەپەككۇر قىلىش ئۇسۇلى ، تەپەككۇرنىڭ چوڭقۇرلۇق دەرىجىسىدىن كەلگەن بولىدۇ .

«ئىنسانىيەتنىڭ ئۇزۇن يىللىق تارىخىدا ئۆز مىللىتىنىڭ ئەقىل-پاراسىتىنى مۇجەسسەملەشتۇرۇپ ، ئۇنى بىر مۇكەممەل سىستېمىغا ياكى پەن-تېخنىكىغا ئايلاندۇرالىغان مىللەتنىڭ تەپەككۇرى ، تەپەككۇرى بىخ ھالەتتە تۇرۇۋاتقان مىللەتتىن ئۈستۈن (ھۆكۈمران)ئورۇندا تۇرغان .تەپەككۇرى تەرەققىي قىلغان مىللەت ئۆزلۈكسىز بەرپا قىلىش جەريانىدا ئۆزىنى بارغانچە تاكامۇللاشتۇرۇپ ،چارە - تەدبىرگە ئۇستا ، يېراقنى ئويلايدىغان ، مەنپەئەت قارىشى ئېنىق ، سىياسىي ئاقىۋەتلەرنى تولۇق كۆرۈپ يېتەلەيدىغان مىللەتكە ئايلانسا ،تەپەككۇرى تەرەققىي قىلمىغان مىللەت تەبىئەتتىن يارالغان پېتى تەبىئەتكە ،ئىنسانىيەتكە يېقىن ھالدىكى ساددا ۋە ئىپتىدائىيلىقىدا قالىدۇ . تەپەككۇردىكى بۇخىل

تەڭپۇڭسىزلىق تۇپەيلى دۇنيادىكى ئېزىش-ئېزىلىش ، بويسۇنۇش-بويسۇندۇرۇلۇش ۋە مۇستەملىكە بارلىققا كەلگەن» دەيدۇ ئىسلامجان شېرىپ بەشكېرەمىي ، دەرۋەقە ، گېرمان مىللىتىنىڭ تىپىك پەلسەپە مىللىتى بولۇپ شەكىللىنىشىدە سوغۇققان تەپەككۇرى ئەڭ مۇھىم ئورۇندا تۇرغانىدى . ئۇلار تەبىئەت ، جەمئىيەت ۋە ئىجتىمائىي مەسىلىلەرنى شېئىرىي مىللەتكە خاس ساددا قىزىققان ،يەڭگىل پوزىتسىيە بىلەن ئەمەس ، بەلكى تارىخىي ساۋاق ۋە ۋۇجۇدىدىكى مىللىي گېن بەلگىلىگەن سوغۇققان نەزەر بىلەن كۆزىتىپ ، ئەقلىي پىكىر قىلىشنى مەسئۇلىيەت ۋە بۇرچ دەپ بىلگەچكە ،بۇگۈنكى كۈندىكى ئېغىر سانائىتى تەرەققىي قىلغان خەلقئارادىكى نوپۇزلۇق دۆلەتكە ئايلانغانىدى . بۇگۈن گېرمانلارنىڭ تىپىك پەلسەپە مىللىتى ئىكەنلىكىدىن ھېچكىم گۇمانلانمىسا كېرەك . ئۇلارنىڭ پەلسەپە مىللىتى بولۇپ شەكىللىنىشىدە نەچچە يۈز يىللىق تەپەككۇر ئىسلاھاتى مۇھىم رول ئوينىغانىدى . 18-ئەسىردىكى مەرپەتچىلىك ھەرىكىتى فرانسوزلاردا كەڭ كۆلەملىك پىكىر ئىنقىلابى قوزغىيالىغاچقا ، ياۋروپا ئەللىرىنىڭ جۇملىدىن شەرقىي ياۋروپا ئەللىرىنىڭ چوقۇنۇش ئوبيېكتى بوپقالغانىدى . شۇڭلاشقا ، تەپەككۇرى تەرەققىي قىلغان مىللەتلەرنىڭ بۇگۈنكى كۈندىكى خەلقئارا ۋەزىيەت ۋە مۇناسىۋەتلەردە مۇھىم ئورۇندا تۇرۇشى قانداقتۇر ئالاھىدە ئەھۋال ئەمەس . تەپەككۇر قىلىش - تېگى-تەكتىدىن ئېيتقاندا ئەقلىي پىكىر قىلىش ھېسابلانغانلىقتىن ، بۇنداق ئادەمنىڭ ئۆز-ئۆزىدىكى (قۇياش)نى يارىتىش ،پارلىتىش جەريانى ئادەمگە نىسبەتەن يۇكسىلىش ۋە موللۇقنى بەرسە ، بىر پۈتۈن مىللەت نۇقتىسىدىن شۇ مىللەتنىڭ ئۆز-ئۆزىدىن تاكامۇللىشىش جەريانى بولۇپ ئىپادىلىنىدۇ . ۋۇجۇدى روھىي كۈچ-قۇۋۋەتلەرگە باي مىللەتنىڭ ئىجادىي ئىقتىدارى چەكسىز بولغاچقا ، ئۇلار پەيدىنپەي ئىجاد قىلىش جەريانىدا ئىنسانىيەت مەدەنىيەت خەزىنىسىگە تۇرلۇك ئېختىرا ۋە كەشپىياتلار بىلەن كىرىپ كېلىدۇ .ئىجادچان مىللەتنىڭ روھىي كۈچى قېرىمسىغاچقا ،ئەجداد ئورنىغا ئەۋلادلار ۋارىسلىق قىلىش ئارقىسىدا ئۆزىنىڭ زامان ۋە ماكاندىكى خاسلىق (ئوبراز)نى قۇرۇپ چىقالايدۇ . ئىنسانىيەت مەدەنىيەت تارىخىغا نەزەر سالىدىغان بولساق ، قايسى مىللەت ئۆزى ۋە جەمئىيەت ھەققىدە پىكىر ئىنقىلابى ئېلىپ بېرىپ كەسكىن ئىسلاھات قوزغىيالىدى ،شۇھامان شۇ مىللەت باشقىلارنىڭ كۆزىنى ئالىچەكمەن قىلىپ ، جاھانىنىڭ يەكتاسىغا ئايلاندى . قەدىمكىنى قويۇپ ھازىرقىنى ئېلىپ ئېيتساق ، ئۆزلۇكسىز تەپەككۇر قىلىش ھازىرقى زامان مىللەتلىرىنىڭ مەۋجۇد بولۇپ تۇرۇشى ۋە ئۆسۈشى ئۈچۈن بايلىق بولدى . تەپەككۇر قىلىش يالغۇز ئادەمنىڭ ئۆزى ھەققىدىكى ئۆزلۇك تونۇشلا بولماستىن ، روھىي كۈچ-قۇۋۋىتىنىڭ بېۋاستە ئېنېرگىيىسى بولغاچقا ، خاسلاشقان ، ئۆتكۈر بەدىئىي تەپەككۇر بىزنى پەن ئىشكىدىن ئىختىرا ئالىمىگە باشلاپ كىردى . سەن جاھانغا ئۆزۈڭ ياسىغان نەرسىلىرىڭ ، يارانقان ئىقتىسادىي بايلىقلىرىڭ ، پەن-تېخنىكىدىكى تۇرلۇك يېڭىلىقلىرىڭ بىلەن ، جاھاندا بىزلەرمۇ ياشاۋاتىمىز دېيىلسەڭ ،بۇ ، ئۆز-ئۆزۈڭنى تارىخ سەلتەنەتلىرىدىن قۇرۇق نەزەريىلەر بىلەن ماختىنىپ تۇرۇپ ئېيتقان مىللەت مەرتىۋە سۆزۈڭدىن ئەلا بولىدۇ . نيۇتون يېڭىنقى زامان فىزىكىسىنىڭ ئۇل-ئاساسچىسى ، يارانقۇچىسى بولۇش سۈپىتى بىلەن ئىنسانىيەت تەپەككۇرىنىڭ زور قورال ئىكەنلىكىنى بىر قېتىم ئاشكارىلىدى . شۇنىڭ بىلەن ئىنسانىيەت تەپەككۇر تارىخى زور دەرىجىدە ئىلگىرى سۈرۈلدى . ئىنسانىيەت نيۇتون ئارقىلىق ئۆز تەپەككۇرىنىڭ ئىلاھىي قۇدرەتكە ئىگە ئىكەنلىكىنى ، مۇشۇ قۇدرەتكە تايىنىپ ئىچكى ئىرادىسىنىڭ غالىبلىقىنى ئىشقا ئاشۇرۇشنىڭ مۇمكىنلىكىنى چۈشەندى . ئالمىنىڭ يەرگە چۈشۈشىدىن ئىبارەت تەبىئىي ھادىسە نيۇتون تەپەككۇرىنى شۇنداق بىر كۆچ بىلەن تەمىنلىدىكى ، ئۇ ھېچقانداق مۇشەققەتسىز ،تەجرىبىسىز ،سېكۇنت ئىچىدىلا يەرشارىنىڭ تارتىش قانۇنىيىتىنى يەكۈنلەپ چىقتى . ھازىر ئىنسانلارنىڭ قىلىمەن دېگىنىنى قىلالىشى ، پەن تەتقىقاتىنىڭ ماددىنىڭ مالىكولا ھالىتىدىن ھالقىپ ئۆتۈپ ،ئەڭ ئىنچىكە ساھەلەر بويىچە ئىلگىرىلەپ كېتىشى ، كۈندىن كۈنگە يېڭىلىنىشى يەنى ئۇچۇرنىڭ پارتلاش تېزلىكىنىڭ ئىنسانىيەت تارىخىدىكى ھەرقانداق بىر دەۋرىدىكىدىن نەچچە مىڭ ھەسسە قاتلىنىپ كېتىشى ئەنە شۇنىڭ جۇملىسىدىندۇر . ئەقلىي پارتلاش جەريانى تەپەككۇردىكى ئۆزلۇكسىز ھالقىش ھادىسىسى بولغاچقا ، تۇنۇگۈن ئىگىلىگەن بىلىمنىڭ بۇگۈن كونىغا ئايلىنىشى ،تۇنۇگۈن سەلتەنەت سۈرگەن مىللەتلەرنىڭ بۇگۈن ئاللىقانداق بۇلۇڭلاردا ئۇنتۇلۇپ قېلىشى ئەجەبلىنەرلىك ئىش ئەمەس بوپقالدى . يەنە كېلىپ ، بۇگۈنكى دۇنيا ئىنسانىيەتنىڭ پۈتۈنلەي ئەقلىي كۆز بىلەن جاھانغا نەزەر سېلىشقا قىستىغاچقا ، بەزى ئىختىرالارنىڭ ۋاقتى ئۆتسە ، يەنە يېڭى ئىختىرالارنىڭ مەيدانغا كېلىشى ھاجەت ۋە زۆرۈرىيەت بوپقالدى . «11-سېنتەبىر ۋەقەسى» دىن كېيىن ئامېرىكا يولۇچىلار ئايروپىلانلىرىنىڭ ئەڭ جىددىي ھالەتتە ئىسلاھ قىلىنىشى ، ئامېرىكىلىقلارنىڭ بۇرۇنقى ئايروپىلان ياساشتىكى تېخنىكىسى ۋە تەپەككۇر ئۇسۇلىنىڭ يەنىلا ئاجىزلىقىنى ئىسپاتلاپ بەردى . گەرچە «11-سېنتەبىر ۋەقەسى»دىن ئىلگىرى ئامېرىكا يولۇچىلار ئايروپىلانلىرى خەلقئارادا ئەڭ بىخەتەر ۋە تېخنىكىسى ئىلغار ھېسابلانغان بولسىمۇ ، شۇ قېتىمقى ۋەقە بىر مەيدان پاجىئەلىك قانلىق تارىخىي ساۋاقنىڭ شاھىدى بوپقالدى . ئامېرىكىلىقلار ئايروپىلانلىرىنى ئەمدىلىكتە ئەڭ يېڭى تەپەككۇر لايىھىسى بىلەن ئىشلەپچىقاردى .

بۇنىڭدىن شۇنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى ، ئادەمنىڭ بىلىدىغىنى ھامان چەكلىك .شۇ چەكلىك بىلىمنى چەكسىزلىككە ئۇلىغۇچى ،ئادەمنى تېيىزلىقتىن چوڭقۇرلۇققا ،جىسمانىيلىقتىن ئىنسانىيلىققا باشلىغۇچى روھىي كۈچ-قۇۋۋەتنىڭ خەرىتىسى ئىنساندىكى ئەڭ ئالاھىدە بىلىش ئىقتىدارى - تەپەككۇر پائالىيىتىدۇر . ئادەمنىڭ تەپەككۇرى ئارقىلىق ئېرىشكەن بىلىمى ھەقىقەتەن ئۆزىگە ئۆزى ئۆگەتكەن بىلىمدۇر . زامانىمىزدىكى تەپەككۇر پائالىيىتىنىڭ ئۆزىگە يۈكلىگەن ۋەزىپىسى ئىنتايىن ئېغىر ۋە چەكسىز . ئادەم ۋەزىپىسىنى ئەنە شۇ كۈچ بىلەن ئورۇندايدۇ .

«ئادەم دېگەن بىر تۈپ يىكەن ، ئۇ تەبىئەت دۇنياسىدىكى ئەڭ ئاجىز نەرسە ، لېكىن ئۇ تەپەككۇر قىلىدۇ . كىچىككىنە ھادىسە ياكى بۇرنىغا گۈپپىدە ئۇرۇلغان گازمۇ ئادەمنى گۆر ئاغزىغا ئاپىرىپ قويالايدۇ . لېكىن دۇنيادىكى ھەممە شەيئىيلەر بىرلىشىپ ئادەمنى ئوڭدىسىغا بېسىۋالغان تەقدىردىمۇ ئۇلاردىن بىر دەرىجە يۇكسەك تۇرىدۇ »دېسە مۇتەپەككۇر پاسكال ،ئىسلامجان شېرىپ بەشكېرەمىي تەبىئەت دۇنياسىدا باشقا شەيئىيلەرگە قارىغاندا يىكەندەك ئاجىز ئادەمنىڭ دۇنيادىكى شۇنچە كۆپ شەيئىيلەرنى بېسىپ چۈشۈشىدىكى ئۇستۇنلۇك تەپەككۇردىن ئىبارەت ، دەيدۇ .

شۇنداق ، بىلىم ئۆلۈك نەرسە ، بىراق دەۋر ۋە ماكان ئېھتىياجى ئادەمنىڭ توختىماستىن يېڭىلىنىپ تۇرۇشىنى تەلەپ قىلىدۇ . ئۇ ھالدا ئادەم نېمىگە تايىنىپ يېڭىلىنىدۇ ؟ توختىماستىن بىلىم ئۆگىنىش ئارقىلىقمۇ ؟ ۋەھالەنكى ، بۇ شەرت تەپەككۇردىكى ھەرىكەت ئارقىلىق ئورۇندىلىدۇ . ئىنسانىيەت خەزىنىسىدىكى شۇ سىرلىق بىلىملەرمۇ تەپەككۇر پائالىيىتى ئارقىلىق ئېرىشىلگەن ۋە بېيىتىلغان . شۇ بىلىملەر تەپەككۇر پائالىيىتى ئارقىلىق جانلىق ئىشلىتىلىپ ، ئادەمگە بويسۇندۇرۇلمىسا ئىدى ، ھېچكىم «بىلىم-كۈچ »دېمەيتتى .

ئۇنداقتا ، تەپەككۇر دېگەن نېمە ؟ دېگەن سوئالغا پەيلاسوپلارنىڭ جاۋابى قانداق ؟ ئىنسانىيەتنىڭ ئىككىنچى ئۇستازى دەپ ئاتالغان بۇيۈك پەيلاسوپ بوۋنمز فارابىينىڭ قارىشىچە ، ئادەم نۇتۇق ۋە تەپەككۇر ئىقتىدارى تۈپەيلى ، ھەممە شەيئىيلەردىن ئۇستۇنلۇككە ئېرىشكەن مۇجىزىدۇر . ئۇنىڭ قارىشىچە ، ئىنسانىيەتنىڭ روھىدا ئەزەلدىنلا ئەقىل مەۋجۇد بولۇپ ، ئۇ ئەقىل مۇكەممەللىكتە تۇراتتى . مۇكەممەللىكتىكى ئەقىلنى ئەمەلدىكى (رېئاللىقتا ئىشلەيدىغان)ئەقىلگە ئايلاندۇرۇش ئۈچۈن پائال ئەقىل (تەپەككۇر)رول ئويناش كېرەك ئىدى . بۇ خۇددى بىزنىڭ كۆزىمىزنىڭ كۆرۈش قابىلىيىتى بولسىمۇ ، ئەگەر نۇرنىڭ يورۇتۇشى بولمىسا كۆرۈش قابىلىيىتىنى جارى قىلدۇرالمىغىنىغا ئوخشاش ، بىلىش قابىلىيىتىمىزمۇ پائال ئەقىل دەپ ئاتىلىۋاتقان ئىلاھىي نۇر (تەپەككۇر)نىڭ يورۇتۇشى بولمىسا ئۆزىنىڭ رولىنى جارى قىلدۇرالمايتتى . ۋەن ئىنسانىيەتتىكى ئەزەلدىن بار بولغان «مۇمكىنلىكتىكى ئەقىل » - پائال ئەقىل (تەپەككۇر)نۇرىنى قوبۇل قىلىپ رېئاللىشاتتى ، «ئەمەلدىكى ئەقىل »گە ئايلىناتتى . ئەقلىي بىلىش تىل ۋە تەپەككۇرنى قورال قىلىدىغان ئابستراكتسىيە ۋە مۇھاكىمە جەريانى يەككىلىكلەردىن ئومۇملۇقلارنى ،ماھىيەتلەردىن ھەقىقەتلەرنى بىلىش ۋە ئىسپاتلاش جەريانىدىن ئىبارەت . ئەقىل ئادەم مېڭىسى بولۇپ ، ئۇ سەزگۈر ئەزا ۋە تەپەككۇر بىلەن بىللە ئادەمدىكى بىلىش ئىقتىدارىنى كۆرسىتىدۇ ،دېگەنلەردىن ئىبارەت . يۇسۇپ خاس ھاجىپ ۋە مەھمۇد كاشغەرىي بوۋلىرىمىزنىڭ قارىشىچىمۇ ،ئادەم ئەقىل ئارقىلىق تاشقى دۇنيانى سەزگۈچى ،بىلىم ئالغۇچى ۋە تەپەككۇر ئارقىلىق پەزىلەت يېتىشتۇرۇپ ئۆزىنىڭ قىممىتىنى يارىتقۇچى ئىدى . پائال ئەقىل (تەپەككۇر)نىڭ يارىمىدە ئىچكى قابىلىيىتىنى ئېچىش پەزىلەت - كامالەتلىك قىممەت يارىتقۇچى ھېسابلاندى .

شۇنداق ، تەپەككۇر قىلىش ئىقتىدارى دېگىنىمىز - شەيئىيلەرنى ۋاستىلىك ۋە ئومۇملاشتۇرۇپ بىلىش ئىقتىدارىدىن ئىبارەت ئىدى . كىشىلەر تەپەككۇر قىلىش ئارقىلىقلا شەيئىيلەرنىڭ ماھىيىتى ۋە قانۇنىيىتىنى ئېچىپ بېرەلەيتتى . تەپەككۇر قىلىش ئىقتىدارى بىر خىل ئالىي دەرىجىدىكى بىلىش ئىقتىدارى بولۇپ ، بىر ئادەمنىڭ تەپەككۇر قىلىش ئىقتىدارىنىڭ يۇقىرى - تۆۋەنلىكى تەپەككۇرنىڭ چوڭقۇرلۇقى ،لوگىكىلىق ۋە جانلىقلىقتىن ئىبارەت شەرتلەر ئارقىسىدا ئىشقا ئاشاتتى . شەخسنىڭ مۇستەقىل پىكىر قىلىش ئىقتىدارىنىڭ يېتىلگەن - يېتىلمىگەنلىكى شۇ كىشى تەپەككۇرنىڭ ئويغاقلىقى ۋە ئۆلۈكلۈكىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ . تەپەككۇرى ئويغاق كىشىنىڭ قەلبى ئويغاق بولىدۇ . تەپەككۇرى ئۆلگەن كىشىنىڭ روھى چىرىپ جىسمى قالمىدۇ . ھايانىڭ ئۆزىنى بىرمەيدان تەپەككۇر پائالىيىتى ئارقىلىق ئېرىشلگەن جەڭگاھ دېسەكمۇ بولىدۇ . بۇ جەڭدە ھامان قەلبى ئويغاق كىشىلەر ئۈتۈپ چىقىپ ، ئۆز-ئۆزىگە مۇستەقىل خوجا بولالايدۇ ، ئۆز تۇرمۇشىنى باشقىلارنىڭ يارىمى ،خەيرىخاھلىقى ، ئاللىقانداق نەيرەڭلەر يوشۇرۇنغان ئىجتىمائىي فۇنكسىيە بىلەن ئەمەس ،كۈچ-قۇۋۋەتكە ،پاراسىتىگە تايىنىپ قۇرۇپ چىقىدۇ ۋە ئۆز-ئۆزىنى يارىتىدۇ .

«پىكىر قىلىش ئەڭ قاتتىق ئەمگەك ، شۇنداقلا مەنىۋى ھۇرلۇكنىڭ يۇقىرى پەللىسى ، پىكىر قىلىۋاتقان ئادەم ئەڭ ھۇر ئادەم ، - دەيدۇ ئابدۇقادىر جالالىددىن ، - ئىنسان پىكىر قىلىش ئارقىلىق ئۆزىنىڭ ئالىي ماقامىنى يارىتىدۇ ۋە ئۇنى ئىپادىلەيدۇ . ئىپادىلەش پىكىرگە نىسبەتەن يەنە بىر قېتىم پىكىر قىلىشتۇر . پىكىر قىلىش ئىنسان مەۋجۇدلۇقىنى كاپالەتلەندۇرۇدىغان زۆرۈر ئەمگەك . ئادەم ئۇنىڭغا بېرىلگەنسېرى ئۆزىنىڭ ئىنسانىي

خاسلىقىنى جۇلالاندۇرۇپ ، چاقناپ ، مەنىۋى كۆزى ىىلەن ھەقىقەتتىن ئىبارەت بۇيۇك پىرامىدانىڭ سىماسىنى كۆرۈشكە مۇۋەپپەق بولىدۇ» .ئىنسانغا پىكىر قىلىشتىن ئىبارەت بۇ خاسلىق يارىلىشىدىنلا ھوقۇق ۋە مەجبۇرىيەت ئىدى . پىكىر قىلىشنىڭ ھوقۇق ۋە مەجبۇرىيەت دەپ بىلگۈچىلەر ئەنە شۇنداق ھەقىقەتنىڭ جاكارچىسى بولالايتتى . ئۇنىڭغا ئۆزى ئەمەل قىلغىنىدا تىرىك ھەقىقەتكە ئايلىناتتى . ئۇنىڭ ئۇستىگە دۇنيا كۆنسېرى تەرەققىي قىلىپ يېڭىلىنىپ ،مۇرەككەپلىشىپ بارغاچقا ، ئۆزىنىڭ نېمىلەرنى قىلىپ يۈرۈۋاتقانلىقىنى بىلەلمەيۋاتقان ئىنسانىيەت نېمە قىلىش ھەققىدە ئەڭ چوڭ سوئالغا دۇچ كەلدى . ئۆزلۈكسىز رەڭگا رەڭلىشىۋاتقان دۇنيا كىشىلەرنى بارغانسېرى يېڭى ئۇسۇل ، يېڭى تەپەككۇر ،يېڭىچە قاراش بىلەن ئۆزىنى ۋە ئۆزگىنى تونۇشقا قىستىدى . كىشىلەر ھەرىكىتىنى دەۋر ئېھتىياجىغا ،مۇھىت ئېڭىغا ماسلاشتۇرۇپ ئېلىپ بېرىشقا موھتاج بولدى . بۇ ھال جاھانىڭ بۇگۈنكى ۋە بۇنىڭدىن كېيىنكى تەرەققىيات يۈزلىنىشى ۋە ئادەم قارىشى بولغاچقا ، ھەربىر خەلق دەۋر تەلىپىدە ئۆزىنى بەرپا قىلىپ ،ئۆز-ئۆزىنى قوغداشقا دۇچ كەلدى . ئالەمنىڭ قانۇنىيەت - پرىنسىپلىرىنى چۈشىنىش ، سىرلىرىنى يېشىش ، تەتقىق قىلىشنى ئۆزىنىڭ ئەقلىي بۇرچى ۋە مەجبۇرىيىتى ھېسابلىغانلار تەبىئەت ۋە جەمئىيەت ،روھىيەت قانۇنىيەتلىرىنى پىكىر قىلىپ تونۇشقا ، كەشپ قىلىشقا ئاتلاندى .

مۇقەددەس ئىسلام دىنىمىزنىڭ ھەدىس بايانلىرىدا پىكىر قىلىش ئىبادەت ،دەپ قارىلىدۇ . شۇڭلاشقا «مىڭ ئاي ئوقۇغاندىن بىر سائەتلىك تەپەككۇر ئەلا »دېگەندەك ، ھەقىقەتنى تونۇش يولىدىكى ئۇلۇغ ئەمگەكنىڭ قەدرى ئۇستۇن قىلىنغان . نېمە ئۈچۈن ئەمەلىي ھەرىكەت پائالىيىتىدىن يەنى مىڭ ئاي ئوقۇشتىن ئارانلا بىر سائەت مەنىۋى ھەرىكەتنىڭ ۋەزنى بۇنچە ئۇستۇن؟ چۈنكى بىز ياشاۋاتقان ئۇلۇغ تەبىئەت ۋە ئادەمدىكى تۇرلۇك خىسلەتلەر ۋە قىسمەتلەر پىنھان ،سىرلىق ئىدى . ئادەم كامىللىق بىلەن غاپىللىق ئارىسىدىكى تەڭلىك ئۇستىگە قۇرۇلغانىدى . شۇڭلاشقا ، تەپەككۇرنىڭ دىنىي قارىشىمىزدا ئۇنچىلىك ئۇلۇغلىنىشنىڭ ئاساسى بار ئىدى . تەپەككۇر قىلىش مەسلىنى ئەقلىي نۇقتىدا تۇرۇپ كۆرۈدىغان ،ھېس قىلىدىغان ،چۈشىنىدىغان ، بىر تەرەپ قىلغان ئوبيېكتىپ ھادىسە بولغاچقا ، تامامەن ئەقىل ئۇستىگە قۇرۇلغان ئىسلام دىنى ئەقىل كۆزى ئاستىدىكى ھەرقانداق شەيئىنىڭ ئەزەلدىن ئۇلۇغلايتتى .

ئۇنداقتا ، زامانىمىزدىكى شەخسنىڭ ئۆز تەپەككۇر پائالىيىتىگە قويغان ئۆلچىمى قانداق ؟ بۇنى يىراق ئەللەرنىڭ زامانىۋى ئادەمگە قويغان تەلىپى بىلەن زامانىمىزنىڭ ئادەم ھەققىدىكى پاسسىپ ئۆلچەملىرىدىنمۇ ،مىللىي پسىخىكا ئۇستىگە قۇرۇلغان ئىندىۋىدۇئاللىق بىلەن كۆپ خىل مەنبەلىك ئارىلاشما تېپلاردىنمۇ شەرھلەش مۇمكىن . شۇنىسى ئېنىقكى ، جۇڭگودىن چەت ئەللەرگىچە ، ئۆتمۈشتىن بۈگۈنگىچە بولغان ئادەم ھەققىدىكى قاراشلارغا ئاساسلانغاندىمۇ ،بۇ ئوبيېكتىپ مەۋجۇدلۇقنىڭ مەۋجۇد بولۇش ، يوقلىش ، تەرەققىي قىلىش ،چېكىنىش ھالىتى جەمئىيەت تەلىپى بىلەن چەمبەرچەس باغلانغان . ئادەم نېمە ئۈچۈن جەمئىيەتنىڭ تەلىپىگە ئۇيغۇنلاشمىسا ياشىيالمايدۇ ؟ ئۇ نېمە ئۈچۈن ئۆزىنىڭ تەلىپى بويىچە ھاياتىنى ئۆتكۈزەلمەيدۇ ؟ئىنسانلار ھاياتى نەچچە ئەسىرلەردىن بۇيان ئىزدىنىش ۋە ئەقلىي تەپەككۇر قىلىش جەريانىدا ئاستا-ئاستا ئۆزلىرىمۇ سەزمىگەن ئاساستا كەلگۈسى غايىۋى ئادەم پروتوتىپىغا ئۇل سالدى . كىشى ھاياتىدىكى ئەڭ يېڭى بىلىملەرگە ، ھادىسىلەرگە قىزىقىش ۋە ئىلگىرىكى بىلىملەرنى تەدرىجىي بېيىتىش ، ئۆزىنى ئىنكار قىلىش ئاساسىدا كەلگۈسى رېئال مەۋجۇد ئادەم - بىلىم جەھەتتىن ئىنتايىن مۇكەممەل بولغان ،ھاياتى ئىلگىرىكى نەچچە ئەۋلاد كىشىلەر رويابقا چىقارغان بىلىملەرنىڭ يىغىندىسىغا ئايلانغان ئادەم بارلىققا كەلدى . شۇڭا يۇكسەك دەرىجىدە مېخانىكىلاشقان ھالدا ئۆز تۇرمۇشىنى ئۆتكۈزۈشكە ۋە تىنىمسىز ئوق ،گىرە ، چاقلىرىنى ئايلاندۇرۇشقا مەجبۇر بولدى . ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇچۇردىكى پارتلاش ھادىسىسى تۇپەيلى ئىنسانىيەت ئەڭ ئەشەددىي ئىجتىمائىيلاشقان تۇرمۇش ئۇسۇلىغا كىرىپ كەلدى . بۇنىڭدا شەخسنىڭ ھاياتىنى بەلگىلەيدىغان ۋە ئۇنىڭغا تەسىر كۆرسىتىدىغان ئامىللار كۆپىيىپ كەتتى . بۇ ئامىللارنىڭ بەزىسى شۇ كىشىنىڭ قولىدا بولسا ،يەنە بەزىسى ئاللىقانداق ئىجتىمائىي فۇنكسىيىلەرنىڭ قولىغا ئۆتتى . شۇنداق بولغانىكەن ئادەمدە مۇتلەق دەرىجىدە ئېڭى شەكىللەندى . ئەنە شۇ شەخسنىڭ ئۆز ئىلكىدىكى ،ئۆز ھاياتىغا تەسىر كۆرسىتەلەيدىغان ئامىللار ئىچىدە ئەقلىي تەپەككۇر پائالىيىتى ئۆز-ئۆزىنى قوغداشتىكى ئەسلىھەگە ئايلاندى .ئەگەردە بۇگۈنكى زامانىۋى ئادەمنىڭ تەپەككۇر پائالىيىتى (ئۆزىدىكى ئىلاھ)توغرا ئىشلىمەيدىكەن ، دەرھال ئۇنىڭ بىر يەرلىرىدىن چاتاق چىقىدىغان بولدى . ئۆز-ئۆزىنى كىممۇ نابۇت قىلىشنى خالايدۇ دەيسىز ؟ شۇڭلاشقا ، ئۇ دەۋر تەلىپىنى ئورۇندىغاچ ھەم كامىللىق تەرەپتىكى بوشلۇققا يۈزلەنگەچ ھاياتىنى داۋام قىلىدۇ . بىزنىڭ ئەقلىي ئىقتىدارىمىز - تەپەككۇر پائالىيىتىمىز ئۇنداق مەجبۇرىيەتلەرگە قانداقمۇ چىدار دېيىشكىز مۇمكىن . بىر رۇس ئالىمى : ئادەتتىكى خىزمەت ۋە تۇرمۇش شارائىتىدا كىشىلەر تەپەككۇر قۇرۇلمىسىنىڭ كىچىككىنە بىر قىسمىنى ئىشقا سالىدۇ . مېڭىسىنى تولۇق ئىشقا سالالىغان تەقدىردە بولسا ، 40خىل تىلنى قىلچە ھالسىراپ قالماستىن ئۆگىنەلەيدۇ ۋە رۇس قامۇسىنى باشتىن ئاخىر يادقا ئالالايدۇ ، بىر نەچچە ئون ئالىي مەكتەپنىڭ زۆرۈر دەرسلىكلىرىنى ئوقۇپ بولالايدۇ ،دەيدۇ . قانداق ،

تەپەككۇر قۇرۇلمىسىز ھەقىقەتەن ئىسمى جىسمىغا لايىق ئەمگ يوشۇرۇن بايلىقىمىزمىكەن؟ كانادانىڭ كېلەچەكشۇناسلىق ئالىمى سولېرنىڭ «خىيالدىن تەرەققىياتقىچە» دېگەن كىتابىدىكى سۆزى بىلەن ئېيتقاندا: «ئادەمنىڭ چوڭ مېڭە پوستلىقى ئۆز ئىچىگە ئالغان تەپەككۇر ئېنېرگىيىسى ئاتوم يادروسىنىڭ فىزىكىلىق ئېنېرگىيىسى بىلەن تەڭ كېلىدۇ». ئادەم مېڭىسىدىكى تەپەككۇر ئېنېرگىيىسى تەبىئەتتىكى ھەرقانداق بىر ئېنېرگىيىدىن ئىلغار، تەييار ھەم ئالاھىدە قىممەتلىك خاسلىق ھېسابلىنىدۇ. بۇنىڭدىن قارىغاندا، سىز مەيلى قەلەندەر، باققال، كاسىپ بولۇڭ، كاللىڭىزدا پۈتمەس-تۈگىمەس بايلىق خەزىنىسى بار. ئۇ بايلىق تامامەن ئۆزىڭىزنىڭ، ئۇنى باشقىلار ئېگىلىۋالالمايدۇ. بۇ بايلىقىڭىز ئارقىلىق ئۆز-ئۆزىڭىزنى قۇتقۇزۇش سەپىرىگە پائال ئاتلىنىڭ، ئۆز قىممىتىڭىزنى ئىزدەڭ!

مەزكۇر ماقالىنىڭ تېمىسى «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىنىڭ «تەپەككۇر كۆزى» سەھىپىسىدىكى «تەپەككۇر مېۋىلىرى»گە بولغان ئىشەنچ، ئۈمىد، تىلەك نۇقتىسىدىن رويابقا چىققانىدى. مەزكۇر ژۇرنال بىلەن بىرنەچچە يىللىق قىسقىغىنە دىدارلىشىش جەريانىدا، ئۇنىڭ ئۆزگىچە قايىل قىلارلىق سەھىپىلىرىدىن زوق ئېلىپ كېلىۋاتاتتىم. گەرچە مەن بۇ ژۇرنال بىلەن دىدارلاشقىلى تېخى ئۇزۇن بولمىغان بولسىمۇ، تاسادىپىي بىر ئىلھامنىڭ تۈرتكىسى بىلەن «تەپەككۇر مېۋىلىرى»ھەققىدە ئويلىنىشقا باشلىدىم. بۇنداق بىرنەچچىلىگەن تەپەككۇر ئىشتىراكچىلىرىمىزنىڭ جەم بولۇش سورۇنى ھەققىدە يۇگرۇپ چىقىپلا بىرنەمە دېگىلى بولمايتتى، ھەمدە مېنىڭ قابىلىيىتىم بۇ سەھىپىگە باھا بەرگۈدەك ئىمكانىيەتنى بەرمەيتتى. ئەمما قانداقلا بولمىسۇن ئاشۇ بىرنۇقتا ئۈستىدە ئىجابىي پىكىر قىلىشنى ئۆزۈمگە لايىق تاپتىم. بىلىشىم ۋە ئاڭلىشىمچە، بۇ سەھىپە مەزكۇر ژۇرنالدا 1986-يىلىدىن باشلاپ «تەسىرات دېگىزىدىن تامچىلار»، «ئۇنچىلەر»، «نەسىرلەر ۋە ئەدەبىي پارچىلار»، «تەپەككۇر دەرىخىدىن مېۋىلەر»، «تەپەككۇردىن تامچىلار»، «ئەقىل مېۋىلىرى»، «تەپەككۇر مېۋىلىرى» سەرلەۋھىلىرىدە بېرىلىپ كەلگەن ئۇزاق يىللىق ژانىر تارىخىغا ئىگە ئىكەن. ئۇلۇغ ئەللامە ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەتئىمىننىڭ ئادەم ھەققىدىكى مۇھەببەتلىك تەلىماتلىرى ۋە قەرىنداشلىرىغا بولغان سۆيگۈسى مۇجەسسەم كۆپلىگەن نادىر ئەسەرلىرى بۇ سەھىپىدىن ئورۇن ئالغان بولۇپ، ئاددىيسى دېھقانغىچە مەيلى بىر جۈملە بولسۇن ياكى ئابزاس بولسۇن، پىكىر قىلغانلا بولسا قەدىرلىنىپ كەپتۇ. ئىنسانىيەت، جەمئىيەت، زامان، تارىخ، كەلگۈسى، مىللەت، تۈزۈم، سىياسەت، قانۇن، پۇقرا ھەققىدە تەپەككۇر قىلغان ھەرقانداق كىشى ئۆز پىكرىنى دادىللىق بىلەن ئاممىغا ئاشكارىلاشقا ۋاستە بولغان بۇ سەھىپىدە بەزىدە بىرنەچچە رومان پەكۈنلىگەن ھەقىقەت، نەچچە مىڭ يىللىق تارىخ قوينىدىن چاچرىغان سەترە، نەچچىلىگەن ئىنسانىيەتنىڭ ھاياتى ئارقىلىق يەكۈنلەنگەن بىشارەتلەر قىلچە دەبدەبىسىز ھالدا بىرنەچچە جۈملىگە يىغىنچاقلانغان ھالدا ئوتتۇرىغا قويۇلدى. ئۇنىڭدا ھەركىم ھەرنېمە دېسۇن، پەقەت تەپەككۇر ھاسىلاتى بولسىلا شۇ ئەزىزلەندى. مەزكۇر ژۇرنالنىڭ يېقىنقى سانلىرىدا، بولۇپمۇ ئاپتورلار قوشۇنىنىڭ زور دەرىجىدە كۆپىيىشى ھەم بۇ سەھىپىگە ئاجرىتىلغان ھەجمىنىڭ ئېشىشى كىشىنى ھەقىقەتەن خۇشھال قىلىدۇ. گەرچە، بۇ تەپەككۇر ھاسىلاتلىرىنى پۈتۈنلەي ھەقىقەت دەپ كەتكىلى بولمىسىمۇ، ئەمما ئۇنىڭدا ھەقىقەت ئىزدەپ ئۆز تەپەككۇرىغا يۈزلەنگەن ئادەمنى ئۇچرىتىش مۇمكىن. بىۋاستە ئۆز ھاياتىنىڭ تەجرىبە-ساۋاقلىرىنى تەپەككۇر كۆزى ئارقىلىق كۆرۈپ يەتكەن مەنىۋى بوشلۇقنى قىسقا جۈملە ئارقىلىق ئوتتۇرىغا قويۇش ئاتالمىش پەلسەپە ئىجاد قىلىش ئەمەس، بەلكى بىر تىرىك ئىنساندا بولۇدىغان تەپەككۇرنىڭ ئۆزلۈكسىز غىدىقلىنىپ تۇرۇش جەريانى ۋە مەنىۋى ھۇزلۇكنىڭ ئىپادىسى بولغاچقا، ئۇلارنىڭ ھاياتىنى، كامىللىققا ئىنتىلىۋاتقان روھىي ھالىتىنى قەدىرلىشى تەبىئىي ئەھۋال. ئۇلارنىڭ ئۆزى ۋە ئۆزگىلەر توغرىسىدىكى ئويلىنىۋاتقان ۋاقتى تەپەككۇر قىلىۋاتقان ئادەمگە ئۆتۈش جەريانىدۇر. تەپەككۇر قىلىۋاتقان ئادەم ھەقىقەتكە ئەڭ يېقىن بولىدۇ.

«مىللەتنىڭ روھىنى تىل ۋە ئەدەبىيات تۈتۈپ تۇرىدۇ» دەيدۇ پەيلاسوپلار. بۇنىڭدىن شۇنى كۆرۈۋېلىش مۇمكىنكى، ئەدەبىيات ھەقىقەتەن ئىنسان مەنىۋى ھاياتىنى تەربىيىلىگۈچى، قۇرۇپ چىققۇچى ۋە پەرۋىشكاردۇر. بىر مىللەت روھىغا نىسبەتەن شۇ مىللەت روھىنى تۈتۈپ تۇرۇش ۋە داۋاملاشتۇرۇشتا ئەدەبىياتتىن ئارتۇقراق رول ئوينايدىغان ساھە بولمىسا كېرەك. شۇڭلاشقا بۈگۈنكى دۇنيادا ئۆز ئەدەبىياتىنى بىلمەيدىغانلار ئۆزىنى تولۇق چۈشەنمەيدىغانلار ھېسابلىنىدۇ. ئۆز مىللىتىنىڭ ئەدەبىياتىنى چۈشەنمەسلىك غايەت زور يوقىتىشقا سەۋەب بولىدۇ. ئەدەبىيات نوقۇل ھېكايە، شېئىر، نەسىر، رومان تاۋاسى ئەمەس. گەرچە ئۇنىڭ مەۋجۇد ھالىتى كۆپرەك شۇخلدىكى نەرسىلەر بىلەن كۆپايىلەنگەندەك قىلسىمۇ، شۇنەرسىلەرنىڭ تېگىدە قىممەتلىك بىر بايلىق يوشۇرۇنغان بولىدۇ. ئەمما بۇنى كۆپ كىشىلەر ھېس قىلىپ كېتەلىشى تەس ھەم ئۇ كۆپىنچە پىنھان بولىدۇ. ئۇنداقتا ئۇ نېمە؟ ئۇ تەپەككۇردۇر. مېنىڭ قارىشىمچە، ئەدەبىياتقا يۈزلەنگەن ھەرقانداق بىر ئىنسان بالىسىدا قاچانكى ئەدەبىياتقا يېقىنلاشقان ھامان، ئۇنىڭ روھىدا بىلىنەر-بىلىنمەس تەپەككۇر پائالىيىتى باشلانغان بولىدۇ. بۇ تەپەككۇر پائالىيىتى يىللارنىڭ ئۆتۈشى، مەنىۋى خەزىنىسىنىڭ بېيىشى ئارقىسىدا ئاستا-ئاستا

روھىي كۈچكە ئايلىنىدۇ . تەپەككۇر دولقۇنلىرىنىڭ ئاستا-ئاستا مەۋج ئۇرۇشى ۋە قوشۇلۇشى ئارقىسىدا ئاخىرى تەپەككۇر ئىنقىلابى يەنى پىكىر ئىنقىلابى قوزغىلىدۇ . ھەربىر كىشى تەپەككۇرىنى ئىشقا سېلىپ پائال ھەرىكەت قىلغىنىدا ،ئۇنىڭ ھاياتىدا ھالقىش باشلانغان بولىدۇ . ئەدەبىياتنىڭ ئوقۇرمەن بىلەن بولغان ئەڭ تۈپ باغلىنىشى ۋە رولى مۇشۇ نۇقتىدۇر . بەزى پەيلاسوپلىرىمىزنىڭ تەلىماتلىرى ئاڭلىماققا دەبدەبلىك تۇيۇلغاندەك قىلسىمۇ ،ئۇ ئەمەلدىكى ئادەمنىڭ ھەرىكىتىگە ئۇيغۇنلاشقاندا ھېچكىم ئۇنىڭ «ئۇلۇغۋار تەلىمات» ئىكەنلىكىدىن شۇبھىلەنمەيدۇ ،بەلكى ئۇنى پەزىلەت ،ئىقتىدار ، قابىلىيەت دەپ چۈشىنىدۇ . يۇقىرىدا ئېيتىلغان ھاياتىدىن ھالقىش دېگەن ئىبارىمۇ شۇنىڭ جۈملىسىدىندۇر .

تارىخنى ئەسلەيدىغان بولساق ، ھەرقانداق بىر ئىسلاھات ھەرىكىتىنىڭ ئەدەبىيات-سەنئەت گۈللىنىشىدىن ئىبارەت مەنىۋى ھادىسىلەردىن باشلىنىپ تاكامۇللاشقانلىقىنى كۆرۈۋالالايمىز . گەرچە بىر مەزگىللىك ئەدەبىيات گۈللىنىشى بىر قارىسا زۆرۈرىيەت ، بىر قارىسا ئېھتىياجدەك كۆرۈنسىمۇ ،ئۇ بارا-بارا كىشىلەرنىڭ تەپەككۇر پىلتىسىگە ئوت يېقىپ ، تارىخىي بۇرۇلۇش ھاسىل قىلغان پىكىر ئىنقىلابىنى شەكىللەندۈرگەن . مارتىن لىيوتېر قاتارلىقلار ئەدەبىي ئۇيغىنىش دەۋرىنىڭ پىكىر ئېقىملىرىدىن ئىلھاملىنىپ رىم پاپاسى ۋە دىنىي جەمئىيەت خالىغانچە سۈيىئىستېمال قىلىۋاتقان خرىستىئان دىنىغا قارىتا كەڭ كۆلەملىك دىنىي ئىسلاھات تەشەببۇسىنى ئوتتۇرىغا قويغانىدى . ئۇنىڭ ئىسلاھات تەشەببۇسى ياۋروپا تەپەككۇرىنىڭ ئوتتۇرا ئەسىر چېركاۋ پەلسەپىسىنىڭ سىرتىمىدىن قۇتۇلۇپ ،پارتلاش خاراكتېرلىك ئىلگىرىلەشلەرگە ئېرىشىشىگە ، كاپىتالىستىك سودا-سانائەتنىڭ جۈش ئۇرۇپ راۋاجلىنىشىغا ئىدىيىۋى شارائىت ھازىرلاپ بەردى . 19-ئەسىرنىڭ ئاخىرى 20-ئەسىرنىڭ باشلىرىدىكى جەدىتىزملىق ئىسلاھات ھەرىكىتىمۇ ئەدەبىيات-سەنئەتنىڭ گۈللىنىشىدىن ئۆز-ئۆزىنى تاكامۇللاشتۇرغان تارىخىي يۇكسىلىش ئىدى . دېمەك 14 - ، 15-ئەسىردىكى ئەدەبىيات-سەنئەت گۈللىنىشى ياۋروپالىقلارنىڭ دىنىي ئىسلاھات ھەرىكىتىگە غايەت زور تۈرتكە بولدى .ياۋروپالىقلار-نىڭ مىڭ يىل ھۆكۈم سۈرگەن رىم پاپاسى ۋە چېركاۋ پەلسەپىسىنىڭ سىرلىق سىرتىمىقىدىن قۇتۇلۇپ ئىنسان قىممىتىنى قايتا بايقىشىغا ،تەپەككۇر (پىكىر) ئىنقىلابى ئېلىپ بېرىشىغا ،شۇنىڭدەك كېيىنكى مەزگىلدىكى كاپىتالىستىك سودا-سانائەتنىڭ راۋاجلىنىشىغا ئاساس بولدى . دىنىي ئىسلاھات ھەرىكىتىدىن كېيىن پۈتكۈل ياۋروپادا كىشىلىك ھوقۇق ،ئەركىنلىك ۋە جەمئىيەت ھەققىدە ئېلىپ بارغان پىكىر ئىنقىلابلىرى ئاساسىدا ئاستا-ئاستا تەبىئىي پەن بىلىملىرىنىڭ سىرلىق ئىشىكىنى ئاچتى . مەرىپەتچىلىك ھەرىكىتى قاتارلىق بىرنەچچە گۈللىنىشنى قولغا كەلتۈرگەن ياۋروپا ئەللىرىنىڭ بۈگۈنكى زامانىدىكى نوپۇزى شۇ ۋاقىتلاردىن تارتىپ تىكلىنىشكە باشلىغانىدى .

ئۇنداقتا ، بىزنىڭ تارىخىمىزدىچۇ ؟ بىزدە ئەدەبىيات-سەنئەت گۈللىنىش ھەرىكەتلىرى بىرمەزگىللىك ئىسلاھات دولقۇنى قوزغىيالمىغانمۇ -يوق ؟ توغرىسىنى ئېيتقاندا ، بۇنداق ئەھۋاللار بىزدە ناھايىتى كۆپ ئىدى . بىزنىڭ ئەجدادلىرىمىزنىڭ تارىخى ، ھاياتى ، پەلسەپە ،دىنىي ئېتىقادى تارىشا پۈتۈكلەر ۋە مەڭگۈ تاشتىن ئىبارەت تەبىئەتكە يېزىلغىنىدىن تارتىپ ھازىرغىچە بولغان جەريانلارنى ئەسلىسەك ، ئۇلار كۆچلەنگەن ھامان ئەدەبىيات-سەنئەت ئىشلىرىمۇ جۇش ئۇرۇپ راۋاجلانغانىدى . خارابلاشقان چېغىدا يادنامە ۋە تەكرارۋازلىق خاھىشىغا ئورۇن بەرگەنىدى .ئوتتۇرا ئاسىيادا9 - 12-ئەسىرلەردىكى يۇكسىلىش ۋە گۈللىنىش ،تۈرلۈك ئىختىرالار بىلەن كېيىنچە ياۋروپا ئەللىرىنىڭ پىكىر بۇلىقى ،تېخنىكا ئاساسى بولغانىدى . ئۇنىڭدىن كېيىنمۇ ياۋروپا ئەدەبىيات-سەنئەت ئويغىنىشى بىلەن ئوخشاش قاتاردىكى ئوتتۇرا ئاسىيا ئەدەبىي ئويغىنىش ھەرىكىتى ئىلىم ساھەسىدە خېلى زور نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرگەنىدى .

«توغرىسىنى ئېيتقاندا نەۋائىيدىن كېيىنكى بەش ئەسىر بىزگە ئۇلۇغۋار پەلسەپىلەرنى ئەمەس ، بەلكى تەپەككۇر قاتمالىلىقىنى ،ئىجادىيەت ئېڭىنى ئەمەس ، بەلكى تەكرارلاش كېسىلىنى ، ئەقىل مېۋىسىنى ئەمەس ، بەلكى دىنىي ئەسەبىيلىكنى قالدۇرۇپ كەتتى» (ئەسەد سۇلايمان : «21-ئەسىر روھى ۋە تارىمىدىكى غېرىبلىق» ، «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى 1998-يىل 2- ،3- (قوشما)سان ، 110-بەت . - باش مۇھەررىدىن) .بۇ بىزنىڭ يېقىنقى بەش ئەسىرلىك تەپەككۇر تارىخىمىزنىڭ تىپىك سىزمىسى . نەۋائىي دەۋرىدىن كېيىن بەدىئىي تەپەككۇردا يېڭىلىق بولمىدى ، پىكىرده پارتلاش يۈز بەرمىدى .جەمئىيەتنىڭ ئومۇمىي ئېكولوگىيىسىنى يېتەكلەيدىغان پەلسەپىۋى پىكىرلەر تېخىمۇ ھازىرلانمىدى . 19-ئەسىرنىڭ ئاخىرقى چارىكىگە كەلگەندە تاتارىستاندىن باشلانغان جەدىتىزم ھەرىكىتى تەپەككۇر نامراتلىقى ،روھىي مەھكۇملۇق ،سىياسىي نەيرەڭلىق ، جۇغراپىيەۋى يېتىملىك ، تەبىئىي ۋە ئىجتىمائىي سەۋەبلەر تۈپەيلى چېكىنىۋاتقان روھىي قۇرۇلمىمىزغا كۆچلۈك تەسىر كۆرسىتىپ ، ئۇيغۇر يېڭى زامان مائارىپىي ۋە «ئۇسۇلىي جەدىت» مەكتەپلەرنىڭ بەرپا قىلىنىشىدا مۇھىم رول ئوينىدى . ئابدۇقادىر داموللا ، مەمتىلى ئەپەندى ، ئابدۇخالىق ئۇيغۇرىي قاتارلىقلار جەدىتىزم ھەرىكىتىگە ئاكتىپ ۋاراسلىق قىلدى . گەرچە جەدىتىزم ھەرىكىتى رايونىمىزدا ھەرخىل توسالغۇلار تۈپەيلى تولۇق جەمئىيەتلىشەلمىگەن بولسىمۇ ، ئەمما مىللىتىمىزنىڭ روھىي قۇرۇلمىسىغا ،تەپەككۇرىغا

يېڭى بۇرۇلۇش ، يېڭى قان بەردى . ئۇنىڭدىن كېيىن «ئىسلاھات ،ئىشكىنى ئېچىۋېتىش» دولقۇنى مىللىتىمىزنىڭ بۈگۈنكى زامانىدىكى ئۆزى ھەققىدىكى تۇنجى ئويلىنىشىنىڭ ،زامانىۋى تەپەككۇرنىڭ ئىشكىنى ئاچتى .

خوش ، مىللىتىمىزنىڭ ھازىرقى زامان تەپەككۇر قۇرۇلمىسى ۋە سەۋىيىسى قانداق ؟ ئۇيغۇرلار نېمىلەر ھەققىدە تەپەككۇر قىلىپ ياشاۋاتىدۇ ؟ ئۇلارنىڭ ئۆزلىرىدىن كۆتكەن تەپەككۇر تەلىپى قانداق ؟ دەرۋەقە ، بۇ سوئاللارنىڭ ۋەزنى ئىنتايىن ئېغىر بولسىمۇ ، ئەمما ھەركىمنىڭ ئۆزىمۇ سەزمىگەن ھالدا روھى ،ئەخلاقى ،جىسمانىيىتىدە سوئال-سوراقلارنى كۆتۈپ يۈرمەكتە . پەردازلىماس-تىن ئېيتقاندا ، ئۇيغۇرنىڭ ئۇيغۇرغا خاس قىممەت قارىشى ۋە مۇستەقىل پەلسەپىۋى ئىدىيىسى يوق . شۇلارنى بارلىققا كەلتۈرۈدىغان ۋە راۋاجلاندۇرۇدىغان تەپەككۇر قۇرۇلمىسى پالەچ .بۇ ، تەپەككۇرسىز ياشاۋاتقان قەلبى ئەما كىشىلەر زەئىپ جىسمانىيىتى ئۈچۈن بەدەل تۆلەۋاتقان بىر دەۋردۇر .

مىللىتىمىزنىڭ نوپۇسىنىڭ % 80دىن كۆپرەكىنى تەشكىل قىلىدىغانلار دېھقانلار .ئۇلار تەبىئەت بىلەن بىر گەۋدىلىشىپ ياشاش جەريانىدا ئىستىخىيىلىك ئېڭىنىڭ ساددا بولۇشى تەبىئىي . چۈنكى تەبىئەت بىلەن ئىچقويۇن بولۇپ ياشاش تەبىئىي ئىلھاملار ئاساسىدا يۈزەكى بولغان ھايات قارىشىنى شەكىللەندۈرۈپ قويىدۇ . ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇلارنىڭ جىسمانىيىتى ئۈچۈن زۆرۈر ئېھتىياجلار تولۇق كاپالەتكە ئىگە قىلىنمايۋاتقان مۇشۇنداق بىر جەمئىيەتتە ،ئۇلارنىڭ ئۆز رېئاللىقىدىن ھالقىپ ، مەنىۋىيەت ھادىسىلىرى ئۈستىدە ئويلىنىشى مۇمكىن ئەمەس . شۇڭلاشقا ، مىللەت ھەققىدە گەپ بولغان ھامان تېمىنىڭ زىيالىيلار ئۈستىگە كېلىپ توختىشى بىر خىل ئىجتىمائىي ھادىسە . بۇگۈنكى زىيالىيلىرىمىزنىڭ مىللەتنى ھازىرقى نادانلىق ، بېكىنمىلىكتىن كۇنسېرى يېڭىلىنىۋاتقان دۇنياغا باشلىيالايدىغان ئۆتكۈر پەلسەپىلىرى بارمۇ ؟ ياق . مۇستەقىل ئىدىيىگە ئىگە بولمىغان زىيالىيلاردىن بۇنداق جاۋاب كۈتۈش ئەخمىقانىلىق .گەرچە مۇستەقىل پەلسەپە ئىدىيىلىرىنىڭ شەكىللىنىشىگە ئۇزاق مەزگىل ، تاۋلانغان تەپەككۇر كېرەك بولسىمۇ ، كۆپلىگەن زىيالىيلىرىمىزنىڭ مىللەت ئەمەس ئۆز-ئۆزىنى ئېلىپ ئېيتقاندىمۇ ،ئۇلارنىڭ كۆتكەن تەلەپتىن يىراق ھالدا ياشاۋاتقانلىقىنى كۆرۈمىز . بىزدە ئاتالمىش زىيالىيلىرىمىزنىڭ مۇستەقىل قىممەت سىستېمىسى شەكىللەنمىدى .شۇڭلاشقا ، ئۇلار ھاياتىدا كۆزىگە نېمە ئىلا ،دەبدەبىلىك كۆرۈنسە شۇنى قىبلىگاھ قىلىدى . باشقىلار نېمىنى داڭلىسا شۇنى ئۇلۇغ ،كاتتا كۆردى . مۇھىمى ، ئۇلارنىڭ ھاياتىدا سوغۇققان تەپەككۇر بىلەن ئويلانغان ،رېئاللىقتىن ھالقىغان مۇقىم مەۋقەسى بولمىدى . شامال قايىرىدىن چىقسا شۇياڭغا ئېگىلىپ ،سۇ قايىردىن ئاقسا ھىللە ئېقىپ ، ئەڭ پاسسىپ ھالدىكى روھىي ھالىتى بىلەن ئەبجەش مۇھىتقا ماسلىشىپ ، مۇھىت تەرىپىدىن يارىتىلغان تۇرمۇش قايانغا تارتسا ،شۇياڭغا ئەگىپ كېتىدىغان گۇمراھ بەندىلەرگە ئايلاندى . ئۇلار ئىدىيىسى تۇگۇل مۇستەقىل ھالدا ھاياتى ، كەلمىش-كەتمىشى ، رېئاللىقى ، ئىجتىمائىي مۇھىت ،تۇزۇم ،سىياسىي ، خەلقئارا ۋەزىيەت قاتارلىقلاردا مۇستەقىل بىرنەچچە سائەت تەپەككۇر يۈرگۈزگەنمۇ - يوق ؟ بۇنىڭغا بىرنېمە دېگىلى بولمايدۇ . ئەگەردە ئۇلار ھېچ بولمىغاندا بىر ئاي ئىچىدە بىر سائەت مۇستەقىل تەپەككۇر پائالىيىتى ئېلىپ بارالىغان بولسا ئىدى ، بۇگۈنكىدەك ئىجتىمائىي مۇھىتنىڭ قۇلى ئەمەس ، ھۆكۈمرانىغا ؛ تەييار ئىدىيىلەرگە ئەمەس ،مۇستەقىل قىممەتكە ، ماۋاشقا ئەمەس ، ۋۇجۇدىدىكى بايلىققا ئىنتىلگەن بولاتتى . ئۇلاردا مۇستەقىل قاراش بولغان بولسا ، رەڭگارەڭ نەزەرىيىلەر قايەرگە تارتسا شۇيانغا ماڭارمىدى ؟ ياق ، مەن نېمىدەپ تەييار ئىدىيىلەرنىڭ ئارقىسىدىن ماڭغۇدەكمەن ؟ مەن ئۆزۈمگە ئۆزۈم خان ، مەنمۇ مۇستەقىل كاللىغا ئىگە ، ئۆزۈم يول ئېچىپ ئىلگىرىلىيەلەيدىغان ئىنسانغۇ ،دەپ ئۆز-ئۆزىگە سوئال قويالىغان بولاتتى . ئۇلارنىڭ ھاياتى ئاتالمىش بۇ خىل زۆرۈرىيەتلەردىن يىراق ھالدا كاپالەتكە ئىگە بولۇۋەرگەچكە ، ئۆزى ھەققىدە تۇزۇكرەك ئويلىنالمىدى . مىللەت ھەققىدىكى بىر پۈتۈن تەپەككۇر ئىسلاھاتىغا دادىللىق بىلەن ئاۋاز قوشالمىدى . ئۇلار مىللەتنىڭ تەپەككۇر ئېتىزىدىكى دېھقانلار بولۇشى كېرەك ئىدى . پىكىر قىلىشنىڭ جاپاسىدىن قورقۇپ ، ئاددىي ئىشلار بىلەن ئۆزىنى ئەمەكلىدى . شۇنداق تۇرۇقلۇق كۇنسېرى جىددىي ئۆزگىرىش ياساۋاتقان ،تۇرمۇشنى كۆزىتىش ئۇسۇللىرى يېڭىلىنىۋاتقان ،پەن-تېخنىكا ، ئىلگىرىلەشلەر پارتلاش خاراكتېرىنى ئالغان ئىجتىمائىي دۇنياغا بىزنىڭ كۆنۈككەن ئېڭىمىز ، قېلىپلاشقان تەپەككۇر قۇرۇلمىمىز ماسلىشالامدۇ-يوق ؟ ئىنسانىيەتنىڭ تەخىرسىز ھالدىكى يېڭىلىنىۋاتقان تەپەككۇر ئېڭىغا تەپەككۇر قۇرۇلمىمىز بەرداشلىق بېرەلەمدۇ-يوق ؟ بۇنىڭغا بىرنېمە دېمەك تەس . گاڭگىرىغان ، ھارغىن قەدەملەر بىلەن ئېغىر گەۋدىسىنى ئارانلا كۆتۈرۈپ ،يېڭى ئېقىمغا كىرىپ كېلىۋاتقان خەلقىمىز بۇگۈنكى كۈندە ئۆزلىرىنىڭ نېمىلەرنى يوقتىتىپ ، نېمىلەرگە ئېرىشكەنلىكىنى ،ئوبرازىنىڭ زاماندىكى قايسى رەۋىشتە يۈز بېرىۋاتقانلىقىنى ،تەپەككۇر قۇرۇلمىسىنىڭ قايسى زامان ،قايسى دەرىجىدە كېتىۋاتقانلىقىنى خىرە ھالەتتە ھېس قىلدى . مۇشۇنداق ئالاھىدە شارائىتتا كۆپلىگەن زىيالىيلىرىمىز ئۆزلىرىنى پۈتۈنلەي تاشقى دۇنيادىن ئىزدەشكە باشلىدى . ئۇلار بۈگۈنكى زامان تەپەككۇرىدىكى بوشلۇق تۇپەيلى ئەسلى ھېس قىلىشقا تېگىشلىك نەرسىلەرنى ھېس قىلمىدى . ئاۋۋال ئۆزى

ھەققىدە سىستېمىلىق ئويلانماي ، ئۆز ئىدىيىسىنى ، پەلسەپىسىنى يوقاتقان ئاساستا ،ئۆزلىرىنى باشقا ئىقلىم كىشىلىرىنىڭ پەلسەپە ،كىشىلىك قىممەت تارازىسىغا سالدى .شۇنىڭ بىلەن ئۇلارنىڭ ئۇچىنچى كۆز (تەپەككۇر)ى تامامەن يوقالدى .

تەپەككۇر بىرخىل مەنىۋى ھادىسە . رېئاللىقىمىزدا تەپەككۇر قىلىپ ياشايدىغانلار ئاز . تەپەككۇرى (قەلبى)ئەما كىشىلەر ساماندەك كۆپەيدى . بولۇپمۇ جەمئىيىتىمىزدىكى ماددىي مەئىشەتنىڭ شىددەتلىك بورىنى ۋە زامان تەلىپى ئاستىدىكى كۇيلىرى ،جىسمانىي تىرىكلىك تەلىپى تەپەككۇر قۇرۇلمىمىزنى موھتاجلىق دۇنياسىدا نەلەرگىدۇر تاشلاپ قويدى .

ئادەم شۇنداق بىر مەخلۇق . ئۇ ئىجتىمائىي مۇھىتقا قانچىكى بېقىنغانسېرى تەپەككۇرى شۇنچە قاششاقلىشىدۇ ، سۇسلىشىدۇ ، يوقىلىدۇ . تەپەككۇرى ئاجىزلاشقان ھامان باشقىلارنىڭ قولىغا ئۆتۈپ قالىدۇ . تەقدىرى باشقىلارنىڭ خەيرىخاھلىقى ۋە مەقسىتىنىڭ ئاستىدا بولىدۇ .

بىزدە تەپەككۇر پائالىيىتى بار دېگەندىمۇ ئاساسەن قېلىپلىشىپ قالغان . قېلىپلاشقان تەپەككۇر تەييارباربولغان كۆز ئالدىدىكى نەرسىلەردىنلا پايدىلىنىشتىن ئىبارەت ئۇسۇل بولغاچقا ، شۇ ئادەمنىڭ ھاياتىمۇ تۇرغۇنلۇقتا ئۆتكەن بولىدۇ .ئۇ تىنىمسىز ئىجاد قىلىش روھىدىن يىراق . ئىسلامجان شېرىپ بەشكىرەمىي مۇنداق دەيدۇ :« بىلىم ئىگىلىكى دەۋرىدە جەمئىيەت ، تەشكىلات ۋە شەخسلەر تەپەككۇر جەھەتتىن جانلىق بولۇش تەلىپىگە يەتكەندە ، تېخىمۇ كۈچلۈك ئۇيغۇنلىشىش قابىلىيىتىگە ئىگە بولۇپ ، جەمئىيەت تەرەققىياتىنىڭ تەلىپىگە ،ئۆزگىرىۋاتقان مۇھىتقا ،ئادەم بىلەن مۇھىت ئوتتۇرىسىدىكى مۇرەككەپ مۇناسىۋەتلەرنىڭ ئۆزئارا تەسىر قىلىشىغا ئۇيغۇنلىشالايدۇ .تەپەككۇر جەھەتتىن خاسلىق بولۇش تەلىپىگە يەتكەندە ئەمەلىي كۈچكە ئىگە بولۇپ ، رىقابەت جەريانىدا باش كۆتۈرۈپ چىقالايدۇ . يەنە مىڭلاپ ئادەم تالىشىپ ياشاۋاتقان تارچىلىق دۇنيادا ئۆزىنىڭ مەۋجۇد بولۇپ تۇرۇشى ۋە تەرەققىي قىلىشى ئۈچۈن بىر كىشىلىك ئورۇن ھازىرلىيالايدۇ» .تەپەككۇر قىلىش ئۇسۇلىدىكى خاسلىق ، جانلىقلىققا يېتىش ئۈچۈن تەپەككۇر قىلغۇچىنىڭ ئۈچىنچى كۆزى بولۇشى ، شەيئىيدىن تەپسىلاتقا ، ھادىسىدىن ماھىيەتكە ئۆتۈش ئارقىلىق شۇنۇقتىنىڭ ئارقىسىغا يوشۇرۇنغان بوشلۇققا يۈزلىنەلىشى كېرەك .

ئىنسانىيەتنىڭ تۇنجى مەنىۋى پائالىيىتى تەپەككۇردىن باشلانغانىدى . شۇنداق ئەمەسمۇ . كىشى قورسىقى ئاچقاندا يېيىشنى ئويلايدۇ ۋە لېكىن ئادەمنىڭ ئالدىدا تەييار نەرسىلەر بولۇپ باقمىغان . ئۇ بىئولوگىيىلىك ئېھتىياجىنى قامداش ئۈچۈن ھەرىكەت ئېلىپ بارغان . ھەرىكەت جەريانىدا نېمىنى يېسە بولۇدىغانلىقى ، ئۇنى قانداق يېسە ياخشى بولۇدىغانلىقىنى چۈشەنگەنىدى . شۇنىڭدىن بۇيان ئىنسانىيەت جەمئىيىتىدىكى تامامى ھادىسىلەرنىڭ ھەممىسى ئەنە شۇ تەپەككۇر قىلىش ئاساسىدا زۆرۈرىيەت ۋە ئېھتىياجنى قامداش تەلىپى بىلەن ئادەمدىكى بۇ يوشۇرۇن بايلىقنى قېزىشنى ۋە ئۇنىڭدىن پايدىلىنىشنى مەقسەت قىلغان ئاساستا روياپقا چىققانىدى . سىز ئۆزىڭىزنى قىلچە نامرات چاغلىماڭ ، چۈنكى ھېچكىم بايلىقنى ئانىسىنىڭ قورسىقىدىن قۇچاقلاپ تۇغۇلمىغان . ماددىي بايلىقنى بەك ئۇلۇغلاپ كەتمەڭ . چۈنكى سىز ئاشۇ بايلىقلارنىڭ كېلىش مەنبەسى بولغان مەنىۋى ئىقتىدارىڭىزدىكى بايلىقنى ئۇنتۇپ قالىسىز . ياپونىيىلىكلەرنىڭ تەبىئىي بايلىقى ئانچە كۆپ ئەمەس ئىدى . بۇگۈنكى كۈندە ياپونىيە ئىقتىسادى تەبىئىي بايلىقى ھەددى ھېسابسىز ھەرقانداق بىر دۆلەتتىن ئېشىپ چۈشىدۇ . بۇنىڭدا ياپونىيىلىكلەرنىڭ تىنىمسىز تىرىشچانلىقىنى نەزەرگە ئېلىش بىلەن بىرگە ئۇلارنىڭ قانداق قىلىپ روھىي بايلىقنى ماددىي بايلىققا ئايلاندۇرغانلىقى ئالاھىدە تىلغا ئېلىشقا ئەرزىيدۇ .

سىز ۋۇجۇدىڭىزدا قۇياش بارلىقىغا ئىشىنەمسىز ؟ ئۇنداقتا ، پائال تەپەككۇر قىلىڭ ، ئىزدىنىڭ ،كۈرەش قىلىڭ ، ئۆز بايلىقىڭىزنى تونۇپ تەپەككۇر قىلىۋاتقان ئادەمگە ئايلىنىڭ ! بىر مەزگىلدىن كېيىن بۇ نىجاتلىق قۇياشى ئاستا-ئاستا پارلاپ ،سىزنى يۈكسەك بىر ئالەمگە باشلاپ كىرىپ ، شۇ ئالەمنىڭ ھۆكۈمرانىغا ئايلاندۇرىدۇ .

ئاپتور : قاراقاش ناھىيە كۇيا يېزا ئوتتۇرا قايغۇلۇق كەنتىدە ، دېھقان(M1)

كومپيۇتېر مەشغۇلاتىدا:ماشىنىست ۋە بەتچى رىسالەت مۇھەممەت
بۇ ساننىڭ تېخرېداكتورى ۋە مەسئۇل كوررېكتورى:قۇربان مامۇت

ئىككى فېلىپەتون

ئەكبەرجان ئەخمەتنىياز ئۇيغۇر تاپمىش

سېيىت نوچىنىڭ ئەرزى

كاماندىروپكىدىن قايتىپ كېلىپ ئىشقا چۈشكەن تۇنجى كۈنۈم ئىدى. باشقىلارنىڭ كىرىپ ئاۋارە قىلىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن ئىشىكنى ئىچىدىن ئىلدىم-دە، بايام كاتىب قىزدىن تاپشۇرۇۋالغان - ئىككى ھەپتىدىن بېرى يىغىلىپ قالغان دېلو ماتېرىياللىرىنى كۆرۈشكە باشلىدىم.

ئەڭ ئاخىرقى دېلو ماتېرىيالىنى قولۇمغا ئېلىپ، «داۋاگەر سېيىت نوچى» دېگەن ئىسىمنى كۆرۈپلا تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇغاندا ئۆگەنگەن سېيىت نوچى داستانى ئېسىمدىن كەچتى. ھەي ي... ئەگەر ئۇ سېيىت نوچى دېگەن ساۋاتسىز ھەم نادان بولمىغان بولسا، ئۆزىنىڭ ئۆلۈم خېتىنى دۈشمىنىنىڭ ئالدىغا كۆتىرىپ بېرىپ بىۋاقىت ئۆلمەس ئىدى-دە! مەن شۇلارنى ئويلىغاچ مۇنۇ سېيىت نوچىنىڭ يەنە نېمە ۋەجىدىن ئەرز سۇنغانلىقىنى بىلىپ بېقىش ئىستىكىدە ماتېرىيال خالتىسىنى ئاچتىم. قولۇمغا پەقەت ئۇنىڭ ئەرزنامىسىلا چىقتى. ئۇ ئەرزنامىسىنى مۇنداق باشلاپتۇ:

«ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، ئاللانىڭ زېمىندىكى ئادالەتنى ياقىلىغۇچى بەندىلىرى بولغان سودىيىلەر:

مەنكى سېيىت نوچى شۇ ھەقتە ئەرز پۈتۈپ ئولتۇرۇپتىمەنكى، كىشىلەر مېنى〈ساۋاتسىز ھەم نادان〉دەپ قارا تۆھمەت قىلىشىۋاتىدۇ. ئەسىر بويى مەن ئۇلارنىڭ ئۆز خاتالىقىنى ئۆزى تونۇپ يېتىشىنى زارىقىپ كۈتتۈم. ئەپسۇس، مەن ھەقىقەتەن

ئەدەبىيات گۈلزارى

‹ئەقىدەمگە يىغلايمەن› .مانا يېڭى ئېرا - يېڭى ئەسىر كىرىپ كەلگىنىمۇ ئۇچ يىل بوپقالدى ، ئەمما مەن يەنىلا قاراڭغۇ قېلىۋەردىم . شۇڭا مەن ئاخىرى مېنى قارىلاۋاتقان ،شۇئارقىلىق ئۆزىنىمۇ قارىلاۋاتقان ، شۇنداق سەۋەبلەر تۈپەيلى قارا قەسمەتلەردىن قۇتۇلالمايۋاتقان ئۆز ئادەملىرىمىز ئۈستىدىن شىكايەت قىلىمەن .

ئويلاپ بېقىڭلار ،بۇرادەرلەر ! خىمىيىۋى ئوغۇت سالمىغان ئېتىزلاردىن چىققان ساپ ئاشلىقلارنى يېگەن ۋاقتىڭلاردىكى بۇلغانمىغان ئەقلىڭلار بىلەن ئويلاپ بېقىڭلار !

سىلەر مېنى پەقەت ئۇچتۇرپان ئامبىلى ماشياۋۇ قەشقەر ھۆكۈمرانى مافۇشىڭ (ماتىتەي)گە مەن ئارقىلىق ئەۋەتكەن خېتىنى ئوقۇيالمىغانلىقىم ئۈچۈنلا‹ ساۋاتسىز › دەۋاتسىلەر . ئۇنداقتا سىلەردىن سوراپ باقاي : ماشياۋۇ ماتىتەيدىن كاللامنىڭ ئېلىنىشىنى سوراپ كېچىسى مەخپىي رەۋىشتە يازغان شۇ خېتىنى سىلەرچە ماڭائۇيغۇر يېزىقىدا يېزىپ بېرەرمۇ ؟مىسال ئۈچۈن ئېيتساق ، ھېلىھەممۇ ،سىلەر يۈكسەك پەن-مەدەنىيەت ،ئۇچۇر-ئالاقە دەۋرىگە كىردۇق ،دەپ جار سېلىشۋاتقان مۇشۇ دەملەردىمۇ ئالدىغا شۇنداق خەت كەپقالسا ئوقۇپ ، تەرجىمىسىنى چۈشىنەلەيدىغانلىرىڭلار قانچىلىك ؟ !

بوپتۇ ،ئۇنى بىلمىدىغانلارنىمۇ بار دەيلى . مۇبادا ، يەنە مىسال ئۈچۈن ئېيتساق ، سىلەرنىڭ خېتىنى بىلمىدىغانلىقىڭلارنى ئۇقۇمىدىغان ماشياۋۇ خەت ئويۇنى قىلىپ باشقىچە ئىبارە بىلەن پۈتۈپ قولۇڭلارغا تۇتقۇزۇپ قويماسمۇ ؟ راستتىنلا شۇنداق بولۇپ سىلەرمۇ مەندەك قىسمەتكە مۇپتىلا بولساڭلار ئىدى ، ئۆزۈڭلارنىمۇ‹ ساۋاتسىز› دەپ ئېيتىراپ قىلارمىدىڭلار !

سىلەر مېنى نادانلىقىڭ ، نادانلىق سەۋەبلىك ھاياتىدىن ئايرىلغانلارنىڭ تىمسالى قىلىپ كۆرسىتىشىسىلەر .

ئەجىبا ، مەن راستتىنلا نادان بولسام ، ئەزگۈچىلەرگە قارشى تۇرۇدىغان ھۆرىيەتپەرۋەرلەر سېپىگە ، يەنى‹ گېلاۋخوي› تەشكىلاتىغا قاتنىشارمىدىم ؟ خەلقنىڭ بەختى ئۈچۈن ياشلىق باھارىمنى تەقدىم ئېتەرمىدىم ؟ سىلەر ھازىر‹ مەدەنىيلىك› ،‹ قۇربان بېرىش روھى› . . .نى بەك تەشۋىق قىلىسىلەر ،ئەمما مېنىڭچىلىك ،مەندەك بىر‹ ساۋاتسىز ھەم نادان› بۇڭاڭلارچىلىك بولالايدىغانلىرىڭلار زادى قانچىلىك ؟ دېمەككى ،مەن گاڭگۇڭلۇققا ئەڭ لايىق كىشىمەن .

ئويلاپ بېقىڭلار ، ئىمانىڭلار بىلەن ئويلاپ بېقىڭلار !

مېنىڭ ئۆلۈمىمدە مەندىن ئۆتۈلگىنى ناھايىتى شۇ ۋاقىتلىق بىخۇدلۇق . سىلەرگەجىبا بىخۇدلۇقتىن پەقەت يىراقمۇ ؟ ياق ، سىلەرنىڭمۇ ھەرقەدەمدە بۇرنۇڭلارغا يەپلا تۇرغىنىڭلارنى مېنى بىلمەيدۇ ، دېمەڭلار ،مەن ھەممىنى بىلىپ ،كۆرۈپ تۇرۇۋاتىمەن .

خۇلاسە كالام : مەن ھېلىقى نامغا لايىق ئەمەسمەن ! شۇڭلاشقا مېنى ئاقلاپ چىقىشىڭلارنى سوراپ ھەم ۋىجدانىڭلارغا تەۋسىيە قىلىپ :

- سېيىت نوچى

2003-يىلى 2-ئاينىڭ 18-كۈنى (سەيشەنبە) ، شەھىرى خوتەن»

ئەرزنامە شۇنداق ئاخىرلاشقانتى .مەن سەل مەڭدەپ قالدىم . بىر تەرەپتىن سېيىت نوچىنىڭ راستتىنلا تىرىلىپ قالغانلىقىغا ھەيران بولسام ، يەنە بىر تەرەپتىن بايا بۇ ئەرزنامىنى ئوقۇشتىن بۇرۇن قىلغان خىيالىمغا ،يەنى ئۇزاقتىن بېرى سېيىت نوچىنى قارىلاپ كەلگەنلىكىمدىن ،بۇ ھەقتە ئازراقمۇ تەپەككۇر قىلىپ باقمىغانلىقىمدىن قاتتىق خىجىل بولماقتا ئىدىم . ئەجىبا ،ئۇ قىلغان باتۇرلۇق ، پىداكارلىقلارنى قىلالماي يۇرۇپتىمىز ،يەنە ئۇنى ساۋاتسىزدىن ساۋاتسىزغا ،ناداندىن نادانغا سېلىپ يۇرسەك -ھە ؟ !

شۇلارنى ئويلاپ تۇراتتىم ،ئىشىك چېكىلدى . كاتتىب قىز كىرگەندىن كېيىن مەھكىمىمىزنىڭ سېيىت نوچىنىڭ ئەرزىنى سوراشقا ئامالسىز قالغانلىقى ھەم نەچچە كۈندىن بېرى «باشلىق كەلسۇن»دەپ مېنى ساقلاپ تۇرۇشقانلىقىنى ،سېيىت نوچىنىڭ بۇگۈن كەلمەكچى ئىكەنلىكىنى دوكلات قىلىپ چىقىپ كەتتى .

- ھەيي ، بۇ سېيىت نوچىنى قاراڭ ، ئەرز قىلغىلى خوتەندىن باشقا جاي تېپىلمىغاندەكزە .مەن يەنە ئويلىنىپ قالدىم : بۇ ئەرز شەخس بىلەن شەخس ئارىسىدىكى مەنپەئەتكە ئەمەس ، بەلكى بىر پۈتۈن خەلقە ،ئۇلارنىڭ ئىمانى ،ئىنسابى ،دىيانىتى ھەم ۋىجدانىغا تاقىلىدىغان مەسىلە ئىكەن ، بۇنى قانداق بىرتەرەپ قىلساق بولار-ھە؟ ھېلى ئۇ سېيىت نوچى كەپقالسا . . .

تۇيۇقسىز كاللامغا بىر ئەقىل كەپقالدى . مەن ئۆز - ئۆزۈمگە :«ئەڭ ياخشىسى بۇ ئەرزنى تارىخچىلار ،ئەدەبىياتچىلارنىڭ كېڭىشىگە سېلىپ باقاي . ھەيي . . . ئابدۇرېھىم ئۆتكۈر ،زوردۇن سابىر ،روزى سايىت ئاكىلارمۇ بولغان بولسىزە ، بۇ ئىش تازا ياخشى ھەم تېز بىر تەرەپ بولار ئىدى-ھە ! بوپتۇ ، ھازىرقى زىيالىيلىرىمىزمۇ ئانچە بەك بوش ئەمەسقۇ ، - دېدىم-دە ،ئەرزنامىنى ئېلىپ سىرداشلارنى جەم قىلغۇچى «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىغا قاراپ ماڭدىم .

مەتبەئ ھوشۇرغا ئوچۇق خەت

ئەسسالامۇ ئەلەيكۈم ھۆرمەت ساھىبى ،ئەدەبىيات ئاسمىنىمىزنىڭ جۇلالىق يۇلتۇزى مەتبەئ ھوشۇر ئەپەندى ، قانداق ئەھۋالىڭىز ؟ خىزمەتلىرىڭىز نەتىجىلىك ، تۇرمۇشىڭىز خۇشھال-خۇرراممۇ ؟ (شۇنداق بولغاي ئىلاھىم .)سىز ھېلىمۇ كىملەرنىڭدۇر «ھازىرقى ئايالىنىڭ ئىلگىرىكى ئېرى ،ئىلگىرىكى ئايالىنىڭ ھازىرقى ئەر دوستى»نى ئۇلپەت قىلىپ «قىرلىق ئىستاكان»دا ھاراق ئىچىپ ، «داپ»سودىسىدا قويمىچىي سوقۇپ كەتكەن پۇل ئۈچۈن ئەرز ئېيتىپ ساقچىخانىدا يېتىپ ، «سارىڭ» نىڭ سومكىسىدىن ئېلىۋالغان پۇل - «سىزگە تەگكەن نېسىۋە»نىڭ ۋىجدان سورىقىنى بېرىش ئۈچۈن ھېلىقى «تۇل خوتۇن»نىڭ ئۆيىنى چۆرگىلەپ ، ھەم مېڭىڭىزنى سەگىتىش ئۈچۈن يېزىغا قاتراپ تۇرامسىز ؟ (تۇغقىنىڭىزنىڭ بالىسى «ئالامەت ئادەم» بوپكەتكەندۇ ؟ ھە راست ، كېيىنكى قېتىم يېزىغا چىققىنىڭىزدا ئاپتوبۇستا يەنە «سېمىز خوتۇن»نى ئۈچراتتىڭىزمۇ ، بۇدا ئۇ سىزگە ھۆرمەتسىزلىك قىلمىغاندۇ ؟)

ھېلىمۇ ،قايسى شوپۇرنىڭ باشلىقىنى قورقۇتۇپ يۈرۈپ «يېڭى كېسەل»گە گىرىپتار قىلىپ قويغانلىقىنى ئېنىقلاپ ، «قۇم باسقان شەھەر»نىڭ كەلگۈسى ھەققىدە ياخشىباش قاتۇرۇش ئۈچۈن ھەمپىكىر بولۇشنى نىيەت قىلىپ «يانتاق ئاقساقال» ، «سۇپۇرگە»لەرنى ئىزدەپ ۋە ھېلىقى «سودىگەرنىڭ خوتۇنى»بىلەن «بىغەملەر شەھىرى» دىكى ئېشەككە ئايلىنىپ كەتكەن باخشىنىڭ خوتۇنىغا ئۇچىنىپ ھەم غەزەپلىنىپ ، (ئابدۇقادىر جالالىددىن ئاكا بۇ رومانىنى «مەسەللىك پىروزا»دەپتۇ ،مەنچە بولغاندا ، تارىخىي رومانتىزملىق ئەسەرگە مايىل ، سىزنىڭچە بولغاندىچۇ ؟) «چار خوراز»غا ئوخشاش جىنسىي خاسلىقى ئېنىق بولمىغان (قىز-ئوغۇللارنى پەرق ئېتىشمۇ تەس بوپكەتتىچۇ ،مۇشۇ ۋاقىتلاردا) زەيپانە ۋە ماڭقۇرتلاشقان ،ئەبجەش مەدەنىيەتنىڭ ئەسەبىي غالچىلىرىغا ئايلانغان بىغەم يىگىتچاق - خېنىمچاقلىرىمىزغا «كونا-يېڭى ئىشلار»نى سۆزلەپ راسا بىر تەربىيە ئىشلەشنىڭ ياخشى پۇرسىتىنى كۆتۈپ ، «تارىمنىڭ بۇگۈنى ئۈچۈن باش قاتۇرايلى» دەپ تەشەببۇسلار تارقىتىپ ، خەلقنى تېخىمۇ نەپ بېرىدىغان ياخشىراق يېزىقچىلىق «ئادەت»ى ئىزدەپ يۈرەمسىز ؟

ئەسەرلىرىڭىزگە تەشنا بولغان بۇرادەرلەر : - ئۇ ھازىر يازغۇچىلار جەمئىيىتىگە رەئىس بوپتۇ ، شۇڭا ئەسەر يېزىشقا كۆپ ۋاقىت چىقىرالمىسا كېرەك ، دېيىشىپ يۈرۈيدۇ ، بۇ گەپ راستمۇ ؟ ئۇنداقتا سىزمۇ ھازىر رەھبەرلىكىڭىزنى پەش قىلىپ «ئەركەك سۇ ئىچىش»نى تاشلاپ ،ھېلىقى شوپۇر نىجان مۇھەممەتتەك «قايناقسۇ ئىچسىڭىزمۇ چىشىڭىزنى كولاپ» ، «ئالتۇن چىشلىق ئىت»نىڭ نېمە ئۈچۈن ئۆلگەنلىكىنى ھەم «قارا قورساق سەركە»نىڭ يەنە نېمە شۇملۇقلارنى قىلىش ئېھتىماللىقى بارلىقىنى «تەكشۈرۈش»قىلىپ يۈرەمسىز ؟

چاقچاقمۇ قىلىپ بولدۇم . ئەمدى سىزگە دېمەكچى بولغان ئاساسىي گەپكە كەلسەم ، مەن يېقىندىن بېرى سىزگە باشقىچە قارايدىغان بوپقالدىم . قانداق قارايسەن ، دەپ سورارسىز ھەقىچان . ئالدىرىماي تۇرۇڭ .مەن ئاۋۋال مېنى سىزگە باشقىچە قاراشقا ئىگە قىلىپ قويغان ئىشلار توغرىسىدا ئازراق سۆزلەپ بېرەي . شۇندىلا مەقسىتىمنى ئاسانراق ئۇقتۇرارمەن دەيمەن :

«ئالتۇن چىشلىق ئىت»نى يېزىۋېدىڭىز ، ھەرقايسى ساھەلەردە دۆلەت كادىرلىرى تېخىمۇ چىرىكلىشىپ ،چېنىپ قالغۇدەك بولسا شىركىلىشىپ «باسما قۇدۇق»قا ئايلىنىۋېلىشتى .دوختۇرلار ھېلىقى ۋاقىتتا ئالتۇن چىشلىق ئىتنىڭ چىشىنى يۇلغان بولسا ھازىر چىشىڭىزغا ھېچبىر ھېيىقمايلا كۆز سالمىدىغان ، مەقسىتىنى ئوچۇقلا ئېيتىپ «قىزىل بولاق»سىز جاننى قۇتقۇزمايدىغان بولۇشتى .

«قىرلىق ئىستاكان»نى يېزىۋېدىڭىز ، ھەرقايسى جايلاردا ئەقلىنى ھېسسىياتقا قۇل قىلىپ بېرىپ «قىرلىق ئىستاكان نوچىلىرى»مەيدانغا كەلدى ، ئۆزلىرىنىڭ ئىنسانلىقىنى ،قەدىر-قىممىتىنى «قىرلىق ئىستاكان»غا تېگىشۋېتىشتى .

«بۇرۇت ماجراسى»نى يېزىۋېدىڭىز ،مانا ھازىرغا كەلگەندە جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ چەت ۋىلايەت-ناھىيىلىرىدىكى بەزى «دانا»رەھبەرلىرىمىز ھەقىقىي تۇرە «بۇرۇت ماجراسى»قوزغاپ (ئەمەلىيەتتە بۇ «دانا» لىرىمىزنىڭ قولىدىن يۇقىرى دەرىجىلىك رەھبەرلەرنىڭ سۆزلىرىنىڭ ئاخىرىغا ئۇندەش « ! » قويۇپ ، تۆۋەندىكىلەرنى قورقۇتۇشتىن ئۆزگە يەنە نېمە ئىشلار كېلىدىغانلىقى نامەلۇم) ئىشچى-خىزمەتچىلەرگە بولۇپمۇ مائارىپچىلارغا بۇرۇت ئارقىلىق جازا بېرىدىغان ، «بۇرۇتى بارلارنىڭ چوقۇم پىچىقى بولىدۇ»دەپ قارايدىغان بولۇۋېلىشتى . (بىز ھالا بۇگۈنگە كەلگەندە يېنىدا پىچاق ئېسىپ يۈرگەنلەرگە ھۆكۈم بىلەن قاراپ قالغاندەك ،

كەلگۈسى بىر كۈنلەردە ئۆزلادىلىرىمىز بۈرۈتى بارلارغا ھەۋەس قىلىپ قالمىغىيدى !)مەنمۇ تېخى بىر ئوبدان ياراشقان بۈرۈتۈم (يېگىتلىك زىننىتىم)نى چۈشۈرۈۋەتتىم . نېمىشكە ، دەمسىز ؟ ئۇنداق قىلمىسام ماڭا يىللىق سىناپ - تەكشۈرۈشتە مۇنەۋۋەر بولۇپ باھالىنىشىمۇ ،13-ئايلىق مۇكاپات ماڭاشىمۇ يوق بولۇدىكەن ئەمەسمۇ .

رەھبەرلىرىمىز دائىم «ئالتۇننىڭ ئارىسىدىن كېسەك ئىزدەپ»لا يۈرگەچكە كىشىلەر ئىككىنچى قېتىملىق بۈرۈت ماجراسى يۈز بېرىپ قېلىپ «چۈۋۈپ-توقۇلۇشىدىن» ۋە «ئىككى پۇتنىڭ بىر ئۆتۈككە تىقىلىشىدىن» ئەنسىرەپ بىر-بىرىگە ئىشەنمەيدىغان ،ئۆزئارا بېرىش-كېلىش قىلىشمايدىغان ،قوشنىلار ئارا قاچا سۇنۇشمايدىغان ، بىر-بىرىگە ساختا تەبەسسۇم قىلىشىپ مۇكۈشۈپ يۈرۈشىدىغان ھەتتا سەبىي بالىلىرى مەكتەپتىن كەلگەن ھامان ئۆيگە سولۇۋلىپ سىرتقا چىقارمايدىغان ، قوشنىلىرىنىڭ بالىلىرى بىلەن ئويىنىغىلى قويمايدىغان ھالەت شەكىللەندى .

ئاساسىي گەپكە كەلسەم (مەن قەستەن «دەريانا ئوت قويماقچى» ئەمەس) ، 1990-يىللارنىڭ باشلىرىدا خروئىننىڭ زىيىنى توغرىسىدىكى كىنو-تېلېۋىزىيە فىلىملىرى قويۇلغانسېرى خروئىن چېكىپ ئۆلۈپ كەتكۈچىلەر كۆپەيگەن بولسا ، يېقىنقى يىللاردىن بۇيانقى تېررورلۇق ،قاتىللىق ، بۇلاڭچىلىق ،چېكىدىن ئاشقان خۇنۇك ئىشقىي-مۇھەببەت تېمىسىدىكى ، ئاتا-ئانا بىلەن پەرزەنت بىر جايدا ئولتۇرۇپ كۆرگۈسىز (ھازىرغۇ بۇنىڭغىمۇ كۆنۈپ قېلىۋاتىمىزغۇ دەيمەن)كۆپلىگەن تەرجىمە فىلىملەرنىڭ بىزنىڭ ئارىمىزدىمۇ بۇلاڭچىلىق ، قاتىللىق ،شەھۋەتپەرەسلىكنى ئاستا-ئاستا يامرىتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ تۇرۇپتىمىز .ھازىر بىزنىڭ ئوتتۇرا-باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇيدىغان بەزى بالىلىرىمىزمۇ ئاشىنىنىڭ نېمىلىكىنى ،قايسى نەرسىنى ئىشلەتسە ھاممىدارلىقتىن ساقلانغىلى بولۇدىغانلىقىنى ،قايسى كىيىمنى كىيگەندە بەدەننى ياخشى نامايان قىلغىلى بولۇدىغانلىقىنى (ئەمەلىيەتتە ئۇلار گۈزەللىكنىڭ نېمىلىكىنى ، گۈزەللىكنىڭ يوشۇرۇن بولۇدىغانلىقىنى ، توختىماي گىرىم قىلىدىغان قىزلار - گۈزەللىكنىڭ نېمىلىكىنى بىلمەيدىغان ياسانچۇق مايمۇنلارلا ئىكەنلىكىنى بىلمەيدىغان)بىرقىسىم ماڭقۇرت-ئازغۇنلار ،خالاس) ، قىزلىرىمىز قىزلىق ئىپپىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئوپېراتسىيىسىنىڭ مۇۋەپپەقىيىتى ئارقىلىق بۈگۈنكى «چىچالمىسا پوقىدىن ، ئاتالمىسا ئوقىدىن» كۆرۈدىغان يېگىتلىرىمىزنىڭ بۇرۇتىغا چالما تىزىپ ، دوپپىسىغا جىگدە سالغىلى بولۇدىغانلىقىنى بىلىپ قالدى . جەمئىيەتتە مۇھەببەت جىمى بۇزۇقچىلىقلار-نىڭ يېپىنچىسىغا ئايلاندى .ئايالىلار - بالىلارنى ئېلىپ-سېتىش قاتارلىق قاباھەت رەزىل قىلمىشنىڭ ئۆزى ئېلىۋاتقانلىقىنى ، دىنىنىڭ تەرەققىياتىدىن ھوللىۋۇدنىڭ سىكىدۇرمىچىلىك تەرەققىياتىنىڭ تېز بولۇۋاتقانلىقىنى ،ئۆزلادلارنىڭ مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامدىن بەكرەك ساكيامونىنى ، (ھەر تەتىلدە «غەربكە سایاھەت»فىلىمىنىڭ قويۇلۇشى پەقەت ئوقۇغۇچىلارنىڭ تەتىلنى ياخشى ئۆتكۈزۈشى ئۈچۈنلا ئىكەنلىكىگە ئىشىنەلمەيمەن)چىنتۆمۈر باتۇردىن بەكرەك «شەپەرەك پەھلىۋان»نى ، ئوغۇزخاندىن بەكرەك سۇنۇڭكۇنى ، ئوغۇزخانغا يول باشلىغان كۆك يايلىلىق بۆرىدىن بەكرەك «شىر پادىشاھ» بىلەن سىمبانى ،سادىر پەھلىۋان ، تۆمۈر خەلىپە ،خوجىنىياز ھاجىدىن بەكرەك رامبو ،خېمەن ، سانخىلولارنى ، نازۇكۈمدىن بەكرەك «ئايال گاچا تەپتىش»نى ،ئابدۇللا ئابدۇرېھىم ، مىرزات ئالىم ، سەنۇبەر تۇرسۇنلاردىن بەكرەك شاھرۇخان ، جېكسون ،ئەنجىلىلەرنى تونۇيدىغان بولۇپ يېتىشۋاتقانلىقىنى ئىنكار قىلالمىغىنىڭىزدەك ، يۇقىرىقى پاجىئەلەردە قىلچە «مەسئۇلىيىتىم» يوق دېيەلەمسىز ؟

ئەنە قاراڭ ، ئەتراپىمىزدا ئادەم بارمۇ-يوق دېمەي ۋەھىمە باسىدۇ : ئەتراپىمىزدا ئادەم بارمۇ-يوق دېمەي چىملىقلاردا ھاياسىزلارچە قۇچاقلىشىپ ،ئىتتەك يالىشۋاتقان ؛ ئوچۇق-ئاشكارا ھالدا ئەل-ئاۋامنىڭ كۆزىچىلا سومكىلىرى (بۇ سومكىلارغا جىرىڭشىپ تۇرۇدىغان مىتاللار ئېسىلغان بولۇپ ، خۇددى ئات-ئېشەك ياكى ئىتنىڭ بوينىغا ئېسىپ قويۇلغان كولدۇرما-قوڭغۇراقلارغا ئوخشايدۇ)دىن ئالىيېشىل بوياقلىرىنى ئېلىپ ئۆزلىرىنى ئالۋاستىغا ئوخشىتىپ گىرىم قىلىشىپ - گۈزەللىكنىڭ كۈرسىنى چۈشۈرۈۋاتقان ؛ئاتا-ئانىسى ،يېگىتى ،سۆيگەن قىزى (قاراڭ بۇ يېگىتلىرىمىزنى ، خېنىم مىجەزلىشىپ ئەمدى شۇ سېغىز كەمپىتلەرنى چاينىپ ،شۇنى ئېتىلدۇرالمىغىنىدىن پەخىرلىنىپ يۇرۇشىدۇ .شۇنداق مەنزىرىلەرنى كۆرسەم ئويلاپ قالىمەن : بۇ مەنزىرىنى تۆمۈر خەلىپە ئاتىمىز كۆرگەن بولسا نېمە دەر ئىدى - ھە ؟- ھۇ لومودى ،دەيۇز ،خوتۇنتالاق . . . دەر بولغىيتتى ،بەلكىم !) ،پەرزەنتى ،ئوقۇغۇچىلىرى ، ئەل-جامائەت . . . ئالدىدىلا ماچىلدىتىپ سېغىز كەمپىت چاينىشۋاتقان ؛ پاھىشەلەر كوچا-كويلاردا ، دوقمۇشلاردا قاش-قاپىقىنى ئويناتىپ خېرىدار چاقىرىپ ئاپئاشكارا زىنا سودىسى قىلىشۋاتقان . . . ھەممە -ھەممىسى شۇ كىنولاردىن يۇقتۇرۇۋالغان «مەدەنىيەت»لەر . يەنە قاراڭ ، ھازىر بىزدە ئاتا-ئانىسىنى ئۆزلىرى ،سىلى ،سىز دەيدىغان پەرزەنتلەر قانچىلىك؟ مۇھەببەتىم بىلەن كۆرۈشەتتىم ، يېگىتىم ساقلاپ قالغان ، دېگەندەك

«مەدەنىيەتلىك ئىبارىلەر»نى ھېچ ھېيىقماي ئاتا-ئانىسى ئالدىدىلا دەۋرىدىغان «ئېچىۋېتىلگەن - ئىدىيىسى ئازاد» ياشلىرىمىز كۆپىيىۋاتىدۇكى ، ئاتا-ئانىسىنى بىرى سەت گەپ بىلەن تىللىسا يۈرگەن قىزى ياكى ئايالىنى تىللىغاندىن بەكرەك غەزەپلىنىدىغان ئەركەكلىرىمىز زادى قانچىلىك؟

شۇنچە ئەبجەشكىلەر ، ئۆزگىرىش - ياتلىشىشلار ئىمانى كامىل ، روھى ئويغاقلارنى تەشۋىشكە سالسىمۇ ،نۇرغۇن چۇقانلار سېلىنىۋاتسىمۇ ، ئەمما بۇ ئەبجەش مەدەنىيەتنىڭ ئەسەبىي غالچىلىرى ھېچنېمىدىن خەۋەرسىزدەك خىرامان ھەتتا كۈلۈشۈپ-يايرىشىپ دوزاخقا قاراپ كېتىۋاتماقتا . ئۇلارنىڭ ھەربىر چامدىشى مىللىتىمىزنىڭ تارىخىنى ، بۈگۈنىنى ،كەلگۈسىنى ئۆزى بىلەن بىرگە دوزاخقا سۆرىمەكتە . ئەپسۇس ، ئۇلار يەنە شۇنچە بىغەم .

«شۇنداق بىر قوشۇننىڭ باستۇرۇپ كېلىۋاتقانلىقى توغرىسىدىكى خەۋەر بىغەملەر شەھىرىگە ئاللىبۇرۇن يېتىپ بولغانىدى .ئەلۋەتتە مۇنداق خەۋەرلەرنى ئالدى بىلەن ھېلىقى چۆلنىڭ ئوغرى يوللىرىدا شەيتاندەك ھەركەتلىنىپ يۈرۈدىغان سودىگەرلەر يەتكۈزۈپ بولاتتى . شۇتاپتا ئادەملەر شەھەر سىرتىغا توپلانغان بولۇپ ، بۇ كىشىلەرنى شەھەرنىڭ چوڭ ئاقساقىلى - يانتاق ئاقساقال تەشكىللەپ يۈرەتتى .

. . .

بۇ ئادەملەرنىڭ چىرايى ، يۈرۈش - تۇرۇشىدىن جەڭگە ئەمەس ،كۆڭۈللۈك بىر سەيلىگە چىقىشقاندەك كۆرۈنەتتى . ناغرا-دۇمباق چالغۇچىلار ھەۋەس بىلەن چوكا ئۇراتتى ،كارناي-سۇنايچىلار قوۋۇزىنى بولۇشىغا كۆپتۈرۈپ ، قۇلاقنىڭ يارغۇدەك قاتتىق ئاۋاز چىقىرىشاتتى . ئۇششاق بالىلار ھەر تەرەپكە قاراپ يۈگرۈشەتتى .خۇددى بۈيەردە بىر مەرىكە بولۇۋاتقاندەك ، يېمەك-ئىچمەك ،ئۇسسۇزلۇق سانقۇچىلارمۇ توپنىڭ بىر چېتىگە ئۆز يايمىلىرىنى يېيىپ ئولگۈرگەنىدى . بۇ ئالامانىنى تەرتىپكە سېلىشنىڭ ئۆزى بىرگەپ ئىدى .تۆمۈرچىنىڭ قولىدا بولقا ،دېھقاننىڭ قولىدا ئارا ،ياغاچچىنىڭ قولىدا توقماق . . . ئىشقىلىپ ھەركىم قولىغا چىققان نەرسىسىنى كۆتۈرۈپ بۇ مەيدانغا كەلگەنىدى . ئۇلار ھەدەپ بىر-بىرى بىلەن چاقچاقلىشىۋاتاتتى» («قۇم باسقان شەھەر»رومانىنىڭ 94-بېتىگە قارالسۇن) .

ئەنە شۇنداق ،جەمئىيىتىمىز يەنىلا يەلكىنى يوق كېمىدەك رەھىمسىز دەريا دولقۇنلىرىدا سۈنىڭ ئېقىشىغا يۈرمەكتە .

«نەي ئاۋازى»دا مۇڭلىنىپ ئولتۇرۇپ ئاشۇ «ئۆلۈككە خەت»يازغان ۋاقىتلىرىڭىزنى ئەسلىگەچ «خاسىيەتلىك قار»دا روھىڭىزنى تېخىمۇ پاكلىشىڭىزغا تىلەكداشمەن . سىز خەلقىمىزنىڭ روھىيەت ئېتىزلىرىنى پەرۋىش قىلىش ئۈچۈن بېھىساب تەر ئاققۇزدىڭىز ، مانا بىزمۇ سىزنىڭ ئەسەرلىرىڭىزنى ئوقۇپ يۈرۈپ «تۇخۇم تۇغۇشنى بىلمىسەكمۇ تۇخۇمنىڭ تەمىنى تېتىپ قالدۇق» .سىز ماڭغان مەنزىلگە ماڭغىلى ،«نازۇكۇم »نى ياد ئېتىپ ، يىرىڭدىغان جەمئىيىتىمىزنىڭ كېسىلىنى بىرگە داۋالىغىلى بېلىمىزنى باغلىدۇق . بىزگىمۇ قول بېرىپ قويۇڭ . ئاللا ھەممىمىزگە روھىي پاكلىق ئاتا قىلغاي !

ئاپتور : قاراقاش ناھىيە كەسپىي - تېخنىكا تولۇق ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى(M2)

ئاپتورلار سەمگە:

ژۇرنىلىمىزغا ئەۋەتىلگەن ئەسەرلەردىن ئۆزگەرتىش ۋە تولۇقلاشقا تېگىشلىك دەپ قارالغانلىرىدىن باشقىلىرى بىردەك ئاپتورلارغا قايتۇرۇلمايدۇ. شۇڭا ئاپتورلار ئەسەر ئەۋەتكەندە ئۆزىدە بىر نۇسخا ساقلاپ قېلىشنى سورايمىز.

ـ «شىنجاڭ مەدەنىيىتى»ژۇرنىلى تەھرىرلىكى

دېهقان قىزىنىڭ ئېيتقانلىرى

پاتىگۈل قاسىم تۆرىبەگ

مەن دېهقان قىزى ،شۇڭا دېهقانلارنىڭ تۇرمۇشى ماڭا بەشقولدەك ئايان . بۇ بىرئەبجەش بايان بولغاندىكىن ئۇزۇمنى كۆپ چەكلىمگە ئۇچراتمايلا كۆز ئالدىمدا بولغان ئىشلارنى ئودۇللا ئېيتىپ ، دېهقانلارنىڭ جاپالىق تۇرمۇشىنى خەلقىمىزگە ئەينەن يورۇتۇپ بېرىشنى كۆڭلۈمگە پۈكتۈم .

ـ ئاپتوردىن

تۇغمەس ۋەزىپە

سىلەر بەلكىم «تۇغمەس ناخشا» ، «تۇغمەس دۇنيا» . . .دەپ كۆپ ئاڭلىغانسىلەر ،مەن ئەقلىمگە كەلگەندىن بېرى كۆپرەك ئاڭلىغىنىم دېهقانلارنىڭ زېمىنىمگە يۈكلەنگەن «تۇغمەس ۋەزىپە» .دېهقانلار دائىم : «دەردىمىزنى تىڭشايدىغانلار بار ،ئىشىمىزنى ئوڭشايدىغانلار يوق» دېيىشىدۇ .

دېهقانچىلىق ـ پاتقاقچىلىق ،قىلماي دېسە ئاچارچىلىق . . . يىل بويى ئاشلىق تېرىيمىز ،بۇنىڭ بىلەن خەقنىڭ قورسقىنى تويغۇزۇمىزۇ ،ئەمما تاس قالىمىز ئۆزىمىز ئاچ قالغىلى .

ـ نېمىشقا ؟

ـ نېمىشقا بولاتتى ،پۈتكۈل دېهقانچىلىقىمىزدىن چىققان ئاش يەيدىغانغا تۇگۈل هۆكۈمەتكە سېتىش ۋەزىپىسىگە كەملەيدۇ .كەملەپ قالغىنىغا ئاشلىق سېتىۋېلىپ تولۇقلىشىمىز شەرت . ئاشلىق تاپالمىساق جەريمانە تۆلەيدىغان گەپ . كۆزلۈك يىغىمنى يىغىپلا دېهقانلارنىڭ هەممىسى قەرز تۆلەشكە چاپىدۇ :بانكا قەرزى ،سۇ پونكىتىغا سۇ بېجى ،مالىيە پونكىتىغا يەر بېجى ،كەنتكە جامائەت فوندى . . . دېگەندەك . تۇغمەس ئالمىغان پۇلنىڭ بەرمىگەن «قەرز» نى تۆلەشتىن سىرت كومباينىچىغا «ئورۇش پۇلى» ، تراكتورچىغا «يەرهەيدەش پۇلى» ، «يەرتۇزلەش پۇلى» . . .تاپشۇرىدۇ .كاناي ياغلىغلى ياغ بولمىسا مەيلىكى دېهقاننىڭ چورۇقى مايسىراپ كەتسە بولمايدۇ . يوللىرىمىز ئاسفالىتلاشتى ،بۇ دېهقاننىڭ قان-تەرى بەدىلىگە ياسالغان .ئەمما هېچكىم هەقسىز مېڭىشقا بولمايدۇ . ئولتۇرغان ئۆيىمىز قۇرما تام ياكى سوقما تام بولغىنى بىلەن دەرۋازىمىز ئوردا قوۋۇقىدەك چوڭ ۋە هەيۋەتلىك . «تەكشۈرۈش ئۆمىكى» كەلسە كۆرۈدىغىنى كۆزگە تېزلا چېلىقىدىغان ئەنە شۇنداق خىشتىن سېلىنغان هاجەتخانا ۋە قورۇق تام .قورۇقتامنىڭ ئىچىدىكى ئادەملەرنىڭ ئورۇق ياكى سېمىز ،ئاچ ياكى توقلۇقى بىر سىر .بۇلارغا دېهقانلاردىن مەجبۇرىي پۇل يىغىلىپ بىر تۇتاش تام قوپۇرغان بولسىمۇ لېكىن ئوغرى كىرەلمىگۈدەك سېلىنغىنى يوق .خۇددى كېلىۋاتقان كەلكۈننىڭ ئالدىنى ئېگىز ۋە هەيۋەتلىك

توغان بىلەن توساپ ئىككى تەرىپىنىڭ ئوچۇق قويغاندەكلا .

مەھەللىمىزدە ئەللىك ئۆيلۈك ئادەم بار . ھەربىلى سەككىز ئائىلە پىلە باقىدۇ .باقسىلا بولۇدىغان ئىش بولسىغۇ مەيلىدى . ۋەزىپە كەملەپ قالسا جەريانە تۆلىگەنىنىڭ سىرتىدا كىلەر يىلى قايتا باقىدىغان گەپ . ئۇنىڭ ئۈستىگەسانىنىڭ جىقلىقى ، ئازدېگەندىمۇ 500-1000تالغىچە پىلە . پۈلغا سېتىۋېلىپ ئۆزىمىز تالادا يېتىپ ،بۇجازانىخورلارغا مېھمانخانا ،ياتاق ئۆيلەرنى بوشىتىپ بېرىمىز . جېنىنىڭ بوشلۇقىچۇ تېخى ،چۈنى ياكى چۈمۈلە چاقسا ئۆلۈپلا قالمىدۇ .بەزىدە تېخى گۈندىپايدەك قاراپ تۇرۇپ باقمىسا چاشقانلارمۇ يەپ كېتىدۇ . بۇ پىلە قۇرتى دېگەنگە ئۇجمە يوپۇرمىقىدىن باشقا نەرسىنى ئەسلا بەرگىلى بولمىغان . دەسلىپىدە بىرتال پىلە كۈنىگە بەش-ئالتە كىلوگىرام ئەتراپىدا يوپۇرماق يەيدۇ ، كېيىنچە ھەركۈنىگە ئون كىلوگىرامدىن ئارتۇقراق يەيدۇ . يوپۇرماق يېتىشتۇرەلمەسەك كېچىلىرى ئۇخلىماي يىراق-يىراق سەھرا - جاڭگاللاردىن يوپۇرماق ئوغرىلاشقا چاپىمىز . قورسىقى سەللا ئاچ قالسا بىر-بىرلەپ ئۆلۈشكە باشلايدۇ . ھەتتا تېخى يوپۇرماقنى يۇيۇپ قۇرۇتۇپ ، سېپاپ سېلىپ بەرمەسە ئىچى سۇرۇپ ئەمدىلا توقۇلغان ئاپئاق پىلە غوزىكىنى قارا رەڭگە بويۇۋېتىدۇ .رەڭگى سەل سارغىيىپ قالغان غوزەكمۇ پىلە زاۋۇتىغا بارغاندا بىر تىيىنغىمۇ يارىمايدۇ . كېچە-كۈندۈز باققان مۇشۇ پىلە يىپىدىن توقۇلغان كىيىملەرنى دېھقانلار ئۆمرىدە بىرەر قېتىم كىيىشكىمۇ مۇيەسسەر بولالمايدۇ .بىر كىلوپىلە غوزىكىنى ئون سومدىن ساتساق ، يۇقىرىغا 60 - 70سومدىن يۆتكىلىدۇ .

چۆجە بېقىش ۋەزىپىسىمۇ بار . چۆجە باقساق هاللىق سەۋىيىگە يەتكىلى بولىدۇ ،چۈنكى چۆجە توخۇ بولىدۇ ،توخۇ تۇخۇم تۇغىدۇ ، تۇخۇمدىن چۆجە چىقىدۇ . . . چۆجە سانى 60تىن كەم بوپقالسا جەريانە تۆلەيمىز .كەنتنىڭ بەلگىلىمىسى بويىچە بازاردىن سېتىۋېلىشقا بولمايدۇ .بازاردىن پىيالە چوڭلۇقىدىكى چۆجىنىڭ بىر دانىسى بىر يېرىم سومدىن بىر كوي سوم سەكسەن تىيىنغىچە ،كەنت دىگۈزارلاشقان چۆجە چىقىرىش زاۋۇتىدا بار خوجايىنىنىڭ چۆجىلىرىنىڭ ھەربىرى ئىككى سوم سەكسەن تىيىندىن ئۈچ سومغىچە ، تېخى بازاردىكى بىر يېرىم سوملۇق چۆجىدىن خېلىلا كىچىك ۋە ئاۋارە .توكتىن چىققان چۆجىلەردىن 40 - 50نى باقسا ئاران بەش-ئونى ئەي بولىدۇ ، مېكىيان بولغىنىدا كۈرۈك بولسا 20-30تۇخۇم سېلىپ بەرسە ئاران بىرياكى ئىككى چۆجە چىقىرىپ قالغان تۇخۇمنى سېپىستۇېتىدۇ .

دېھقانلارنى بۇرۇن شەھەرلىكلەر «سەھرالىق لايتۇماق »دەپ كەمسىتەتتى ،ھازىر «ئەبگا »دەپ تىللىشىدۇ ،چۈنكى ئۇلار سېغىزىرىپ ياداپ كەتكەن ئىنەككە ئوخشاپ قالدى . تېخى بۇلتۇر ئەتىيازدا دېھقانلارغا ئانار كۆچىتى سېتىۋېلىش ۋەزىپىسى چۈشتى . ھەربىر ئائىلىدىن كۆچەت پۇلى ئۈچۈن 20سومدىن 50سومغىچە مەجبۇرىي يىغىۋېلىندى . ئەمما ھەممە ئۆيلەر قويغان كۆچەتلەرنىڭ تولىسى تۈتمىدى .چۈنكى كۆچەت ۋاقتى ئۆتكەن ، سۇيى قېچىپ قۇرۇپ قالغان كۆچەت ئىدى . كۆچەتنىڭ پۇلىنى بىر تىيىنمۇ كەم قىلماي كەنتكە بەرسەك ، كەنت «كۆچەتچى خوجايىن »غا بېرەرمىش .

قوي بېقىش ۋەزىپىسىمۇ بار . ئۇيەر-بۇيەردىن ئاز-تولا پۇل سوراپ ياندىكى ئېشىنچى پۇل بىلەن قوشۇپ تۆت قوي سېتىۋالساق ،يۇقىرىغا يوللىنىدىغان ستاتستىكا جەدۋىلىگە ئون قوي دەپ يېزىلىدۇ . شۇنىڭ بىلەن دېھقانلار «هاللىق سەۋىيىگە يەتتى» دېگەن قالپاقنى كىيىپ هاۋا يەپ ،بوران كېكىرىپ يۇرۇيدىغان گەپ . ئورۇقلۇقتىن ئۆلسىمۇ ،يايلىقى يوق بۇ كىچىككىنە جايدا قوتاندىن چىقارماي باققان قويلار ئۈچۈن «ئوت ئۈچى پۇلى» تۆلەيمىز تېخى . بىرى ئىككى بولغىچە سېتىپ قەرزنى بەرمەسەك تېخى . يىل بويى قوي باققان بىلەن گۆشنى ئايدا بىر-ئىككى قېتىم بازاردىن سېتىۋېلىپ ئاران يېيەلەيمىز . باشقا ۋاقىتتا گۆشسىز ،مايسىز غىزادىن قانچە زېرىكسىمۇ ،دادىلىرىمىز بۇرتىنى پىلىكتە مايلاپ بەتتە پولو يېدىم دەپ سىرتقا چىقسا ،بىزمۇ مەكتەپنى ئەكىلكتە قىزارتىپ «كاۋاب »يېدىم دەپ يوغان قورساق كادىرلارنىڭ ئالدىدا دەمبەسقەدەم «پارات »تىن ئۆتۈشكە كۆنۈك .

بۇنىڭغا كۈلەمدۇق ياكى ئويلىنامدۇق؟

مانا بىرنەچچە يىل بولدى كۈندۈزى هاشاردىن هېرىپ-ئېچىپ كەلگەن دادىلىرىمىز بۇيرۇقتا بىنائەن كېچىسى نۆۋەت بويىچە مەھەللە باقىدۇ . مەھەللىنى ئۆزلىرى باقىدۇيۇ ،ھۆكۈمەت ئامانلىق ساقلاشقا مەسئۇل قىلغان كەنت - يېزىلارنىڭ ئامانلىقىنى قوغداش خادىملىرىغا «باشقۇرۇش ،قوغداش ھەققى» تاپشۇرىدۇ . كۈلكىلىك يېرى شۇكى ،ئىتتىن كېسەل يۇقمىدەك دەپ ، پەرمان بويىچە مەھەللىمىزدىكى ئىتلارنى سۇر-توقاي قىلىپ ئېتىپ ئۆلتۈرۈۋېتىشى- ۋىدى ،مانا ئەمدى مەھەللىدە ئوغرى كۆپەيىپ كېتىپ ئىتنىڭ ۋەزىپىسى ئادەمگە يۈكلىنىپ قالدى . چاشقانلارغا تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن چاشقان دورىسى چېچىلىۋىدى ، ئۆلۈك چاشقانلارنى يەپ مۇشۇكلەرنىڭ نەسلى قۇرۇپ كەتكەنلىكتىن چاشقان ئاپەت خاراكتېرلىك يامراپ بېشىمىزغا بالا بولدى . بىر چاشقان بىر يىلدا بىر تونىنا ئاشلىقنى يەپ بولۇدىكەن . يەنە كېلىپ «لەخمە ئۇرۇشى »باشلىنىپ قالسا ئامان قالمايمىز ،دېدىمۇ هەممىسى دېگۈدەك ئۆگزىگە

«ئۆي» سېلىۋېلىشتىن . ھەرقانچە ئۇلۇغ ئېقىنمۇ ئۇستىدىكى چۆپنى يۇتۇپ كېتەلمەيدۇ-دە . چاشقاننى يوقىتىمەن دەپ ئۆگزىنى ئۆرۈۋەتكىلى بولمۇنمۇ ؟ دادام مانا 1950-يىللاردا «تۆت زىياندىن يوقىتىش» دولقۇنىغا ئاتلانغان ئادەملەرنىڭ كۆپىنچىسى يوقالدى (ئۆلدى) . ئەما بۇ تۆت زياندىن تاھازىرغىچە يوقالغىنى يوق ، دەيدۇ . ئويلاپ باقسام چۈن ، پاشا ، چاشقان ، چېكەتكە دېگەنلەردە ئادەمگە ئوخشاش «پىلانلىق تۇغۇش» بولمىغاندىكىن ، بىرى ئۆلسە مىڭى تۇغۇلىدىغان گەپكەن . يولۋاسىنمۇ يەڭگەن ئەركەك - ئەزىمەتلەرنىڭ چۈن - پاشىغا بوزەك بولۇشىمۇ بىر كۈلكىلىك ئىشتە . مانا ، مىڭ تەستە تىككەن كۆچەتلەرمۇ چېكەتكىنىڭ دەستىدىن نابۇت بولماقتا . قېنىمىزنى پاشا شورىسا ، ئوغرى-قاراقچىلار كېلىپ «جانغا تۇرامسەن ، مالغىمۇ» دېسە ، چاشقانلار كېلىپ ئەڭلىمىزنى ، ئاشلىقىمىزنى يېسە ، ياپىر ، ئەجەب چىداملىق خەقكەنمىزبىز . . . چاشقان دورىسى ، تاختا مۇشۇك سېتىۋېلىپ پۇل توشمايۇاتسا ، كەنتتىن مەجبۇرىي «يىلىملىق چاشقان تۇتقۇچ» تارقىتىپ ، ھەر بىر دېھقاندىن ئالتە سومدىن پۇل يىغدى . (تېخى چاشقان دورىسى ياسايدىغانلار-بىزگە باھادا ئېتىبار قىلغانمىش) ئۇنەرسە ئۆيدە ھەرقانچە ئۇزاق تۇرسىمۇ ئاران تۆت-بەش چاشقان تۇتالايدىكەن . ھازىرقى چاشقانلارمۇ خېلى سەۋىيىلىك بوپقاپتۇ ، ئالدىراپ يارىيلىمىلىق تاختا مۇشۇككە دەسسىمەيدىكەن . ھەربىرى قورساق كۆتۈرسىلا ئاز دېگەندە سەككىز-ئوندىن بالىلىق بولۇدىكەن . مۇشۇنداق ھەددىدىن ئارتۇق تۇغۇپ كۇنسېرى ئاۋۇپ كېتىدىكەن ئەمەسمۇ . ئۆيدىكى چاشقاننى يوقىتالماي جىلە بولۇپ تۇرغاندا سىرتتىن قۇرت تۇتۇپ كېلىش ۋەزىپىسى يۈكلەندى . يىغقانىڭ قۇرتنىڭ كىلو سانى بىر گىرام كەملىسىمۇ بولمايتتى . شۇڭا بىچارە ئاپىلىرىمىز قۇرت تېرىش ئۈچۈن ئېتىزلىقىمۇ ئېتىزلىق ، سايلىقمۇ سايلىق كېتىشتى . ئەمدىلا ئوقۇش پۈتتۈرگەن بىزدەك قىزلارغا بالا بېقىش ، نان يېقىش ، تاماق ئېتىشتىن تارتىپ چارۋىلارغا ھەلەپ ئېتىشكىچە ئائىلىنىڭ ئۇششاق ئىشلىرى يۈكلىنىشكە باشلىدى . ئاز-تولا ئېشىنچى ۋاقتىمىز چىقسىلا ئائىلىمىزگە بىرئازبولسىمۇ كىرىم بولسۇن ئۈچۈن مەدىكار ئىشلىگىلىمۇ چىقتۇق (گەرچە ھېرىپ كەلگەنده باشقىلار بەلكىم شېرىن ئۇيقۇغا كېتەر . بىراق مەن ياستۇقنى تىزىمغا قويۇپ ، سۇس چىراغ يورۇقىدا دەردىمنى قەغەزگە تىزىپ ، مەدىكار ئىشلەپ تاپقان پۇلغا ماركا-كونۋېرت سېتىۋېلىپ مۇھەررىرگە ئەۋەتىمەن ، ئاندىن ئەسىرىم دېھقان ئاتا-ئانىلىرىم بىلەن يۈز كۆرۈشەلەرمۇ ، دېگەن ئۈمىدته مۇھەررىرگە تېلېفون قىلىمەن . قايسى ئورۇن بىلەن سۆزلىشەي ، ھامان «نەدە ئىشلەيسىز ؟» دەپ سورايدىغان گەپ ، قىلىدىغىنىم ئۆي ئىشىمۇ ، خىزمەت ئورنۇم ئېتىز بېشىمۇ ؟ بۇ مۇقىم ئەمەس . شۇڭا ئاران تەستە «مەن دېھقان قىزى» دېيەلەيمەن . زىرە-مۇنچاق ، خاتىرە ياكى قونچاق ئالغىلى ساقلىغان پۇلۇم تېلېفون ھەققىگە چىقىشمايدۇ ، شۇنداقتىمۇ ئۈمىدۋار ھالدا ئۆيگە قايتىمەن) .

زۇمرەت سۇ

كالىغا «ئۇرۇق پۇلى» ، قويلارغا «ئوكۇل پۇلى» تۆلەپ قالغىنى بېشىمىزدىكى دوپپا ، ئۈچىمىزدىكى كوپتا ، ئەمدىغۇ «پۇل ، پۇل» دېگەن گەپ تۇگەر . ئۇھ . . .

دۆلەتنىڭ «ئىچىملىك سۇ مەسلىسىنى ھەل قىلىش» يولىۋرۇقى ھەممە دېھقانىنى خۇشھال قىلىۋەتتى . ھەممە ئائىلىدە چوڭ-كىچىك ھەممىمىز تۇرۇبا يولى كولاشقا تۇتۇندۇق . مۇشۇنداق چاڭقورۇن ئىشلەۋاتساق سۇ ئىدارىسىغا 400سوم سۇ پۇلى تاپشۇرۇش پەرمانى يېتىپ كەلدى . بۇ پۇل يەرنىڭ تېگىگە كۆمگەن ئىچى كاۋاك سۇلياۋ كالتەكىنەك ھەققىكەن . پۇل بولمىغاندىكىن بانكىدىن يۇقىرى ئۆسۈملۈك قەرز ئالىدىغان دېھقانلار بانكا ئىچىدە ئىككى كۈن ئۆچىرەتتە تۇردى . ھېلىمۇ ئاپام مېنى تۇغۇپ قويۇپتىكەن ، ئۇچ كۈندىن بېرى ئورەك كولاپ ئالقانلىرىم تېشىلىپ كېتەيلا دېدى . تېخى كەلمىگەن سۇغا تۆلەپ قويغان 400سوم ئاز كەلگەندەك توك ئىدارىسىدىكىلەر يېڭى سىم يولى تارتىمىز دەپ كېلىپ 200سوم ئۇلارغا تاپشۇردۇق . ئەلۋەتتە توكنىڭ ئايلىق ئىشلىتىش ھەققى بۇنىڭ سىرتىدا . شەھەر ئىچىدە توكنىڭ بىر ۋاتى 40تىيىن ، يېزىدا بولسا بىرسوم 20تىيىن . بۇنىغۇ بوپتۇ دەيلى . كۈلكىلىك يېرى ، ئادەمغۇ نوپۇسقا ئايرىلسۇن ، ئات ، كالا ، توخۇ-كەپتەرلەرگىچە بىر نوپۇس ھېسابلىنىپ سۇ ئىدارىسىگە شۇ «نوپۇس» بويىچە سۇ ئىچىش ھەققى تاپشۇرۇدىكەنمىز . كېيىنچە مال-ۋارانلىرىنى سېتىۋاتسا زىيان تارتىمىز دەپ ئويلىدىمىكىنا ، سۇ ئىدارىسىنىڭ بىر خادىمى «ئومۇمىي نوپۇس» نىمىزنى تىزىملاپ چىقىپ كەتتى . سۇ ئىچكەنىكەنمىز سۇ پۇلى تاپشۇرۇشىمىز شەرت . سۇ سائىتى ئورنىتىپ بەرمەي قارىسىغا پۇل ئالسا بىزدىمۇ ئامال قانچە ؟ بىراق سەھرا دېگەندە ئىشكىمىزنىڭ ئالدىدا ئېرىق-ئۆستەڭ ، ھويلىدا قۇدۇقلىرىمىز تۇرسا ، چوققىسىدا تۇمشۇقى يوق ھايۋاننى جۇمىكى يەرگە قاراپ تۇرۇدىغان تۇرۇبىدا ، يەنە كېلىپ ئۆي ئىچىگە ئەكىرىپ سۇغىرىش مۇمكىنمۇ ؟ . . .

---

*ماۋزۇ باش مۇھەررىر تەرىپىدىن قويۇلدى .

ئاپتور : ئونسۇ ناھىيە توغۇلا يېزا خالۋاپ كەنتىدە ، دېھقان(M2)

شورپمشانه قاتىل

مۇشۇ كۈنلەردە خۇۋىنخەينى تولا ئويلايدىغان بوپقالدىم .ئۇ ، شەنشى ئۆلكىسى جىڭجۇڭ شەھىرى يۇسى رايونى ۋۇجىنسەن بازىرىنىڭ داگوكۇ كەنتىلىك بىر دېھقان بولۇپ ، قاتىللىق قىلغانلىقى ئۈچۈن 2002-يىلىنىڭ بېشىدا ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىندى . ئۇنىڭ قىلمىشلىرى «جەنۇب كۆزنىكى» ژۇرنىلىنىڭ ئۆتكەن يىلقى 208-سانىغا بېسىلدى . ئۇ ، 2001-يىلى 26-ئۆكتەبىر كەچتە كەنت سېكرېتارى قاتارلىق 14ئادەمنى ئۆلتۈرۈۋەتكەن . قاتىللىق قىلىشتىن بۇرۇن ئۇ «جەمئىيەت ئامانلىقى بويىچە نەمۇنىلىك ئائىلە» ،يىلىغا تۆت-بەش تۇمەن يۈەن كىرىم قىلىدىغان هاللىق ئائىلە ئىدى . ئۇنىڭ بۇنداق قەبىھلىشىپ كېتىشىگە زادى نېمە سەۋەب بولغان ؟

سوتتا ئۇ ئۆزىنى ئاقلاش يۈزىسىدىن قىلغان سۆزىدە ، خۇددى ئەمگەك نەمۇنىچىلىرى دوكلات بېرىۋاتقان قىياپەتتە مۇنداق دەيدۇ : «مەن يېڭى جەمئىيەتتە تۇغۇلۇپ ، قىزىل بايراق ئاستىدا چوڭ بولدۇم . . . مەن سەممىي ئادەم بولۇشنى خالايتتىم . . . كەنتىمىزدىكى ئاشۇ يوقسۇل - ئاق كۆڭۈل دېھقانلار بىلەن ئەپ-ئىناق ئۆتەتتىم . شۇڭا بەزىدە ئۇلارنىڭ مەنپەئىتىنىڭ ۋەكىلى بولۇپمۇ قالاتتىم . . . . كەنت كادىرلىرى خىيانەتچىلىك قىلىپ ،پارا يەپ ، دېھقانلارنى بوزەك قىلىپ ، كەنت كۆمۈر كانىنىڭ تۆت مىليون يۈەن پۇلى (بۇ پۇلنى دېھقانلار هاياتىنىڭ خەۋپكە ئۇچرىشىغا قارىماي ناهايىتى تەستە تاپقانىدى)نى بۆلۈشۋالدى . تۆت يىلدىن بېرى دېھقانلارنى باشلاپ مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارغا كۆپ قېتىم ئەرز قىلغان بولساممۇ ، هېچ نەتىجىگە ئېرىشەلمىدىم . جامائەت خەۋپسىزلىكى ، ئىنتىزام تەكشۈرۈش ، تەپتىش ، ئۆلكە ، شەھەر ، رايوندىكى ئەمەلدار غوجاملار كۆزلىرىنىڭ پاختىسىنى چىقىرىپ نەشتىرىنى سانجىدى . . . بىز نەگە بېرىپ دەردىمىزنى ئېيتىمىز ؟ كىم بىزگە ئىگە بولىدۇ ؟ . . . مەن زورلۇقتا زورلۇق ئارقىلىق تاقابىل تۇرماقچى بولدۇم ،ئۆز هاياتىم بەدىلىگە پۇقرالارنىڭ مەنپەئىتىنى قوغدىماي بولمىدى . . . ئېتىلىدىغىنىم ئېنىق . ئەگەر مېنىڭ ئۆلۈمۈم ئەمەلدار غوجاملارنىڭ دىققىتىنى قوزغاپ ، ئاشۇ پاراخور چۈپرەندىلەر جازالانسا ، ئۆلسەممۇ ئارمىنىم يوق . ئەگەر ئۇنداق بولمايدىكەن ، ئەرۋاهىم ئىبلىسقا ئايلىنىپ بولسىمۇ ئۇلارنى بوش قويۇۋەتمەيدۇ» . سوتنى سىرتتىن ئاڭلىغان كىشىلەر ئۇنىڭ سۆزلىرىگە ئالقىش ياڭراتتى .

مۇشۇ كۈنلەردە ، خۇۋىنخەينىڭ باشقىلارغا زىيانكەشلىك قىلىپ ، ئۆزىنى نابۇت قىلىشىغا نېمە سەۋەب بولغاندۇ ؟بىر خۇۋىنخەيغۇ يوقىتىلدى ،يەنە قانچىلىك ئادەملەر خۇۋىنخەي بوپكېتەر ؟ دېگەندەك خىياللارنى تولا قىلىدىغان بوپقالدىم .

«جۇڭگو ياشلىرى» گېزىتىنىڭ 9-ئىيۇلدىكى «سوغۇق نۇقتىلار» سەھىپىسىگە جۇڭگو ئىجتىمائىي پەنلەر ئاكادېمىيىسى يېزا ئىگىلىك تەرەققىيات ئىنىستىتۇتىنىڭ دوكتورى يۇجەنرۇڭنىڭ خۇنەن ئۆلكىسى خىڭياڭ ناهىيىسىدىكى دېھقانلارنىڭ سېلىقىنى كېمەيتىش ۋەكىلى پېڭ رۇڭجۇنغا ئائىت ئۇچ يىل ئىز قوغلاپ ئېلىپ بارغان تەكشۈرۈش دوكلاتى بېسىلدى . پېڭ رۇڭجۇن ،چوڭاڭ ،دېڭ زەيشىڭ قاتارلىقلار پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى

دېھقانلار ئۆچۈن ھەر كۈنى قانالىزم

بىلەن ئۆلكىنىڭ دېھقانلارنىڭ يۈكىنى يەڭگىللىتىشكە ئائىت ھۆججەتلىرىنى قەتئىي ئىجرا قىلىشنى ،كەنت ئىشلىرىنى ئاشكارىلاشنى تەلەپ قىلىپ كۆپ قېتىم يۇقىرىغا ئەرز قىلغان . . . نەتىجىدە يېزا-كەنت كادىرلىرىدىن قاتتىق تاياق يەپ ،سازايى قىلىنىپ ، ئۆيلىرى ئاختۇرۇلغان ، بەزىلىرى قاماققا ھۆكۈم قىلىنغان ، ھازىرغىچە تۇرمىدە ئىكەن .

مۇبادا ، پېڭ رۇڭجۇنگە ئوخشاش ھەربىيدىن قايتقان بىر ئەزىمەت ئەگەر ئاچچىقىغا پايلىماي سەللا قىزىققانلىق قىلسا ، يەنە بىر خۇۋېنخەيگە ئايلىنىپ كېتىشى مۇمكىنغۇ ؟

شىئەن «جۇڭخۇا سودا گېزىتى» 12-ئىيۇل سانىدا ئادەمنىڭ يۈرىكىنى قورقۇنچقا سالىدىغان بىر پارچە ئاخبارات سۈرىتىنى باستى : 70نەچچە ياشلىق بىر مويسىپىت شەنياڭ شەھىرى تەۋەسىدىكى شىنپىڭ شەھەرلىك ھۆكۈمەت قورۇسىدا شەھەرلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئۈچ نەپەر ئامانلىق ساقلىغۇچىسىدىن قاتتىق تاياق يەپ ، چوڭ-كىچىك تەرىتىنى تۇتالماي ، ئىشتىنىغا چىقىرىۋەتكەن . مۇزدەك سوغۇق يەردە سەككىز سائەت ھۇشسىز ياتقان بولسىمۇ ھېچكىمنىڭ كارى بولمىغان . . . ئەگەر مويسىپىتنىڭ بالا-چاقىسى بولغان بولسا ،ئاچچىغىدا نېمىلەرنى قىلمايدۇ ؟

«جەنۇب كۆزنىكى» ژۇرنىلىنىڭ بۇ يىل 7-ئايلىق سانىدىن مەلۇم بولۇشىچە ،خۇبېي ئۆلكىسى شەننىڭ شەھىرى توڭسەن ناھىيىسى دالۇ يېزىسى تاڭشيا كەنتىنىڭ خەلق سايلىغان كەنت مۇدىرى ، 54ياشلىق ئايال يۈلەنفاڭ «كەنت باشلانغۇچ مەكتىپى ئوقۇتۇش بىناسىنىڭ سۈپەتسىز قۇرۇلۇش ئىكەنلىكى» ، «كەنت مالىيىسىنىڭ ئون نەچچە يىلدىن بېرى ئاشكارا قىلىنمىغانلىقى» سەۋەبى بىلەن ئۆز يېنىدىن پۇل چىقىرىپ يېزا ، ناھىيە ،شەھەر ، ئۆلكىگىچە ئەرز قىلغان بولسىمۇ ، ھېچ نەتىجىگە ئېرىشەلمەي ،نەچچە قېتىم بېيجىڭغا بارغان . ئاخىرىدا مەسىلە ھەل بولمىغاننىڭ ئۈستىگە ج خ ئىدارىسى تەرىپىدىن تۇتۇپ كېلىنىپ ،بىر يېرىم يىل ئەمگەك بىلەن تەربىيىلەشكە ھۆكۈم قىلىنغان . ئەگەر ئۇ بىر ئەر كىشى بوپقالغان بولسا ، خۇۋېنخەيدەك بوپقېلىشى مۇمكىن ئەمەسمۇ ؟

«دۇنيادا تۇغما قاتىل بولمايدۇ» .ئادەم دېگەن ئىجتىمائىي مەخلۇق . ماركسنىڭ گېپى بويىچە بولغاندا «بارلىق ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتلەرنىڭ يىغىندىسى» . قانداق ئىجتىمائىي ئامىل خۇۋېنخەينى ئوتتۇرىغا چىقاردى ؟

خۇۋېنخەينى ماختىماقچى ئەمەسمەن . «نەزەرىيىدىكى ھەققانىيەت ئەمەلىيەتتىكى ھەققانىيەتتىن ئۈستۈن» دېگەننى ئاغزىدىن چۈشۈرمەيدىغان قانۇن ساھەسىدىكى بىر دوستۇم بىر كۈنى ماڭا تاسادىپىي : «شەخسىي ئۆچ ئېلىشنى قۇۋۋەتلەيمەن» دەپ سالدى . «جىن يۇڭنىڭ ھېكايىلىرىنى تولا ئوقۇپ ساڭا جىن چاپلىشىپتۇ» دەپ چاقچاق قىلدىم ئۇنىڭغا . لېكىن شۇنىڭغا ئىشەنچىم كامىلكى ، خۇۋېنخەيگە ئوخشاشلار مەلۇم ئىجتىمائىي مۇھىتنىڭ ھاسىلاتى . ئۇلار بارلىق ئاماللارنى قىلىپ باققان بولسىمۇ ، لېكىن ئادالەتنى ياقىلاشنىڭ قانۇنلۇق يولىنى تايالماي ، «كۆڭلى بۇزۇلۇپ» ، «غالجىرلىشىپ» خاتا يولغا مېڭىشقا مەجبۇر بولغان . كۆڭلۈمنىڭ چوڭقۇر قاتلاملىرىدا شورپېشانىلەر ئۈچۈن خۇرسىنىمەن . ئەگەر نەچچە يۈز يىلنىڭ ئالدىدا بولغان بولسا ، خۇۋېنخەيگە ئوخشاشلار تىللاردا داستان بولغان بولاتتى . خۇددى «سۇ بويىدا» دىكى سۇركاۋۇل يامۇلىدا ئۆلتۈرۈدىغانلارنى ئۆلتۈرۈپ بولۇپ ، تامغا نام-ئەمەلىنى قالدۇرۇپ قويغان ۋۇسۇڭدەك ؛خۇددى «تاڭ رىۋايىتى» دىكى باشقىلارنى بوزەك قىلغان زومىگەر - پومېشچىكلارنىڭ خوتۇن-بالىۋاقىلىرىنى ئۆلتۈرۈپ ،تامغا نەزمە يازغان ۋاڭ شىچۇڭدەك . لېكىن قەبىھلىك بىلەن تولغان ئوتتۇرا ئەسىردە قىساسخورلۇق ھەممىدىن ئۈستۈن تۇراتتى ، ئادەمنىڭ ھاياتى ئوت-خەستىنمۇ ئەرزان ئىدى .

ئەگەر نەچچە ئون يىلنىڭ ئالدىدا بولغان بولسا ، خۇۋېنخەيگە ئوخشاشلار جاڭ شۆلياڭنىڭ دادىسى جاڭ زۇلىنغا ئوخشاش رەقىبىنى ئۆلتۈرۈپ قويۇپ ، ھەربىي بولۇۋالغان بولاتتى . كۈنلەرنىڭ بىرىدە باش كۆتۈرۈپ قالغۇدەك بولسا ، ئۇنىڭ كېلىپ چىقىشىنى ھېچكىم سۈرۈشتۈرۈپ يۈرمەيتتى . ئۇ دېگەن ئەنسىز يىللار بولۇپ ،زامان زورنىڭ ئىدى .

ئەگەر خۇۋېنخەيگە ئوخشاشلار يەنە نەچچە ئون يىلدىن كېيىن ياشىغان بولسا ،جۇڭگودا قانۇن بويىچە ئىدارە قىلىش ئىزىغا چۈشۈپ ،ئەل ئۈچۈن ھاكىمىيەت يۈرگۈزۈش سۆزسىز رېئاللىققا ئايلانغان ، بەختىيار دەۋراندا ھېچكىم ھېچكىمنى بوزەك قىلمىغان ،خۇۋېنخەيگە ئوخشاشلارمۇ ئۇۋالچىلىق تارتىپ يۈرمىگەن بولاتتى .

ئەپسۇس ، خۇۋېنخەيگە ئوخشاشلار دەل «جەمئىيەت بۇرۇلۇش مەزگىلى» دە ياشىماقتا .ئۇلار قانداق قىلماقچى ؟ ھېچ بولمىغاندا ، خېنەن ئۆلكىسى جياۋزۇ شەھىرىدىكى ئايال ئىشچى ،بىر نەچچە نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىلى بولغان ياۋشيۇرۇڭ ئېيتقاندەك : (ئۇيغۇرچە نەشر باش مۇھەررىرىدىن تولۇقلىما ئىزاھ - ئەسلى توغرىسى : 8- ،9-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ ۋەكىلەسى ياۋشيۇرۇڭ مەملىكەتلىك «ئىككى يىغىن» مەزگىلىدە زىيارەت قىلىپ بارغان شىنخۇا ئاگېنتلىقى مۇخبىرىغا گەپنىڭ لوندىسىنى ئېيتقىنىدەك :تىڭ يىلەن : «پۇقراغا يىغلىۋالغۇدەك يەرتېپىپ بېرىش كېرەك» ، «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى 2002-يىل 3-سان) ئۇۋالچىلىق تارتقان پۇقرالارغا دەردىنى ئېيتقۇدەك يەر تېپىپ بەرمەي بولمايدۇ ، شۇنداق قىلغاندىلا ھەقىقىي «مۇقىملىق» بولىدۇ ، جەمئىيەت تەرەققىي قىلىدۇ .

ئەپسۇسلىنارلىقى شۇكى ، بەزىلەر قالايمىقان قاتراپ يۈرۈپ ،قانداق يول تۇتۇشنى بىلمەيۋاتىدۇ .

---

* ماۋزۇ ئۇيغۇرچە نەشر باش مۇھەررىرى تەرىپىدىن ئۆزگەرتىپ قويۇلدى .

يەن لېسەن قەلىمىدىكى بۇ فېلىيەتون ئەسلى «جىنخۇا گېزىتى» (« 金华日报 ») نىڭ 2003-يىل 25-ئىيۇل سانىدىن «فېلىيەتونلاردىن تاللانما» (« 杂文选刊 ») ژۇرنىلىنىڭ 2003-يىل 10-سانىغا كۆچۈرۈپ بېسىلغان . **ئىبراھىم كالا** تەرجىمىسى(M1)

ئۇلار راستتىنلا خۇشھالمۇ؟

(فېلىيەتون)

ئابدۇللا ئەخەت

بىزدە ئاجايىپ بىر ھال بار - بىرسىگە كىچىككىنە ياخشىلىق قىلساقمۇ ،ئۇنى ھەممەيلەننىڭ بىلىشىنى ئۈمىد قىلىمىز ؛ بار كۈچىمىز بىلەن جاھان - ئالەمگە ئاڭلاتقۇمىز ،شۇئارقىلىق ئۆز ئابرويىمىزنى تىكلىگۈمىز كېلىدۇ . شۇڭلاشقىمىكىن ، ئاساسلىق ئاخبارات ۋاستىسى بولغان رادىئو-تېلېۋىزىيىلەردە داۋاملىق دېگۈدەك كىملەرنىڭدۇر نامراتلارغا كىيىم - كېچەك ، ئاشلىق . . . قاتارلىق تۇرمۇش بۇيۇملىرى ۋە ماددىي بۇيۇملارنى تارقىتىپ بېرىپ ، ئۇلارنىڭ قىينىچىلىقىنى «ھەل »قىلغانلىقى ، تۇرمۇشنى «كاپالەت »كە ئىگە قىلغانلىقى توغرىسىدىكى خەۋەرلەر ئاڭلىتىلىدۇ . بۇلارنى ئاڭلىغانسېرى ، جەمئىيەتتە خەير-ساخاۋەتچىلەر كۆپىيىپ كەتكەندەك ،بارلىق كىشىلەرنىڭ قىينىچىلىقى ھەل بولۇپ ، تۇرمۇشى كاپالەتكە ئىگە بوپكەتكەندەك ھېس قىلىسىز .

مانا ، بۇگۈنمۇ تېلېۋىزوردا قايسىبىر ھاكىم باشچىلىقىدىكى «ھال سوراش ئۆمىكى»نىڭ مەلۇم يېزىدىكى بىر كەنتكە بېرىپ ، ئۇيەردىكى تۇرمۇش قىينىچىلىقى ئېغىر ،ئىگە-چاقىسىز دېھقانلاردىن «سەممىي» ھال سورىغانلىقى ، «قىزغىن» ئەھۋاللاشقانلىقى ھەمدە كىيىم-كېچەك ،ئۇن-ماي قاتارلىق «ھال سوراش بۇيۇمى»تارقىتىپ بېرىپ ، ئۇلارغا «پارتىيە ۋە ھۆكۈمەتنىڭ غەمخورلۇقى»نى يەتكۈزگەنلىكى ، بۇنىڭدىن «تەسىرلەنگەن» كىشىلەرنىڭ كۆزلىرىدىن «ھاياجانلىق ياشلىرى»نى تۆككىنىچە ،پارتىيە ۋە ھۆكۈمەتنىڭ بۇ «غەمخورلۇقى»غا كۆپ رەھمەت ئېيتقانلىقى توغرىسىدىكى خەۋەر بېرىلدى . بۇلارنى كۆرۈپ ئولتۇرۇپ : «ئۇلار راستتىنلا خۇشھال بولغانمدۇ ؟» دېگەننى ئويلاپ قالدىم-دە ، تېلېۋىزوردىكى كۆرۈنۈشلەرگە تەپسىلىي قارىدىم : كىينىشىدىن ھەقىقەتەن نامرات ئىكەنلىكى چىقىپ تۇرۇدىغان ، پېشانىسىدىكى يول-يول قورۇقلاردىن ،ۋاقتىسىز مۇكچەيگەن گەۋدىسىدىن تۇرمۇشنىڭ كۆپ ئىسسىق-سوغۇقلىرىنى باشتىن ئۆتكۈزگەنلىكىنى قىياس قىلىشقا بولۇدىغان ،45-50ياشلار چامىسىدىكى بىر دېھقان گويا مۇكاپات تارقىتىۋاتقاندەك خۇشھال ، چىرايىدىن كۈلكە يېغىپ تۇرغان ھاكىمنىڭ قولىدىن ئۆزىگە تېگىشلىك بولغان «پارتىيە ۋە ھۆكۈمەتنىڭ غەمخورلۇقى»نى تاپشۇرۇۋېلىۋاتاتتى . راست ، ئۇ ھەقىقەتەنمۇ كۆز يېشى قىلغانىدى . ئەمما ، شۇنچە سەپسېلىپ قاراپمۇ ئۇنىڭ چىرايىدىن ھېچبىر خۇشھاللىق ئالامىتىنى كۆرەلمىدىم . ئەكسىچە ، ھاكىمنىڭ قولىدىن ئۇن-مايلارنى تاپشۇرۇۋېلىۋاتقان قوللىرى ئانىسىنىڭ تاۋۇتىنى تاپشۇرۇۋېلىۋاتقان ھازىدار بالىنىڭ قولىغا ئوخشاش تىترەيتتى . ئۆسكىلەڭ كىرپىكلىرى ئارىسىدىكى بىر جۈپ كۆزىدىن ئەلەم ،خورلۇق ئارىلاش ئازاب ئۇچقۇنلىرى

چاقنايتتى . كۆزلىرىدىن ناھايىتى تەستە چىقىپ ، ساقاللىق مەڭزىدە ئاستا دومىلاۋاتقان ياشلارمۇ خۇشھاللىق ياشلىرىغا ھېچبىر ئوخشىمايتتى . . .

خەۋەر تۇڭىدى .لېكىن ھېلىقى دېھقانلارنىڭ ئېچىنىشلىق تۇرقى كۆز ئالدىمدىن كەتمەي ، مېنى ناھايىتى ئازابلىق بولغان خىياللار دۇنياسىغا غەرق قىلدى : نېمىدېگەن ئازابلىق ،نېمىدېگەن ئادالەتسىزلىك.ھە ؟ ! يىللار بويى ئېتىزدىن چىقماي ئىشلەپ تۇرۇقلۇق يەنىلا نامراتلىقتىن قۇتۇلالماي خەقنىڭ قولىغا قاراپ قالسا ،ئۇنى ئاز دېگەندەك تېلۇنزورلاردا كۆرسىتىلىپ ھەممىلا كىشىگە سازايى قىلىنسا ،يەنە تېخى . . . ناھىيە ھاكىمى ۋە ھەرەربجىلىك خەلق ھۆكۈمەتلىرى كىشىلەرگە بىرەر خالتىدىن ئون ، نەچچە كىلوگرامدىن ماي . . . تارقىتىپ بېرىپلا ، «پارتىيە ۋە ھۆكۈمەتنىڭ غەمخورلۇقىنى يەتكۈزدۇق »دەپ تەشۋىق قىلىپ يۈرۈشى كېرەكمۇ ياكى ئۆزلىرى رەھبەرلىك قىلىۋاتقان جايدا يەنىلا نامراتلارنىڭ بولغانلىقىدىن ، ئۇلارنى ياخشى تۇرمۇشقا ئېرىشتۇرەلمىگەنلىكىدىن خىجىل بولۇشى كېرەكمۇ ؟ ! . . . ئۆزلىرى «بىزنى بېيىتىدۇ ، ياخشى كۈنگە ئېرىشتۇرىدۇ . . . »دەپ ئىشىنىپ كەلگەن ھۆكۈمەتتىن ۋە ھۆكۈمەت رەھبەرلىرىدىن بىرەر خالتا ئۇن ، نەچچە كىلوگرام ماي ۋە ياكى بىرەر قۇر كىيىم-كېچەك يارەم ئالغانلىقى بەدىلىگە تېلېۋىزورلاردا كۆرسىتىلىپ سازايى قىلىنغان شۇ كىشىلەر ئازاب ،خورلۇق ھېس قىلغانمىدۇ ياكى خۇشھال بولغانمىدۇ ؟ ! . . .

ئويلىغانسېرى بىئارام بولۇپ ، قەلبىم ئاچچىقتىن ئۆرتەندى . ھاكىم باشچىلىقىدىكى «ھال سوراش ئۆمىكى»گە جۇملىدىن ھاكىمغا ۋە ئۇنىڭغا ئوخشاش پارتىيە ۋە ھۆكۈمەت رەھبەرلىرىگە شۇنداق دەپ خىتاب قىلغۇم كەلدى : ئويلاپ بېقىڭلار رەھبەرلەر ، ئويلاپ بېقىڭلار ! خەلقنىڭ ، دېھقانلارنىڭ ، ئاشۇ نامرات كىشىلەرنىڭ سىلەردىن ، سىلەر رەھبەرلىك قىلىۋاتقان ھەر دەرىجىلىك خەلق ھۆكۈمەتلىرىدىن كۈتۈدىغىنى زادى نېمە ؟ ئاشۇنداق ھەر خىل چىرايلىق ناملاردىكى «ھال سوراش بۈيۈمى »مۇ ياكى ئۆزلىرىنىڭ ھالال ئەمگىكى بەدىلىگە ئېرىشكەن بایاشات تۇرمۇشمۇ ؟ئۇلارنىڭ نامراتلىقتىن قۇتۇلالماسلىقىدا ،باشقىلارنىڭ قولىغا قاراپ تۇرمۇش كەچۈرۈشكە مەجبۇر بوپقېلىشىدا سىلەرنىڭ مەسئۇلىيىتىڭلار بارمۇ -يوق ؟ ئۇلارنى بۇنداق كۈندىن قۇتقۇزۇش مەسئۇلىيىتىڭلارچۇ ؟ ! . . . كۆرۈپ بېقىڭلار رەھبەرلەر ، كۆرۈپ بېقىڭلار ! تېلېۋىزوردا قويۇلۇۋاتقان خەۋەرلەرنى ، بولۇپمۇ ئۆزۈڭلارنىڭ نامراتلاردىن ھال سورىغانلىقىڭلار تەشۋىق قىلىنغان خەۋەرلەرنى ئوبدانراق كۆرۈپ بېقىڭلار . ئۇنىڭدىكى كۆرۈنۈشلەرگە ،نامرات دېھقانلارنىڭ سىلەردىن ھەر خىل چىرايلىق ناملاردىكى «سەدىقە »نى تاپشۇرۇۋېلىۋاتقاندىكى كۆرۈنۈشكە ، ئۇلارنىڭ تىترەۋاتقان قوللىرىغا ، كۆزلىرىدىن ئاققان ياشلارغا سىنچىلاپ قاراپ بېقىڭلار . ئەمەلدارلىق كۆزۈڭلار بىلەن ئەمەس ، ھەقىقىي ئىنسانغىلا خاس بولغان ئىنسانىي ئەقىل كۆزۈڭلار بىلەن قاراڭلار ! ئاندىن كېيىن ئۆز-ئۆزۈڭلاردىن سوراپ بېقىڭلار : ئۇلارنىڭ كۆزلىرىدىن ئېقىۋاتقىنى زادى قانداق ياش ؟ ئۇلار راستتىنلا خۇشھالمۇ ؟ ! . . .

ئاپتور : قاغىلىق ناھىيە بەشئېرىق يېزا ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى(M2)

ئاپتورلار سەمگە:

بەزى ئاپتورلار تەھرىراتىمىزغا ئەسەرئەۋەتكەندە ئۆزىنىڭ ئىسىم ـ فامىلىسى ۋە ئادرېسىنى كونۇبرىتقا يېزىپ ئەسەرگە يازمايدىغان مەسئۇلىيەتسىزلىككە ئادەتلىنىۋالدى. شۇڭا ئالاھىدە تەكتلەيمىزكى: ئاپتورلار كونۇبرىتقا ۋە ئەسەرگە ئىسىم ـ فامىلىسى، ئادرېسىنى ئېنىق ۋە تەپسىلىي يېزىشى، ئالاقىلىشىشقا قولايلىق بولۇشى ئۈچۈن تېلېفون ۋە يانفونى بارلار ئەسكەرتىپ قويۇشى كېرەك.

ـ «شنجاڭ مەدەنىيىتى»ژۇرنىلى تەھرىراتى

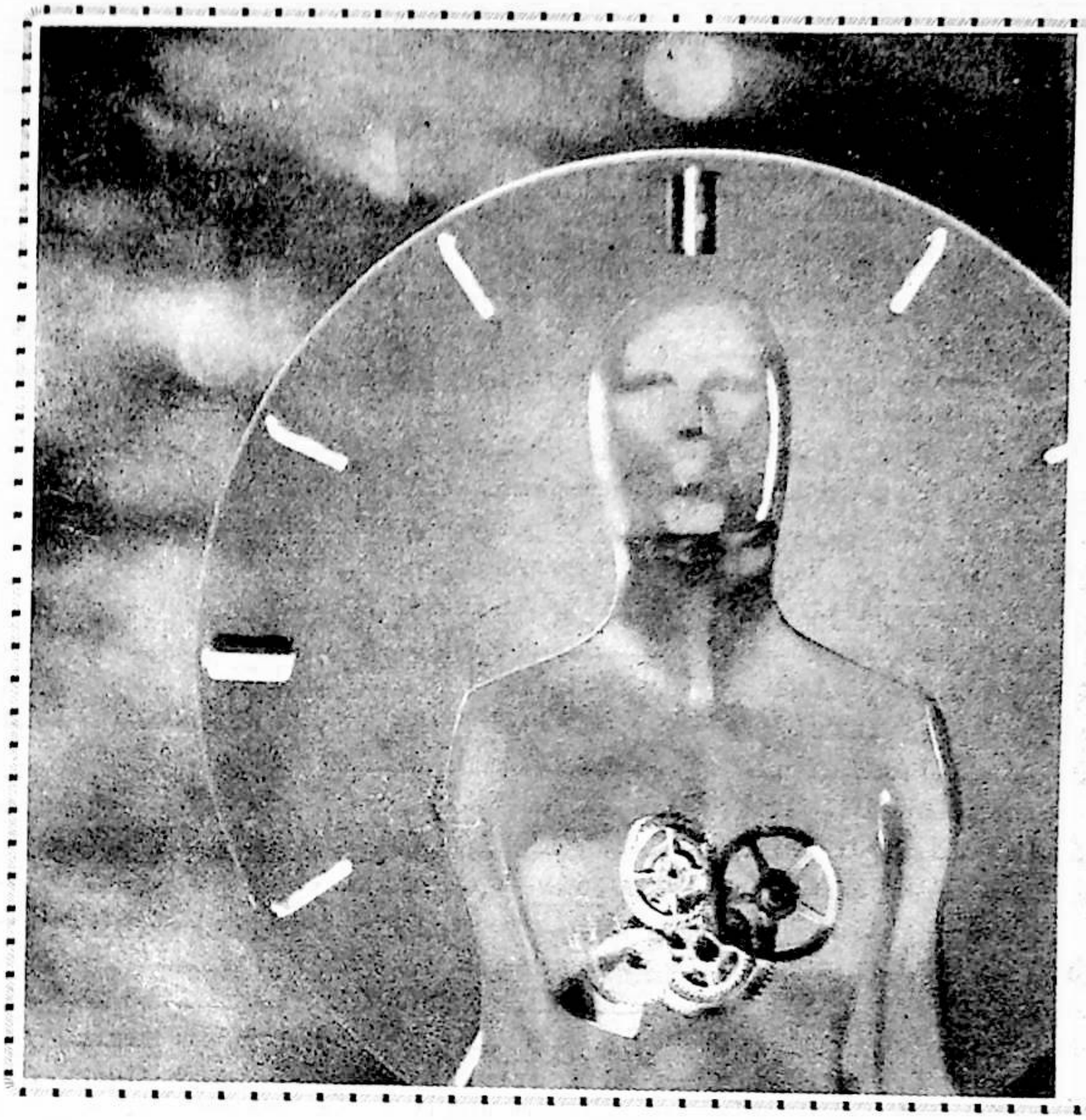

ئىدارىنىڭ

ئادىمى

مېنىڭ ئىدارەم بار ، مەلۇم بىر ئىدارىدە ئىشلەيمەن . ئىدارەم بولغاچقا ، يۆلىنىدىغان تېغىم بار بولدى . ئىدارە مېنىڭ بارلىقىم ، مەن ئۈچۈن تەڭرىنىڭ ئۆزى .مەن بارلىقىمنى ئىدارىگىلا ئاتىۋەتكەنمەن . ئۈستىۋاشلىرىمغا ئىدارىنىڭ ئىزناسى چۈشكەن . ئىدارە دېگەن مەنمۇ ياكى مەن دېگەن ئىدارىمۇ ؟ بۇنى تازا ئۇقۇپ كەتمەيمەن .

مەن ئىدارەمنى قەۋەتلا ياخشى كۆرىمەن .بۇ ئالەمدە مېنىڭ بىردىنبىر چوقۇنىدىغان نەرسەم ئىدارە . ئىدارە ماڭا مائاش ، ئۇنۋان ،ئۆي ،ئورۇن ، ئابروي دېگەندەك ھەممىلا نەرسىنى بەرگەن . خوتۇنۇممۇ ئەڭ دەسلەپتە ئىدارەم بولغاچقا ماڭا تەگكەن . ئەگەر مۇشۇنداق ئوبدان ئىدارەم بولمىغان بولسا ،مەندەك بىر سەھرالىقنىڭ شەھەردىن جۆرە تېپىشى ئاسمانغا چىقىشتىنمۇ تەس ئىدى . خەقلەر جۆرە تېپىشتا بەكلا ئەقىللىق بوپكەتتى ،پۇلىڭىز ، ئۆيىڭىز بولمىسا خوتۇن ئالىمەن دەپ خام خىيال ئەيلىمەڭ . مېنىڭ مۇشۇنداق ئوبدان ئىدارەم بولغاچ باشقىلارمۇ ماڭا تېگىشكە ئۇنىدى . ئىدارە ھەممە مەسىلىنى ھەل قىلىپ بەردى . دېمىسىمۇ ، ئىدارەم ناھايىتى نۇرغۇن مۇشەققەتلىرىمنى ئوڭاي قىلىپ بەردى . ئالايلۇق ، ئۆي تەقسىملەش ، داۋالىنىش ، ئىسسىنىش خىراجىتىنى ئاتچوت قىلىش ، ساياھەتكە ئاچىقىش ۋەھاكازالار .شۇڭلاشقا ، ئىدارەمگە بولغان مىننەتدارلىقىم تۈگىمەيدۇ . ئىدارىدىلا بولسام كۆڭلۈم ئارام تېپىپ قالىدۇ ، بىركۈنلا ئىدارىدە بولمىسام ،پاراكەندە بوپقالىمەن . قوش ئارام كۈنلىرىدە ھېچبىر ئىشىم بولمىسىمۇ ،ئۇنى-بۇنى دەپ ئىدارىگە بېرىپ باقىمەن . ئىشىكباقار رەھبەرلىككە مېنى دائىم ئىش قوشۇپ ئىشلەيدۇ ،دەپ ئىنكاس قىلىدۇ . شۇڭا رەھبىرىم چوڭ يىغىندا مېنىڭ خالىس تۆھپە قوشۇش روھىمنى ماختاپ ، كۆپچىلىكنى ئۆگىنىشكە چاقىرىدۇ .ئەمما دەل مۇشۇنىڭ ئۈچۈن كۈن بويى خاۋاتىرلىنىمەن . مەن ئىدارىگە ئىشلىگىلى ئەمەس ، كۆڭلۈمنى تىندۇرۇش ئۈچۈن بارىدىغان تۇرسام ،مۇشۇ ئىشمۇ ماختالغىلى تۇرسا ئادەم سەل دەككە-دۈككە بولىدىكەن .باشقىلار ھەقىقىي ئەھۋالنى

ئاچچىق كۈلكىلەر

بىلمىسكەن دەيمەن ، شۇنداق بولسا مەن بۇنىڭ چۈشەندۈرۈپ بولالماي قالىمەن .

ئىدارىدە مېنىڭ ئەڭ ئۈمىد قىلىدىغىنىم ماڭاشنىڭ ئۆسۈشى . ماڭاشىمنىڭ ئۆسۈشى تېز ئەمەس ، ئەمما تولىمۇ ئۈمىدۋارمەن . كادىرلار بۆلۈمىگە بېرىپ دائىم ماڭاشنىڭ ئىشىنى ئۇقۇشۇپ تۇرىمەن ، ئۆسۈدىغانلىنى ئاڭلىسام ، ھاياجاندىن كېچىچە كىرپىك قاقمايمەن . ئومۇمەن ، «ئۆسۈپتۇ» دېگەن گەپتىن راستىنلا ئۆسكىچە يېرىم يىللار كېتىدۇ . بۇ ۋاقىتتا مەن كۆپچىلىك بىلەن بۇ ئىشنى شۇنچىلىك قىزغىن مۇھاكىمە قىلىشىپ كېتىمەن .ھەرقېتىم ماڭاش ئۆسسە ،چەكسىز خۇشھاللىققا چۆمىمەن . مۇكاپات پۇلى تارقىتىلغان كۈنىمۇ ماڭا ئەڭ خۇشھاللىق كۈن بولىدۇ .«مۇكاپات بەرگۈدەك »دەپ بولغىچە ، 100مېتىرغا يۈگرەيدىغان تەنھەركەتچى بۇيرۇق تاپانچىسىنى ئاڭلىغاندەك ،مالىيە بۆلۈمىگە ئوقتەك چاپىمەن . دەررۇ تىزىملىكنى تېپىپ ، ئىمزايىمنى خۇشھاللىق بىلەن قوندۇرۇپ ،كاسسىر بەرگەن پۇللارنى خۇشھاللىق بىلەن ساناپ كېتىمەن . مۇكاپاتنى ئېلىپ شۇنچىلىك شادلىققا تولۇپ كېتىمەن . مەن پۇلنى خۇددى سەۋدايىلارچە ياخشى كۆرىمەن . ئىدارىسى بار بىر ئادەم مۇشۇنداق بوپكەتسە سەل قاملاشماي قالمىدىكەن . مەن ئىدارىنىڭ بىرەر نەرسە- كېرەك تارقىتىشىغىمۇ بەك ھېرىسمەن . بايراملار كەلسە ، ئىدارە بىرەر خالتائۇن ،بىرەر قاپاق ماي ،تۆت-بەش كىلو تۇخۇم دېگەندەكلەرنى تارقىتىپ تۇرىدۇ . مۇشۇنداق نەرسىلەرگە بەك ھېرىسمەن بولغاچقا ،بەزىدە كۆلكىلىك ئىشلارمۇ يۈز بېرىدۇ . بىر قېتىم كاماندىروپكىدىن كەلسەم ، بايرام ئۆتۈپ كېتىپتۇ . ئۆيگە كەلسەم ، بىر ئىشدىشىم بىر بولاق نەرسىنى كۆتۈرۈۋاپتىكەن ، بۇنى تارقاتتىمۇ دەپ سوراپتىمەن .كېيىن ئۇقسام ، بۇ ئەسلى ئەخلەتكەن ئەمەسمۇ . خىجىللىقتا يەرگە كىرىپ كەتكۈدەك بولدۇم .

پاراڭلىشىنى قەۋەتلا ياقتۇرىمەن ، بىر كۈن پاراڭلاشمىسام ئىچىم پۇشۇپ ئۆلگۈدەك بولىمەن . پاراڭلىرىمىزدا دۆلەت ئىچى ۋە چەت ئەللەردىكى چوڭ ئىشلاردىن تارتىپ جەمئىيەتتىكى قىزىقچىلىقلار ، ئائىلىدىكى ئۇششاق-چۈششەك ئىشلاردىن تارتىپ جاڭ سەننىڭ كىچىك ئاشنىسىنى بېقىۋاتقانلىقى ،لى سىنىڭ ئەيدىز كېسىلى بوپقالغانلىقىدەك قىزىق نۇقتىلارنىڭ ھەممىسى بولىدۇ . پاراڭلاشسا ۋاقىت ھەقىقەتەن تېز ئۆتىدۇ ، بولمىسا ،بۇ ۋاقىتنى توشقۇزماقنىڭ ئۆزى بىر گەپ . مەن پاراڭلاشقاندا شۇنچىلىك كىرىشىپ كېتىمەن . بىر قېتىم پويىز ئىستانسىسىدا پويىز ساقلاۋېتىپ ، ناتونۇش بىرسى بىلەن شۇنچىلىك قىزىق پاراڭغا چۈشۈپ كېتىپتىمەن ،ھېلىقى كىشى خوش دېگەندىلا پويىز ساقلاۋاتقانلىقىم يادىمغا يەتتى ، سائىتىمگە قارىسام ، پويىز كەتكىلى ئىككى سائەت بوپتۇ . شۇنداق قىلىپ ھېچ ئىش قىلماي ، ئارامىمۇ ئالماي كۈتۈشخانىدا بىراۋنى تەشەببۇسكارلىق بىلەن ئىزدەپ ،ئەتىنىڭ پويىزى كەلگىچە پاراڭلاشتىم . ئىدارىگە قايتىپ كەلسەم ،باشلىقىم نېمىدەپ بىر كۈن كېچىككەنلىكىمنى سورىۋېدى ، چاقماق تېزلىكىدە ئەقىل تاپتىم . ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالماقچى بولغان بىر ئادەمنى يولۇقتۇرۇپ قېلىپ بىر كېچە نەسىھەت قىلىپ ، ئۆلۈۋېلىش نىيىتىدىن ياندۇرغانلىقىمنى سۆزلەپ بەردىم . باشلىقىم دەرگۇمان بوپقالدى . شۇ ئىشتىن شۇنداق قۇتۇلۇۋالدىم . سەمىرىپ كېتىۋاتىمەن . بويۇم 170سانتىمېتىر بولغان بىلەن ، ئېغىرلىقىم 95كىلوغا يەتتى . پۇت-قولۇمدا ماغدۇر يوق ، ئالتە قەۋەتلىك بىناغا چىقىپ-چۈشكىچە بولالماي قالىمەن . ئايالىم : « ئىدارىڭىز بورداقچىلىق ئورنى ئىكەن ، چوڭ چاتاق چىقمىسىلا ،يەنە گەپ يوق ئىككى-ئۈچ يىلدا قورسىقىڭىز يوغىناپ ،پور سېمىزنىڭ ئۆزى بولىسىز »دەيدۇ . يەنە ئايالىم : «ئىشلەۋاتقىلى 20يىل بولدى ، ئېغىرلىقىڭىز ۋە يېشىڭىزنىڭ ئۆسكىنىنى ھېسابقا ئالمىغاندا ھېچقانداق يېڭىلىق يوق »دەيدۇ . ئويلاپ كۆرسەم ، ئايالىمنىڭ دېگىنى توغرا . ئىدارىدە 20يىل ئىشلەپتىمەن ، ھېچنەرسە ئۆگەنمەپتىمەن . ئىدارە مېنىڭ ھاسا تايىقىم .ناۋادا ئۇنىڭدىن ئايرىلسام ، نېمە بولۇدىغانلىقىمنى ئۇقمايمەن . ئادەتتە «ئىش ئورنىدىن قېلىش »دېگەن سۆزدىن بەك قورقىمەن . مۇشۇ سۆزنى ئاڭلىساملا تىترەك باسىدۇ . قاچان ئىش ئورنۇمدىن قالىمەن ، بۇنى بىلمەيمەن . ئاشۇ سۆيۈملۈك ئىدارەمدىن ئايرىلىشنى ئويلىساملا يۈرىكىم پىچاقتا تىلغاندەك ئازابلىنىمەن . مەن نېمىشقا مۇشۇنداق بىچارە بوپقالغانلىقىمنى ئۇقمايمەن . شۇڭا يېقىندىن بېرى ئۇيقۇم قېچىپ ، ئىش ئورنىدىن قېلىپ ، ئىدارىسىز ئادەمگە ئايلىنىپ چۈشەيدىغان بوپقالدىم . مەن شۇ كۈنلەردە بۇتساتۇادىن ئۆز پاناھىدا ساقلاشنى تىلەيدىغان بوپقالدىم . بۇنىڭ ئەسقاتىدىغان ،ئەسقاتمايدىغانلىقىنى ئۆزۈممۇ ئۇقمايمەن .

ئاشۇنداق بىئارام بولۇۋېرگەچكە دوختۇرخانىغا باردىم . بىر پېشقەدەم دوختۇر دەردىمنى ئاڭلاپ بولۇپ ، «ئىدارە يىغىندى كېسىلى»گە گىرىپتار بوپسىز ، دەيدۇ . ئۇنىڭ ئېيتقىنىچە ، مۇنداق كېسەلگە دۇچار بولغانلار بەك كۆپمىش .داۋاسى بار-يوقلۇقىنى سورىسام ، ئامالسىزقىياپەتتە باش چايقىدى

مۇپىجى قەلەمدىكى بۇ فېلىيەتون «بىرلەشمە گېزىت» (« 联合日报 »)نىڭ 2003-يىل 29-ئىيۇل سانىنىڭ «چۇقان »بېتىگەبېرىلگەن ، «فېلىيەتونلاردىن تاللانما» (« 杂文选刊 ») ژۇرنىلىنىڭ 2003-يىل10-سانىغا كۆچۈرۈپ بېسىلغان .

سۇلايمان قەييۇم تەرجىمىسى(M2)

«باش قەھرىمان» ئۇچۇن

(فىلىيەتون)

روزىمۇھەممەت مۇتەللىپ

ئاشخانىغا كىرىپ تاماق بۇيرۇتتۇم . پاراڭلىشىپ ئولتۇرغىنىمدا تونۇش-بىلىشلەر بولمىغاچقا ، ئامالسىز سىنئالغۇدا قويۇلۇۋاتقان فىلىمنى كۆرگەچ ئولتۇرماقچى بولدۇم . پەممچە ، فىلىم تازا جىددىي يېرىگە كەپقالغان بولسا كېرەك . چۈنكى ئەتراپىمدىكى ئادەملەرنىڭ بەزىسىنىڭ چوكىسىدا لەڭمەن ، بەزىسىنىڭ ئېغىزىدا قوشۇق ،بەزىسىنىڭ ئېغىزى كامارەك ئېچىلغىنىچە قېتىپ قېلىشقانىدى .

تەسرەك تەييار بولۇدىغان تاماقنى بۇيرۇتقانىكەن-مەن ،شۇڭا ، فىلىمنى خېلى ۋاقىت كۆرۈشكە مەجبۇر بولدۇم ۋە بىردىنلا ھىندىستان فىلىملىرىنىڭ نېمىشقا باشقىلارنى شۇنچە مەپتۇن قىلىدىغانلىقىنىڭ سەۋەبى ، قېلىپلىشىپ كەتكەن ۋەقەلىك بولماستىن ، بەلكى فىلىم باش قەھرىمانىنىڭ ئاجايىپ ئىقتىدارى ، ماھارىتى بولسا كېرەك ، دەپ ئويلاپ قالدىم . بەلكىم بۇنداق ئويلىشىم بىرتەرەپلىمىدۇ .ئەمما ، ئۇنداق ئەمەس دېگىلىمۇ بولمايتتى .

بۇ فىلىمدىكى باش قەھرىمان قايەرگە بارمىسۇن ئاسانلا كۆزگە چېلىقىدىكەن . چۈنكى ئۇ بىر ئېغىز ناخشا توۋلاپ بولغۇچە ، باش قەھرىمانىنىڭ ئەكسىچە بىر توپ كۆرۈمسىز قوشۇمچە پېرسونا ژلار ئۈسسۈلغا چۈشۈدىكەن . ھەرخىل چوڭ سورۇنلاردا ئوتتۇرىغا چىقىپ ساقچى ، مىنىستىرلارنىڭ كۆزلىرىگە قولىنى تەڭلەپ ،ھەيۋە قىلسا ھېچكىم غىڭ قىلالمايدىكەن . ئەگەر باش قەھرىمان بىرەرسىنى يەڭسە چاۋاكچىلار تەييار ئىكەن . قىسقىسى ، باش قەھرىمانىنى گەۋدىلەندۈرۈش ئۈچۈن ناھايىتى كۆپ پېرسونا ژلار ئەڭ قاملاشمىغان ھەرىكەت - قىلىقلارنى قىلىشقا ، ساغلام ئادەمگە يات دېۋەڭلەردىن بولۇشقا مەجبۇر بولۇدىكەن . ئۇلارنىڭ باش قەھرىمان بىلەن ئوخشاش سالاپەت ،كۇچ-قۇدرەت ،غەيرەتتە بولۇشىغا يول قويۇلمايدىكەن .شۇڭلاشقا قانداقلا يەردە بولمىسۇن ئادەمنىڭ نەزىرى باش قەھرىمانغىلا مەركەزلىشىدىكەن . باش قەھرىماندىن باشقىلىرى ئادەم ئەمەس ، چۈپرەندىلەردەك بىلىنىدىكەن . مەن بىردىنلا ھىندىستان فىلىملىرىدىكى باش قەھرىمان ۋە قوشۇمچە پېرسونا ژلار بىلەن بىزنىڭ ئەملىي تۇرمۇشىمىزدىكى «باش قەھرىمان» بىلەن قوشۇمچە

پېرسوناژلارنى سېلىشتۇرۇپ قالدىم .

بىزنىڭ تۇرمۇشىمىزدىمۇ «باش قەھرىمان»لار ھەقىقەتەن ئاز ئەمەس . ئۇلار ھىندىستان فىلىملىرىدىكى باش قەھرىمانلاردەك مۇشت-پەشۋا ئويۇنتېپ ، «مەشھۇر كاتتىۋاشلار»نىڭ ئەدىپىنى بەرمەيدۇ ، بەلكى كەسكىن ھالدا يەپ-ئىچىش ۋە ھىيلە-مىكىر جەڭگى قىلىدۇ .بۇ «باش قەھرىمان»لار ھىندىستان فىلىملىرىدىكىدەك يېتىلىشىپ ، ناخشا توۋلاپ مۇھەببەتلەشمەيدۇ ،بەلكى پېنھان كېچىلەردە ، ئېسىل پىكاپلاردا مۇھەببەتلىشىدۇ . ئاشۇ «باش قەھرىمان»لارنى تېخىمۇ گەۋدىلەندۇرۇش ۋە ئىناۋىتىنى تۇرغۇزۇش ئۈچۈن خىزمەت قىلىدىغان «كۆرۈمسىز»قوشۇمچە پېرسوناژلار بولسا ، ھىندىستان فىلىملىرىدىكىدىن نەچچە ھەسسە ئارتۇق . ئۇلار فىلىمدىكىگە ئوخشاش باش قەھرىمانىنىڭ ناخشىسىغا ئەمەس ،گەپ-سۆزىگە ، كۆز ئىشارىسىگە پايپاسلاپ ئۇسسۇل ئويناپدۇ . ئۇلار ھىندىستان فىلىملىرىدىكىدەك قۇچاقلاپ كۆچلىنىپ ئىزھار قىلالمايدۇ ،بەلكى « باش قەھرىمان»نىڭ ئالدىدا قىسماقتەك ئېگىلىپ ئۇنىڭغا باش قويىدۇ (بەلكىم ئادەمنىڭ ئادەمگە باش قويۇشى جۇڭگودىن باشقا جايدا بولمىسا كېرەك) . بىزنىڭ «باش قەھرىمان» لىرىمىز فىلىمدىكىدەك جەڭنى ئۆزى قىلمايدۇ ، بەلكى ھېلىقى قوشۇمچە پېرسوناژلار ئورۇندايدۇ . ئەمما ئاخىرىقى غەلبە چوقۇم «باش قەھرىمان»نىڭ . مۇھەببەتلىشىدىغان قىزنى كۆپىنچەقوشۇمچە پېرسوناژلار تېپىپ تەييار قىلىدۇ . بۇ قوشۇمچە پېرسوناژلار ھىندىستانىنىڭ فىلىملىرىدىكىدەك ھەرگىزمۇ «باش قەھرىمان»نىڭ زىيانكەشلىككە ئۇچرىشىغا ،باشقىلارنىڭ كۆز ئالايتېپ قارىشىغا ، يامان گېپىنى قىلىشىغا قاراپ تۇرالمايدۇ ، بەلكى ئۆزىنىڭ ئادىمىيلىكىنى ، غۇرۇر-ۋىجدانىنى ،ئىمانىنى يوقتېپ بولسىمۇ «باش قەھرىمان»نىڭ ئىناۋىتىنى ساقلاپ قالىدۇ . شۇ سەۋەبتىن ، بىزنىڭ «باش قەھرىمان»لىرىمىز ھىندىستان فىلىملىرىدىكىدىن نەچچە ھەسسە سۈرلۈك ۋە قابىل .

ھازىر جەمئىيىتىمىزدە «باش قەھرىمان»نى گەۋدىلەندۈرۈش ئۈچۈن خىزمەت قىلىدىغان «كۆرۈمسىز»ۋە «بىچارە»قوشۇمچە پېرسوناژلارنىڭ ئاۋۇپ كېتىشى «باش قەھرىمان»لارنى تېخىمۇ يۇقىرى ئورۇنغا چىقاردى ۋە ئۇلارنى كۆپەيتىۋەتتى . نەتىجىدە «باش قەھرىمان»بىلەن «قوشۇمچە پېرسوناژلار»روشەن سېلىشتۇرما بولۇدىغان ھالەت رېژىسسورسىز ئۆزلىكىدىن شەكىللىنىپ قالدى .

ئالدىمغا تاماقنىڭ كېلىشى خىيالىمنى ئۈزۈپ قويدى . تېلېۋىزوردا بولسا «باش قەھرىمان» ھەيۋەتلىك ھۆركىرەپ جەڭ قىلىۋاتاتتى . بىر توپ سالۋاچاچ ، بەتبەشىرە كېرەكسىزلەر ئۇنىڭغا تەڭ كېلەلمەي ئاۋارە ئىدى . «باش قەھرىمان»نىڭ قۇدرىتى راستتىنلا شۇنچە چەكسىزمىدۇ ؟

«باش قەھرىمان»ئاخىرى غەلبە قىلدى . ئاشخانىدىكى ھەممە ئادەم يېنىك تىن ئالدى ۋە چېھرىگە مەمنۇنلۇق كۈلكىسى يۈگۈرتتى . ئۇلارچە بولغاندا ،غەلبە چوقۇم «باش قەھرىمان»نىڭ بولۇشى كېرەك . ئەكسىچە بولسا ئەقىلغە سىغمايدۇ .

مېنىڭچە بولغاندىچۇ ؟ ئەلۋەتتە «باش قەھرىمان» نىڭ غەلبە قىلىشىنى خالايمەن-دە ! ئۇ غەلبە قىلمىسا ، قوشۇمچە پېرسوناژلارغا غەلبە يارىشامدۇ ؟ يەنە بىر جەھەتتىن قوشۇمچە پېرسوناژلارنىڭ مەقسىتى غەلبە قىلىش ئەمەس ، «باش قەھرىمان» نىڭ غەلبىسى ئۈچۈن ياشاش ئەمەسمۇ ؟

مەن خېلىلا يېنىكلەپ قالغان ھالدا ئىشتىھا بىلەن تاماقنا تۇتۇندۇم .

2003-يىل 23-ئىيۇن ،قاراقاش - تۇزلۇقئوتاق

ئاپتور :قاراقاش ناھىيە تۇزلۇقئوتاق يېزىسىدا ، دېھقان(M1)

3002-يىل 5-سانغا تولۇقلىما تۈزىتىش

مەزكۇرسانىنىڭ مۇقاۋىسىدىكى «ئەل سۆيگەن ناخشىچى، دولان ئوغلى ئابدۇللا ئابدۇرېھىم»ناملىق فوتو سۈرەتنى دىلمۇرات يۈسۈپ تارتقان.

- «شنجاڭ مەدەنىيىتى»ژۇرنىلى تەھرىراتى

پىرچەڭگىنىڭ 1 تىلسىمى

ـ ئابدۇللا ئابدۇرېھىمنىڭ سەنئەت ئالىمىگە نەزەر

سۇلايمان قەيىۇم

ئەلقىسسە : پىرچەڭگى راۋاب چېلىپ ماڭسا يىغلاۋاتقانلار كۈلۈپ ،كۈلۈۋاتقانلار يىغلار ئىكەن . مازاردىكى ئەرۋاھلارمۇ ئازابنى ئۇنتۇپ قالار ئىكەن .

بىر زامانلاردا پىرچەڭگى ناخشا-كۈيلىرىنى ياڭرىتىپ ئۆتكەن ،ناخشىسى بىلەن ئەلنىڭ قەلبىگە شەيدائىي ئوت ياققان ،12مۇقامنىڭ سېھىرلىك مۇڭلىرى ئۈزۈلمەي داۋام قىلىۋاتقان مۇشۇ ئاتەش ماكاندا خەلقىمىز مەنىۋىيىتىگە يېڭىدىن يېڭى بېزەكلەرنى تەقدىم ئېتىۋاتقان ، ھەربىر كۈيىدە يېڭىلىق يارىتىشقا ئىزچىل تىرىشىۋاتقان ، نادىر كۈيلىرى بىلەن قەلبلەردىن چوڭقۇر ئورۇن ئالغان يەنە بىر پىرچەڭگى بار .ئۇ بىزنىڭ ئابدۇللا ئابدۇرېھىم .

بىز ئابدۇللا ئابدۇرېھىمنىڭ ناخشىلىرىنى ياخشى كۆرىمىز . قېرىلارمۇ ، ياشلارمۇ ئۇنىڭ كۈي-ناۋالىرىغا ئامراق . باشقىلار جېكسون ،مادوننا ،لىيۇدېخۇا ، جاڭ گورۇڭلاردىن پەخىرلەنسە ،بىزمۇ ئابدۇللادىن پەخىرلىنىمىز .

بىزدە تولىمۇ يۇمۇرلۇق بىر ئادەت بار ئىكەن . ھاياتلىقىدا خەلقى ئۈچۈن ئەھمىيەتلىك ئىشلارنى قىلغان بىرسى ئۆلۈپ ، ئۇ ئالەمگە مېڭىشى بىلەن تەڭلا مەدھىيە-قەسىدىلەر ،مەرھۇم توغرىلىق جىمىكى ئۇلۇغ-تاتلىق گەپلەر ھەتتا ئاچچىق-سېسىق توقى-لەنەتلەرمۇ تەڭلا ياغىدىكەن . تالاي ئۇلۇغ ئادەملىرىمىزنى كەتسە ئەبەدىي كەلمەيدىغان ، مەسخىرە ، غەيۋەت ـ خۇسۇمەتلەر بولمايدىغان جايغا ئۇزىتىپ قويۇپ ،قەبرە بېشىدا ئۇلۇغ-كىچىك تىنىپ : «ھەي ئىسىت ! مەرھۇم ئەجەب ئېسىل ئادەمتى-دېسە !»دەپ تۇرۇپ قېلىشتىن ئۆزگە چارىمىز يوقكەن .

قۇياش پارلاپ تۇرغان مۇشۇ يورۇق دۇنيادا ئېغىر-يېنىكىمىزنى كۆتۈرۈشىدىغان ،دەردىمىزگە دەرمان بولۇدىغان ،ھەتتا ياقا سىقىشىپ مۇشتلىشىدىغان ئىش بولسىمۇ ، ھايات چېغىمىزدا قىلىپ ئۈلگۈرگىنىمىز تۈزۈك . ئەختەم ئۆمەربىر ماقالىسىدا : «ھاياتلىقىمىزدا بىر-بىرىمىزنى ئادەم ئېتىپ ياشايلى»دېسە ، مەرھۇم پېشىۋا ئالىمىمىز ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەتئىمىن : «بارلىق

ياشلار كۆڭلى

ياخشىلىقلىرىڭنى ھايات ۋاقتىڭدا قىلىپ تۇگەت ، دوزاق ئىشىكى ئالدىدا ئۆزۈڭ توغرىلىق ئاقىلىغۇچىلىق قىلما ،جەننەت ئىشكى ئالدىدا ھەسرەت چەكمە » (ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەتئىمىن : «تەپەككۇر دەرىخىدىن مېۋىلەر » : «شىنجاڭ مەدەنىيىتى » ژۇرنىلى 1996-يىل 4-سان)دەپ تولىمۇ چوڭقۇر مەنىلىك خۇلاسە چىقارغاندى . قەدىر-قىممەت ئەسلى ھاياتلىقتا بولۇشى كېرەك .

خوش ، ئەسلى گەپكە كەلسەك ، نۇرغۇن ئادەملىرىمىز : «ئابدۇللا ناخشىنى قالتىس ئېيتىدۇ جۇمۇ ! ناخشا دېگەننى ئابدۇللادەك ئېيتسا بولمامدۇ ؟ »دېگەنلەرنى ئاڭلاپ تۇرىمىز .ئۇنداقتا ، ئابدۇللانىڭ ناخشا ئېيتىشىدا زادى قانداق ئالاھىدىلىك بار ؟ خەلق ئۇنى نېمىشقا ياقتۇرىدۇ ؟ بۇلارنى ئىلمىي ۋە سەنئەت نەزەرىيىسى نۇقتىسىدىن تەھلىل يۈرگۈزگەنلەر ئانچە بولمىدى . خەق ناخشىسىنى بىر ئوبدان توۋلاپ بەرسە ، «ھە ، سەن بولۇدىكەنسەن »دەپلا قويسا ، بۇ تازا ياخشى پوزىتسىيە ئەمەس . ياخشى بولسا قانداق ياخشى ، يامان بولسا نەرى يامان ، بۇ ھەقتە ئىككى ئېغىز لىللا گەپ قىلىش ناخشا-مۇزىكا سەنئىتىمىزنىڭ گۈللىنىشى ئۈچۈن پايدىلىق .

ئابدۇللانىڭ ناخشا ئېيتىش ئالاھىدىلىكى ۋە يۇزلىنىشىنى تەھلىل قىلىپ ،شۇ ئارقىلىق ئۇيغۇر ناخشا-مۇزىكا سەنئىتى ئۈچۈن بەزى يېڭى نەرسىلەرنى تېپىش ئەھمىيەتسىز ئەمگەك بولمىسا كېرەك ،دەپ ئويلايمەن .

بىزدە نۇرغۇن يېڭى نەرسىلەر توختاۋسىز چىقىۋاتىدۇ .ئەمما بىز ئالدىراش خەقمۇ ياكى نېمە سەۋەب بار ، نۇرغۇن نەرسىلەرگە ئىزەن قىلمايلا يۈرۈۋېرىدىكەنمىز . بۇنداق بىپەرۋالىقلار بىلەن رىقابەتلىك دۇنيادا ياشاپ بولغىلى بولمايدۇ . بىز ئەمدى نۇرغۇن نەرسىلەر ھەققىدە كاللا قاتۇرۇپ ئويلانمىساق ، بۇرنىمىزغا ئۇسۇپ تۇرغان رېئاللىقتىن ئۆزىمىزگە لايىق خۇلاسە چىقىرىشنى ئۆگەنمىسەك بولمايدۇ . بىزدە تەتقىقاتنى ،نەزەرىيىۋى يۇكسەكلىككە كۆتۈرۈلۈشنى كۈتۈۋاتقان ناھايىتى نۇرغۇن نەرسىلەر بار .

سەنئەت ياكى سەنئەتكار دېگەن گەپ بولۇنسلا نۇرغۇن كىشىلىرىمىز ناخشا - مۇزىكىنى ۋە ناخشىچى -ئۇسسۇلچىلارنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرىدۇ-ياكى شۇنداق چۈشىنىۋالىدۇ . ئەمەلىيەتتە بۇ بىرخىل خاتا چۈشەنچە بولۇپ ، سەنئەت دېگەن ئەسلىدە بىناكارلىق ، ھەيكەلتىراشلىق ،خەتتاتلىق ،قول ھۈنەر ، ناخشا-مۇزىكا ،ئۇسسۇل ،رەسساملىق ، تىياتىر ،تىل سەنئىتى (ئەدەبىيات) ،كىنو سەنئىتى (ئالىم ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەتئىمىن «ئومۇمىي ئېستېتىكا» دېگەن كىتابىدا سەنئەتنى مۇشۇ ئون تۈرگە ئايرىپ ، تەپسىلىي شەرھىلىگەنىدى)قاتارلىق شاخچىلاردىن تەركىب تاپقان چوڭ بىر سىستېما .بىز بۇيەردە دەۋاتقان ناخشا-مۇزىكا دەل سەنئەتنىڭ بىر شېخى . شۇڭا ئاشۇ تۈرنىڭ قايسىبىرى بىلەن مەشغۇل بولغان كىشى سەنئەتكارىدۇر .شۇڭا بەزى ئۇقۇملارنى قوللانغاندا دىققەت قىلىش كېرەك .

ناخشا-مۇزىكا سەنئىتى - بىر مىللەت روھىيىتىنىڭ پىنھانلىرىدىكى تۈرلۈك-تۈمەن مۇرەككەپ تۇيۇشلەرنى ،ئىزتىراپلارنى سەنئەت يۇكسەكلىكىدە تولىمۇ يارقىن ئەكس ئەتتۈرىدۇ ، مىللەتنى ئىزگۈلۈككە ھەم ئۈزلۈككە باشلايدۇ . ئۇنىڭ ئۇنۇمى بىۋاستە ھەم كەڭ دائىرىلىك بولىدۇ . بىرەرتال لېنتا ياكى بىرەر ناخشىنىڭ سېھرىي كۈچىنى ھەرگىز سەل چاغلىغىلى بولمايدۇ .

2-دۇنيا ئۇرۇشى مەزگىلىدە ياۋروپادا «قارا يەكشەنبە »ناملىق بىر مۇزىكا كەڭ تارقالغان . ئۇ شۇنچىلىك ھەسرەتلىك ،مىسكىن مۇزىكا بولۇپ ، ئۇنى تىڭشىغۇچىغا بۇدۇنيا خۇددى دوزاختەك مۇدھىش بولۇپ تۇيۇلىدىكەن . بارا-بارا بۇ مۇزىكا ئاڭلىغۇچىنى پۈتۈنلەي ئەسىر قىلىپ ، ھاياتتىن تەلتۆكۈس بەزدۇرىدىكەن . 200گە يېقىن ئادەم مۇشۇ مۇزىكىنى ئاڭلاپ ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالغانىكەن .كېيىن بۇ مۇزىكا ھۆكۈمەت دائىرىلىرى تەرىپىدىن مەنئىي قىلىنغان . دېمەك مۇزىكىنىڭ ئىنسان روھىنىڭ چوڭقۇرلۇقلىرىغا ئۇن-تىنسىز تەسىر كۆرسىتىدىغىنى ئېنىق .

ناخشا-مۇزىكىنىڭ سېھرىي قۇدرىتى ھەققىدە ئەجدادلىرىمىز چوڭقۇر ئىزدەنگەن ، كىتابلارنى يازغان .

«شەرقنىڭ ئارستوتىلى »دەپ شۆھرەتلەنگەن ئەبۇنەسىر فارابىي ئۆز دەۋرىنىڭ يېتۈك ئېنسىكلوپېدىست (مەن بۇ ئىنگلىزچە ئاتالغۇنى «ئەللامە »دەپ ئېلىشنى تەشەببۇس قىلىمەن «ئەللامە »نىڭ مەنىسى «ھەممىنى بىلگۈچى ،ئالدىر كۆرگۈچى ، ئۇنىۋېرسال بىلىم ئىگىسى »دېگەر بولىدۇ)ئالىمى بولۇش بىلەن بىرگە «مۇزىكا ئىلمى ساھەسىدىمۇ دەۋر بۆلگۈچ تەسىرگە ئىگە مۇزىكا نەزەرىيىچىسى ، مۇزىكا ئىجادچىسى ، ھەرخىل چالغۇلانىڭ ئىختىراچىسى ۋە ئۆز دەۋرىنىڭ مەشھۇر ناخشىچىسى ئىدى . تارىخىي مەنبەلەردە ئېيتىلىشچە ، ئۇ ساز چالغاندا ئاڭلىغۇچىلارنى ئاۋۇال ئىختىيارسىز كۈلدۈرىدىكەن ،ئۇنىڭدىن كېيىن مۇڭغا سېلىپ يىغلىتىۋېتىدىكەن ،ئاخىرىدا ئۇلارنى ئۇخلىتىپ قويۇپ ، ئۆزى ھېچكىمگە سەزدۇرمەستىن كېتىپ قالىدىكەن . فارابىي مۇزىكا ئىلمىغا دائىر ﴿مۇزىكا توغرىسىدىكى چوڭ قامۇس﴾ ،﴿مۇزىكا ھەققىدە رىسالە﴾ ،﴿مۇزىكا توغرىسىدا سۆز﴾ قاتارلىق مەشھۇر ئەسەرلەرنى يېزىپ قالدۇرغان .قالۇننى ئۆزى ياساپ چالغان . مۇزىكىنىڭ تۈرمۇشتىكى ئىلھاملاندۇرۇش رولىنى يۇقىرى باھالاپ :﴿مۇزىكىنىڭ تىلسىز مۇڭلىرى - ئىنسانىنىڭ روھىغا مەنسۇب ئوت تۇتاشتۇرغۇچى ئامىلدۇر﴾ ،﴿100يىل ئىبادەتتىن ئالالمىغان ھۇزۇرنى قالۇنۇم تارىلىرىدىن ئالغايسىز﴾ »② دېگەنىكەن . خاتىرىلەرگە قارىغاندا ، فارابىي ئۆمرىدە 160پارچىدىن ئارتۇق كىتاب يازغان بولۇپ ، ھەر قېتىم يېزىشتىن توختىغاندا بىر پەس ساز چالغاندىن كېيىن ،قايتىدىن يېزىشقا كىرىشىپ كېتەتتىكەن . فارابىي ئىجادىيىتىنى مۇزىكىنىڭ سېھرىي كۈچىدىن ئايرىپ قارىغىلى بولمايدۇ ،ئەلۋەتتە .

يەھۇدىيلارنىڭ ئەڭ پەخىرلىنىدىغان ئۇچ ئالىمى

بار :ئۇلار ماركس ، فروئىد ③ ۋە ئېينىشتېين . ئېينىشتېين يادرو قورالىرى ،ئالەم تېخنىكىسى ۋە سۇنئىي ھەمراھ ، ھازىرقى زامان يادرو فىزىكىسى ئۇچۇن نەزەرىيىۋى ئاساس تىكلەپ بەرگەن بىر قورقۇنچلۇق نەزەرىيىنى يارىتقان . ئاشۇ «نىسبىيىلىك نەزەرىيىسى» نىڭ رويال كۇيلىرىدىن تۇغۇلغانلىقىنى نۇرغۇن ئادەملەر بىلمەيدۇ . خاتىرىلەرگە قارىغاندا ، ئېينىشتېين «نىسبىيىلىك نەزەرىيىسى» ئۇستىدە باش قاتۇرۇۋاتقاندا بىر ھالقىلىق مەسىلىدە زادىلا ئىلگىرىلىيەلمەيدۇ . شۇ چاغدا ئۇ رويال چېلىشقا باشلايدۇ .مۇزىكا قوزغاتقان ئىلھامنىڭ تەسىرىدە «نىسبىيىلىك نەزەرىيىسى» نىڭ قۇرۇلمىسى ئاستا-ئاستا ئۇنىڭ كاللىسىدا شەكىللىنىشكە باشلايدۇ . شۇنىڭ بىلەن ئۇ سازنى توختىتىپ ، ياتاق ئۆيىنى تاقاپ قويۇپ ،نەچچە كۇن ئۇيقۇ ۋە تاماقنىمۇ ئۇنتۇپ يېزىشقا كىرىشىپ كېتىدۇ .

ئۇيغۇرلارنىڭ مەدەنىيەت تارىخىنى ۋاراقلاپ كۆرۈدىغان بولساق ، ئەبەيدۇللا لۇتفىي ، مۇھەممەدسىددىق زەلىلي ،بابارەھىم مەشرەپ ، سۇلتان ئابدۇرەشىدخان ، ئامانىساخان ،يېقىنقى زامانداشلىرىدىن مەتىلى ئەپەندى ،لۇتپۇللا مۇتەللىپلەرنىڭ قايسىبىرى ساز ۋە كۇينىڭ ماھىرلىرى ئەمەس ؛ ئۇلارنىڭ قايسىبىرى مۇزىكىدىن پايدىلانمىغان ، ئۇنى ئەل ئۇچۇن بېغىشلىمىغان ؟ مەن مۇشۇ قۇرلارنى يېزىۋېتىپ توساتتىنلا خىيالىمدىن بىر ئۇي كەچتى . تارىخىمىزدىكى گىگانت كىشىلەر ئۆز كەسپىنىلا ئەمەس ، يەنە نۇرغۇنلىرى مۇزىكا ئىلمىنىمۇ پۇختىلاپ ئۆگەنگەنكەن . ئۇلار ئۆزىنى تاكامۇللاشتۇرۇشنىڭ يولى ئۇستىدە ئىزدەنگەنكەن . بۇ بىز ئۇچۇن بىر ۋەھىي . بۇلاردىن بەزى يېڭى پىكىرلەرگە ئېرىشىپ قېلىشىمىز مۇمكىن .

يېقىندا ، ئۆزبېكستاندا دوكتورلۇقتا ئوقۇۋاتقان شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى ئوتتۇرا ئاسىيا تەتقىقات ئورنىنىڭ ئىلمىي خادىمى ھۆرمەتجان ئابدۇراھمان فىكرەت ، دوكتور ، ئۇستازىمىز ئەسەد سۇلايمانىنىڭ تەكلىپىگە بىنائەن ئۆزبېك بۇگۇنكى دەۋر ئەدەبىياتى توغرىسىدا لېكسىيە قىلىپ بەردى . سۆھبەت داۋامىدا ئۇ ئۆزبېكستاندا باشتىن كەچۇرگەن قىزىقارلىق ھەم ئەھمىيەتلىك بىر ئىشنى ھېكايە قىلىپ مۇنداق دېدى : «مەن ئۆزبېكستاندا ئوقۇۋاتقاندا شۇبۇسىيەتلىك بىر ئۇسسۇلچى ئايال بىلەن ھەمسۆھبەت بولدۇم . ئۇ ئۆزىنىڭ ئۇسسۇلچى بولۇشىغا قارىماي ، شەرق ئەدەبىياتى بولۇپمۇ ئوتتۇرا ئاسىيا مىللەتلىرى ئەدەبىياتى ، تارىخى ،پەلسەپىسى ،ناخشا-مۇزىكىسى ، دىنىي ئېتىقادى توغرىسىدا بىلىدىغانلىرى ناھايىتى كەڭ ئىكەن . ھەتتا ئۇ مەنمۇ ئوقۇپ ئۇلگۈرەلمىگەن نەۋائىي ،مەشرەپلەرنىڭ غەزەللىرىنى پىششىق بىلىدىكەن . ئۇنىڭ شەرق مەدەنىيىتىگە بولغان قىزىقىشى ھەقىقەتەن كۇچلۇك بولۇپ ، بۇ ساھەدە بىلىدىغانلىرى مېنى تولىمۇ ھەيران قالدۇردى . ئۇنى بىزدىكى ئۇسسۇلچىلار ئەمەس ، بەلكى دوكتورلار بىلەن سېلىشتۇرسا تازا بولغىدەك دەپ ئويلىدۇم» .

بىزدە بىرەر ئۇسسۇلچىدىن ئۇيغۇرلارنىڭ ئۇسسۇل سەنئىتى توغرىسىدا ئىككى كەلىمە دەپ بېرىڭ دېسە ،چوقۇم ھېشىنى قاشلاپ تۇرىدۇ . دېمەك ناخشىچى ناخشا بىلەنلا ،ئۇسسۇلچى دېپى بىلەنلا بولۇپ ، ئۆزىنىڭ سىرتىدىكى دۇنيانى ئۇنتۇپ كەتسە ، بۇ بىر بەختسىزلىك . «مەڭگۇ تاش» قىرائەتخانىسىدىكى بىر قېتىملىق سۆھبەتتە مەن ئابدۇللانىڭ تارىخىمىز ،مەدەنىيىتىمىز ۋە روھىي تۇنۇشلىرىمىز بىلەن خېلىلا تونۇش ئىكەنلىكىنى ھېس قىلغانىدىم .

ئابدۇللا 1991-يىلىدىن تارتىپ ھازىرغىچە «سۇرمە» ، «قارا تۇپراق» ، «ئۇيغۇر ھەقىقەدە قوشاق» ، «سىرلىق تۇمان» ، «ئايرىلىش» ، «خىيالدىكى سۆيگۇ» ، «شېرىن چۇش» ، «پەرۋانەڭ بولاي» ، «يىگىت ئىشقى» ، «سۇكۇتتىكى سادا» ، «تۇنجى سۆيگۇ» ، «ئابدۇللا ئابدۇرېھىم ناخشا كېچىلىكى» ، «كۆكلەمدىكى يۇرەك» قاتارلىق قاپلىق ئۇنىۋېرسال لېنتىلىرى ۋە نەچچە ئونلىغان VCD پلاستىنكىسىنى خەلقىمىز بىلەن يۇز كۆرۈشتۇردى . مەن ئابدۇللانىڭ ناخشا ئۇسلۇبىغا قارىتا كۆپرەك مەدەنىيەت ئارقا كۆرۈنۇشى ۋە ئىجتىمائىيەت نۇقتىسىدىن تەھلىل يۇرگۈزدۇم . ئابدۇللا ناخشىلىرىدىكى ئىنچىكە سەنئەتلىك خۇسۇسىيەتلەرنى كەسىپ ئەھلىنىڭ ئېتىبارىغا قالدۇردۇم .

ئابدۇللا ئابدۇرېھىم ناخشىلىرىدا گەۋدىلىك ئالاھىدىلىكلەرنىڭ بىرى ، تېمىلىرىنىڭ كۆپ خىللىقىدا كۆرۈلىدۇ .

سۆيگۇ تېمىسى ئۇنىڭ ناخشىلىرىدىكى مۇھىم تېمىلارنىڭ بىرسى بولۇپ ، «تۇنجى سۆيگۇ» ، «ئاشىق نەپەس» ، «ئاشىق» ، «ئۇنتۇيالمايمەن» ، «شۇچاغلار» ، «سېغىنىش» ، «زىلالە» ، «ئەركەم» قاتارلىق ناخشىلىرى تالاي ئاشىق-مەشۇقلارنىڭ قەلبىنى تىترەتتى ، ئۇلاردا ھاياتنىڭ شېرىنلىكى ۋە گۈزەللىكىگە قارىتا تاتلىق ھەۋەسلەرنى ئويغاتتى . مۇھەببەتنىڭ ئەسلىدە تولىمۇ پاك ،تولىمۇ مۇقەددەس بولغان ئىزگۈ ھېسسىيات ئىكەنلىكىنى بىزگە قايتا نامايان قىلدى .

ئابدۇللا ناخشا ئېيتقاندا ،پۈتكۈل ۋۇجۇدىنى قەلبىدىن چىقىۋاتقان نەپىس كۇيلەر بىلەن يۇغۇرۇپ تاشلايدۇ .ئىچ-ئىچىدىن قايناپ چىقىۋاتقان ھاياجان ناخشا بىلەن قوشۇلۇپ كېتىدۇ . شۇڭا بىز ئۇنىڭ كۇيلىرىنى تىڭشىغىنىمىزدا ئىنتايىن شېرىن تۇيغۇلارنىڭ سۇزۇك سۇدەك شىلدىرلاپ ،روھىمىزغا قۇيۇلۇۋاتقانلىقىنى سېزىمىز .

ناخشا-قوشاقلىرىمىزدىكى سۆيگۇ تېمىسى تىلغا ئېلىنغاندا ، مۇنداق بىر نۇقتىنى دەپ ئۆتۈشنى لايىق تاپتىم :

نۆۋەتتىكى ناھايىتى نۇرغۇن ناخشىچىلارنىڭ كۆپلىگەن ناخشىلىرى سۆيگۇ تېمىسىغا بېغىشلانغان . بۇنىڭ ئارىسىدا شۇنداق ناخشىلارمۇ بارکى ، بىر ئىنسانىنىڭ ساپ ،ئىزگۈ مۇھەببەتكە بولغان ئىنتىلىشى ئەكس ئەتمەستىن ،بەلكى ئېچىرقاپ كەتكەن جىنسىي ئىستەك ، قىپيالىڭاچ ئەسەبىي جىنسىي ھاياجان گۇپۇلدەپلا تۇرىدۇ .مىسالغا ئالسام :

قېنىۋالاي يار
سۆيۈۋالاي يار ،
كۆرۈۋالاي يار ...

* * *
لېرىپ قاچان تىنىقلىرىڭدا ،
ئەگىز سۈيى بولۇپ ئاقمەن ؟
* * *
سايداشقا ئولتۇرغاندا سۆگەت تۆۋدە ،
ئاھ ،جېنىم دەپ ئېسىلغىنىڭ ئېسىڭدىمۇ ؟

مۇنداق مىساللاردىن يەنە نۇرغۇنلىرى ئېلىش مۇمكىن . ناخشىلىرىمىزدا ئەكس ئېتىۋاتقان بۇ خىل ئاشكارا جىنسىي قۇتراش بىزدە تازا يامراۋاتقان غەرب فىلىملىرى ،ناخشىلىرى ،ھىندىستان كىنولىرىدىكى «ئەسەبىي مۇھەببەت» دولقۇنلىرىنىڭ تەسىرىدىن بولغان . بۇ بىر خىل خەتەرلىك يۈزلىنىش . مۇھەببەتتىكى ئەركىنلىك ھەرگىزمۇ مۇھەببەتتىكى ئەسەبىيلىشىش دېگەنلىك ئەمەس .

بازار ئىگىلىكى دېگەن قىممىتى بار ، ئەھمىيەتلىك نەرسىلەرنى بازارغا سال دېگەنلىك بولۇپ ، ئالدىراپ-سالدىراپ «چالا-بۇلا تۇغۇلغان» ئەسەرلەر سەنئەت بېغىمىزنىڭ ھاۋاسىنى بۇلغايدۇ . بازاردا سىيلە-رەھىم بولمايدۇ .ئۇ شەپقەتسىز بولغاچقا ، بازار دەپ ئاتالغان . چىن يۈرەكتىن ئېتىلىپ چىققان ناخشىلارنى ئەل يەنىلا سۆيىدۇ ، يەنىلا تاللايدۇ . ھاسىلى كالام : «كاجنى بازار ئوخشايدۇ ، سارائىنى مازار» ، ئۇرۇپ-سوقۇپ «چاپ-چاپ» بازارغا سېلىنغان ،سەنئەتكە ھاقارەت كەلتۈرۈۋاتقان تالاي پاخپاق ئۇن-سىن لېنتىلىرى «ئالە ، چولپانلىرىڭ ئون سومغا ئۇچتىن» دەپ جار سالسىمۇ خېرىدارسىز توپا بېسىپ يېتىپتۇ . ئامال يوقتە ،بازار دېگەن شۇ !

شەيتانىمۇ ئۇسسۇلغا سالالايدىغان بۇ پۇل بىزدە ئۇسسۇلنى ئاز-تولا قاملاشتۇرالايدىغانلىكى ئادەمنى «داڭلىق ئۇسسۇلچى» ،ئاۋازى چىقىدىغانلا بولسا «تالانتلىق ناخشىچى» قىلىۋەتكىلى تۇرۇپتۇ . بازار ئىگىلىكىنىڭ قۇدرىتىگە ھەيرانمەن .

ئانا تېمىسى سەنئەتكارلىرىمىز ئۈچۈن قەدىمكى ھەم مەڭگۈ يېڭىلىنىپ تۇرۇدىغان تېما .

ئابدۇللا ناخشىلىرىدىكى «ئانا» تېمىسىنى ئاددىيلا بىر تەرەپ قىلماستىن ،ئۇنىڭ ئىچكى يۈكسەك مەنىسىگە ،پەلسەپىۋىلىكىگە ئەھمىيەت بېرىپ ،بۇ تېمىنى تېخىمۇ يارقىن بەدىئىي سەۋىيىگە كۆتۈردى .

پەرزەنتىم دەپ زار ئۆتكەن ئانا ،
شامالالارغا ئېيتار دەردىنى .
بىر كۈن كېتەر قەبرە تاش بولەن ،
ئۆزى تەنھا ئۆزەر قەرزىنى .
.....

نەلەردىن چىقىۋاتقان مەيىن شامالدەك يېنىك مۇزىكا ساداسى ئىچىدە بىر مىسكىن ئانا ھەسرىتىنى شامالالارغا سۆزلىمەكتە . شامال بىچارە ئاناننىڭ روھىنى يەڭگىل سىپاپ ئۆتمەكتە . بۇ ناخشىنىڭ بەدىئىي بالاغەت دەرىجىسىگە قاراڭ : ئانا ئۈچۈن دەردىنى تۆكۈدىغان شامالدىن ئۆزگە ھېچ نەرسە قالمىغان .پەقەت شۇ شامالالا بىچارە ئانىغا تەسكىن بولماقتا . قەبرە تاش ـ ھەممىمىز ئاخىرى بىر كۈن ئېرىشىدىغان مۇكاپات . ھەممە نەرسىنىڭ خۇلاسىسى قەبرە تاش بىلەن تامام بولىدۇ . بىز بۇ ناخشىدىن ئېغىر تراگېدىيىنى ھەم تراگېدىيىگە يوشۇرۇنغان نەپىس سەنئەت چىنلىقىنى بايقايمىز . بۇ شېئىر ئاجايىپ يارقىن كۆيگە ئايلىنىپ ، بىر ئاننىڭ ، ياق ، نەچچە مىڭ ئاننىڭ بىر ئۆمۈرلۈك ھەسرەتلىك تارىخىنى سىزگە سۆزلەپ بېرىدۇ . مانا بۇ سەنئەت ! مانابۇ سەنئەتكە تويۇنغان چىنلىق !

ئەتراپىمىزغا نەزەر سالىدىغان بولساق ، ئانا تېمىسىدىكى ناھايىتى نۇرغۇن ناخشىلارنى ئاڭلايمىز . بۇ ناخشىلاردا تېخى ھايات ئاتا-ئانىسى ئۈچۈن ھازا ئېچىۋاتقان ، يالغاندىن قايغۇرۇۋاتقان ساختا كۆرۈنۈشلەر سىزنى تولىمۇ بىزار قىلىدۇ .

ئابدۇللا ئەتىدىن كەچكىچە بىرلا خىلدا تەكرارلىنىدىغان «ۋاي ئانام ! نان يېقىپ-كىر يۇيۇپ مېنى باققان ئانام ، جاپاكەش ئانام ،كېچىدە ئۇخلىماي مېنى قاتارغا قوشقان ئانام» دېگەن گەپلەرنى دەۋەرمەي ،تېخىمۇ تىرەن ،ئىچكى مەزمۇندارلىققا ئىگە تېكىستلەرنى تاللاپ كۆيگە قاتتى .

ئارىمىزدا ئەتىدىن كەچكىچە بىرلا ئاھاڭ ،بىرلا مۇقامدا توۋلاپ زېرىكمەيدىغان «شاتۇتى» ناخشىچىلار ئابدۇللادىن ئەنداز ئالسا بولغىدەك .ئابدۇللا كۆي ۋە تېكىستلەرنىڭ بەزىسىنى ئۆزى ئىشلىگەندىن باشقا نۇرغۇن نادىر ناخشىلىرىنى ياسىن مۇخپۇل ، مۇختار بۇغرا ،ئابلەت ئابلىكىم ، ئابلەت ئىسمائىل ،ھېكىم ھەسەن قاتارلىقلار بىلەن ھەمكارلىشىپ ئىشلىگەن . بۇخىل ھەمكارلىق ئابدۇللا ناخشىلىرىنى تېخىمۇ رەڭدار قىلغان .

ۋەتەن ـ ئۇيغۇر ناخشا ـ مۇزىكا سەنئىتىنىڭ ۋە ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىنىڭ غول تېمىلىرىدىن بىرى .

ئابدۇللا ئابدۇرېھىم چەت ئەللەرنى ئايلىنىپ قايتقاندىن كېيىن ، قەھرىتان قىشتىمۇ ياپيېشىل تۇرۇدىغان ئاشۇ ئالمىچەكمەن ياۋروپادىن يەنىلا بىزنىڭ توپا توزۇپ تۇرۇدىغان مۇشۇ ماكانىنىڭ ئىسسىق ، مېھرىلىك ،قەدىرلىك ئىكەنلىكىنى چوڭقۇر ھېس قىلدى . شۇنىڭ بىلەن ئۇ تولىمۇ لىرىك كۆيلەر ۋە ئۆزگىچە يېقىشلىق مىسرالاردىن يۇغۇرۇلغان نادىر ناخشىسى «كېچەلمەيمەن» (بۇ ناخشىنى ئىنىسى ئابلەت ئابلىكىم بىلەن بىرلىشىپ ئىشلىگەن)نى رويابقا چىقاردى :

...
بىرى ماڭا بەرسىمۇ جەننەت ،
كېچەلمەيمەن سېتىۋەتسەم ۋەتەن .
* * *
توختار سەندە ئاخىرقى نەپەس ،
ئۆزگە يۇرتقا قىلمايمەن ھەۋەس ،
ئۆز ئېلىدىن كەچكەن ئەر ئەمەس ،
كېچەلمەيمەن سېتىۋەتسەم ۋەتەن .

روھىۋەزنىڭ پىنھانلىرىغا ئېقىپ كىرىۋاتقان بىر گۈزەل لىرىكا سىزنى ئانا دىيارىنىڭ قەدىمىي ، پايانسىز دالالىرىغا ،مېھرى ئىسسىق باغرىغا باشلاپ بارىدۇ ، قەلب قاتلىرىڭىزدىن ماگمىدەك ئىسسىق ئىقىمىنىڭ ئۇرغۇپ چىقىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلالايسىز . بۇ مۇقەددەس ھېسسىيات دەل ۋەتەنگە

بولغان ئوتلۇق سۆيگۈدۇر . ئەگەر ئابدۇللادا مۇشۇنداق سۆيگۈنىڭ خۇرۇچلىرى ئۆكسۈپ قالغان بولسىدى ، سىزنىڭ يۈرەك تارتكۇزنى تىترىتمىدىغان ئاشۇ نەپىس كۆيلەرمۇ بولمىغان بولاتتى .

ئۆزىنى سۆيگەن كەسپىنىڭ ئوتىدا ماگمىدەك ئېرىتىپ تۇرۇپ ، ئۆز-ئۆزىدىن هالقىپ ، توختىماي تاشقىنلاپ ، بۇلاقتەك ئېتىلىپ تۇرۇدىغان كەسىپ ئەهلىلىرى بىزگە تۇزدەك زۆرۇر . ئۇمىدىمىزنىڭ دەل ئەكسىچە ، چىش پاستىسىغا ئوخشايدىغان ئادەملەر هەممىلا يەردە تولۇپ يېتىپتۇ . ئۇلارنى سەمىمىسىكىز بىرنېمە چىقمايدۇ ، سەمىشتىن توختىسىكىز ئۇمۇ توختايدۇ .

تارىخ تۇيغۇسى ۋە يىلتىز ئىزدەش روهى - ئابدۇللا ناخشىلىرىنى جەزبىدارلىققا ئىگە قىلغان يەنە بىر مۇهىم تېما . تارىخ تۇيغۇسىنى سەنئەتلىك رەۋىشتە تولمۇ يارقىن ئەكس ئەتتۇرگەن «ئۇزاق يول» ، «تەكلىماكان» ، «شۇ چاغلار» دېگەن ناخشىلىرى ئەڭ گەۋدىلىك .

«شۇ چاغلار» - 1960 - 1970-يىللاردىكى زىيالىيلارنىڭ يېزىلارغا سۈرگۈن قىلىنغان دەۋرلىرىنى تارىخىي ئارقا كۆرۈنۈش قىلغان . ئابدۇللا بۇ ناخشىنى ئورۇنداشتا كۆچىگەن . لەرزان كۆي ، يېقىملىق سادالار ،ناخشىغا كىرىشتۇرۇلگەن ئارقا كۆرۈنۈشلەر ئادەمنى ئاشۇ قاباهەتلىك يىللارنىڭ قوينىغا ئىختىيارسىز تارتىپ كېتىدۇ .ئاشۇ يىللاردىكى زىيالىيلارنىڭ پاك مۇهەببەت كەچۈرمىشلىرىنى سىزگە سۆزلەيدۇ .

ناخشىدا رولغا چىققان بىر جۈپ ياشنىڭ مۇهەببەتلىك كەچۈرمىشلىرى شۇنچىلىك ساددا ، سەممىيەت بىلەن يۇغۇرۇلغان بولۇپ ، مۇهەببەتلىك هاياتنىڭ ئەسلى قانداق بولۇدىغانلىقىنى ئېسىمىزگە سالىدۇ . مۇهەببەتلەشتۇق دەپ مۇهەببەتنىڭ ئەسلى مۇقەددەسلىكىدىن ئاستا-ئاستا يىراقلاپ كېتىۋاتقان زامانىمىز ياشلىرىغا مۇهەببەت ، پەزىلەت ۋە تارىخ بابىدىن تەسىرلىك دەرس بېرىدۇ .

ماقالىغا تېخىمۇ ياخشى ئىشلەش ئۈچۈن «شۇ چاغلار»نى قايتا-قايتا كۆردۈم ، تىڭشىدىم ، خىيالىم1970-يىللاردىكى «شۇ چاغلار»غا ئۈچۈپ كەتتى . ئويلىنىشقا باشلىدىم : «شۇ چاغلار»دا قىز-يىگىتلەر مۇهەببەتلىشىش «تېخنىكىسى»غا بۈگۈنكىدەك تاكامۇللاشمىغان ، هىيله-مىكىرگە تازا باي ئەمەسكەندۇق . بۈرۈنقىلار نادانمۇ ياكى هازىرقىلار بەك ئەقىللىقلىشىپ كېتىۋاتامدۇ ؟ ئېهتىمال تەرەققىيات دېگەن بۇ بوران ئادەمدىكى ئەسلى گۈزەللىك ، ئۇلۇغلۇق ۋە ئىزگۈلۈكنى ئۈچۈرتۈپ كەتسە كېرەك . ئۇنداقتا بۇ هەقىقىي مەنىدىكى تەرەققىيات بولدىمۇ ؟ بەزىدە مۇنداق تەرەققىيات بولغاندىن «شۇ چاغلار»تولىمۇ ياخشىكەندۇق ،دەپ قالىمەن .

«شۇ چاغلار» ناخشىسىدا رولغا چىققان بىرجۈپلەرنىڭ بىر-بىرىگە تىك بېقىپ قاراشقىمۇ پېتىنالمای ،شۇنچىلىك ئاۋايلاپ پاراكەلىشىۋاتقان هايالىق كۆرۈنۈشلىرىنى بۈگۈنكى ياشلارنىڭ قىلىۋاتقان قىلىقلىرى بىلەن سېلىشتۇرۇپ بولغىلى بولمايدىكەن .

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى»ناخشا-مۇزىكا سەنئىتىمىز ئۈچۈن بوشلۇق بولۇپ ، ئابدۇللا بۇ بوشلۇققا ناخشىسى ئارقىلىق قەدەم تاشلىدى ، قەدەم باسقاندىمۇ تۇنجى قەدەمنى تولىمۇ ياخشى ئالدى . مەن ئۇنىڭ مۇشۇ تېمىلاردا يەنە يۈرەكلەرنى تىترىتمىدىغان ئېسىل ناخشىلارنى ئىشلەپ چىقىشىنى ئۈمىد قىلىمەن .

«ئۇزاق يول» ، «تەكلىماكان»قاتارلىق ناخشىلاردىن چاكىلداپ تۇرغان تەكلىماكان باغرىدىن سۇس ئاڭلىنىۋاتقان ئەجداد تىنىقلىرى ،مۇڭلۇق كولدۇرما ئاۋازلىرى ، قىلىچ-نەيزىلەرنىڭ جاراڭلاشلىرىنى ئاڭلىغاندەك ، يوقلىپ كېتىۋاتقان بىر مۇقەددەس روھ بىزنى چاقىرىۋاتقاندەك تۇيغۇغا كېلىمىز .

بىزدىكى تارىخ ۋە يىلتىز تۇيغۇسى تولىمۇ زەئىپ . يەرشارىدىكى هەربىر تۇپ گىياهنىڭ ئۆز يىلتىزى بولىدۇ . يىلتىز شۇ گىياهنى ياشنىتىپ تۇرىدۇ . بۇنى ئىنسانىيەتكىمۇ تەتبىقلاش ئەلۋەتتە مۇمكىن . ئامېرىكىلىق نېگىر يازغۇچى ئالىكىس خاللىينىڭ «يىلتىز»رومانى نەشر قىلىنغاندىن كېيىن پۈتكۈل ياۋروپا - ئامېرىكىلاردا يىلتىزنى ئىزدەش ئېقىمغا ئايلاندى .ئۇلار رومان ،كىنو ،تىياتىر ، ناخشا-ئۇسسۇل . . .ئومۇمەن سەنئەتنىڭ هەممە شەكىللىرى بىلەن ئۆز پۈشتىنى ، يىلتىزىنى ئىزدەۋاتىدۇ ،ئۇلار قىتئەلەر ئاتلاپ ئەجدادلىرى ياشاپ ئۆتكەن تۇپراقنى تاۋاپ قىلىشۋاتىدۇ .

دېمەك ، هەممىلا ئادەمگە يىلتىز لازىم بولۇۋاتىدۇ .بەلكىم تارىخنىڭ تېشىدا ئەقىللەرنى بىلەپ ئۆتكۈرلىتىش تىرىك ياشاۋاتقان هەربىر جان ئۈچۈن مۇقەددەس مەسئۇلىيەت بولۇشى مۇمكىن . پرولېتارىياتنىڭ مەنىۋى داهىيسى لېنىن : «تارىخنى ئۇنتۇش ئاسىيلىقتىن دېرەك بېرىدۇ»دېگەن گەپنى بىكار دېمىگەن بولسا كېرەك .

تارىخ - ئەجدادلار كۆزىدىن يانغان ئۈمىد شولىسىنىڭ ئەۋلادتىكى ئەكسى . تارىخ سىزدىكى ئاجىزلاپ بېرىۋاتقان ئىرسىي ئېنېرگىيىنى غايەت زور يالقۇنغا ئايلاندۇرالايدۇ . تارىخنى ئەقلىي نۇقتىدا خۇلاسىلاپ چىققان ئەۋلادلارنىڭ جاسارىتى يېتەرلىك بولىدۇ ، تۇيىقى هەر قاچان قىزىپ تۇرىدۇ .

تارىخ ۋە يىلتىز تۇيغۇسىنى ئۆزگىچە ئۇسلۇبتا ئىپادىلەپ كېلىۋاتقان ناخشىچىمىزنىڭ قەدىمگە قۇتلۇق بولسۇن .

مىللىي روهنى ئۇرغىتىش ۋە روهىيىتىمىزدىكى ئىپلاس ئىللەتلەرنى ئەيىبلەش - ئابدۇللا ناخشىلىرىدىكى يەنە بىر تېما .

«شۇكرى دېدىم» ، «ئۇيغۇر هەققىدە قوشاق» ، «سىرلىق تۇمان» ، «قارانچۇق» ، «ئېچىنىش» ، «ئەردېمە»قاتارلىق ناخشىلىرىدا روهىيىتىمىزنى چىرماقلاپ تۇرغان ، خۇددى ئۇدۇمدەك ئۆزلىشىپ كەتكەن ئىللەتلەرنى قاتتىق ئەيىبلەيدۇ .

دەهشەتلىك بىر سەنئەت ئېقىمى ئەتراپىمىزدا قۇيۇندەك پىرقىرىماقتا . بۇ قۇيۇننىڭ ئىچىدە ئەرەب ،

ئۆزبېك ،تۈرك كۆيلىرى (كۆپىنچىسى ئارىلىشىپ كەتكەن) ، ھىندىستانىنىڭ چاپ-چاپ كىنو ناخشىلىرى ،ياۋروپا-ئامېرىكىنىڭ جەۋھەندە(!) كۆيلىرى داشقايناققا ئوخشاش ئارىلىشىپ ،ئۆزگىچە ئەجدادى مۇھىتنى ھاسىل قىلغان . بولۇپمۇ VCD تېخنىكىسىنىڭ ئومۇملىشىشى بىلەن غەرب كىنو فىلىملىرى ،غەلىتە چاتما كۆرۈنۈشلۈك ناخشىلىرى خۇددى ئەپسانىلەردىكى قۇيۇنتازدەك ئەس-ھوشىنى يىغىۋېلىشقا ئۈلگۈرەلمىگەن ياشلارنى ئۆچۈرتۈپ ، نىشانسىز بىر مەنزىلگە ئەكېتىۋاتىدۇ . ئەمەلىيەتتە باشقىلارنىڭ شامىلىغا ئەگىشىپ ئۆچۈپ يۈرۈدىغان قامغاق ئەمەستۇق . بۇ بىزدىكى گۈزەل ئەنئەنىلەرنىڭ ئۇنتۇلۇشىدىن بولۇۋاتقان بىر خىل ۋاقىتلىق ئېقىم .

مانا مۇشۇنداق ئەجدىش مۇھىتتا ئەنئەنىۋى مۇقام ـ كۆيلىرىمىزنى قانداق ساقلاش ،ئۇنى قانداق ئىجادىي راۋاجلاندۇرۇشنىڭ ئۆزى بىر مەسىلە . ئابدۇللا بەزى مۇقام ۋە خەلق ناخشىلىرىنى قايتا ئىشلەپ چىققاندىن كېيىن مۇقاملىرىمىزدا ھەقىقەتەن چەكسىز ھاياتىي كۈچ بارلىقىنى ھېس قىلىۋاتىمىز .

ھەممىمىزگە مەلۇمكى ، بەزى مۇقاملاردىكى تېكىستلەرنىڭ كۆپىنچىسى كونا تىل بولغاچقا ، بەزىلىرىدە نېمە دەۋاتقانلىقىنى بىلمەكمۇ تەس .بۇ ، مۇقاملارنىڭ ياشلارغا تازا خۇشياقماسلىقىنى كەلتۈرۈپ چىقارغان .

ئابدۇللا بەزى مۇقام تېكىستلىرىنى ئوچۇقلاشتۇرۇپ ، مەنىسىنى روشەنلەشتۈرۈپ تۇۋلىغاندىن كېيىن ياشلارغىمۇ ،قېرىلارغىمۇ ياقتى . دېمەك 12مۇقامنىمۇ ئىجادىي يوسۇندا زامانىۋى چالغۇ ۋە زامانىۋى كۆيلەرگە ماسلاشتۇرۇش تامامەن مۇمكىن ھەم بۇ زۆرۈرىيەت .

«جاھاندا ھېچكىمدە يوق 12مۇقام دېگەن بىزدە بار »دەپ مەيدىگە مۇشتلايدىغان دەۋر كەلمەسكە كەتتى . ئۇنى گەجگىگە باستۇرۇپ ئۇخلاۋەرگەن بىلەن ، مۇقاملارنىمۇ خەققە تارتقۇزۇپ قويۇدىغان ئىش چىقىدۇ . ئاتا-بوۋىلارغۇ مۇقامنى قالدۇرۇپتىكەن ، بىزمۇ ئەۋلادلار پەخىرلەنگۈدەك بىرنېمە قالدۇرمىساق بولماس .

ئابدۇللا خەلق ناخشىلىرى ۋە مۇقاملارغا قايتا ھاياتىي كۈچ ئاتا قىلغاندىن كېيىن ، مەندە مۇقام ۋە خەلق ناخشىلىرىغا قارىتا باشقىچە مۇھەببەت ئويغاندى .

سەنئەت ، بولۇپمۇ ناخشا-مۇزىكا سەنئىتى ئامالسىز قالغان بىچارىلەرنىڭ پاناھگاھى ياكى كىملا كىرىۋالسا بولۇدىغان قوينى كەڭ قونالغۇ ئەمەس .

نەچچە يىلنىڭ ئالدىدا «Hello ياخشى قىز» ، «مېنى قىينىدىڭ Badboy» ، «ئاتىنىڭ بالىسى ، قوينىڭ قوزىسى» ، «بىر-ئىككى-ئۈچ ، ئۇ نېمە ؟» ، «مەرىبەھى دەريا ئاقىدۇ ھەيۋەت ،ئوماغىم سەن ياردەم مۇھەببەت »دېگەندەك ئىنجىمارۇق ،يا مەنسىدىن ،يا كۆيىدىن ھۇزۇر ھېس قىلغىلى بولمايدىغان لاۋزا ناخشىلار بىر مەزگىل «ۋال-ۋۇل»چاقناپ ،مانا ئەمدى ئەخلەتتەك ئەگىدۇر يوقالدى .

ئابدۇللانىڭ خاس ئالاھىدىلىكلىرىدىن بىرى ، ئۇنىڭ مۇزىكىسىنىڭ رەڭدارلىقى ، لىرىكىلىقى ۋە ئورۇندىش ماھارىتىنىڭ ئۆزگىچىلىكىدە تېخىمۇ روشەن گەۋدىلىنىدۇ .

بەزى كومپوزىتور ،ناخشىچىلارنىڭ «يېڭى كۈي ئىشلىمەك تەس بوپكەتتى ، يېڭى كۈيلەر قالمىغىلى تۇردى» دەپ قاقشاۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ قالىمىز . ئەمەلىيەتتە تۈگەپ كېتىۋاتقىنى سەنئەتكارلاردىكى چوغدەك يېنىپ تۇرۇدىغان يۈرەكنىڭ تەپتى . بىزدە ھاياتقا ،كەسىپكە بولغان بىرخىل ئوت كۆيۈپلا تۇرۇدىكەن ، سىز ھەردەقىق ئىنسانلىقىمىزنى نامايان قىلىپ ياشىيالايسىز . يېڭى كۈي ھېچقاچان ئۆكسۈپ قالمايدۇ . تەكلىماكان ۋە تارىم باغرىدا ياشاۋاتقان بۇ قەدىمىي ئەلنىڭ ھەربىر تىنىقى ،ئۈي-خىيالى ، تىنىمسىز ئەمگىكى . . . بۇلار پۈتمەس-تۈگىمەس كۈيلەر بۇلىقى ئەمەسمۇ ؟ خەلقىمىزنىڭ نەپىسى توختىمىسا ،كۈيلەرمۇ ئەبەدىي داۋام قىلىۋېرىدۇ .

ئۇزۇندىن ئۇزۇنغا سوزۇلغان بۇ بۈيۈك يىپەك يولىدا ناھايىتى گۈزەل ئەپسانە-رىۋايەتلەر ،تولىمۇ قەدىمىي بىر روھ يوشۇرۇنۇپ يېتىپتۇ . شۇلارنى چوڭقۇر قېزىپ ، ئۇنى ھەقىقىي مەنىدىكى زامانىۋى ، مىللىي نادىر كۈيلەرگە قېتىش ـ شەك-شۇبھىسىزكى خاسىيەتلىك ئىش .بۇ ، ئابدۇللاغا ئوخشاش نۇرغۇن شىجائەت ساھىبلىرىنى كۈتىدۇ .

ناخشىچى ـ مۇزىكانتلىرىمىز نەزىرىنى تېخىمۇ يىراققا ،ئۇرۇمچىنىڭ سىرتىغا قارىتىشى كېرەك . ئۇرۇمچىگىلا قاپسىلىپ قېلىش ناخشىچىلارنى نۇرغۇن نەرسىلەردىن مەھرۇم قىلىدۇ .

مىللىتىمىزنى دېھقانىنىڭ كۆپلىكى ئېتىبارى بىلەن دېھقان مىللىتى دېسەكمۇ بولىدۇ . پايانسىز سەھرادىكى ئاپئاق ،يۇمشاق توپلىق چىغىر يوللار ، ئايدىڭ كېچىلەردە باشاق ئۈستىدە يالتىراۋاتقان ئورغاقلار ،يىراق-يىراقلاردىن كېلىۋاتقان مۇڭلۇق ئورما ناخشىلىرى ،قىر بېشىدىكى دوغاپ قاچىلانغان قاپاق ، قاپارغان ئالقانلار . . . ئوچاق ئالدىدا ئوت سۇنۇپ ئولتۇرۇپ چۆچۈرىدەك بالىلىرىنىڭ قىشلىق غېمىنى قىلىۋاتقان ئاتا بىلەن ئانىنىڭ غەمكىن سۆھبىتى . . .مۇشۇلارئەجىبا يېڭى كۈي ،يېڭى مەزمۇن ئەمەسمۇ ؟ خەلقنىڭ روھىيىتى بىلەن تۇتاشقان سەنئەتكە باشقىچە جۇلا ، باشقىچە سېھىر نېسىپ بولىدۇ .

بىزنىڭ ناخشا-مۇزىكىچىلىقىمىزنىڭ ئالدىدا بىر تالاي ئىشلار تۇرۇپتۇ ھەم ھەرقىسما رېئاللىق كۆزنى چەكچەيتىپ بىزگە قاراپ تۇرۇپتۇ .

ناغرا-سۇناي ئەسلىدە توي-مەشرەپلىرىمىزگە جان كىرگۈزۈدىغان ، ھەقىقىي سەنئەت ئۇچۇن چېلىنىدىغان ساز ئىدى . مانا ئەمدى نوقۇل نان ئۈچۈنلا چېلىنىدىغان بوپتۇ . يېڭى ئىش باشلىغان دۇكان-سارايلار ۋە مالىلارنى تۆكمە قىلىپ ساتىدىغان دۇكانلارنىڭ ئىشىكى ئالدىدا ياڭراۋاتقان ناغرا-سۇنايلاردىن ھېچكىمنۇ ئەجەبلەنمەس بولدى . بۇ خۇددى بۇرۇندىنلا شۇنداق بولۇشى كېرەكتەك كىشىلەرنىڭ كۆزى ۋە ئېڭىغا سىڭىپلا كەتتى . توغرا ، ئادەم دېگەن كۆزنى پارقىرىتىپ تۇرۇپ نۇرغۇن نەرسىلەرگە كۆنۈپ قالىدۇ . پۇلنىڭ ناز-كەرەشمىسى ناخشا-ئۇسسۇللىرىمىزدىكى لاتاپەت ۋە جۇلانى يوقىتىپ بېرىۋاتىدۇ . شەك-شۇبھىسىزكى ، سەھنىدە

توۋلانغان ناخشا بىلەن رېستۇراندا ئىشتەي ئېچىش ۋەزىپىسىنى ئۆتەيدىغان ناخشىلارنىڭ پەرقى بولمىدۇ. ناخشا دېگەن ھۆزۈرنى دەپ ئېيتىلمىسا، ئۇنى ناخشا دېگىلى بولاتتىمۇ؟ رېستۇران ناخشىلىرى يەۋاتقان تاتلىلار بىلەن بىللە ئۇدۇل ئاشقازانغىلا كىرىپ كېتىدۇ. ئەمەلىيەتتە بۇ سەنئەتكارنىڭ پاجىئەسى.

ئۇيغۇر ناخشا-مۇزىكىچىلىقىنىڭ تەرەققىياتى خۇددى دۆڭكۆۋرۈك ھەم سەنشىخائىزىدىكى قىستاڭ رەستىلەرگە ئوخشاپ قاپتۇ. ئەمەلىيەتتە، ئىزدەنسەكلا ھەممىمىزگە ماڭىدىغان يول بار. ھەقىقىي سەنئەتنىڭ يولى ئۇنچىۋالا قىستاڭ ئەمەس.

ھازىرقى ناخشىلاردا ئاجايىپ بىر ھالەت بار. ئۇ دەل ناخشىلىرىمىزدىكى مۇھەببەت تېمىسىنىڭ كۆپىيىپ بېرىشى. بىزدىكى خەلق ناخشىلىرىدىمۇ شۇنداق ئەھۋال كۆپكەن. مەن بۇنىڭ جاۋابىنى خەلقىمىز ياشىغان جۇغراپىيەۋى تۈزۈلمە ھەم خەلقىمىزنىڭ پسىخىك قۇرۇلمىسىدىن ئىزدەپ باقتىم. ئەزەلدىن تارتىپلا دەھشەتلىك بوران ۋە پىژغىرىم ئىسسىق بولۇدىغان تەكلىماكاننى چۆرىدەپ ياشاپ كەلگەن خەلقىمىزنىڭ ۋۇجۇدىدا تىنماي قۇتراپ تۇرۇدىغان جىنسىي ئېچىرقاش، ئايالغا تەلپۈنۈپلا تۇرۇدىغان ھاياجانلىق خاراكتېر چوڭقۇر يىلتىز تارتقانكەن. بۇنداق دەلىللەرنى تارىخىمىزدىن كۆپلەپ تاپالايمىز.

تەتقىقاتچىلارنىڭ كۆرسىتىشچە، ئىقلىمى قۇرغاق، مېۋە-چىۋە ھەم گۆش كۆپ ئىستېمال قىلىنىدىغان، تۆت پەسلى ئېنىق ئايرىلىپ تۇرۇدىغان، ھاۋاسى ئىسسىق ھەم ساپ كېلىدىغان، مادداي شارائىتى ناچار جايلاردا ياشىغۇچىلارنىڭ جىنسىي ئىستىكى ۋە ئىقتىدارى ئالاھىدە بولىدىكەن. خەلقىمىزنىڭ تەبىئىيىتىدىكى بۇ خىل ئىنتىلىش تەبىئىي ھالدا ناخشا-مۇزىكىلارنىڭ خېمىرتۇرۇچى بولغان.

قۇلاق - مېڭىمىزنىڭ ئەتراپىدا تىنىمسىز ياڭراۋاتقان ئاشۇ «ئاشىق»لارنىڭ ھەسرىتىگە قۇلاق سالسىڭىز، «ۋىسالىغا يېتەلمەيۋاتقان، يۈرىكى كاۋاب بولۇۋاتقان، دۇنيا قارا ئاغۇ كۆرۈنۈۋاتقان، ھەتتا ياشاش مەززىسىز تۇيۇلۇۋاتقان» بىچارە دەردمەنلەرنىڭ نەچچە مىڭ پاتمان يالغان ھەسرىتى بىلەنلا توشۇپ كەتكەن. كۆيلەرگە قاتايلى دېسەك تېما دېگەن ئازمۇ؟ «ئىشق پەلسەپىسى»دىن ئۆزگە بىرنېمە يارىتىپ باقساق بىزگىمۇ يارىشار ئىدى.

مۇھەببەتكە بولغان سادىقلىقىنى، چىن سۆيگۈ ئىزدەپ باياۋانلاردا تاپانلىرى تېشىلىپ كەتكەنلىكىنى شۇنچە مۇڭلۇق بايان قىلىدىغان بەزى ناخشىچىلارنىڭ «غەيرىي رەسمىي تەرجىمھالى» ئادەمنىڭ كۆڭلىنى غەش قىلىدۇ. قەدىر-قىممەتنى تەكلىمەك تەس، ساقلىماق تېخىمۇ تەس.

ئابدۇللانىڭ ناخشىچىلىقتىكى بۇگۈنكى نەتىجىلىرى ئۇنىڭ تالاي سىناق - ئوڭۇشسىزلىقلىرى بەدىلىگە كەلگەن. نەدىمۇ كۆچەت تىكمەي مېۋە يەيدىغان ئىش بولسۇن؟ دەسلەپتە ئۇمۇ «پاتمەنىڭ كۆڭلەكى» گە ئوخشاش ناخشىلارنى توۋلىغان. تالاي ئىزدىنىشلەر ئاخىرى بۇگۈنكى ئابدۇللانى يېتىلدۇرگەن. لېكىن ئەتراپىمىزدا بىر ئۆمۈر سىناق باسقۇچىدىلا قېلىپ، ئەلنىڭ يادىدا قالغۇدەك ھېچنېمىسى يوق «مەشھۇر ئادەم»لەرمۇ بەك جىق.

ناخشىچى بىر ھېسابتا شۇ ئەلنىڭ زۇۋانى. ئاۋام پەقەت قەلبىدىلا ئويلىيالايدىغان، كۆڭۈللىرىنىڭ چوڭقۇر جايلىرىدا پىنھان تۇتۇۋاتقان تالاي ئىزتىراپلارنى ئۆزى سۆيگەن ناخشىچىسىنىڭ ئاغزىدىن ئاڭلىشىنى ئارزۇ قىلىدۇ.

ناخشا-مۇزىكا بىر مىللەت روھىنىڭ يېزىقسىز تەرجىمىسى بولۇپ، ئۇ روھىيەتتىكى چەكسىزلىكلەرگە سوزۇلغان بولىدۇ.

جېكسون ۋە مادوننانى ئامېرىكىلىقلارلا ئەمەس نۇرغۇن دۆلەتلەر بەك ياقتۇرىدۇ. چۈنكى ئۇلارنىڭ كۆيىدە ھەقىقىي ئامېرىكا ئەينەن ئەكس ئەتكەن. ئۇلار ئۆزلىرىنى ناخشا-كۆيلەرگە يۇغۇرۇۋەتكەن.

چەت ئەللەردە مەشھۇر ئادەملەرنىڭ نۇتۇق - سۆھبەتلىرى، ئىجتىمائىي پائالىيەتلىرى تولىمۇ قارشى ئېلىنمىدۇ. جېكسونمۇ مەشھۇر ئىجتىمائىي پائالىيەتچى. ئابدۇللانىڭ ناخشا ئېيتىش بىلەن بىرگە ئەمەلىي، ئۇنۇملۇك ئىجتىمائىي پائالىيەتلەرگە كۆپرەك قاتنىشىپ، ئاۋام بىلەن كۆپرەك ئۇچرىشىپ، سىردىشىپ تۇرۇشنى تەۋسىيە قىلىمەن. تاكامۇللۇقنىڭ بىرلا يولى بولغان ئەمەس.

بىز ھەممىمىز بىر ئۆمۈر ھاياتقا مەنە ئاتا قىلىش يولىدا بىرنېمىلەرنى قىلىدىكەنمىز، مۇشۇ تۆلەنگەن بەدەللەر دۇنياغا رەڭ ئاتا قىلىدىكەن. بىز خۇددى بوياقچىدەك قېنىمىز، جېنىمىز ۋە تىنىقمىزغا مىلانغان پەلكۇچلەر⑤ بىلەن ئۆزىمىزگە لايىق بىرنېمىلەرنى بوياپ چىقىدىكەنمىز. بوياپ چىققانلىرىمىز ئاز-تولا بىرنېمىگە ئوخشىسا، شۇنى ئۆمۈرنىڭ جۇلاسى دەپ ئاتايدىكەنمىز.

ئابدۇللانىڭ بۇنىڭدىن كېيىن ناخشىلىرىدا تېما رەڭدارلىقى، تېكىستتىكى مەنە چوڭقۇرلۇقى، مۇزىكىدىكى لىرىكا ۋە ئىجادىيلىق جەھەتتە تېخىمۇ ئىجتىھات قىلىشىنى، خەلقتە جاسارەت ۋە غۇرۇر بېغىشلايدىغان جۇشقۇن - شاش ناخشىلارنى كۆپلەپ رويابقا چىقىرىشىنى ئۈمىد قىلىمەن.

سەپىرىڭ ئاق يول بولسۇن پىر چەڭگى!

ئۇيغۇرنىڭ قەلب دالالىرىدا سەن كۆيلىمەكچى بولغان ئۆزگىچە يارقىن كۆيلەر بار. سەنئەت ھۆپىگەرلىرى (سەنئەت سودىسى بىلەن شۇغۇللانغانلارنى شۇنداق ئاتىساق بولامدۇ-يوق؟)نىڭ قولىدىكى تەڭگە - تىللالارنىڭ يالتىراق جىلۋىسى سېنى بۇ مۆرۈۋەتلىك ⑥ يولىدىن ئاداشتۇرۇۋەتمىگەي!

2003-يىل 1-ئۆكتەبىر، شەھىرى ئۈرۈمچى

ئىزاھلار

①پىرچەڭگى - ئۇيغۇر رىۋايەتلىرىدىكى ناخشا-كۆي پىرى.

②ھاجى ئەھمەت كۆلتېكىن: «ئالىم ۋە ئەدىبلىرىمىز ھەققىدە ھېكايىلەر»، شىنجاڭ ياشلار ۋە ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى، 2000-يىل ئىيۇل نەشرى.

③فروئىد - ئاۋستىرىيىلىك مەشھۇر پسىخولوگ، پەيلاسوپ. ئۇنىڭ «چۈش تەبىرى» دېگەن ئەسىرى پۈتكۈل ياۋروپا ھازىرقى زامان پەلسەپىسى ۋە مودىرنىزم ئەدەبىياتىغا تەسىر كۆرسەتكەن.

④جەۋھەر - ئارىلاش مەنىسىدە.

⑤پەلكۇچلەر - رەسساملارنىڭ چوتكىسى، بەرلىك ئاتىلىشى.

⑥مۆرۈۋەتلىك - خاسىيەتلىك، ئۇلۇغ مەنىسىدە.

ئاپتور: شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى فىلولوگىيە ئىنستىتۇتىنىڭ ماگىستىر ئاسپىرانتى (M2)

هالاكەت شەپىسى

ـ تۇرسۇن يۈسۈپىنىڭ «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» ۋە «شۇنداق بىر زامانلار كېلىدۇ» ناملىق ئەسلىمىسىگە ئىلاۋە

ئابدۇرېھىم دۆلەت

(ژۇرنىلىمىزنىڭ ئالاھىدە تەكلىپ قىلىنغان تەقرىزچىسى)

بىز ئۆزىنىڭ ئەملىي مەۋجۇدلۇقىنى يوقاتقانلارنى ، يەنى ئۆلگەنلەرنى ھالاك بولدى ، دەپ ئاتىساق بولىدۇ ، ئەمما بىز بىرەر قەۋم ، مىللەتنى ھالاك بوپتۇ دېگىنىمىز ھەرگىزمۇ بۇ مىللەت يەرشارىدىن پۈتۈنلەي يوقىلىپتۇ ، ئۆلۈپ تۈگىشىپتۇ ، دېگىنىمىز ئەمەس ، بەلكى زاۋاللىققا ،زەئىپلىككە يۈز تۇتۇپتۇ دېگىنىمىز . دېمەك ، ئۆلگەنلەر ھالاك بولغانلار ھېسابلانسىمۇ ، ئەمما ھالاك بولغانلارنىڭ ھەممىسى ئۆلگەن بولۇشى ناتايىن . جاھاندا ئۆلمىگەن بىلەن ھالاك بولغان مىللەتلەر نۇرغۇن .ئۇنداقتا ، ئۆلمەيمۇ ھالاك بولۇش زادى قانداق ئىش ؟بۇ ھەقتىكى جاۋابنى بىز سەزگۈر ئوقۇرمەنلىرىمىزنىڭ تەپەككۇرىغا قويۇپ قويىمىز . بىز مۇلاھىزىمىزنى يەنە «ھالاك بولۇش» دېگەن ئىبارە ئۈستىدە قانات يايدۇرايلى : بۇ ئىبارىنىڭ خاراكتېرىدىن ئالغاندا بۇ بىر سەلبىي سۆز .بىز ھەرگىزمۇ جەڭچىلىرىمىز ھالاك بوپتۇدېمەيمىز ، بەلكى دۈشمەنلىرىمىز ھالاك بوپتۇ دەيمىز . بۇنىڭدىن شۇنى كۆرۈشكە بولىدۇكى ، ئادەتتە يامان ئىش قىلغانلارياكى رەزىل كىشىلەر ، ئومۇمەن ياخشىلار قاتارىدىن چىقىرىلىپ ، ئىنسانىيەت ۋە ھەقىقەت تەرىپىدىن بىردەك جىنايەت سادىر قىلىۋاتىدۇ ، دەپ قارالغانلارنىڭ ئۆلۈمىنى بىر ھالاكەت دەپ ئاتايمىز . تىرىك تۇرۇپمۇ ھالاك بوپتۇ دەپ ئاتىغانلىرىمىزدا ، بىز ئۇلارنىڭ ئۇنىۋېرسال زاۋاللىققا يۈز تۇتقانلىقىنى كۆرسىتىمىز .

شەخسنىڭ ھالاكىتى بىردەملىك جەريان بولسا ، بەلگىلىك بىر ئىجتىمائىي توپنىڭ ھالاكىتى بىر دەۋرلىك جەريان بولىدۇ . بۇ ئىنتايىن ئاستا ، تەدرىجىي جەريان بولۇپ ، بۇنى كىشىلەر ئاسانلىقچە ھېس قىلالمايدۇ . خۇددى يۇقىرىدا ئېيتقىنىمىزدەك ، بۇھالاكەت بىر ئۇنىۋېرسال زەئىپلىشىش جەريانى بولۇپ ، ئۇ بىر مىللەتنىڭ ئىقتىساد ،كۇلتۇر ، مەدەنىيەت ، روھىيەت قاتارلىق ھەممە جەھەتلەردىن ئومۇمىيۈزلۈك ئاجىزلىشىشىنى كۆرسىتىدۇ . مانا بۇ ھەممە جەھەتتىكى ئاجىزلىشىش بىرلىشىپ مىللەتنىڭ بىر پۈتۈن ھالاكىتىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ .

تۆۋەندە بىز يۇقىرىقى ھەممە جەھەتلەردە بىر-بىرلەپ توختىلىپ ئولتۇرمايمىز ،پەقەت ئۇنىڭ ئىچىدىكى ئىقتىساد ،كۇلتۇر بىلەن بەلگىلىك مۇناسىۋەتتى بولسىمۇ ، خاراكتېرى ،مەنبەسى جەھەتتىن مەدەنىيەت ،روھىيەت كاتېگورىيىسىگە تەۋە بولغان ئەخلاقنىڭ چۈشكۈنلىشىشى ھەققىدە توختىلىپ ئۆتىمىز .

ئەخلاقنىڭ چۈشكۈنلىشىشى ،ماھىيەتتە

ئاگاھ ۋە دانا بولۇڭلار

كىشىلەرنىڭ ئۆز مەدەنىيىتىگە بولغان ئېتىقادى ، چوڭقۇر مەدەنىيەتنىڭ ئاجىزلىشىشىدىن كېلىدۇ ،ئۇنىڭ مەدەنىيەت پوستىنىڭ ئۆپرىشى دەپ ئېيتىشقا بولىدۇ . چۈنكى پوست ئۆپراپ توگىگەندە ئۆز ئىچىدىكى نەرسىلەرنى قوغداشقا ماغدۇرى يەتمەيدۇ.دە ، مەدەنىيەتنىڭ پوست ئىچىدىكى قىسمى ئوڭايلا يوقىلىشقا باشلايدۇ .مەلۇمكى ، كىشىلەرنىڭ ئەخلاق قارىشى شۇلار ئۆزى تەۋە مەدەنىيەتتىن كېلىدۇ . مەزكۇر مەدەنىيەتنىڭ ئىنسانلار پائالىيىتىنىڭ ئېتىكىلىق قىممىتى ھەققىدىكى ئۆلچىمى ، پرىنسىپلىرى قانداق بولسا ، شۇ مەدەنىيەت ئەھلىنىڭ ئەخلاق ئېڭى ۋە كىشىلەر ھەرىكىتىگە بولغان باھاسىمۇ ،شۇنداقلا شۇ پۈتكۈل مىللەتنىڭ ئەخلاق ئەمەلىيىتىمۇ شۇنىڭغا ماس بولىدۇ . ئەگەر بىر مىللەتنىڭ مەدەنىيىتىدىكى ئەخلاق تەشەببۇسلىرى بىلەن شۇ مىللەتنىڭ ئەخلاق ئەمەلىيىتى ماس كەلمىسە ، ئۇنداقتا كېسىپ ئېيتىشقا بولىدۇكى ، بۇ چاغدا مەزكۇر مىللەتنىڭ ئەخلاق تەشەببۇسى ئەسلىدىكى مەدەنىيەتنىڭ ئەخلاق تەشەببۇسى بىلەن قارىمۇ قارشى بولغان ياكى بەزى ئەخلاقىي تەلەپلەرنىڭ كەسكىنلىكى جەھەتلەردە پەرقلىنىدىغان باشقا بىر مەدەنىيەتنىڭ تاجاۋۇزىغا ئۇچراۋاتقان بولىدۇ . مانا بۇ بىر مىللەتتە يۈز بېرىۋاتقان ئەخلاقىي چۈشكۈنلىكنىڭ تاشقى سەۋەبى بولسا ، ئەسلى مەدەنىيەتتە تاجاۋۇزچى مەدەنىيەتكە قارشى تۇرغىدەك يېتەرلىك ئۇنۇملۇق ئېنېرگىيە جۇغلانمىسىنىڭ بولماسلىقى ياكى بولسىمۇ ئۇنىڭ بارغانسېرى ئازىيىشقا يۈزلىنىشى ئىچكى سەۋەب ھېسابلىنىدۇ .ئەلۋەتتە ، ئەخلاقىي چۈشكۈنلۈك بىر مىللەت ھالاكىتىنىڭ پەقەت بىر تەرىپى ، ھەرگىزمۇ ھەممىلا تەرىپى ئەمەس ، ئەمما ئۇ دەل باشقا تەرەپلەرنىڭ مۇئەييەن دەرىجىدە ئاجىزلاشقانلىقىنىڭ مۇقەررەر ئىنكاسى . بۇ يەردە بىز كۆزدە تۇتماقچى بولغان ھالاكەت ماھىيەتتە مەزكۇر مىللەت مەدەنىيىتىنىڭ ھاياتىي كۈچىنى يوقىتىپ ، تاجاۋۇزچى مەدەنىيەتلەرنىڭ زەربە-ھۇجۇمىغا بەرداشلىق بېرەلمەيدىغان ھالەتكە چۈشۈپ قېلىشى ، شۇنداقلا مەزكۇر مەدەنىيەتنىڭ ماددىي يىلتىزى بولغان ئىقتىسادىي ، سىياسىي ئېنېرگىيە جۇغلانمىلىرىنىڭ تاجاۋۇزچى مەدەنىيەتنىڭ شۇ خىل جۇغلانمىلىرىغا قىلچە تەڭ تۇرالماسلىقىدۇر ياكى تېخىمۇ چۈشىنىشلىك قىلىپ ئېيتقاندا ، بىر مىللەتنىڭ كىملىكىنى قۇيۇپ چىقىدىغان قېلىپى بولغان مەدەنىيىتىنىڭ شۇ مىللەت تۇرمۇشىدىن ، ئېڭىدىن ئاستا-ئاستا كۆتۈرۈلۈپ كېتىشىدۇر .

« روشەنكى ، بىر قەۋم ،بىر جەمئىيەتكە نىسبەتەن ئۇلارنىڭ باشقا قەۋم-جەمئىيەتلەردىن ماھىيەتلىك پەرقلەندۈرۈپ تۇرۇدىغىنى مەزكۇر جەمئىيەتنىڭ ئىقتىسادىي ، پەن-تېخنىكا سەۋىيىسى ، نوپۇسى ۋەياكى تېررىتورىيىسى بولماستىن ، بەلكى شۇ جەمئىيەتنىڭ ئىجتىمائىي مەنىۋى مىراسى بولغان مەدەنىيەت تىندۈرمىسىدۇر . پەقەت مەدەنىيەتلا ئۇلارنىڭ ھەقىقىي سالاھىيىتىگە ۋەكىللىك قىلالايدۇ . ئۇنىڭ كىملىكىنى ، قانداق قەۋملەرنىڭ دوستى ، قانداق قەۋملەرنىڭ دۈشمىنى ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ بېرەلەيدۇ . بۇ خۇددى كىمنى قوللاپ ، كىمگە قارشى تۇرۇشنى بىلەلمىگەن ئادەمنىڭ ئۆزىنىڭ زادى كىملىكىنىمۇ تازا ئاڭقىرالمىغاندەك بىر ئىش . . . ئىنسان ھەرقانداق ئىشتىن مەنە ئىزدىگۈچى .دەل شۇ ئىنسانلارنىڭ مەنە ئىزدەش تەبىئىيىتى مەدەنىيەتنى مەيدانغا كەلتۈرگەن . مەدەنىيەتنى غايەت زور مەنىلەر توري دېسەك ، ئىنسان شۇ تورغا ياماشقان بىر ئۆمۈچۈك .

مەلۇم بىر ئادەملەر توپىنىڭ ئوخشاش بىر جۇغراپىيىلىك مۇھىتتا ئۇزاق مۇددەت بىرگە ياشىشى ،بىشىدىن كەچۈرگەن ئورتاق تارىخىي كەچۈرمىشلىرى شۇ توپتا باشقا كىشىلەر توپىدا بولمىغان خۇسۇسىيەتلەرنى شەكىللەندۈرىدۇ . بۇ خاسلىقلار شۇ توپنىڭ ھەرقانداق بىر ساھەسىگە ، مەيلى تەپەككۇر ئۇسۇلى ، پەلسەپىۋى ئىدىيىسى ،دۇنيا قارىشى ،كىيىم-كېچەك ئادەتلىرى ، يۈرۈش-تۇرۇشى ، پىسخىكىسى ، تىرىكچىلىك ئۇسۇلى ،بىناكارلىق ئۇسلۇبى بولمىسۇن . . . ھەممىگە سىڭىپ كەتكەن بولىدۇ . مانا بۇ خىل خاسلىقلار دەل شۇ توپنىڭ مەدەنىيىتى ھېسابلىنىدۇ . بۇ نۇقتىدىن مەدەنىيەتنى بەلگىلىك كىشىلەر توپىنىڭ ئۇزاق مۇددەتلىك ئورتاق تارىخىي قىسمەتنى باشتىن ئۆتكۈزۈشى جەريانىدا ، ئىجتىمائىي تۇرمۇشنىڭ ھەممە ساھە ،قاتلاملىرىدا شەكىللەنگەن ئورتاقلىقلارنىڭ يىغىندىسى دەپ ئېيتىشقا بولىدۇ ، ياكى ئۇ ئۇزاق تارىخىي مۇساپىلەردە شەكىللەنگەن ئىجتىمائىي مىراس . ئارنولد توينبىنىڭ قارىشىچە بولغاندا ، مەدەنىيەت دىننىڭ ئىپادىلىنىشى ، دىن بولسا مەدەنىيەتنىڭ يىلتىزى .

. . . ئىنسانلاردا پەرق بار ، ئورتاقلىقمۇ بار . ئەمما بۇ پەرق ، ئورتاقلىقلار ئىنسانلار تەۋە مەدەنىيەتنىڭ ئوخشىماسلىقى بىلەن ئوخشايدۇ . ئوخشاش بىر مەدەنىيەتكە تەۋە ئادەملەردە ئوخشىمىغان مەدەنىيەتكە تەۋە ئادەملەرگە قارىغاندا ئورتاقلىق كۆپ بولىدۇ . . . ياۋروپالىقلار زوقلانغان نەرسىلەردىن ئەرەبلەر نەپرەتلىنىشى ، ئەرەبلەر ئارزۇلىغان نەرسىلەرنى ياۋروپالىقلار نەزىرىگە ئىلماسلىقى مۇمكىن ، مانا بۇلارنى مەدەنىيەت بەلگىلەيدۇ .

. . .مەدەنىيەت ئۆز ئەھلىگە ئورتاق غايە ، ئورتاق پىكىر قىلىش ئۇسۇلى ، ئورتاق قىممەت قارىشى تەمىن ئېتىدۇ ، مەدەنىيەت شۇلارنىڭ مەۋقەسى ،بايرىقى ھېسابلىنىدۇ . باشقىلار ئۇنى شۇ بايرىقى بىلەن تونۇيدۇ ،شۇنىڭ بىلەن ئېتىراپ قىلىدۇ . دېمەك ، بىر قەۋمنىڭ مەۋجۇدلۇقىغا نىسبەتەن شۇ قەۋمنىڭ سالاھىيىتى ،كىملىكى ، كىم بىلەن بىرسەپتە ، كىم بىلەن بىر ئەمەسلىكى ئۇلار تەۋە مەدەنىيەت تەرىپىدىن بەلگىلىنىدۇ . دېمەك ، مەدەنىيەت بىر قەۋمنىڭ تۇرمۇش ئۇسۇلىنىڭ يىغىندىسى بولغاچقا ، ئۇلارنىڭ مەۋجۇدلۇقىنى ئۇلارنىڭ مەدەنىيىتىدىن ئايرىپ تەسەۋۋۇر قىلىش مۇمكىن ئەمەس » . («مەدەنىيەت ۋە مەۋجۇدلۇقىمىز » ناملىق كىتابقا كىرگۈزۈلگەن «مەۋجۇدلۇق

نەمىلەرگە باغلىق؟» دېگەن ماقالەمدىن :شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى ، 2003-يىل ماي ، 1-نەشرى) .

دېمەك ، ئەخلاقىي چۈشكۈنلۈك ھالىتىنى ئۆزگەرتىش ھەرگىزمۇ ئەخلاقىي تەشەببۇس ، قاراشلارنى قايتا تەشۋىق قىلىش ،ئەنئەنىنى تەكىتلەش بىلەن ۋۇجۇدقا چىقمايدۇ . ئەڭ مۇھىمى ، ئەخلاقنىڭ يىلتىزى بولغان مەدەنىيەت ھاياتىي كۈچىنىڭ ئاساسى ھېسابلىنىدىغان تۈپكى ئامىللارنى بايقاش ۋە ئۇنى كۈچەيتىش بىلەن ئەملگە ئاشىدۇ . بۇ ئامىللار ماھىيەتتە مەزكۇر مەدەنىيەتنىڭ تەرەققىياتى ، مەۋجۇدلۇقى ،شۇنداقلا بىخەتەرلىكىنى قان بىلەن تەمىن ئېتىدىغان ئىقتىسادىي ۋە سىياسىي قۇرۇلمىدۇر . ھەرقانداق مەدەنىيەتنىڭ ئىقتىسادىي ئاساسى ،سىياسىي ئاپپاراتى بولىدۇ . بۇنداق ئامىللىرىدىن ئايرىلغان مەدەنىيەت ئانىسىدىن ئايرىلغان يېتىم قوزىدەك ،ھەرقايسى بۆرە مەدەنىيەتلەرگە يەم بولىدۇ . شۇڭلاشقا ، ئەخلاقنىڭ بۇزۇلۇشى ھادىسىسىنى ئالامەتلەر بولۇپ ، ئۇنىڭ يىلتىزى يەنىلا ئۇنىۋېرسال كەم ماغدۇرلۇقتا .

ئامېرىكا سىياسىيئونى خانتىنگتونمۇ غەرب مەدەنىيىتىنىڭ مۇھىم ئالامەتلىرى سۈپىتىدە غەرب جەمئىيىتىدىكى ئەخلاق بۇزۇلۇشلىرىنى ئەندىشە بىلەن تىلغا ئېلىپ ، تۆۋەندىكىلەرنى بىر-بىرلەپ كۆرسىتىپ ئۆتىدۇ :

1 . جىنايەت ،زەھەرلىك چېكىملىك چېكىش ، زوراۋانلىق ھەرىكەتلىرى دېگەندەك ئىجتىمائىي تەتۈر ئىللەتلەرنىڭ كۆپىيىپ كېتىشى ؛

2 . ئائىلىنىڭ زەئىپلىشىشى ،ئاجرىشىشنىڭ كۆپىيىپ كېتىشى ، قورامىغا يەتمىگەنلەرنىڭ ھامىلدار بوپقېلىشى ، ھارامىلىقلارنىڭ كۆپىيىشى ، شۇنداقلا يەنە بويتاق ،تۇللارنىڭ كۆپىيىشى ؛

3 . ئامېرىكىدىكى « ئىجتىمائىي كاپىتال »نىڭ تۆۋەنلىشى ، يەنى پىدائىي تەشكىلاتلار ئەزالىرىنىڭ ئازىيىشى ،شۇنداقلا شۇنىڭغا ئالاقىدار كىشىلەر ئارىسىدىكى ئىشەنچىنىڭ تۆۋەنلىشى ؛

4 . «كەسپىي ئەخلاق »نىڭ چۈشكۈنلىشىشى ، ئۆزىنى بولۇشىغا قويۇۋېتىشنىڭ ئەۋج ئېلىشى ؛

5 . ئامېرىكىدا ئىلمىي نەتىجىلەرنىڭ تۆۋەنلىشى بىلەن ئىپادىلەنگەن بىلىمگە ۋە ئەقلىي ،ئىلمىي پائالىيەتلەرگە بېرىلىشنىڭ ئازىيىشى قاتارلىقلار («مەدەنىيەتلەر توقۇنۇشى ۋە دۇنياۋى تەرتىپنىڭ قايتا ئورنىتىلىشى» ،12-باب) .

ماھىيەتتە ، تۇرسۇن يۇسۇپنىڭ «شۇنداق بىر زامانلار كېلىدۇ »ناملىق ئەسلىمىسى ھازىرقى دۇنيادىكى غەرب مەدەنىيىتىنىڭ بۈگۈنكى ھۆكۈمرانلىقى ۋە تاجاۋۇزىغا ئۇچرىغان ھەرقانداق بىر رايوندىكى رېئاللىق . بۇنى بىر دۇنياۋى ھادىسە دەپ قاراشقا بولىدۇ . يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان «ئۆزىنى بولۇشىغا قويۇۋېتىش »بۇ ھادىسىنىڭ ئورتاق ،شۇنداقلا ئاساسلىق ئالاھىدىلىكى .بۇ دېگەنلىك دەل بىر ئادەمنىڭ ئۆز ھەرىكىتىنىڭ ياخشى-يامانلىقى ،ئۇنىڭ شەخسىي ،ئىجتىمائىي تەسىرىنى قىلچە ئويلىماستىن ، قىلغۇسى كەلگەننى ھېچقانداق سۈبيېكتىپ توسالغۇسىز ھالەتتە قىلىۋېرىشىنى كۆرسىتىدۇ . ئىنسانىنىڭ ئۆز ھەرىكىتىگە مەسئۇل بولماسلىقى ، ئەخلاق بۇزۇلۇشىدىكى مۇھىم سەۋەبتۇر . چۈنكى ئادەمدە ئەخلاقسىز ئىشلارنىڭ يامان ئاقىۋىتىدىن قورقۇتۇپ تۇرۇدىغان ، بۇنداق قىلسام كىشىلەر نېمىدەپ قالار؟ دەيدىغان ئەڭ ئەقەللىي چۈشەنچە بولمىغاندا ، ئۇنىڭدىكى ئەخلاق خۇددى قۇرتلىغان ئالمىدەك تېزلا سېسىيدۇ .

ھازىر مەيلى تېلېۋىزورغا ياكى ئەتراپىمىزدىكى ياشلىرىمىزغا قارايلى ، ئۇلاردا «ئۆزىنى بولۇشىغا قويۇۋېتىش» تەك ئاقىۋىتى بىلەن ھېسابلاشمايدىغان خاھىشنىڭ ئەۋج ئالغانلىقىنى كۆرىمىز . ئەمما مېنىڭ كۆرگىنىمنىڭ ئىچىدە كىشىلەرنىڭ مۇشۇنداق ئەخلاقسىزلىقىنى پەلسەپىۋى يۈكسەكلىكتە چۈشەندۈرۈپ ،ئۇنى كىشىلەر ئېڭىدا قوبۇل قىلىشقا بولۇدىغان ھادىسە ھالىتىگە ئەكېلىشى يەنى زامانىۋى نەزەريىۋى پەتىۋا بېرىشى ئەڭ قورقۇنچلۇق .

20-ئەسىر پەن-تېخنىكىنىڭ ئاجايىپ داغدۇغىسى بىلەن باشلاندى . ئىنسانىيەت ئەقىل دۇلدۇلىنى ھاياتلىقنىڭ ھەممە ساھەلىرىگە ،مەيلى ئۇ ساھەگە ئەقىلنىڭ كۈچى يەتسۇن-يەتمىسۇن چاپتۇرۇپ ، بىر تالاي پەن-تېخنىكا نەتىجىلىرىنى قولغا كەلتۈرۈش بىلەن بىرگە يەنە نۇرغۇن نەزەريە - مەپكۇرىلەرنى ئىختىرا قىلىشتى . ھەربىر دەۋر بۆلگۈچ ئىلمىي تەلىمات ئۆزىگە ماس بىر ئىجتىمائىي ئىدىيىنى مەيدانغا كەلتۈرگەن . ئەمەلىيەتتە كېيىنكىسىنىڭ رولى ئالدىنقىسىغا قارىغاندا تېخىمۇ چوڭقۇر ،تېخىمۇ ئۆزۈل-كېسىل . «گالىلىينىڭ تەجرىبىچىلىكى ناتوراللىق پەلسەپىنىڭ تەرەققىياتىغا ئۈل سالدى . بۇ ، ئىلىم-پەن ، سانائەت ئىنقىلابىنى كەلتۈرۈپ چىقاردى . نيۇتوننىڭ فىزىكىشۇناسلىقى 18-ئەسىردىكى ئاقارتىش ھەرىكىتىنىڭ رامكىسىنى قۇرۇپ بەردى ،يەنە كېلىپ ھازىرقى زامان مىللەتچىلىكى ۋە ئىنقىلابى ھەققىدىكى سىياسىي نەزەريىسىنىڭ شەكىللىنىشىگە تۈرتكە بولدى . « دارۋىننىڭ ماسلاشقۇچىلار ياشايدۇ» دېگەن قارىشى دەل مارکسىزمنىڭ سىنىپىي كۆرەش نەزەريىسىدىكى ئاساسلىق ئۇقۇم ،شۇنداقلا ھتلېرنىڭ ئىرقچىلىق پەلسەپىسىنىڭ تەركىبىي قىسمى . ئاممىنىڭ نىسبىيلىك نەزەريىسىگە بولغان ئىنكاسىمۇ 20-ئەسىرنىڭ تارىخىي تەرەققىياتىغا زور تەسىر كۆرسەتتى» (پاۋىل جونسۇن (ئەنگلىيە) : «ھازىرقى زامان :1919-يىلىدىن 2000-يىلىغىچە ئارىلىقتىكى دۇنيا» ،جياڭسۇ خەلق نەشرىياتى نەشرى ، ئالدىنقى قىسىم 6-بەت ،2001-يىل يانۋار 1-نەشرى) .

بىز بۇيەردە 20-ئەسىر كىشىلىرىگە تەسىر كۆرسەتكەن نىسبىيلىك نەزەريىسىنىڭ كىشىلەرنىڭ ئەخلاق چۈشەنچىسىگە كۆرسەتكەن تەسىرىنى ئازراقلا سۆزلەپ ئۆتىمىز .بىز ئېينىشتېيىننىڭ نىسبىيلىك نەزەريىسى ھەققىدە باشقىلار سورىغان سوئالغا بەرگەن مۇنۇ جاۋابىدىن تەسەۋۋۇر قىلىمىزنى قانات يايدۇرىمىز (بۇنى بىر دوستۇم سۆزلەپ بەرگەنىدى) : بىرەيلەن ئېينىشتېيىندىن : نىسبىيلىك نەزەريىسىنى ئەڭ ئىخچام قىلىپ چۈشەندۈرۈپ بەرسىڭىز دېگەندە ،ئۇ : «ئەگەر سىز چىرايلىق بىر قىز بىلەن بىر سائەت پاراڭلىشىپ ئولتۇرسىڭىز ، ۋاقىتنىڭ قانداق ئۆتكىنىنى بىلەلمەي قالىسىز ، ئەمما مەشنىڭ ئۈستىدە بىر مىنۇت ئولتۇرسىڭىز ۋاقىتنىڭ ناھايىتى تەس ئۆتكەنلىكىنى ھېس قىلىسىز . مانا بۇ نىسبىيلىك نەزەريىسى» دېگەنىكەن . ھازىرقى زامان كىشىلىرى خۇددى دارۋىننىڭ تەبىئىي تاللاش نەزەريىسىنى ئىجتىمائىيەتكە تەدبىقلاپ ،ئىجتىمائىي دارۋىنىزمنى مەيدانغا كەلتۈرگەندەك ،نىسبىيلىك نەزەريىسىنىمۇ ئىجتىمائىيەتكە تەدبىقلاپ يېڭى ئىدىيە - قاراشلارنى مەيدانغا كەلتۈردى . يۇقىرىقى سۆزنى

تەھلىل قىلىدىغان بولساق ، بىز مەلۇم مەسىلىگە ھۆكۈم قىلىشتا ،ھۆكۈم ئاساسىنىڭ شۇ مەسىلىنىڭ ئۆزىلا بولماستىن ، مۇھىمى ، شۇ مەسىلىنى چۆرىدەپ تۇرغان كونكرېت شارائىت ئىكەنلىكىنى چۈشىنىمىز . مەسىلەن ، ناھايىتى قىزىغان بىر مەيدان پۇتبول مۇسابىقىسىنى كۆرسەك ۋاقتىنىڭ ناھايىتى تېز ئۆتكەنلىكىنى ھېس قىلساق ، بىرمەيدان لاۋزا مۇسابىقە كۆرگەندە بولسا ۋاقتىنىڭ ناھايىتى تەستە توشقانلىقىنى ھېس قىلىمىز . ئەمەلىيەتتە ، بۇ يەردە ئۆتكەن ۋاقىت ئوخشاش ، ئەمما تۈيغۇ ئوخشاش ئەمەس . دېمەك ، قىزىغان مۇسابىقىنى كۆرگەندە ، بىر پىرىم سائەت ۋاقىت ناھايىتى قىسقا ، لاۋزا مۇسابىقىدە بولسا بىر پىرىم سائەت ۋاقىت ناھايىتى ئۇزۇن . يەنە بىر مىسال ،بىر مىنۇت ئۇزۇنمۇ - قىسقىمۇ ؟ بۇنىڭغا قىسقا دەپ جاۋاب بەرسەمۇ ، ئۇزۇن دەپ جاۋاب بەرسىمۇ بولىدۇ . يەنى مەشىنىڭ ئۇستىدە ئولتۇرغان ئادەمگە نىسبەتەن بۇ ئۇزۇن ، بېرىلىپ ئويناۋاتقان بالىغا نىسبەتەن بۇ بەك قىسقا . دېمەك ، بۇنىڭدا ھەرقاندا ھۆكۈمنىڭ توغرا-خاتالىقى «نېمىگە ئاساسەن ،نېمىگە نىسبەتەن »دېگەنگە جاۋاب بېرىش ئارقىلىق بېكىتىلىدۇ . بۇنىڭدا ھەرقانداق مەسىلىنىڭ ئۆزگىرىشچان جاۋابى بولمايدۇ . ھۆكۈم ئاساسى بولغان شارائىت ئۆزگەرگەندە ھۆكۈمنىڭ ئۆزىمۇ ئۆزگىرىدۇ . ھەممە نەرسە ئۆتكۈنچى ،ۋاقىتلىق بولىدۇ . مەسىلەن ، ئۇرۇمچى شىمالدا ،بۇ توغرا . ئۇرۇمچى جەنۇبتا ، بۇمۇ توغرا . ئۇرۇمچى شەرقتە ، ئۇرۇمچى غەربتە . . . ھەممىسى توغرا . نېمىشقا بۇ قارىمۇ قارشى ھۆكۈملەرنىڭ ھەممىسىلا توغرا؟ چۈنكى خوتەنگە نىسبەتەن شىمالدا ،قۇمۇلغا نىسبەتەن غەربتە ، غۇلجىغا نىسبەتەن شەرقتە . . . گە نىسبەتەن جەنۇبتا .

بۇ قاراشنىڭ ھەقىقەتەن ئۆزىگە خاس قىممىتى بار . ئەمما ئۇنى كىشىلەرنىڭ ئېدىئولوگىيىلىك قىممەتلەرگە تەدبىقلىشى ،ئىنسانلارنىڭ ھەقىقەت ، ئەخلاق ، ئادالەت ھەققىدىكى قاراشلىرىنىمۇ ئۆتكۈنچى ، ئۆزگىرىشچان قىلىۋەتتى .بۇ قاراش بويىچە بولغاندا ، مەڭگۈلۈك قىممەتكە ئىگە ھەقىقەت مەۋجۇد ئەمەس ، مۇتلەق ھەقىقەت بولمايدۇ . ئۆزگىرىش مۇقەررەلىك .شۇنداق بولغانىكەن ئۆزگىرىش ئەكەلگەن نەرسىلەردىن ئۆزىمىزنى چەتكە ئېلىشىمىزنىڭ ھاجىتى يوق . شۇنى قوبۇل قىلىش ، شۇنىڭغا ماسلىشىش بىردىنبىر چىقىش يولى . چۈنكى ئۆزگىرىش ئىلگىرىكى ھەقىقەتنىڭ ئورنىغا يېڭى ھەقىقەت ئالماشتۇردى .گۈزەللىك ۋە رەزىللىكنىڭ باھا ئۆلچىمىمۇ مۇقىم ئەمەس . بۇھەقتە ئۆزىنىڭ تۇرۇۋاتقان مۇھىتىغا ئاساسەن ھۆكۈم قىلىۋەرسە ، ھەر ئىككىلىسىنىڭ توغرا بولۇۋېرىدۇ . توغرا ۋە خاتاغا ، گۈزەللىك ۋە رەزىللىككە ھۆكۈم قىلىدىغان ئورتاق ئۆلچەم مەۋجۇد ئەمەس ، چۈنكى ھەممە نەرسە نىسبىي .

مەڭگۈلۈك قىممەت مەۋجۇد ئەمەس دەپ ئىنكار قىلىنغاندا مۇقەددەسلىك تۈيغۇسى بولمايدۇ . مۇقەددەسلىك تۈيغۇسى بولمىغاندا ،كىشىلەردە گۇناھ تۈيغۇسى ،ئەيمىنىش تۈيغۇسى بولمايدۇ . بۇنداق ۋاقىتتا ئىنسانلارنىڭ ئەخلاقىدا نېمىلەرنىڭ يوز بېرىدىغانلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلىش قىيىن ئەمەس . ئاز-تولا ئېتىقادلىق كىشىلەر بۇخىل قاراشنىڭ قانچىلىك قورقۇنچلۇق ئىكەنلىكىنى ھېس قىلالايدۇ .

بۇگۈنكى دەۋرده يەرشارى مىقياسىدا ئەخلاق نىسبىيچىلىكى مەۋجۇد . مەسىلەن ، ئاشىق-مەشۇقلارنىڭ كوچىلاردا سۆيۈشۈشى ئەرەب - مۇسۇلمان جەمئىيەتلىرىدە ئەخلاقسىز ئىش ،ئەمما غەرب جەمئىيىتىدە ئەخلاقسىزلىق ئەمەس . مەلۇم بىر ئۆزگىرىۋاتقان جەمئىيەتكە نىسبەتەن ئېيتقاندىمۇ ، ئىلگىرى ھېچكىم ئۇنداق قىلمايدىغان چاغلاردا بۇ ئەخلاقسىزلىق ھېسابلانغان بولسا ، ئەمما بۇ ئەھۋال ئومۇملاشقاندىن كېيىن ئۇ ئەخلاقسىزلىق ھېسابلانماستىن ، ئەخلاق ئىچىدىكى ئىش ھېسابلىنىدىغان بولدى .

19-ئەسىردىكى ئۇيغۇرلارغا ياكى ھازىرقى يېزىلاردىكى دېھقانلارغا نىسبەتەن تانسا ئويناش ئەخلاقسىزلىق .ئەمما بۇ ھازىرقى شەھەر ئاھالىلىرىگە نىسبەتەن بۇ بىر مەدەنىيەت . ئەخلاق نىسبىيلىكى نەزەرىيىسى شۇنداق قارايدۇكى ، 19-ئەسىردىكى ئىجتىمائىي ئەھۋالغا نىسبەتەن ئۇنىڭ ئەخلاقسىزلىق ھېسابلىنىشى توغرا ، ئەمما ھازىرقى ئەھۋالغا نىسبەتەن ئۇنىڭ مەدەنىيەت ھېسابلىنىشىمۇ ئوخشاشلا توغرا . يەنە مىسال ، ئۇيغۇرلار بەچچىۋازلىقنى چېكىدىن ئاشقان ئەخلاقسىزلىق دەپ بىلىدۇ . «ھېجىقىز »دېگەن ئىبارە ھەرقانداق بىر نورمال ئۇيغۇر ئەركىكىگە نىسبەتەن ئاجايىپ ئېغىر ، كۆتۈرگىلى بولمايدىغان ھاقارەت . مۇشۇ نەزەرىيە بويىچە بولغاندا ، ناۋادا ئۇيغۇرلاردىمۇ بۇ خىل قىلىق غەرب ئەللىرىدىكىدەك ئومۇملىشىپ قالسا (ئۇنداق بولۇشتىن خۇدا ئۆز پاناھىدا ساقلىغاي !) ،ئۇ يەنە ئەخلاقسىزلىق ھېسابلانماسلىقى كېرەك ، چۈنكى ئۇ نۇرغۇن كىشىلەر تەرىپىدىن ئىدىيە جەھەتتىن بولسىمۇ توغرا چۈشىنىلىپ قوبۇل قىلىندى . ھازىرغا نىسبەتەن ئەخلاقسىزلىق ھېسابلانماسلىقى مۇمكىن ، بەلكىم كەلگۈسىدە ئەخلاقسىزلىق ھېسابلانماسلىقى مۇمكىن . دېمەك ، بۇ خىل قاراشتا ئەخلاق ئۆلچىمى ئۆزگەرمەيدىغان نەرسە ئەمەس ، ئۇ ئېھتىياجغا ، ئەمەلىي ئەھۋالغا ئاساسەن تەڭلىشىپ تۇرىدۇ .

بولدى ، يەنە شەرھلەش بەلكىم ھاجەتسىزدۇ . مانا بۇ ئىنسانلار تۇتىيا بىلگەن ئىدىيىلەرنىڭ نەتىجىلىرى .بەلكىم بىز ئىنسانلار ئۆز بەختى ئۈچۈن ئۆزى يارىتىشقان ئىدىيە - قاراشلىرىدىن گۇمانلىنىشىمىز كېرەكتۇ . ۋەھالەنكى ، ھازىرقىدەك ئۆزىمىز ئۆزىمىزنىڭ ھەممە مەسىلىسىنى ھەل قىلالايمىز دەپ كۆرەڭلەيدىغان ئىنسانلار مەڭگۈ ئۇنداق ئويلىماسلىقى مۇمكىن . ھەممە ئۆزگەرسىمۇ ئىنسان تەبىئىيتى يەنىلا شۇ . بەلكىم ئۇ ئاز-تولا ئىشتان-چاپان كىيىۋېلىشى مۇمكىن . ئەمما ئۇلارنى سالدۇرۇۋەتكەندە قېپقالىدىغىنى يەنىلا ئادەمئاتام دەۋرىدىكى ھېلىقى ئىنسانلار .دېمەك ئادەم شۇ بولغانىكەن ،داۋانىڭمۇ توختىمايلا ئۆزگىرىپ تۇرۇشىنىڭ ، ئىنسانلارنىڭ يېڭى شىپاغا ،داۋاغا موھتاج بولۇشىنىڭ زۆرۈرىيىتى يوق .

ئىنسانلار ئورتاق بىر ئۆلچەمگە موھتاج ، بەلكىم بۇ بىر يەتكىلى بولمايدىغان قۇملۇق ئالۋىنى بولسىمۇ ، بىزدە يەنىلا ئىنسانلارنىڭ ھەممىسىدە بولسا بەك ياخشى بولاتتى دەيدىغان مۇئەييەن ئۆلچەم بولۇشى كېرەك . چوقۇمكى ، ئەخلاقنىڭ چۈشكۈنلۈكى = مەدەنىيەتنىڭ ھالاكىتى = مىللەتنىڭ ھالاكىتى .(M1)

«مەدەنىيەت زورئىنقىلابى»ۋە «شۇنداق بىر زامانلار كېلىدۇ»

(ئەسلىمە)

تۇرسۇن يۈسۈپ

بىز ئوقۇغۇچىلار بىلىكىمىزگە «قىزىل قوغدىغۇچى»لىق يەڭ بەلگىسى تاقالغان ھالدا بىردەك ھەربىيچە ماشرەڭ كىيىم كىيىپ، يېزىلارغا «قايتا تەربىيە ئېلىش» ئۈچۈن يۈرۈپ كەتتۇق. بۇ، 1968-يىلى چىقىپ 1969-يىلى كىرگەن زىمىستان قىش پەسلى بولۇپ، ھەممە يەردە «دۇپىگەي» - «كۈرەش قىلىش، تەنقىد ئارقىلىق رەت قىلىش، ئۆزگەرتىش» ھەرىكىتى ئېلىپ بېرىۋاتقان تولىمۇ ئەنسىز چاغلار ئىدى.

بىز غۇلجا ناھىيىسىنىڭ پەنجىم يېزا (ئەينى ۋاقىتتىكى «غالىبىيەت» كوممۇنا) 7-ئىشلەپچىقىرىش چوڭ ئەترىتىگە بېرىپ، كەمبەغەل دېھقان، تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلار بىلەن بىرلىكتە «بەش خىل ئۇنسۇرلار» (ئەينى يىللاردا - 1950-يىللاردىن 1980-يىلىغىچە ئەكسىلئىنقىلابچى، ئوڭچى، پومېشچىك، باي دېھقان، بۇزۇق ئۇنسۇر دەپ ئاتالغانلارنى كۆرسىتىدۇ. بۇ قالپاقلار ج ك پ 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن بىكار قىلىندى. - باش مۇھەررىردىن)نى تارتىپ چىقىپ، ئامما ئالدىدا كۈرەش قىلىشقا باش بولۇپ يەڭ شىمايلاپ ئاتلاندۇق. كۈرەش يىغىنلىرى ئۈرۈمچى ۋاقتى كېچە سائەت بىر-ئىككىگىچە داۋاملىشاتتى. بەزىدە ئېلىپ بېرىلىۋاتقان كۈرەش چىگە (كەندىر يىپى)دىن ئىنچىكە ئېشىلگەن ئارقان سۇغا چىلاپ ئېلىنغاندىن كېيىن سوراق ئۈستىلىنىڭ ئۈستىگە قويۇلۇپ، جاۋابكارلار يېڭى مەسىلىلەرنى تاپشۇرۇشقا زورلىناتتى. شۇۋاقىتلاردا چوڭ ئەترىتىمىز بويىچە نۇقتىلىق كۈرەش قىلىنىدىغانلاردىن سېيىتئاخۇن باي، سودەنزە (مانجۇ)، ئابلاغازى (ئۆزبېك، داموللا)، مامۇتئاخۇن چومچى دېگەندەك ئوندىن ئارتۇق ئادەم بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ھېلىمىخان

ئاڭلىمىدىم دېمەڭلار

دېگەن بىر ئايالمۇ بار ئىدى . ئۇلارنىڭ كۆپىنچىسى ئۆيلىرىگە قايتۇر ۋلمايتتى . ھەتتا ئۇلاردىن بەزىلىرى «ئاممىغا كۆز ئالايتتى» دېگەن بۆھتان بىلەن باغلىنىپ ، ئېسىپمۇ قويۇلاتتى . ئۇلارنىڭ ناله-پەريادىغا تۈرسۈن سىيگەك ،قاسىم ساختا دېگەندەك ئەترەتته كالته كۆسەي ئەمىلى بار ، «دوپپىسىنى ئەكەل دېسە ، بېشىنى كېسىپ ئەكېلىدىغان» قۇرۇق ئاكتىپ دىكتاتور - چوماقچىلار چىدىمىسا بىز ئەسلا چىدىمايتتۇق . قاسىم ساختا ئەترەتنىڭ قوغداش ساقچىسى بولۇپ ، «يىپ ئۈچى» ئىزدەش ،يېڭى مەسىلىلەرنى تېپىشقا ماھىر ئىدى . بىر كۈنى ئۇ بىر قاتتىق تاشلىق كونا خاتىرىنى سوراق ئۈستىلىنىڭ ئۈستىگە تاشلاپ ،70ياشلارنىڭ قارىسىنى ئالغان سېيىتئاخۇن بايغا قاراپ غەزەپ بىلەن ۋارقىرىدى :

- ھەي مۇناپىق ! سەن بۇ سەپسەتىنى نەدىن ئالدىڭ ؟ ! ساڭا «ئاللا» مۇشۇ گەپلەرنى دەپبەردىما ؟ ! راستىڭنى ئېيت ! ! ! . . .

بۇ خاتىرىگە يېزىلغىنى «شۇنداق بىر زامانلار كېلىدۇ» ئىدى . مەن بۇ خاتىرىنى بىر ئامالارنى قىلىپ كۆرۈپ بېقىش ۋە ياكى بولمىسا ئوقۇتۇپ ئاڭلاپ بېقىشقا قىزىقىپ قالدىم-دە ، كۈندىكى كۆرەش يىغىنىدىن بالدۇر كېتىدىغان ئادىتىمنى ئۆزگەرتىپ ، قاسىم ساختىنىڭ ئېتىنى ئوقۇرغا باغلاپ يەم بېرىش ، سۇغۇرۇش ،ھەتتا ئۇنىڭ ئورنىدا ئېتىزلارنى ئاتلىق چارلاشنى ئۈستۈمگە ئېلىپ ، ئۇنىڭ ئارام ئېلىۋېلىشىغا پۇرسەت چىقىرىپ بەردىم .بۇنىڭ بىلەن ئۇ مېنى خېلىلا ياقتۇرۇپ قالدى بولغاي ، ئاخىرىدا بىر قىسىم گەپلەرنى سۆزلەپ بېرىدىغان بولدى . ھەتتا ئاخىرىغا كېلىپ ماڭا ھېلىقى خاتىرىنى ئوقۇپ بېرىشكە ماقۇل بولدى .

شۇئاي - شۇكۈنلەردە كىشىلەر ئەتىگەندىن كەچكىچە قورۇ-قوتان ،ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتىنىڭ ئاتخانىسىدىن ئوغۇت چىقىرىپ ، ھارغىنىغا قارىماي ئەترەت قورۇسىغا يىغىلىپ كىرىۋېلىپ رادىئو ئاڭلاپ ئولتۇرۇپ ،زېرىكسە تۇراربەگ (قازاق چال)نىڭ «مىڭبىر كېچە» ھېكايىسىنى ئاڭلاش بىلەن ،كېچىم ئەلىنىڭ غۇلجا شەھىرىنىڭ قۇرۇلۇشلىرى توغرىسىدىكى لاپلىرىنى ئاڭلاپ ھاردۇقىنى چىقىرىپ ، ئەتىسى ئەتىگەن سائەت بەشته ئۆزلىرىگە تەقسىملەنگەن ھارۋىلارنى سەككىزدىن ئونغىچە ئادەم بىرلىشىپ سۆرەپ ،ئېتىز بېشىغا قارانىياز (كەمبەغەل ، تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلار ۋەكىلى)نىڭ باشلامچىلىقىدا 500كىلودىن 800كىلوغىچە مال ئوغۇتىنى ئاپىرىپ تۆكۈۋېتىپ ، ئەتىگەنلىك چېيىغا بارااتتى .

مانا شۇكۈنلەردە بىز كۆڭلىمىز يېقىن بولغان ئەخمەت ھوشۇر ،ئۇنىڭ ئاكىسى ئاۋۇت ،ئەمەت شارابارانىڭ چوڭ ئوغلى قۇرۇانجان قاتارلىقلار قاسىم ساختىنىڭ بېكىتكەن ۋاقتىغا قاتتىق رىئايە قىلغان ئاساستا دېجۇرنىلىق بۆلۈمىگە كىرىپ ئولتۇراتتۇقتە ، ئۇنىڭ بوش ئاۋازى بىلەن ھېلىقى خاتىرىنى ئوقۇپ بېرىشنى كۈتەتتۇق . ئۇ ئارىلاپ ئەخمەت بىلەن ئاۋۇنقا قاراپ : «ھەي مەينەتنىڭ بالىلىرى (ئۇلارنىڭ دادىسىنى مەينەت دەيتتى)خەققە تىنىشما جۇمۇ ! ، - دەپ خاتىرىنى ئوقۇشنى داۋاملاشتۇراتتى .

بۇ خاتىرىگە مۇنداق ئىبارىلەر يېزىلغانىكەن (ئارىلىقتىن 30نەچچە يىل ئۆتۈپ كەتتى ، بىز ۋەدىمىز بويىچە خاتىرە قالدۇرمىغان بولغاچقا ، ھازىرغىچە يادىمدا قالغانلىرى ئاساسىدا بايان قىلىشنى لايىق كۆردۈم) :

. . .

▲شۇنداق بىر زامانلار كېلىدۇكى ، ئەرلەر ئاياللىرىغا ئۆزىنىڭ كىيىم-كېچەكلىرىنى ئۆزلىرى كىيگۈزۈپ قويىدۇ .ئەرلەر ئاياللارنىڭ كىيىملىرىنى كىيىپ كوچىلاردا يۈرۈۋېرىدىغان بوپكېتىدۇ .

▲ئەرلەر بىلەن ئاياللار ئوتتۇرىسىدىكى پەردىشەپ يوقاپ ، ئەر-ئاياللار بىرلىكته شاراب ئىچىشىپ ئەيش - ئىشرەت قىلىشىپ يۈرسىمۇ ، ئۇلارنى توسۇدىغان ئادەم چىقمايدۇ .

▲ئادەملەر ئۆزلىرىگە زىيان كەلتۈرۈدىغان تاماكىلارنى بىر-بىرىدىن تالىشىپ ،كۆز-كۆز قىلىشىپ ئىستېمال قىلىشىدۇ ، شۇ چاغدىمۇ ئۇلارنىڭ ئاتا-ئانا ،قەۋم-قېرىنداشلىرى ئۇلارنىڭ ئۆلۈم ئالدىدىكى نىمجان ھالىغا ئىچ ئاغرىتمايدۇ .

▲شۇنداق كۈنلەر كېلىدۇكى ، ئىنسانلار ئۈسسۈزلۇقتىن چاڭقاپ كەتسىمۇ ،ئالدىدىكى لەخمىده ئېقىۋاتقان سۇنى ئىچىشكە جۈرئەت قىلالمايدۇ . چۈنكى ئۇ سۇغا ئۆزلىرى چوڭ-كىچىك تەرەت قىلغان بولىدۇ .

▲چوڭلار كىچىكلەرگە روبىرو (يۈزتۇرانە) تۇرۇپ پەند - نەسىھەت قىلىشقا جۈرئەت قىلالمايدۇ . كىچىكلەر چوڭلارنى ھۆرمەت قىلمايدىغان كۈنلەر كېلىپ ، بۇزۇقچىلىق جاھانىي قاپلاپ ،ئاياللار ئەرلىرىدىن قورقماس بوپكېتىدۇ .

▲ئەرلەر خوتۇن-بالىلىرىنى تاشلاپ ، خانىسى (ئۆيى)دىن چىقىپ كېتىپ ، ئېتىز-ئېرىق ، يىغىم-تېرىم ئىشلىرىنى شۇنداقلا ئائىلە ئىشلىرىدىن بالىلىرىنى بېقىشقىچە بارلىق ۋەزىپە ئاياللارنىڭ زىممىسىگە چۈشىدۇ .

▲ قولىدىن ئىش كەلمەيدىغان ئەرلەر كۆپىيىپ ، ئاياللىرىغا تاماق ئېتىپ ،كىر-قاتلىرىنى يۇيۇپ ئۆي ئىشلىرى بىلەن بولىدۇ . ئاياللىرى تالادىن خەج (پۇل) تېپىپ كىرىپ ئۇلارنى باقىدۇ ،شۇ ئەرلەر شۇنىڭغا موھتاج بولىدۇ .

▲ ئەرلەر بىلەن ئاياللارنى يىراقتىن كۆرۈپ پەرق ئەتمەك قىيىن بولىدۇ ، ئەرلەرمۇ ئاياللاردەك زىبۇ-زىننەت بۇيۇملىرىنى تاقاپ ،ئۆزىگە كىرىم قىلىپ ، پەرداز بىلەن يۈرۈيدۇ ، ئايالار ساتىراشخانىلارغا ئەرلەر بىلەن بىللە كىرىپ پەردازلىنىدۇ .

▲ ئەي ئوغۇل-قىزلىرىم ،شۇنداق زامان كېلىدۇكى ،جانسىز نەرسىلەر ئادەملەر قىلىدىغان ئىشلارنى قىلىپ ، ئادەملەرنى بىكار قىلىۋېتىدۇ . ئادەملەر قىلالمايدىغان ئىشلارنى ،ئادەملەر دېيىلمەيدىغان گەپلەرنى قىلالايدىغان ، ئاسماندا ئۇچۇپ ،سۇدا بىمالال ماڭالايدىغان ، ئادەملەر مېڭىپ تۇگىتەلمەيدىغان يوللارنى بىر ئاز ۋاقىت ئىچىدىلا تاماملىيالايدىغان ،كىشىلەردىن نەچچە مىڭ ھەسسە كۆچلۈك مەخلۇقلار پەيدا بولىدۇ .

▲ كىشىلەرنىڭ ئېتىقادى سۇسلىشىپ كىشى ھەققىدىن ،يەنى يېتىم-يېسىر ،تۇل خوتۇن-يېتىم ئوغۇللارنىڭ ھەققىنى يېيىشتىن قورقمايدىغان ، «ئاللا »ئالدىدا قارا يۈزلەرچە قەسەم قىلىپ ، ئاتا-ئانا ، ئۇرۇق-تۇغقانلىرىدىن دۇنيا تالىشىپ يۈز ئۆرۈپ كېتىدىغان مۇناپىقلار كۆپىيىپ كېتىدۇ . كىشىلەر قەرزدىن قورقمايدىغان بوپكېتىدۇ .

▲ كوچىلاردا يالىڭاچ يۈرۈدىغان خوتۇنلار پەيدا بولۇپ ، مۆئمىنلەرنى ئازدۇرۇپ ، كۆپلىگەن گۈناھلارغا شېرىك قىلىدۇ . بۇلارنى دوراپ ئېتىقادى ـ «ئىمانى »سۇسلار كۆپىيىپ ، ئاتا-ئانىلىرىدىن يۈز ئۆرۈپ پاھىشخانىلاردا ، كوچىلاردا سەرسان بولۇپ يۈرۈپ ، «ئاللا »ئالدىدا ئاتا-ئانىلىرىنى قارا يۈز قىلىدۇ . بۇنىڭ بىلەن ئاتا-ئانا بالىغا ،بالايۇۋاقا ئاتا-ئانىغا قارىماس بولۇپ ، يۇرت بۇزۇقچىلىقى بولىدۇ .

▲ ئىنسانلار باش-كۆزىنى رەڭمۇ رەڭ بويىپ ، ئاكا-سىڭىللار بىر-بىرى بىلەن بىلمەي زىنا قىلىدىغان ھادىسىلەر كۆرۈلۈپ ، بەندىلەر «دوزاخ» ئازابىغا مۇپتىلا بولىدۇ .

▲ ئىشرەتخانىلار كۆپىيىپ ، پەرۋاسىز ئاتا-ئانىلار قىز-ئوغۇللىرىدىن ۋاقىتسىز ئايرىلىپ ، «ئاللا »ئالدىدا ئۆز بۇرچىنى ئادا قىلالماي «باقىي» ئالەمگە قارا يۈز بارىدۇ .

▲ قىزلىرىمىز ئىبلىس يولىنى تۇتۇپ ، ئۆز شەكلىنى ئۆزگەرتىپ «قىزىل باش »لارنى كۆپەيتىۋېتىدۇ .

▲ ئەي ئوغۇل-قىزلىرىم دىققەت قىلىڭلاركى ، سىلەرنىڭ دوست-بۇرادەرلىرىڭلارنىڭ سىياقىغا كىرىۋالغان «ئىبلىس »شايكىلىرى شېرىن سۆزلەر بىلەن سىلەرنى ئازدۇرۇپ ، ئۆز ئىرادەڭلەرغا يات بولغان يوللارغا باشلاپ ،پۇل-مېلىڭلارنى بۇزۇپ ، گۈناھلارغا شېرىك قىلىپ ، ئاقىۋەت سېنىڭ «قىزىل باش »ھالىتىڭدىن ھۇزۇرلىنىپ جاھانغا پاتماي ، قاقاقلاپ كۈلگىنىچە «ئىبلىس »بىلەن بىللە جاھاننى لەرزىگە سېلىپ كۆكتە پەرۋاز قىلىدۇ .

▲ ئۇنداق زامانلارنىڭ ئالامەتلىرى كۆرۈنۈشكە باشلىغاندا ياخشى دوست يۈزگە يەتتى دېگەندەك توقسەن توققۇزى سېنىڭ خائىنلىرىڭدۇر ،بىرسى ۋاپادار بولغىنىدا قالغان توقسەن توققۇزى سېنىڭ بايلىقىڭ بىلەن تەڭ يوقالغان بولىدۇ .

▲ ئەرلەر ئەرلىك غۇرۇرىنى يوقىتىپ ، ئاياللارغا ئوخشاش غەيۋەتخور بولۇپ ، سېنىڭ كىچىككىنە ئەيىبىڭنى تېپىۋالسا ، سېنىڭ قولۇڭدىن يېگەن ئاش-تۇزۇڭنىڭمۇ ھۆرمىتىنى قىلماي ئەيىبىڭنى ئالەمگە ، كوچا-دوقمۇشقا چىقىپ ئولۇشۇپ ئولتۇرۇدىغان خوتۇنلىرى ئارقىلىق يايىدۇ ۋە ياكى غوجدارىڭغا چاقىدۇ .

▲ پادىشاھ ،ئەمەلدارلار نەپسىگە بېرىلىپ كېتىپ ، قول ئاستىدىكى غېرىب-غۇرۇالار يامان كۈندە قالىدۇ .

▲ ئەرزاتى (ئەرلەر)ئاياللاردىن ئۆزىنى پىنھان تۇتسىمۇ ، ئاياللار ئەرلەرنى قوغلىشىدىغان ، نومۇسسىزلارچە ئۇلارنىڭ تۇرمۇشىنى تۇرلۈك يوللار بىلەن بۇزۇشقا ئىمكان ئىزدەيدىغان شەقىلەر كۆپىيىپ ،كىشىلەر كۆپ توي قىلىپ ،ئاز پەرزەنتلىك بولۇدىغان ،پەرزەنتلەرگە ئىگە بولمايدىغان ئاتا-ئانىلار كۆپىيىپ ، جاھاننى ھارامزادىلەر قاپلاپ كېتىدۇ .

▲ ئاتا-ئانىسىز ، ئاتا-ئانىسى ھايات بولسىمۇ كوچىلاردا سەرسان بولۇپ يۈرۈدىغان بالىلار كۆپىيىپ ، جاھاننى ئوغرى-بۇلاڭچى ، قاراقچىلار قاپلاپ ، ئۇلارنى باشقۇرۇدىغانلار ئازلاپ كېتىدۇ . چۈنكى باشقۇرغۇچىلارمۇ پۇل بىلەن مال ئالدىدا ئۇلارنى قوغدايدۇ .

▲ پارىخور ـ نەپسانىيەتچى ئەمەلدارلار كۆپىيىپ ،كىشىلەر بىر-بىرىنى تۇرلۈك ئۇسۇللار بىلەن ئالداپ مال-دۇنياسىنى ئېلىۋالسىمۇ ، سوراقچىلار ئالدامچىلارنىڭ سۆزىنى قىلىدىغان ، قەسەمخورلار تەرەپدارىدا تۇرۇپ سوراق سورايدىغان بولۇپ ، كەمبەغەل-يوقسۇللار ئىش پۈتتۈرەلمەي

سەرسانلىق ئىچىدە ئەمەلدارلاردىن زارلىنىپ توپلىشىپ ئۆلۈپ كېتىدۇ .

▲كىشىلەر ئاتا-ئانىلىرىدىن قالغان كىچىككىنە دەپئىي- دۇنيانى دەپ بىر-بىرىنى قىرغىن قىلىشىدىغان ، قېرىنداشلار كۆيۈمسىز ، ئاتا-بالا رەھىمسىز ، جاھان بۇزۇلچىلار يۇرت سورايدىغان ،ھالال بىلەن ھارام ئارىلىشىپ كەتكەن ، ھالال نەرسىنى ھارام قىلىپ يەيدىغانلار يامراپ ، پاك دىندىن قۇسۇر ئىزدەپ ، كىشىلەر ئارىسىغا سوغۇقچىلىق سېلىپ ئۆز قېرىنداشلىرىدىن يىراقلىشىدىغان ،راستنى يالغان ،يالغاننى راست قىلىۋېتىدىغانلار كۆپەيىپ كېتىدۇ .

▲يەر يۈزىدە ئاتىنىڭ تۇغقىچىلىك يەرمۇ بىكار قالمايدۇ . يەر-جاھاننى قۇرغاقچىلىق قاپلاپ ، ئىچكىدەك سۇمۇ قالماي ، ئىنسانلار ئىسسىق دەستىدىن قىرغىن بولىدۇ . بۇ ئالامەتلەرنى ئىنسانلار ئۆزلىرى كەلتۈرۈپ چىقىرىپ ، ئاخىرى ئۆزلىرى پۈشايمان قىلسىمۇ ئورنىغا كەلمەي «ئاللا»غا مۇراجىئەت قىلىشىپ ،لەۋلىرى قۇرۇپ ،چاك-چاك يېرىلىدۇ .

▲شۇنداق زامانلار كېلىدۇكى ، ئۇچار قۇشلارغا دان بېرىدىغان ئادەملەرمۇ قالمايدۇ . تاغۇ-دەشتلەردە كىمى جانۋ-جانۋارلار ،ھەتتا يىرتقۇچ ھايۋانلارمۇ ئىنسانلار ئارىسىغا كېلىپ ، ئۆزلىرىنىڭ ۋەھشىي يىرتقۇچ مەخلۇقلۇقىنى ئۇنتۇپ ، ئىنسانلار ئۈچۈن خىزمەت قىلىپ ھايات كەچۈرىدۇ .

▲ شۇ زامانلار كەلگۈچە ، ئىنسانلار خۇددى يىرتقۇچ قېرى يولۋاس ئەمدىلا يورۇق دۇنياغا كۆز ئاچقان كىيىك ئوغلىقىنىڭ نالىسىگە قارىماي يەۋەتكەندەك ، ئىنسانلارمۇ بىر-بىرىنى يەپ بارىدۇ . ئۇنداق بولمىغاندا ، قېرى يولۋاس ئۆزىنى كۆتۈرەلمەي يوغىناپ كەتكەن قېرى بۇغا-مارالالارنى ئوزۇق قىلغان بولاتتى .

خاتىرىدىكى قىسسە ئوقۇلۇپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە ، «كەمبەغەل ، تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلارنىڭ ۋەكىلى» قارانىيازنىڭ كۈچەپ ئۇرغان بولقىسىنىڭ زەربىسىدە ،ئىشلەپچىقىرىش ئەتىتى ھويلىسىنىڭ ئۆگزىسىدىكى داڭنىڭ ئاۋازى بىزنى چۆچۈتۈۋەتتى .بۇ دەل 1971-يىلى 2-ئاي مەزگىلى ئىدى .

2003-يىل 20-سېنتەبىر ،شەھىرى غۇلجا

---

*ماۋزۇ باش مۇھەررىر تەرىپىدىن ئۆزگەرتىپ قويۇلدى .

ئاپتور : غۇلجا شەھەر قارادۆڭ يېزا خەلق ھۆكۈمىتى مەدەنىيەت - تەشۋىقات بۆلۈمىنىڭ مەسئۇلى(M1)

«شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى مۇھەررىرلىرىنىڭ تەھرىرلىك مەسئۇلىيىتى نومۇرى

باش مۇھەررىر: قۇربان‌مامۇت(M1) مۇئاۋىن باش مۇھەررىر: رىسالەت مۇھەممەت(M2)

ئاڭلاپ قويۇڭ

يۈسۈپجان سەمەت

مېنىڭ بىر يېقىن ساۋاقدىشىم بولىدىغان .بىر كۈنى ئۇ ماڭا مۇنداق بىر قىسقا ،ئەمما تەسىرلىك ئىشنى سۆزلەپ بەردى :

بۇ ساۋاقدىشىم تەتىلدە تىل ئۆگىنىش مەقسىتىدە ئۈرۈمچىدە قاپتۇ . بىرنەچچە ساۋاقدىشىم بىلەن بىرگە تۇرۇپتۇ . ئۆزئارا دەرس تەكرارلاپ ، بىرلىكتە ئۆگىنىپتۇ . . . دەل بۇلار تۇرۇۋاتقان ئۆينىڭ يېنىدا بىر قارا ئىشلەمچى (بەلكىم خوتەندىن بولسا كېرەك) ئىشلەيدىكەن . ئۇ ئىشلەمچىنىڭ كىيىملىرى ئاۋارە بولۇپ ، ھەرخىل ئېغىر-يېنىك ، قاتتىق - قۇرۇق ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى قىلىدىكەن ، كۈن بويى تېنىم تاپمايدىكەن ، ئېغىر ئەمگەك دەستىدىن قارا تەرگە چۆمۈلۈپ كېتىدىكەن . . . قوشنا بولغاچقا ،ئۇلار كۈندە نەچچە قېتىم كۆرۈشۈپ قالىدىكەن . . .

- بىر كۈنى بىز ياتاقتا كىتابلارنى يېيىۋېلىپ دەرس تەكرارلاۋاتاتتۇق ، - دېدى ساۋاقدىشىم ، - بىر ۋاقىتتا (كەچقۇرۇنلۇقى)ھېلىقى ئىشلەمچى كىيىملىرى جۇل-جۇل ،تارتىنغان ھالدا سالام قىلىپ كىرىپ كەلدى . ئۇ تارتىنغان بولسا كېرەك ، بىردەم نېمە دېيىشىنى بىلەلمەي تۇرۇپ قالدى . بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ «بۇ ئىشلەمچى ئاكىمىز بىزدىن بىرنەرسە سوراپ كىرگەنمىدۇ ؟ تارتىنىپ دېيەلمەيۋاتقان بولسا كېرەك . ھەي ي ، مەنمۇ كاتتا پۇلدار كاپىتالىستلار-دىن بولغان بولسام-ھە ، مۇشۇنداق قارا نامرات كىشىلەرگە كۆپرەك ياردەم قىلسام ، بىراق ، ھازىر . . . »دەپ ئويلىدۇم .

شۇ ئەسنادا :

- قارىسام ،بىرنەچچە كۈندىن بېرى بىر ئوبدان كىتاب كۆرۈپ ئولتۇرۇپسىلەر . مەن ئىلىم ئەھلىلىرىنى تولىمۇ ھۆرمەتلەيمەن ھەم قەدىرلەيمەن ، سىلەردەك ئوقۇغۇچىلارنىڭ كۆپ بولۇشىنى ئۈمىد قىلىمەن .مەن ئۆزۈمگە : «ئەگەر ئون كوي پۇل تاپسام ، بىر كوينى سىلەردەك ئوقۇۋاتقان بالىلارغا ياردەم قىلىمەن ! »دەپ ۋەدە قىلغانىدىم . بۇ ئايدا ئىشلەپ 60كوي تېپىپتىمەن ، ھەقىر كۆرمەي بۇ ئالتە كوينى ئىلىم ئۆگىنىش ئىشلىرىڭلار ئۈچۈن سەرپ قىلىشسىلا ، خاپا بولۇشمىسىلا ! . . . - دەپتۇ ھېلىقى ئىشلەمچى .

- تۇيۇقسىز تارتىنىش ۋە قورۇنۇش ئىلكىدە ئېيتىلغان بۇ چىن سۆزلەر قەلب تارىمنى چەكتى ، نېمە قىلىشنى بىلەلمەي تېڭىرقاپ قالدىم ، كۆزۈمگە لىققىدە ياش كەلدى . . . - دېدى ساۋاقدىشىم .

نېمىدېگەن سۆيۈملۈك سۆزلەر-ھە ! نېمىدېگەن تەسىرلىك كۆرۈنۈش-ھە ! ئادەمنىڭ بۇنداق كۆرۈنۈشلەر ئۈچۈن جېنىنى تەسەددۇق قىلغۇسى كېلىدۇ .

بىردەمدىن كېيىن ئېسىگە كەلگەن ساۋاقدىشىم مۇنداق دەپتۇ :

- رەھمەت ، رەھمەت ئاكا ! ئاللا سىزگە رەھمەت قىلسۇن . كۆپ كايىپسىز . ئەگەر بىز بۇ پۇلنى ئالساق ، بەلكىم سىزدىنمۇ تېگىشلىك ئورنىنى تاپالماسلىقىمىز مۇمكىن . ئەڭ ياخشىسى ئۆزىڭىز خىراجەت قىلىڭ . . .

بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ خېلى ۋاقىتلارغىچە ئۇخلىيالمىدىم . بۇ ئىش خېلى كۈنلەرگىچە ئېسىمدىن چىقمىدى . مېنى ۋەسۋەسىگە سالاتتى . كۆز ئالدىمغا

ياخشىلار يېنىڭىزدا

يېزىمىزدىكى ، بالىلىرىنىڭ مەكتەپتە ئوقۇتماي چىقىرىۋېلىپ تىجارەتكە سېلىۋاتقان باي ، ئەمما تەكەببۇر ئېكىن ئىگىلىرى ، داڭلىق ماركىلىق ماشىنىلىرى ، رەئىس جۇمھۇر (زۇكۇتۇك) لارنىڭكىدىن قېلىشمايدىغان كاتتا - ياساق داچىلىرى بىلەن ھېچ نەرسىسى يوق كۆك نامراتلار بىلەن بىرگە ياشاۋاتقان پۇلدارلار كېلەتتى . بۇلارنى ئويلاپ ، رەسۇلى ئەكرەم نەبىيىنىڭ مۆھتەرەم سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسسەلەم ئەپەندىمىزنىڭ : «پۇل-مالنىڭ كۆپ بولۇشى ھەقمۇ بايلىق ئەمەس ، ھەقمۇ بايلىق - روھىي بايلىقتۇر !» دېگەن ھەدىسى ئېسىمگە كەپقالدى .

يېقىنقى يىللاردىن بېرى ئاتۇش يېزىلىرىدا «قازاق پۇل تاپسا تايغا مىنىدۇ ، ئۇيغۇر پۇل تاپسا لايغا مىنىدۇ» دېگەندەك ئىشلار تازا ئەۋج ئېلىشقا باشلىدى . ھەرقانداق سودىگەر پۇل تاپتىمۇ ، بولدى ، ئەتىسلا كاتتا ئۆي سېلىشقا كىرىشىدۇ . بۇلارنىڭ ئۆيىگە كىرىدىغان بولسىڭىز ، ھەيھات ! كۆزلەر ئالىچەكمەن بوپكېتىدۇ . «ئوردا» مىكىن ، دەپ قالىسىز . تېخى بەزىلەرنىڭ ئون نەچچە يىلدىن بېرى پۇتمەيۋاتقان داچىلىرى بارمىش . . . مەن نۇرغۇن سودىگەرلەرنىڭ تىجارەت ئۇچۇن پەرزەنتلىرىنى مەكتەپتىن چېكىندۈرۈۋاتقانلىقلىرىنى ، چېكىندۈرمەكچى بولۇۋاتقانلىقىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم . مۇشۇنداق «توققۇزى تەل» بايلارنىڭ بالىلىرى ئوقۇيالمىسا ، گەرچە ئوقۇغۇسى بولسىمۇ كېرىيە شۇ ۋلدىكى 13ياشلىق مەسۇم ئوغۇل بىلەن 11ياشلىق سەبىي قىزچاق ئاكا - سىڭىللار 20يۈەندىن جەمئىي 40يۈەن ئوقۇشلۇق پۇلى تۆلەش كېرەك بولغاندا ، 360كۇن تاڭدىن شامغىچە ئىشلىگەن جاپاكەش دېھقان ئاتا-ئانا تۇگىمەس سېلىق ۋە جەرىمانىلەردىن ئېشىنىپ ئاران 20يۈەن بەرگەنده ، بۇ 20يۈەننى ئاكىسى سىڭلىسىغا ئۆتۇنۇپ : «بۇ پۇلنى سىز تۆلەپ كىتاب ئېلىڭ ، ياخشى ئوقۇڭ» دەپ ئۇنى مەكتەپكە ئۇزىتىپ ، ئۆزى مەھەللىنىڭ سىرتىدىكى دوڭغاق جىگدىگە ئېسىلىپ ئۆلۈۋالغان (نۇرمۇھەممەت توختى : «شائىرغا كېسەل تەگكەن كۇنلەردە» ، «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى 2001-يىل 5-سان) دەك پاجىئەلەرنى ئويلىغىنىمىز-دا ، نامرات بالىلار قانداق ئوقۇيالىسۇن ؟ ! ئۆلۈۋېلىشنى يامان كۆرۈدىغان ، ئىسلام ئىدېئولوگىيە چەمبىرى ئىچىدە ياشايدىغان ئۇيغۇرلار جەمئىيىتىدە مۇشۇنداق ئىشنىڭ يۈز بېرىشى ھەيران قالارلىق ئەمەسمۇ ؟ !ئەجىبا ، ئاشۇ «ئۆلۈۋېلىش» تە بىزنىڭ مەسئۇلىيىتىمىز يوقمۇ ؟ ! . . .

ئەگەر بىز ھېلىقى سۆيۈملۈك ئىشلەمچىدەك ئويلىغان بولساق ، ھەرگىزمۇ بۇ كەبىيلىك بالا ئۆلۈۋالمايتتى ، بەلكى تىرىشىپ ئوقۇپ ۋەتەن ، مىللەت ئۇچۇن نۇرغۇن - بىزنىڭ مىليونلىرىمىز قىلىپ بېرەلمىگەن ئىشلارنى قىلىپ بېرىشى مۇمكىن ئىدى . قارىڭ ، ئۇنىڭ 20يۈەن ئوقۇش پۇلىنى سىڭلىسىغا ئۆتۇنۇپ بەرگىنىدىنلا نەقەدەر ئالىيجاناب پەزىلەت ئىگىسى ئىكەنلىكى چىقىپ تۇرمامدۇ . كىممۇ ئۇنى كەلگۈسىدە يارامسىز ئادەم بولىدۇ ، دېيەلەيدۇ ؟

ئوقۇتالايدىغان ، ئوقۇيالايدىغانلار ئوقۇتمىسا ، ئوقۇمىسا ، ئوقۇتالمايدىغانلار ، ئوقۇيالمايدىغانلار ئوقۇتالمىسا ، ئوقۇيالمىسا كېيىنكى ئىشلارغا نېمىمۇ دېگىلى بولسۇن ! «قۇرئان كەرىم» دىكى تۇنجى بۇيرۇق - «ئوقۇ !» دېگەن ئايەتكە ئەمەل قىلالمىساق ، ئۆزىمىزنى قانداقمۇ مۇسۇلمان ئۇيغۇر دېيەلەيمىز ؟ ! . . .

كۆزىمىزنى ئاچايلى !

2003-يىل 2-سىنتەبىر ، شەھىرى ئاتۇش
- ئابلىز خوجامنىياز فوتوسى

ئاپتور : ئاتۇش شەھەر ئازاق يېزا يۇقىرى ئىشتارچى كەنت ئۇلۇغ مويلا مەھەللىسىدىن ، دېھقان(M1)

بۇ سان 2003 - يىل 25 - سېنتەبىردە تىزىشقا يوللاندى ، 30-نويابىردا باسمىدىن چىقتى . تەھرىرلىگۈچى : قۇربان مامۇت(M1) ، رىسالەت مۇھەممەت(M2) ، بىكىتكۈچى : قۇربان مامۇت

شۆهرەتلىك لەپەر ئۇستازى، ئەل سۆيگەن كومېدىك سەنئەتكار سۇلايمان روزى ئەپەندى

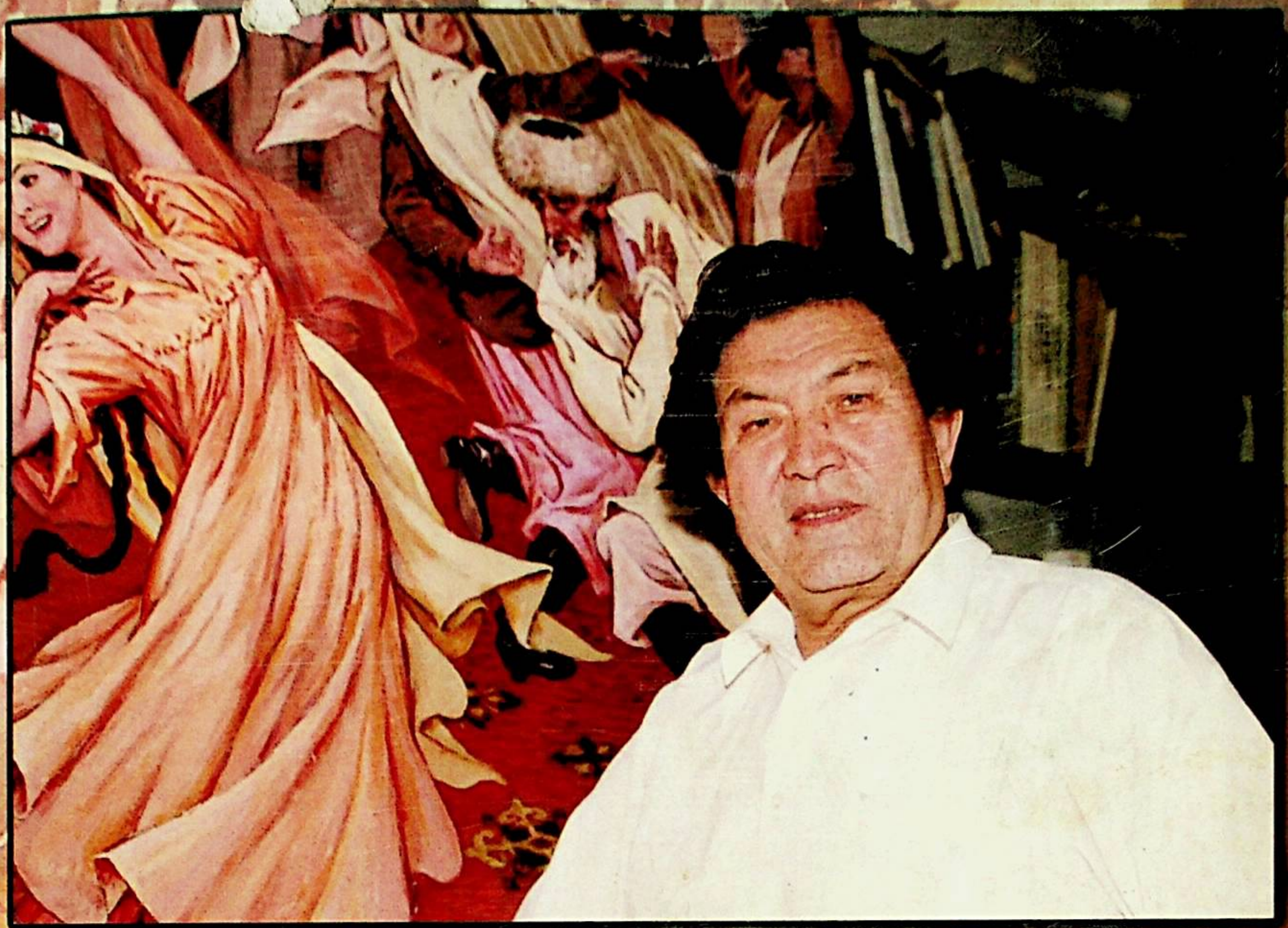

مۇھتەرەم ئۇستاز، ئۇيغۇر ھازىرقى زامان رەسسامليقىنىڭ بايراقدارى غازى ئەھمەد ئەپەندىنىڭ 70 ياشقا تولغانلىقىنى قۇتلۇقلايمىز

— «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى تەھرىرلىرى

«شىنجاڭ مەدەنىيىتى» 2003 - يىل 6 - سان
(قوش ئايلىق ئۇنىۋېرسال ئەدەبىي ژۇرنال)

《新疆文化》 (维吾尔文)
综合性文学双月刊

主办:新疆维吾尔自治区文化厅
编辑出版:《新疆文化》杂志编辑部
国际标准刊号:ISSN1008—6498
国内统一刊号:CN65—1073/G2
海外发行:中国图书进出口(集团)总公司出口部
代理者地址:中国北京朝阳区工体东路16号
P.O.BOX 88,16Gongti East Road, Beijing 100020,china
海外发行代号:6498BM
发行范围:国内外发行
地址:乌鲁木齐市团结路72号
邮编:830001 电话:(0991)2856942
印刷:《新疆日报》印刷厂
发行:乌鲁木齐市邮局
订阅:全国各地邮局

ش ئۇ ئا ر مەدەنىيەت نازارىتى تەرىپىدىن چىقىرىلدى
«شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمى تۈزۈپ نەشر قىلدى
خەلقئارالىق نومۇرى:ISSN1008—6498
مەملىكەتلىك نومۇرى:CN65—1073/G2
چەت ئەللەرگە تارقىتىش ئورنى:جۇڭگو
كىتاب ئېمپورت-ئېكسپورت (گۇرۇھى)
باش شىركىتى ئېكسپورت بۆلۈمى
چەت ئەللەرگە قارىتا ۋاكالەت نومۇرى:6498BM
مەملىكەت ئىچى ۋە چەت ئەللەرگە تارقىتىلىدۇ
ئادرېس: ئۇرۇمچى شەھرى ئىتتىپاق يولى 72 - قورۇ
پوچتا نومۇرى: 830001 تېلېفون:(0991)2856942
«شىنجاڭ گېزىتى» باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
ئۇرۇمچى شەھەرلىك پوچتا ئىدارىسىدىن تارقىتىلىدۇ
مەملىكەتنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىكى پوچتخانىلار مۇشتەرى قوبۇل قىلىدۇ

پوچتا ۋاكالەت نومۇرى: 22 - 58 باھاسى: 5 يۈەن
邮发代号:58—22 定价:5元